
Maksim Gorki
YARARSIZ BİR ADAM
Dünya Klasikleri
YARARSIZ BİR ADAM
Maksim Gorki
ithaki
Şemsa Yeğin
çevirisiyle

Maksim Gorki

Yararsız Bir Adam

Maksim Gorki: Ana. Çocukluğum. Benim Üniversitelerim. Ekmeğimi Kazanırken. Lenin üzerinden.

Yararsız Bir Adam

Maksim Gorki

Özgün Adı
Жизнь ненужного человека

İthaki Yayınları - 1048

Yayın Koordinatörü: *Tuğçe Nida Sevin*
Editör: *Alican Saygı Ortanca*
Düzelti: *Asaf Taneri*
Kapak Tasarımı: *Şükrü Karakoç*
Grafik Uygulama: *Özge Boz*
1. Baskı, Ekim 2015, İstanbul
ISBN: 978-605-375-494-7

Sertifika No: 11407

Türkçe Çeviri © Şemsa Yeğin, 2015
Türkçe Telif Hakkı © İthaki, 2015

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97
Sertifika No: 29652

Maksim Gorki

YARARSIZ BİR ADAM

Çeviren
Şemsa Yeğin

İthaki

I

Yevsey Klimkov yetim kaldığında henüz dört yaşındaydı; babası, bir orman korucusunun kurşunuyla can verdi. Daha yedi yaşına basmadan da öksüz kaldı; anası ekin biçerken tarlada apansız ölüverdi. Yevsey'in küçük aklı büsbütün durdu ölüm karşısında; ne duygu, ne düşünce; anasının ölüsüne bile korkmadan baktı.

Amcası Piyotr, Demirci Piyotr, elini Yevsey'in saçlarında gezdirdi ve "Peki şimdi ne yapacağız?" diye sordu.

Yevsey, anasının köşedeki kerevete uzatılmış olan ölüsüne bir göz attı ve kısık sesle, "Bilmem," diye cevap verdi.

Demirci, alnında boncuklanan terleri yeniyle sildi, uzunca bir suskunluktan sonra yavaşça yeğeninin omzuna dokunarak, "Benimle oturursun," dedi. "Seni okula da yollarım... Ayakaltında dolaşmayasın, diye yollarım seni okula, ha? Seni gidi yaramaz ihtiyar!"

O günden sonra Yevsey'in adı "İhtiyar" kaldı. Bu takma ad tam ona göreydi. Yaşına göre ufak tefekti, hareketleri beceriksiz, gevşek; sesi ve konuşması ölgün, kendine güveni olmayan bitkin bir adamınki gibi cansızdı. Elmacıkkemikleri çıkık yüzünden kuş gagası gibi bir burun uzanıyordu; yuvarlak, solgun gözleri meraklı bir ihtiyarınkiler gibi ikide bir açılıp kapanıyordu; saçı seyrekti, kafasının orasına burasına öylesine atılmış tutamlar gibi duruyordu. Okulda alay ediyorlardı onunla, itip kakıyorlardı; çünkü sağlıklı, neşeli çocuklar, bu baykuş suratlı

"İhtiyar"ı aralarına katamıyorlardı bir türlü... Başkaydı bu çocuk, ötekilere hiç benzemiyordu. İtilmişti, her şeyden, herkesten uzak duruyordu; kuytularda, bir köşede ya da bir sığınakta geçiriyordu günlerini. Kabuğuna çekilmiş ürkek bir sümüklüböcek gibi, gözden ırak bir yerden, kırpık gözlerle dış dünyayı izlerdi. Bakmaktan yorulduğunda köşesine büzülür; yumuk, görmeyen gözlerle, ince, zayıf bedenini yavaşça bir sağa bir sola sallar, beklerdi.

Amcasının evine yerleşmesi, bu alışkanlığını bıraktırmadı ona. Gene bir köşe bucak çocuğuydu, ama bu evde kabuğunun içinde yaşamak öyle kolay olmuyordu. Yemek vakti hep birlikte sofraya oturuyorlardı. Amcanın en küçük oğlu, tombul, kırmızı yanaklı Yakov, sofrada yapmadığını komazdı ona; Yevsey'le alay eder, onu güldürmeye çalışırdı. Neler yapmazdı ki... Yüzünü gözünü çarpıtır, türlü şaklabanlıklar yapar, dilini çıkarır, masanın altından Yevsey'in ayaklarını tekmelerdi. Çimdiklediği bile olurdu bu arada... Ama onu güldürmeyi hiç, hiç başaramazdı. Gülmek yerine acıyla irkilirdi Yevsey; yüzü bembeyaz olur, gözleri fal taşı gibi açılır, titreyen elinde kaşığı sallanır dururdu.

"Hayrola İhtiyar?" diye sorardı Piyotr Amca. "Yakov..." derdi çocuk. Ama sesi yakınmalı değildi, heyecanlı bile değildi bunu söylerken.

Piyotr Amca, Yakov'un kulağını çekti ya da saçlarına asıldı mı, Agafya Yenge hemen dudaklarını büzer, öfkeyle söylenirdi yeğenine:

"Korkak, pısırık ne olacak!"

Elbet Yakov, Yevsey'i daha sonra sıkıştırır, acımasızca döverdi. Çocuk bu dayaklara sesini çıkarmaz, çareyi saklanmakta bulurdu. Yakınmanın yararı olmazdı, çünkü Pi-

yotr Amca oğlunu dövecek olsa Agafya Yenge, yeğenine daha büyük bir ceza verecekti. Hem yengenin yumrukları, Yaşka'nınkilerden daha okkalıydı. İşte bu yüzden, Yaşka'nın kavga damarı kabardı mı, Yevsey yere çöker, elinden geldiğince büzülür, dizlerini göğsüne çeker, yüzünü, kafasını ellerine gömer, sırtını ve böğürlerini yeğeninin yumruklarına sunardı. Sabırla dayanırdı Yevsey; o nice dayanırsa Yaşka'nın öfkesi onca kabarır, vurdukça vururdu. Yeğenine yumrukları savururken, "Haydi, bağır, ağla be pis domuz!" diye haykırır, sinirinden ağlayan kendisi olurdu.

Bir keresinde Yevsey bir nal bulmuştu, bunu Yaşka'ya verdi; çünkü o vermese öteki zorla alacaktı elinden nasılsa. Armağan karşısında yumuşayan Yaşka, "Geçen gün dövdüğümde bir yerin acıdı mı?" diye sordu; biraz utanmış görünüyordu. "Evet," dedi Yevsey, "çok acıdı." Yaşka durdu düşündü, kafasını kaşıdı, biraz utangaçlıkla, "Üzülme," dedi. "Bu hep böyle gitmez."

Yaşka bunları söyledikten sonra uzaklaştı, ama nedense bu sözler Yevsey'in yüreğini allak bullak etmişti. Umutlandı birden ve "Gitmez... böyle gitmez hep..." diye mırıldandı kendi kendine,

Yevsey bir gün, yola koyulmuş göç eden kadınların ayaklarını ısırgan otuyla ovduklarını gördü. "Bu, bir işe yarıyor olmalı," diye düşündü ve tekme, yumruk yerlerini ısırganla ovdu; acısını azaltıyordu bu otlar. O günden sonra yediği dayaklardan çürüyen etlerini bu tüylü, yakıcı otlarla ovdu hep.

Dersleri iyi gitmiyordu; çünkü okula geldiğinde, dayaktan bitkin, orası burası acılar içinde olurdu. Ama acıdan, bitkinlikten değil, yenilgi duygusundandı derslerin-

de başarısızlığı. Yanılmak, yanlış bir şey yapmak korkusu, yüzünün her satırında yazılıydı. Böyle bir yüz, İhtiyar'ı her zamankinden fazla itip kakmak, ona daha çok takılmak için dayanılmaz istek uyandırıyordu okul arkadaşlarında.

Yevsey'in kısık ama kalın sesine ilgi duyan müzik öğretmeni, onu kilise korosuna yazdırdı. İhtiyar, böylece okuldan sonraki zamanını evde geçirmekten kurtuluyordu. Ama ders saatleri yetmiyormuş gibi uzun süren koro provalarında da okul arkadaşlarıyla bir arada kalmak zorundaydı. Ve okul arkadaşlarından çektiği, Yakov'dan çektiklerinden hiç de aşağı değildi.

Bu eski köy kilisesini sevmişti. Birçok karanlık köşe vardı kilisede. Yevsey bu sığınakların o ılık havasına, o derin sessizliğe bayılıyordu. Belki de bilinçsiz olarak bu köşelerin, bu loş mağaracıkların içinde iyi bir şeyler bulacağını umuyordu. Onu sımsıkı saracak, okşayacak, ona sevecenlik dolu öpücükler verecek bir şeyler arıyordu belki de... Tıpkı annesinin sesi gibi yumuşak, annesininkiler gibi tatlı sözler duymayı umuyordu. Ama nerede? Kutsal resimler, yılların isiyle, küfüyle kapkara olmuş kutsal resimler, keskin bakışlarıyla olsun, sevecen bakışlarıyla olsun, kara sakalı Piyotr amcanın yüzünü hatırlatıyordu ona yalnız.

Kilisenin girişinde, şeytanı tutmuş pataklayan bir azizi tasvir eden bir resim asılıydı; aziz uzun boylu, esmer, kolları, elleri uzun ve de sabırlı bir adama benziyordu; şeytan ise küçük bir keçiye benzeyen, zayıf, kırmızımsı, gelişimi tamamlanmamış bir yaratık gibi bir şeydi, ilkin şeytana bakmak bile istemedi Yevsey, okkalı bir tükürük atmayı bile geçirdi aklından; ama sonra bu talihsiz küçük

yaratığa karşı bir acıma duygusuyla doldu içi. Çevrede kimseler kalmadığı bir sıra, keçiye benzeyen, çenesi abartılmış resmi eliyle okşadı; korkuyla, acıyla okşadı onu. Acıma duygusuyla yeni tanışıyordu çocuğun yüreği.

Yevsey'in kiliseyi sevmesinin bir nedeni daha vardı; herkes, en zenginler, hayatını haksızlıklar üzerine kurmuş olanlar bile sakin, uysal bir kişiliğe bürünüyordu burada. Yüksek sesle konuşanlardan ürkerdi Yevsey; heyecanlı yüzlerden, bağrış çağrıştan hiç hoşlanmaz, bunlardan kaçmak, uzak bir yerlere gitmek, saklanmak isterdi. Bir keresinde, pazaryerinde bağrış çağrış konuşan birkaç köylü görmüştü. Köylüler giderek daha yüksek sesle bağırmaya, birbirlerini itip kakmaya başladılar; içlerinden biri koca bir sopa geçirdi eline ve rastgele sallamaya başladı; adamlardan biri yaralandı. Korkunç çığlıklar sardı ortalığı, büyük bir gürültü koptu ve adamlar kaçışmaya başladı. Kaçanlar, hızla bizim İhtiyar'a çarptılar, yüzükoyun çamura gömüldü Yevsey. Düştüğü yerden kalktığında, yüzü gözü kıpkırmızı bir adamın kendisine doğru koştuğunu, elini kolunu sallayıp çığlıklar attığını gördü. Bu görünüm öylesine korkunçtu ki o da bir çığlık kopardı ve hemen oracığa yığıldı; derin, karanlık bir çukura uçuyordu sanki. Çocuğu ayıltmak için kafasına kovalarla soğuk su döktüler.

Yevsey sarhoşlardan da korkardı; annesi ona, sarhoş olan adamın içine şeytanın girdiğini söylemişti. İhtiyar, bu şeytanı zihninde kirpi gibi dikenli, kurbağa gibi ıslak bir yaratık olarak canlandırmıştı; bu yaratık esmerdi, yeşil gözleri vardı ve insanın midesine girer, orada dolaşırdı; işte insanı şeytana, canavara çeviren şey, bu yaratıktı.

Yevsey'in kiliseden hoşlanmasının başka nedenleri de

vardı. Sessizlikten, bu sessizliğin verdiği huzurdan başka, insanı okşayan loş ışıktan başka, şarkı söylemekten de haz duyuyordu Yevsey. Müziksiz prova yaptıklarında gözlerini sımsıkı kapar, o kısık sesinin, koronun bütününe karışması ve tek başına sıyrılmaması için çalışırdı; böyle zamanlarda kasları gevşer, yüreği uçuyormuş gibi olurdu; karşı konmaz bir mutluluk sararda her yanını. Kendinden geçtiği bu anlarda hayattan kopuyormuş, ötelere sürükleniyormuş ve başka bir varlığa, sakin, barışçıl bir varlık olmaya doğru ilerliyormuş gibi gelirdi ona.

Bir gün, çok önemsediği bir soru belirdi kafasında ve bunu amcasına iletti. "İnsan, kimseye görünmeden istediği yere gidebilir, her şeyi görebilir mi? Ama hiç kimse onu görmeden?"

"Yani göze görünmez bir insan olmak mı demek istiyorsun?" diye sordu Demirci, "Bana kalırsa olanaksız bu."

Köy halkı Yevsey'i "İhtiyar" diye çağırmaya alışınca, Piyotr Amca "Öksüz" demeye başladı çocuğa. Nereden baksanız ters, lanet bir adamdı Demirci, ama hiç ürkütücü değildi; zilzurna sarhoşken bile korkunç olmaktan uzaktı. Şapkasını çıkarır, orada burada dolaşırdı içtiğinde. Sallana sallana yürürdü sokaklarda, anlaşılmaz türküler çağırır, güler, kafasını sallardı, kimseye zararı dokunmazdı. Bir de öyle bir ağlar, öyle çok gözyaşı dökerdi ki, ayıkken istese de bulamazdı bunca gözyaşını.

Yevsey, amcasının köyün en akıllı, en uysal adamı olduğuna inanırdı. Ona her şeyden söz edebilir, istediğini konuşabilirdi. Piyotr Amca güleç sayılırdı, sık sık gülümserdi ama gerçekten güldüğü hemen hiç görülmemişti. Acelesiz, tane tane, sakin sesle, ciddi bir tonla konuşurdu. Karşısında duran yeğenini görmez ya da onun orada

olduğunu unuturdu. (Bu, Yevsey'in işine geliyordu aslında.) Çalışırken kendi kendine konuşur, görünmez bir düşmanla sürekli tartışmaya girer, hayalinde canlandırdığı bu yaratığı acımasızca azarlardı.

"Şeytan götürsün seni," diye homurdanırdı, ama öfke yoktu homurtusunda. "Seni açgözlü piç seni! Daha ne çalışayım be! Ver yiyeyim, ört uyuyayım... Bak, gözlerim kıpkırmızı, kör olacağım nerdeyse. Daha ne istiyorsun? Böyle köleliğin Allah belasını versin! İyi yanı nerde bunun? Zevki, eğlencesi nerde?"

Destansı bir hava vardı konuşmasında ve Yevsey, amcasının, konuştuğu kişiyi gerçekten gördüğünü sanırdı.

"Kiminle konuşuyorsun?" diye sordu ona bir gün.

"Kiminle mi konuşuyorum?" diye tekrarladı çocuğun sorusunu Demirci. Gözlerini çocuğa çevirmemişti bile. Sonra gülümsedi, "Kendi aptallığımla konuşuyorum," diye cevap verdi.

Ne var ki, isteğince sık konuşamıyordu Yevsey Amcası'yla, çünkü dükkânda yalnız kaldıkları olmuyordu pek. Yaşka topaç gibi ortalarda dolaşıyor, ocaktaki kömürlerin çatırtısını, çekicin tak taklarını, kulaklarını yırtan çığlıklarıyla boğuyordu. Yaşka dükkândayken amcasının yanına hiç gitmezdi Yevsey.

Demirci'nin dükkânı, sığ bir derenin kıyısındaydı ve ilkbahar, yaz ve güzün Yevsey boş vaktini söğütlerin arasında geçirirdi. Burası, kilise kadar rahatlatıcıydı. Kuşlar ötüyor, arılar vızıldıyordu. Çocuk, bir sağa bir sola sallanarak orada öyle oturur, gözlerini sımsıkı kapar, düşünür, düşünürdü. Ya da oturmaz, çalılar arasında dolaşır, Demirci'nin dükkânından gelen seslere kulak kabartırdı. Amcasının yalnız olduğunu anlayınca koşar giderdi yanına.

Demirci küçük, dolu gözlerini Yevsey'e çevirir, "Hayrola Öksüz?" diye selamlardı onu.

"Geceleri kilisede dolaşan bir şeytan ruhu var mı?" diye sordu Yevsey bir keresinde.

Demirci bir süre düşündükten sonra, "Niçin olmasın?" dedi. "Şeytan, istediği yere gidebilir. Tüm kapılar açık ona."

Çocuk, omuzlarını kıstı, yusyuvarlak gözlerle dükkânın karanlık köşelerini araştırdı.

"Kötü ruhlardan korkmamalısın," dedi amca.

Yevsey göğüs geçirdi ve hiç heyecanlanmadan, "Korkmuyorum ki..." diye cevap verdi.

"Sana bir şey yapmazlar," dedi Demirci. Okşayıcı, koruyucuydu sesi. Dolu dolu olmuş gözlerini kara parmaklarıyla ovdu.

Biraz durduktan sonra, "Peki, ya Tanrı?" diye sordu Yevsey.

"Ne olmuş Tanrı'ya?"

"Niçin kötü ruhların kiliseye girmesine izin veriyor Tanrı?"

"Onu ne ilgilendirir ki? Tanrı kilise bekçisi değil ya!"

"Kilise onun evi değil mi? Orda oturmaz mı Tanrı yani?"

"Kim? Tanrı mı? Neden orda otursun? Bak Öksüz, onun evi her yerdir. Kilise insanlar için yapılmıştır."

"Ya insanlar, insanlar neye yarar?"

"İnsanlar mı? Şey... Her şeye yarar insanlar bana kalırsa. İnsanlar olmasa yaşayamazsın, değil mi ya?"

"Tanrı için yaşamıyor mu insanlar?"

Demirci kuşkuyla, şaşkınlıkla baktı yeğenine, durdu düşündü ve cevap verdi:

"Eh, elbette," dedi. Sonra gözlerini ocağın alevlerine çevirdi, ellerini siler gibi tulumuna sürterek, "Bu konuda pek bir şey bilmiyorum Öksüz," dedi. "En iyisi öğretmenine sor bunları. Ya da papaza... Ne bileyim ben..."

Yevsey, kolunun yeniyle burnunu sildi. "Onlardan korkuyorum ben."

"Böyle şeylerden söz etmesen daha iyi olur," dedi Piyotr. "Koşup oynamalısın, güçlenmelisin. Daha çocuksun sen. Yaşamak istiyorsan sağlıklı olmalısın. Güçlü olmalısın. Güçlü değilsen çalışamazsın. Çalışamazsan da yaşayamazsın. Bizim aklımız buna erer ancak. Tanrı'nın bizden ne istediğini bilemeyiz." Bu sözlerden sonra sustu, gözlerini alevlerden ayırmadan düşünceye daldı bir süre. Sonra, ansızın bir şey hatırlamışçasına birden konuşmaya başladı; içindeki dışına vurmuş gibi bir hali vardı.

"Hem hiçbir şey bilmiyorum hem de hiçbir şey anlamıyorum bir bakıma. Akıl, Tanrı vergisi diyorlar... Benim bildiğim mum alevi ile, insan işi ile ölçülür..." Dükkâna göz gezdirdi, bir köşeye büzülmüş duran çocuğu gördü. "Ne çömelmişsin oraya öyle? Sana çık, oyna demedim mi!" Yevsey, çekine sıkıla köşesinden çıkarken Demirci, "Gözüne bir kıvılcım gelse kör olacaksın," dedi. "Ya da tek gözlü kalacaksın... Ne işe yarar tek gözlü bir yaratık?"

Eskiden, çok eskiden, Yevsey'in annesi ona masallar anlatırdı. Fırtınalı geceler vardı o vakitler... Kar, rüzgâr, küçük evin duvarlarını döver, damın üzerini yalar, çaresizlik içinde bir şeyler ararmış gibi her yeri dolaşırdı; bacadan aşağı atlar, yüzlerce değişik ses çıkararak orada dolanır, mırıldanır, öterdi. Annesi uykulu, alçak sesiyle anlatırdı masalları; arada bir şaşırır, dururdu da, sonra tekrar tekrar aynı şeyleri söylerdi. Anasının anlattığı her

şeyi görüyormuş gibi gelirdi çocuğa... Ama öyle pırıl pırıl değil de karanlıkta zar zor seçilirdi görüntüler.

Piyotr Amca'yla konuşmaları, annesinin masallarını hatırlatıyordu Yevsey'e. Demirci de, sobanın alevlerinde, hem Tanrı'yı hem de şeytanı yan yana görüyordu sanki; insan hayatının tüm işkencesini görüyordu. Belki bu yüzden ağlıyordu hep. Yevsey, onun konuşmasını iyi dinledi ve aklında tutmaya çalıştı. Korkuyla karışıp garip bir umutla titredi yüreği amcasının sözlerini düşündükçe. Belki bir gün gelecek, bu köydeki hayattan, buradaki dünyadan başka bir dünyayla karşılaşacaktı; sarhoş köylülerden, çenesi düşük, hayata küs kadınlardan, yaramaz çocuklardan başka bir şeyler de görecekti belki... Sevilesi bir şeyler, kilisedeki ayinler gibi ciddi bir şeyler görecekti.

Komşulardan birinin, Tanya adında kör bir kızı vardı. Yevsey bu kızla dostluk kurmuştu. Köyde dolaştırırdı onu; söğütlüğe inmesine yardım eder, uzun uzun konuşurdu kızla. Korkardı bu işi yaparken, gözleri kocaman açılır, kulakları tetikte, yavaş sesle konuşurdu Tanya'yla. Köylülerin gözünden kaçmadı bu dostluk, hoşlarına bile gitti. Ama kör kızın annesi kalktı, Piyotr Amca'ya geldi ve Yevsey'in bu davranışını hiç beğenmediğini söyledi. Söylediğine göre Yevsey, konuşmalarıyla ürkütüyormuş Tanya'yı da, kızcağızı yalnız bırakamaz olmuşlar. Kız ikide bir ağlıyormuş; gözüne uyku girmiyormuş, uyusa bile karabasanlarla uyanıyor, çığlık çığlığa bağırıyormuş. Yevsey'in söylediklerini aklından çıkarmak olanaksızmış. Boyuna kötü ruhlardan söz ediyormuş kız; gökyüzünün kara olduğunu, üzerinde büyük kara delikler bulunduğunu, bu deliklerden kara alevler fışkırdığını ve de bu alevler arasında kötü ruhların atlayıp zıpladığını,

insanlarla alay ettiğini sayıklıyormuş. Küçük bir çocuğa böyle şeyler aşılanır mıymış hiç? İşte bunları bir bir anlattı Tanya'nın anası.

"Gel bakalım İhtiyar!" dedi Piyotr Amca, yeğenine.

Yevsey yavaşça köşesinden çıktı, amcasına yaklaştı; Demirci iri, güçlü elini çocuğun başına koydu ve "Bütün bunları söyledin mi kıza?" diye sordu.

"Söyledim."

"Niçin?"

"Bilmem ki..."

O kocaman eliyle çocuğun başını geriye doğru iterek kaldırdı Demirci, tam gözlerinin içine bakarak, "Peki, gökyüzü kara mı öyleyse?" diye sordu. Eli, Yevsey'in başındaydı hâlâ.

"Kız göremediğine göre başka ne renk olabilir ki?" diye mırıldandı Yevsey.

"Kim göremiyor?"

"Tanya."

"Haa!" dedi Demirci; bir an şöyle bir düşündü, "Peki, neden alevler kara olsun? Bunu niçin uydurdun?"

Çocuk gözlerini yere indirdi, sessiz durdu öyle. "Haydi, söyle?" dedi Demirci. "Dayak atmıyorum bak. Niçin uydurdun bu saçmalıkları kıza? Niçin, ha?"

"Acıdım ona," diye fısıldadı Yevsey. Demirci, çocuğu yana çekti. "Artık konuşmak yok Tanya'yla, anlaşıldı mı?" dedi. "Hiç, ama hiç konuşmayacaksın onunla bir daha." Sonra kızın annesine döndü; "Merak etmeyin Praskovya Teyze, bu arkadaşlığa son vereceğiz," diyerek onu yatıştırmaya çalıştı.

"Onu bir güzel dövmelisin," dedi kör kızın annesi. "Kızım sessiz, sakin yaşardı, kimseyi rahatsız etmezdi,

oysa şimdi hiç yalnız bırakamıyoruz zavallıyı."

Praskovya Teyze gittikten sonra Demirci, Yevsey'in elini tuttu ve hiç konuşmadan bahçeye götürdü onu.

"Şimdi, doğruyu söyle bana," dedi. "Akla uygun bir cevap ver bakalım, neden korkuttun küçük kızı?" Amcanın sesi kararlı, ama sakindi. Yevsey korkudan titriyordu. Sesi kesik kesikti; kekeliyordu konuşurken.

"Korkutmadım ki onu," diyordu. "Hiç korkutmadım... kendiliğinden korktu... Korksun diye söylemedim öyle... Yakınıyordu durmadan... 'Hep kara görüyorum,' diyordu. 'Oysa siz her şeyi görüyorsunuz.' Öyle... öyle dediği için, her şey kara dedim ona. Üzülmesin diye... Kıskanmasın diye yani... Onu korkutmak istemedim ki..."

Daha kendini tutamadı Yevsey, ağlamaya başladı. Yanlış bir iş yaptığını anlamıştı. Piyotr Amca tatlı tatlı gülümsedi.

"Hay akılsız çocuk!" dedi. "Son üç yıldır kör o kız. Anasından kör doğmadı ki. Çiçeğe yakalandı, kör oldu. Dünyada başka renklerin bulunduğunu bilir o. Hay Allah, ne aptal çocuksun sen!"

"Aptal değilim ben. Tanya inandı bana," dedi Yevsey, gözlerini siliyordu bir yandan.

"Peki, öyle olsun. Yalnız, artık onunla dolaşma, olur mu?"

"Dolaşmam."

"Ağlamana gelince... Boşver. Bırak seni dövdüğümü sansınlar." Demirci, Yevsey'in omzunu tuttu, şöyle biriki salladı, tatlı tatlı gülümseyerek, "Sen de, ben de... İkimiz de yalancıyız," dedi.

Küçük Yevsey, başını amcasının böğrüne gömdü, "Neden herkes bana karşı?" diye sordu ürkek ürkek.

Amca bir an düşündü, "Bilmem ki Öksüz!" diye cevap verdi.

Ona yüklenen suçlar, acı bir doygunluk vermeye başladı çocuğa. Kimseye benzemiyordu o ve bu yüzden herkes ona karşıydı, kimse sevmiyordu onu.

Köy, küçük bir tepenin üzerine kurulmuştu. Nehrin bir yanında genişçe bir bataklık uzanıyordu, üzeri otlarla kaplıydı. Yazın, sıcak bir günün sonunda, leylak rengi bulutlar yükselirdi bataklıktan ve kızıla çalan ay, uzaktaki seyrek ağaçların tepesine tırmanırdı. Bataklığın otları, pis kokulu havasını ve de sivrisinek sürülerini yollardı köye. Hava, obur sineklerin vızıltısıyla dolardı. İnsanlar kaşınır, öfkelenir, yakınır, ama kırmızı kan kabarcıklarından koruyamazlardı tenlerini. Geceleyin, otlağın üzerinde mavi ışıklar yanıp sönerdi. Günahkârların yersiz yurtsuz ruhlarıydı bunlar köylülere göre. Bu ışıklara bakarak göğüs geçirirler, sokakta kalmış ruhlara acırlardı. Onlara acırlardı ya, birbirlerine acıdıkları yoktu.

Bununla birlikte, Yevsey'in de bir keresinde tanık olduğu üzere, dostluk ve mutluluk içinde yaşadıkları da olurdu. Bunu da becerirlerdi nasılsa.

Bir gece, varsıl köylü Veretennikov'un ambarında yangın çıktı. Bizim Yevsey koştu gitti, bir söğüt ağacına tırmandı ve oradan izledi yangını.

Çok kanatlı, esnek gövdeli, duman gibi kapkara, korkunç bir kuş, alev saçan gagasıyla gökyüzünde dolaşıyordu sanki. Kırmızı, göz kamaştıran kafasını yere doğru çeviriyor, keskin korkunç gagasıyla damın samanlarını savuruyor, tahtayı kemiriyordu. Dumanlı gövdesi, kara gökyüzünde dans eder gibi kıvrılıyor, açılıyor, sonra köyün üzerine düşüyor, evlerin damlarını dolaşıyordu. Alev

alev kafasını damların üzerinde bırakıyor, korkunç pençelerini giderek daha geniş açarak bir kral gibi yükseliyordu.

Alevlerin arasında insanlar küçük ve kara görünüyordu. Alevlere su döküyorlar, uzun sopalarla vuruyorlar, alev demetlerini kuşun gagası arasından çekip çıkarıyorlar, söndürmek yerine büsbütün canlandırıyorlardı yangını. Yağlı dumanlarla boğuşuyorlar, aksıra tıksıra soluk almaya çalışıyorlardı. Bir yandan bağırıyor, haykırıyorlar, sesleri, alevin harlamasına, tahtaların çatır çuturuna karışıyordu. Alevlere yaklaştı insanlar, kızıl kafalı kara kuşa yaklaştı, boynuna ilmik geçirir ve ipi sıkarcasına halkalandılar çevresinde, kapkara, kımıl kımıl bir çember yaptılar. İlmik ordan burdan kopuyor, insanlar ipi durmadan bağlıyordu bir yandan, sıkıyor, çekiyorlar, geriyorlardı sanki ipi. Yangın, vahşi uğultularla sendeledi havada, bir-iki çırpındı. Kuşun gövdesi şişmişti şimdi; bir yılan gibi kıvrılıyor, kafasını halkın sımsıkı çektiği ipten kurtarmaya çalışıyordu. Sonunda bitkin, yenik bir halde bitişik ambarların üzerine düştü, sürünerek ağaçların arasına kadar gidebildi ve bütün gücü bitmiş, baygın yığıldı, yok oldu orada.

"Haydi, hep birlikte!" diye bağırdı köylüler. Birbirlerine güç vermeye çabalıyorlardı.

"Su!" diye haykırdı kadınlar.

Ve kadınlar, yangın yeriyle nehir arasında bir sıra, bir zincir oluşturdular; yabancılar, hısımlar, dostlar düşmanlar hep bir sıradaydı, yan yanaydı. Kova kova sular, elden ele geçiriliyordu.

"Çabuk olun bacılar! Çabuk, iyi kadınlar!"

Yangına karşı verilen savaşta, bu dost çalışmayı, bu insancıl beraberliği izlemek ne tatlı, ne yüreklendiriciy-

di. Herkes birbirini yüreklendiriyordu, birbirinin gücünü övüyor, şakalaşıyorlardı. En küçük bir kötülük yoktu kimsenin yüreğinde o anda. Yangının karşısında herkes komşusuna iyilikle bakıyordu sanki, birlikte olmaktan hoşlanıyorlardı yangın karşısında. Alevler sonunda yatıştırıldığında, köylülerin neşesi büsbütün yerine geldi. Türküler söylediler, güldüler, başardıkları işle övündüler, böbürlendiler, şakalar yaptılar. Yaşlılar votka içti, iyice kendilerinden geçene dek içtiler. Gençler, neredeyse gün doğuncaya dek sokaklarda dolaştılar. Her şey, bir düş gibi güzeldi.

Yevsey tek bir kötü söz duymadı, tek bir öfkeli yüz görmedi o gün. Yangın süresince, kimsenin ağrısı sancısı tutmadı, kimse incinmedi, hiç kimse vahşet içinde hayvanlar gibi bağırmadı, hiç kimse önüne geleni öldürecekmişçesine öfkelenmedi.

Ertesi gün Yevsey, "Dün gece her şey ne güzeldi!" dedi amcasına.

"Evet, Öksüz, tam anlamıyla güzel! O güzellik olmasaydı köyün yarısını silip süpürecekti yangın."

"Yani insanlar, halk, demek istiyorum," diye açıkladı çocuk. "Nasıl da dostça birleştiler. Hep böyle yaşasalar, hep böyle davransalar birbirlerine... Hep böyle yangınlar olsa!"

Demirci bir an düşündü, sonra şaşkın şaşkın sordu yeğenine:

"Yani, hep yangın mı olsun demek istiyorsun?" Keskin keskin baktı çocuğa, işaretparmağını salladı sağa sola. "Az değilsin sen, seni çok bilmiş seni. Sakın böyle saçma düşüncelere saplanayım deme! Şuna da bak! Yangından hoşlanıyor! Hay Allah!.."

II

Yevsey'in okulu bitmek üzereydi. "Şimdi ne yapacağız bakalım?" diye sordu Demirci. "Sana göre değil burası. Okulunu bitirdin sayılır. Kasabaya gitmelisin, orada yaşamalısın artık. Körük almaya giderken seni de götürürüm, ha, Öksüz?"

"Sen mi götüreceksin beni?"

"Ben götüreceğim evet. Köyden ayrılacağına üzgün müsün?"

"Yok. Ama seni özleyeceğim için üzgünüm."

Demirci, bir demir parçası koydu fırına. Maşayla korları, kömürleri düzeltti; düşünceli ve dalgındı. Gözünü daldığı yerden ayırmadan cevap verdi yeğenine:

"Benim için üzülmene neden yok. Her şeye dayanabilirim... Herkes gibi bir köylüyüm ben de."

"Herkesten iyisin ama," diye mırıldandı Yevsey. Bu son sözleri duymamıştı Piyotr Amca anlaşılan, çünkü hiç cevap vermedi. Işık saçan kızgın demir parçasını ateşten çekti, gözlerini yumarcasına kısarak, kızıl kıvılcımlar saça saça dövmeye başladı demiri. Sonra birden durdu, çekici tutan elini gevşekçe yanına indirdi, "Sana biraz akıl vermem gerek..." dedi. "Hayat nedir... Ne değildir... Anlatmam gerek sana..."

Yevsey merakla bekledi amcasının söyleyeceklerini; ama Demirci, demir parçasını gene korlara gömdü, yanaklarındaki gözyaşlarını sildi ve yeğenini tümden unutmuş gibi fırına baktı durdu. Elinde kırık bir teker tutan yaşlı bir

köylü girdi dükkâna. Yevsey çıktı, ırmağın kıyısına indi ve günbatımına dek kaldı orada. Amcasının yalnız kalmasını bekliyordu, ama dükkâna girip çıkanın ardı kesilmedi.

Köyden ayrıldığı güne ilişkin pek az anı kalacaktı çocukta. Tek, karanlıkta tarlaları geçtiklerini, havanın çok bunaltıcı olduğunu seçebiliyordu. Araba korkunç gıcırtılarla ilerliyordu. Yolun iki yanında kara, kımıltısız ağaçlar uzanıyordu. Gittikçe geniş, aydınlık dünyalara varıyorlardı. Ve durmadan, gıcır gıcır, takır tukur ilerliyorlardı. Amcasının yüzü hiç gülmedi yol boyunca. İsteksiz, baştan savma cevaplar verdi Yevsey'in sorularına.

Bütün gün sürdüler arabayı. Gece, küçük bir köyde konakladılar. Yevsey, han odasında uzun zaman uyuyamadı ve bir yerde çalınan akordeonu dinledi. Yakındaki odaların birinde bir kadın ağlıyordu; bu uzun ağlama karşısında öfkeli bir adamın, "Kes sesini!" diye bağırdığı, sövüp saydığı duyuluyordu.

Ertesi gece yola koyuldular. İki köpek izliyordu onları. Arabanın çevresinde koşuşup duruyorlar, çın çın havlıyorlardı. Köyden çıkarlarken, bir balabankuşu acı acı öttü yolun sağına düşen ormanın derinliklerinden.

"Hayırdır inşallah!" diye mırıldandı Demirci. Yevsey çoktan uyumuştu. Amcası, kamçının sapıyla hafiften dokundu bacaklarına. "Bak Öksüz, bak!" dedi.

Çocuğun uykulu gözlerine uçsuz bucaksız bir buğday tarlası gibi göründü kasaba. Yoğun bir kara buğday tarlasıydı bu. Sonu yoktu. Kilisenin altın sarısı kulesi, sarı bir çiçek demeti gibi duruyordu. Yollar, tarhların arasına çekilmiş çite benziyordu.

Yevsey, baktı baktı da, "Tanrım!" diye göğüs geçirmekten başka söz söyleyemedi.

Kasabaya yaklaştıkça renkler çoğaldı. Güneşin ışınları gibi sarı, kırmızı, yeşil ışıklarla pırıl pırıldı her yer ve kilisenin kulesi, sayısız pencereden yansıyan ışıklarla yanıyor gibiydi. Alev alev yanan bu kule, solgun bir umut ışığı gibi dolaştı Yevsey'in yüreğinde. Arabada diz çökmüş, ellerini amcasının omuzlarına koymuş, o geniş sırta yaslanmış, doymazlıkla bakıyordu kasabaya. "İşte sana yeni bir dünya," dedi amcası. "İş bulursan koş, dayak görürsen kaç. Ne derlerse onu yap, bildiğini kendine sakla. Açıkgözlerden sakın. On açıkgözden biri başarıya ulaşırsa, dokuzu canından olur, bilesin."

Bu durumda bir çocuğa ne söylenirdi, bilemiyordu. Oysa Yevsey, kulaklarını açmış, yeni yaşantısının getireceği tehlikelerden söz etmesini bekliyordu amcasından.

Demirci göğüs geçirdi ve az daha kesin, az daha güvenli sürdürdü konuşmasını. "Bir gün, karakolda coplarla üstüme yürüdülerdi, Öksüz!" dedi. "Ne gündü, biliyor musun? Evleneceğim gündü, papaz bekler, gelin bekler, adamlar beni dövecek zamanı nasıl da seçmişler. Onlara göre hava hoş, başkalarının ne yapacağı, ne yapmayacağı umurlarında mı? Bir keresinde de, üç buçuk ay hapis yattım, tam üç buçuk ay... Dayak kötek de cabası. Hükümete şikâyet ettim yok yere beni hapis tuttukları için. Ama kimin umurunda? Yediğim sopanın acısını bir Tanrı bilir, bir ben. Cop üstüne cop indirdiler; resmen kan kustum, kan. Gözlerimin yaşlanması da o dayağın anısıdır. Hele bir polis vardı... Kısa boylu, kınalı saçlı bir mikroptu bu. Boyuna kafama vuruyordu..."

"Amcacığım," dedi Yevsey duyulur duyulmaz bir sesle. "Böyle şeylerden söz etme, ne olur..."

"Başka ne var konuşacak?" dedi Piyotr Amca gülerek.

"Varsa yoksa dayak, Öksüz!.. Başka ne var konuşacak?"

Yevsey başını öne eğdi.

Sayısız evler vardı yolları üzerinde. Kirli, pis kokulu evler... Öyle kokular yayılıyordu ki evlerden, atı, arabayı ve onun yolcularını, dolaşık ağına sardıkça sarıyordu. Bacalar, kırmızı ve yeşil damların üzerinde, birer domuz gibi duruyordu. Bazı bacalar yerden uzanıyordu; ince, uzun ve pistiler; yoğun, kara dumanlarını savuruyorlardı gökyüzüne. Kalabalık sokaklar, kapkara ise bulanıktı. Her türlü gürültü vardı burada. Bağrış çağrışa, ıslık ve türkü seslerine, demire inen çekiçlerin öfkeli sesi karışıyordu. "Kasabaya gelmiş değiliz daha," dedi Piyotr Amca. "Bunlar fabrika." Tahta evlerle çevrili geniş bir caddeye sürdüler arabayı. Evler, renk renk boyalıydı. Ama eski olduklarından boyaları dökülmüştü. Sakin, rahat görünüşlü evlerdi bunlar. Özellikle köylü evlerinin bahçeleri yemyeşildi ve bu temiz bahçeler, birer önlük gibi süslüyordu evleri.

"Az kaldı, Öksüz!" dedi Demirci ve atı dar bir sokağa çevirdi. "Sakın ürkmeyesin, ha!"

Büyük bir evin bahçe kapısında durdurdu atı. Atladı ve bahçede kayboldu. Ev eskiydi, orası burası yıkıldı yıkılacaktı. Küçük, loş pencerelerin altındaki direkler çökecekmiş gibi duruyordu. Kocaman ve de kirli bahçede birkaç araba vardı. Birkaç köylü, bir beyaz atın başına dikilmiş, atı okşuyor, bağıra çağıra konuşuyorlardı. Kabak kafalı, uzun sarı sakallı ve kırmızı suratlı olanı, Piyotr Amca'yı görünce ellerini havaya kaldırarak salladı ve bir, "Vaaaaayyy!" çekti.

Dar, karanlık bir odada çay içtiler. Kabak kafalı adam, öyle bir gülüyor, öyle bağıra çağıra konuşuyordu ki, ma-

sanın üzerindeki tabaklar zangır zangır sallanıyordu. Oda havasızdı. Pişmekte olan ekmek mis gibi kokuyordu. Yevsey uyumak istiyordu. Kirli bir perdenin ardında, bir ucu köşeye dayalı geniş bir yatak ve yatağın üzerinde bir sürü yastık vardı; Yevsey, gözünü ayırmıyordu bu köşeden. Koca koca karasinekler uçuşup duruyor, alnına konuyor, yanaklarını arşınlıyor, ter içinde, sırılsıklam tenini gıdıklıyordu; çok rahatsız edici bir şeydi bu, ama eliyle sinekleri kovmaya utanıyordu.

"Sana bir iş ayarlarız!" diye bağırdı kabak kafalı adam gülerek. "Natalya, Matveyiç'i çağırmaya adam yolladın mı?"

"Kaç kez sordun, be adam!" diye cevap verdi Natalya. Kara kaşlı, kiraz dudaklı, tombul, koca memeli bir kadındı.

"Piyotr, aziz dostum, şu Natalya'ya bak! Petekten süzülen bal damlası mübarek!" Kulakları sağır edercesine gülüyordu kabak kafalı.

Piyotr Amca da hafiften güldü. Kadın, Yevsey'e çavdar unundan yapılma üzümlü kek uzatıyor, "Ye, ye," diyordu, "kasabada çok yerler." Piyotr, kadına bakmamak için çaba harcıyordu sanki.

Yevsey bayılırcasına yedi. Verilenleri geri çevirmeye utanıyordu. Lokmalar ağzında büyüyor, ama bunu belli etmemeye çalışarak yiyordu.

"Ye!" diye haykırdı kabak kafalı, Yevsey'e ve Piyotr Amca'ya dönerek konuşmasını sürdürdü.

"Şans diye buna derler, dostum!.. Bu adamın yanında çalışan çocuğu geçen hafta at tepti. Elinde kaynar suyla geliyormuş, ansızın..."

Bir adam girmişti içeri. Kimse onun girdiğini anlama-

mıştı. O da kabak kafalıydı. Ufak tefek, zayıf biriydi. Geniş burnunun üzerine kara camlı bir gözlük oturtmuştu. Çenesindeki bir avuç sakal takma gibi duruyordu. "Ne vardı ki beni çağırttın?" dedi kısık bir sesle.

Ev sahibi oturduğu yerden fırladı, bir çığlık attı ve gülmeye başladı. Yevsey, şaşkın bakıyordu öyle.

Yeni gelen, Piyotr Amca'yla ev sahibine küçümseyerek bakıyordu. Sonra gitti, masadan uzak bir koltuğa oturdu. Üstelik koltuğu biraz daha öteye çekerek. Yarı açık ve gömük gözlerle sağa sola baktı. Alnının tam üstünde, sağ gözü hizasında koca bir şiş vardı. Küçük, sivri kulakları kafasına iyice bitişikti. Zavallı kulaklar, kısa kır saçların altına gizlenmek istiyor gibiydi. Adam toz tutmuştu sanki; boz bir görünümü vardı. Yevsey, onun, kara gözlüğü ardındaki gözlerini görmek için boşuna uğraştı. Ev sahibi, "Anladın mı Öksüz?" diye bağırdı.

Sonradan gelen, "Şansa bak," dedi. Kemik kemik ellerini sivri dizlerine yapıştırmış, oturuyordu. Az konuşuyordu ve bu konuştuklarını Yevsey pek anlayamıyordu. Tek tük garip sözcükler geliyordu çocuğun kulağına. Adam, sonunda, "Tamam, oldu bu iş," dedi.

Piyotr Amca rahatça bir yerleşti koltuğunda, "Bak Öksüz!" dedi. "Sana iş bulundu. Bu, senin patronundur." Ve alnı balonlu adama döndü. "Size belirtmek isterim ki efendim," diye söze başladı, "çocuk okuma yazma bilir ve hiç öyle akılsız sayılacak çocuklardan değildir. Ona iş bulamayacağım için söylemiyorum bunları, gerçekleri anlatıyorum size. Yeteneksiz değildir. Hatta meraklı bir çocuk sayılır..."

"Bana meraklı adam gerekli değil," diye sözünü kesti patron, başını iki yana sallayarak.

"Sessiz, sakin bir çocuktur. Ona köyde 'İhtiyar' derlerdi... Bu da size onun nasıl bir çocuk olduğunu anlatır sanırım."

Kafası balonlu adam, "Göreceğiz," dedi. Kara gözlüğünü eliyle itti burnu üstüne, Yevsey'in yüzüne iyice baktı, sonra, "Benim adım Matvey Matveyiç," dedi.

Sonra döndü, çay bardağını aldı, kafasına dikti.

Kalktı, ağzını açmadan, başını eğerek veda etti ve gitti.

Yevsey ve amcası bahçeye çıktılar, ahırların gölgeliğinde oturdular. Demirci, Yevsey'le konuşurken kendisinin de kavrayamadığı bir şeyi açıklar gibiydi. Sözlerini seçmede güçlük çekiyor, ne söyleyeceğini kesinlikle bilmez bir tavırla konuşuyordu.

"Bu işe sevindim, Öksüz," diyordu. "Sessiz sakin bir ihtiyara benzer patronun. Görmüş geçirmiş... Bütün günahlarını geride bırakmış. Bir lokma ekmek ve bir kaşık çorba için çalışıyor şimdi bana kalırsa. Eh, karnı doyunca da, aşırı beslenmiş erkek kedi gibi mırlıyor elbet..."

"Büyücü değil mi o?" diye sordu çocuk.

"Bunu nerden çıkardın? Kasabada büyücü ne arar?" dedi amca. Sonra bir an düşündü. "Her neyse," dedi. "Bu seni ilgilendirmez. Büyücü de herkes gibi bir adamdır. Ama unutma ki kasaba tehlikeli bir yerdir; insanı perişan edebilir, yıkabilir. Bu adamın karısı, anasını görmeye ve köyünde bir süre kalmaya gitmişmiş... Adam kalkmış, hem ev işlerini görsün hem de biraz gönlünü eğlendirsin diye bir kadın tutmuş... Hikâyenin devamını söylemesem daha iyi... Diyeceğim, bu ihtiyar böyle kötü örnek olmayacak sana... O yüzden diyorum ki, rahat edeceksin onun yanında, senin için iyi olacak diyorum. Çalıların ardındaymış gibi yaşayacaksın onunla. Hiçbir şeye karışmazsın."

"Ya ölürse?" diye sordu Yevsey umutsuz bir tavırla.

"Daha dur bakalım... Kolay öleceğe benzemiyor... Sen şu kafana biraz yağ sür de saçların süpürge gibi fırlamasın yukarı..."

Piyotr Amca, ev sahibine veda etmesini istedi Yevsey'den. Sonra birlikte kasabaya indiler. Yevsey, amcasının bacaklarına yapışmış, kartal gözleriyle yutuyordu her şeyi. Dükkânların kapısı bir açılıyor bir kapanıyor, arabalar gıcırdıyor, işportacılar bağırıyor, ayaklar sürtülüyordu. Kalabalıkta ayağı dolaşıp düşenler de vardı. Bütün bu sesler, kocaman, tozlu bir bulut gibi geldi Yevsey'e. Çabuk çabuk yürüyordu insanlar. Karşıdan karşıya geçerken atların burunları dibinden yürüyorlardı. Çok önemli yerlere yetişmek için, bir şeyler kaçırmamak için can havliyle uğraşır bir halleri vardı. Çocuğun gözlerini yordu bu koşuşma. Arada bir kapıyordu gözlerini; kimi tökezliyor, elinde olmayarak koşmaya davranıyordu. "Çabuk olalım," diyordu amcasına.

Yevsey, böylesine gürültülü, böylesine sinir bozucu ve böylesine sıcak olmayan bir köşe arıyordu kendine. Sonunda, birbirine dayanmasa düşecek gibi duran eski evlerle çevrili bir meydana vardılar. Meydanın ortasında bir çeşme vardı. Sular, çeşmenin sağını solunu ıslatmış, toprağa gölgeli bir görünüm vermişti. Daha sakindi burası.

"Bak," dedi Yevsey, "evlerin bahçeleri yok... hepsi birbirine bitişik."

Demirci göğüs geçirdi. "Tabelaları oku," dedi. "Raspopov'un dükkânını bulacağız."

Meydanın ortasına doğru yürüdüler, çeşmenin önünde durdular. Öyle çok tabela vardı ki... Evlerin bütün du-

varları dilenci paltosu gibi yama yamaydı. Yevsey, aradıkları tabelayı gördüğünde tüyleri diken diken oldu bir anda. Amcasına tek söz etmeden iyice inceledi tabelayı. Küçük bir teneke parçasıydı bu. Pastan yenik yenikti. Karanlık bir bodruma inen, eski bir kapının üzerindeydi. Kapının önünde, kaldırımda bir delik vardı. Delik, alçak bir demir parmaklıkla çevriliydi. Dükkânın bulunduğu ev, sarı boyaları dökük, eski bir evdi. Üç katlıydı. Kör bir görünümü vardı. Düşman düşman bakıyordu insana.

Birkaç basamak indiler. Demirci şapkasını çıkardı, sakına sakına uzattı başını kapıdan içeri. "Buyrun," dedi açık seçik bir ses. Patron, pencerenin kenarında bir masa başında oturmuş, çay içiyordu. Kara bir takke geçirmişti kafasına.

"Otur şöyle köylü! Al bir çay iç. Raftan bir bardak al bakayım, oğlum!"

Adam, bunu söylerken dükkânın öte ucunu gösterdi eliyle. Yevsey aynı yöne çevirdi gözlerini, kimse yoktu orada. Adam, Yevsey'e döndü. "Eeee, ne duruyorsun? Alsana bardağı. Burda çalışacak sen misin, ben miyim?"

"Daha alışmadı," diye atıldı Piyotr Amca.

İhtiyar, gene eliyle rafı gösterdi.

"Bir çırak, leb demeden leblebiyi anlamalı."

Demirci göğüs geçirdi. Yevsey, alacakaranlık odada el yordamıyla bardağı ararken, yerde yığılı kitaplara ayağı takıldı. Düştü kalktı, bardağı patronuna verirken bu kez heyecandan ayağı dolandı.

"Masanın üstüne koy. Hani bunun tabağı?"

"Hay akılsız!" dedi Piyotr Amca. "Aklın nerde be oğlum?"

İhtiyar, bilgiç bilgiç başını salladı. "Pek kolay olmaya-

cak yetişmesi," dedi. Sonra çocuğa döndü, "Haydi bakalım," dedi. "Dükkânı iyice dolaş. Neyin nerde olduğunu belle."

Çocuğun yüreğine bir şeyler düşmüş, tüm hareketlerini, kaslarını, soluk alışını yönetiyordu sanki. İyice büzüldü, başını eğdi, gözlerini zorlayarak etrafı incelemeye koyuldu. Soğuktu dükkân. Karanlıktı. Bir mezar gibi dar ve uzundu. Duvarlar raflarla donanmıştı. Kitaplar özenle dizilmişti raflara. Dükkânın öte ucundaki duvarın önü, neredeyse tavana kadar yükselen kitap yığınlarıyla doluydu. Kitaplardan başka bir de merdiven, bir şemsiye, bir-iki potur, sapı kopuk bir beyaz tencere seçebildi Yevsey. Bütün bunlar, kalın bir toz tabakasıyla örtülüydü ve bu pis koku, belki de bu köşeden, bu pislikten geliyordu.

"Kendi halinde bir adamım ben. Yalnız yaşarım. Anlaşırsak, rahat ettiririm onu. Dürüstlüğümle övünürüm ben. Alnı açık, içindeki dışında bir adamım. Hayatımda hoş görmeyeceğim tek suç yalancılık, sahtekârlıktır. Böyle bir şey sezersem hemen karakola veririm oğlunuzu. Bugünlerde ufak tefek suçları bile cezasız bırakmıyorlar. Yaşa başa bakmadan tıkıyorlar içeri. Özel bir hapishane bile kurdular bu iş için. 'Küçük Suçlular Topluluğu' diyorlar adına. Hırsızlık için, anlarsınız ya."

Adamın çektiği nutuk, sımsıkı sardı Yevsey'i. Adamın bir dediğini iki etmemek, kuşkulanmasına yol açmamak için büyük çaba harcamaya söz verdi içinden. Korkuyordu.

"Eh, ben gideyim artık," dedi Piyotr Amca. Ve göğüs geçirerek ayağa kalktı. "Bir an önce başlasın işe çocuk." Sonra Yevsey'e döndü. "Eeee, Öksüz!" dedi. "Artık burda oturacak, burda yaşayacaksın. Ustanın sözünden çıkma.

İsteklerini yerine getir. Sana kötülük etmek istemeyecektir o. Neden kötülük etsin ki sana... Şey, yani, üzülme... Tamam mı?"

"Tamam."

"Eh... Haydi hoşça kal... Allahaısmarladık... Haydi..."

Demirci kaba, sert elini çocuğun omzuna koymuş, yeğenini sallarcasına tuttu bir süre. Sonra ansızın bir şey hatırlamış gibi fırladı çıktı basamakları. Yevsey'in tüyleri ürperdi birden. Kurşun gibi bir sessizlik çöktü ortalığa. Şaşkın şaşkın kapıya koştu bir, sonra döndü, ustasının yanına geldi; yuvarlak gözlerini sarı suratlı, kabak kafalı adama çevirdi, bu anlamsız yüzde bir şeyler okumaya çabaladı. İhtiyar, çenesindeki dolaşık sakala baka baka okşadı o kırlaşmış yumağı; bu arada Yevsey, kara gözlüğün altındaki çipil gözleri keşfetmeye çalıştı. Böylece birkaç dakika geçti. İkisi de bir diğerinden bir şeyler bekliyordu. Çocuğun yüreği küt küt atmaya, şimdiye kadar hiç tanık olmadığı büyük bir heyecanla çarpmaya başladı. Ama adam, sakin sakin kolunu uzattı, rafların birinden bir kitap aldı ve kapağı göstererek sordu çocuğa:

"Burda kaç yazıyor?"

"1873," diye cevap verdi Yevsey başını eğerek.

"Bildin." Usta, kuru parmağıyla Yevsey'in çenesine dokundu, başını kaldırdı. "Bana bak."

Çocuk doğruldu ve aceleyle ama duyulur duyulmaz, heyecan dolu bir sesle mırıldandı:

"Size itaat edeceğim. Evet, hep itaat edeceğim." Gözleri kapalıydı. Yüreği midesine gömülmüştü sanki.

"Gel buraya."

İhtiyar bir sandalyeye oturdu, kuru kemik ellerini dizlerine yapıştırdı. Takkesini çıkardı, mendiliyle kabağını

sıvazladı. Gözlüğü burnunun ucuna düşmüştü şimdi ve çerçevenin üzerinden üzerinden bakıyordu Yevsey'e. İki çift gözü vardı sanki adamın. Ve gerçek gözler, küçük, hareketsiz, koyu gri, kızarık gözkapakları olan gözlerdi.

"Çok dayak yer misin sen?"

"Evet, yerim."

"Kim döver seni?"

"Çocuklar."

Patron, gözlüğünü yerleştirdi, karanlık dudaklarıyla bir şey çiğniyormuş gibi bir hareket yaptı. "Bura çocukları da kavgacıdır. Onlarla oynamayacaksın, anladın mı?"

"Evet, evet. Anladım evet."

"Onlardan sakınmalısın. Hepsi birer şeytandır. Hırsızdır hepsi. Şunu bil ki, sana kötü şeyler öğretecek değilim. İyi bir adamım ben. Benden hoşlanabilirsin. Ve eğer anlaşırsak iyi vakit geçirirsin, mutlu olursun burda, anlıyor musun?"

"Evet."

Patronun suratı, eski biçimine büründü gene. Kalktı, Yevsey'in elinden tuttu, dükkânın arkasına götürdü onu.

"Bu kitapları görüyor musun? Her bir kitabın üzerinde tarih vardır. Her yıl için on iki cilt bulunur. Bu kitapları sıraya dizmeni istiyorum. Nasıl yapacaksın?"

Yevsey bir süre düşündü, sonra kısık kısık cevap verdi:

"Bilmem ki."

"Eh, ben de sana öğretecek değilim. Okuman yazman olduğuna göre kendi başına becerebilmelisin bu işi."

İhtiyarın kuru ve düz sesi, kamçı gibi geldi Yevsey'e. Ağlamamak için zor tutuyordu kendini. Paketleri çözmeye başladı. İkide bir pat diye bir kitap düşüyordu yere; ve Yevsey, her seferinde durup patronuna bakıyordu. Pat-

ron, masa başında oturmuş yazı yazıyordu. Kalemi hafif hafif gıcırdatıyordu. Sokaktan geçen insanların ayakları bir an için görünüyor, gölgeleri dükkânın içinde belirip ilerliyordu. Yevsey, gözyaşlarını tutamadı daha. O bir yandan kuruluyor, yaşlar bir yandan yuvarlanıyordu yanaklarından aşağı. Tozlu elleriyle son bir kez kuruladı yanaklarını ve korkunun karanlığı içinde dikkatle kitapları ayırmaya koyuldu.

İlkin zorlandı biraz, ama birkaç dakika sonra, tüm düşüncelerden arınmış, bomboş bir dünyada buldu kendini; yediği dayaklardan, işittiği sövgülerden sonra bir köşeye çekildiğinde aynı bu duygu sarardı onu. Gözleri, tarihi ve ayın adını seçiyor; elleri, duygusuz bir makine gibi sıralıyordu kitapları. Ve Yevsey, yere oturmuş, bir ileri bir geri sallanıyor, insanı gerçek dünyadan uzaklaştıran, gerçeği inkâr eden gevşek, düşsel âleme koyuveriyordu kendini. Her zamanki gibi, böyle durumlarda ufacık bir umut ışığı, küçük de olsa bir kıvılcım belirirdi yüreğinde. Değişik, çevresinde gördüklerinden, yaşadığı duygulardan değişik bir şeyler kımıldanırdı içinde. Ve şu sözler sarardı benliğini:

"Böyle gitmez bu."

Bu sözlerin uyandırdığı umut, yüreğini ısıttı bir an için. Çocuğun elleri isteksiz ama çabuk çabuk hareket etmeye, kitapları daha çabuk ayırmaya başladı. Zamanın yavaş geçtiğini fark etmiyordu artık. "Gördün mü, biliyormuşsun nasıl olacağını." İhtiyarın, yanına yaklaştığını duymamış olan Yevsey birden irkildi, düşlerinden sıyrılarak kitaplara indirdi gözlerini.

"Oluyor mu?" diye sordu.

"Kusursuz. Çay ister misin?"

"Hayır."

"Hayır, teşekkür ederim demelisin. Neyse. Devam et bakalım."

Yürüdü gitti patron. Yevsey yan gözle onun gidişini izlerken yaşlıca, eli bastonlu bir adamın dükkâna girdiğini gördü. Ne sakalı vardı adamın, ne bıyığı; ve ensesine inik bir şapka oturtmuştu kafasına. Masanın başına çöktü ve elindeki kara ve beyaz şekilleri masanın üzerine dizmeye başladı. Yevsey çalışmaya koyuldu gene. Arada bir patronuyla yeni gelenin sözlerini duyuyordu.

"Kale."

"Şah."

Sokaktan gelen karışık sesler dükkânın içinde ölüyordu. İçerdeki garip seslerse yarış eden kurbağaların ötüşünü andırıyordu.

"Ne yapıyorlar acaba?" diye düşündü çocuk merakla ve göğüs geçirdi. Sanki dört bir yandan, yeni, görülmedik, bilinmedik şeyler yürüyordu çocuğun üzerine. Neyse neydi bunlar, ama gerçek şu ki, beklediklerinin dışında şeylerdi hepsi. Toz, burnunu kaşındırdı, gözlerine doldu. Amcasının sözlerini hatırladı Yevsey: "Çalıların ardındaymış gibi yaşayacaksın onunla."

Hava iyice karardı.

"Şah ve mat!" diye haykırdı konuk kalın sesiyle.

Patron, diliyle ağzında garip bir ses çıkardı ve bağıra bağıra, "Kapa dükkânı bakalım," dedi çocuğa.

İhtiyar, dükkânın bulunduğu evin üçüncü katında bulunan iki odada yaşıyordu. Birinci oda, tek pencereliydi. Odada büyük bir sandık ve bir gardırop vardı.

"Burda yatacaksın sen," dedi patron.

İkinci odada iki pencere vardı. Caddeye bakıyordu.

Sonsuz ve düzensiz bir damlar yığını, gülkurusu gökyüzü görünüyordu pencerelerden. Köşede, ikonaların önünde, mavi şişeli bir lambadan ölü bir ışık doluyordu odaya. Başka bir köşede, kırmızı bir battaniyeyle örtülü yatak vardı. Duvarlarda, şangır şungur süslenmiş generallerin ve Çar'ın asık suratlı portreleri asılıydı. Oda havasız, ama temizdi. Kilise gibi kokuyordu.

Yevsey kapıda durmuş, yeni barınağını inceliyordu. Ardında dikilen ihtiyar, "Neyin nerde olduğuna iyi bak," dedi. "Hep bu düzende isterim evimi."

Duvarın önünde, papaz ölüsü kadar ağır görünüşlü kara bir kanepe vardı. Yuvarlak masa ile çevresindeki üç sandalye de karaydı. Kederli, uğursuz bir görünümü vardı bu odanın.

Koyun gözlü, beyaz tenli, uzun boylu bir kadın odaya girdi ve şarkı söylüyormuşçasına, "Yemek hazır," dedi.

"Getir yemeği, Rayissa Petrovna."

"Çocuk yeni mi?"

"Evet. Adı Yevsey Klimkov."

Kadın çekildi gitti.

"Kapıyı kapa," diye buyurdu ihtiyar. Yevsey uydu bu buyruğa. Adam sesini alçaltarak sürdürdü konuşmasını. "Bu ev sahibidir. Öğle ve akşam yemekleri kiranın içindedir. Ben onun kiracısıyım. Anlaşıldı mı?"

"Anlaşıldı."

"Ama senin tek bir patronun var, ben yani. Anlaşıldı mı?"

"Evet," dedi Yevsey.

"Yani bu demektir ki, yalnız benim dediklerimi yapacaksın. Şimdi git mutfağa, elini yüzünü yıka."

Yıkanırken yan gözle ev sahibi kadına bakıyordu Yev-

sey. Kadın, geniş bir tepsiye tabakları, çatalları, ekmeği koyuyordu. Ablak suratında kaşları olduğundan da ince görünüyordu. İyi bir kadına benziyordu. Saçları düzgün olarak taranmıştı, gözlerini kırpıştırmıyordu, geniş bir burnu vardı; bu niteliklerinden ötürü iyi bir kadın izlenimi bıraktı Yevsey'de.

Kadın da, çocuğun düşüncelerini okumuş gibi ona baktı; ince kırmızı dudakları sımsıkı geriliydi. Yevsey telaşlandı birden, suları yerlere sıçrattı.

"Sil," dedi kadın. Hiç öfkeli değildi sesi ama. "Yer bezi sandalyenin altında."

Çocuk işini bitirip döndüğünde ihtiyar dik dik yüzüne baktı ve "Ne dedi sana kadın?" diye sordu.

Ama daha Yevsey cevap vermeden elinde tepsiyle girdi içeri kadın. Tepsiyi masanın üzerine koydu, "Benim işim tamam," dedi.

"Pekâlâ," dedi patron.

Kadın alnına düşen saçı kaldırmak için elini başına götürdü –parmakları uzundu, inceydi–, sonra çıktı odadan.

İhtiyarla çocuk yemeğe oturdular. Patron yavaş yavaş yiyor, ağzını şapırdatıyordu. Arada bir de göğüs geçiriyordu. İnce ince kesilmiş rostoya başladıklarında, "Gördün mü ne iyi yemekler bunlar. Yalnız iyisini yerim ben," dedi.

Yemekten sonra tabakları mutfağa taşımasını söyledi Yevsey'e ihtiyar ve lambanın nasıl yakılacağını gösterdi.

"Şimdi yat bakalım," dedi. "Gardırobu aç, altına üstüne yayacak bir şeyler var orada. Yastık var, battaniye var. Senin onlar. Yarın olsun da, doğru dürüst bir şeyler alayım sırtına. Haydi, git şimdi."

Karmakarışık izlenimlerle dolu günün yorgunluğuyla

hemen uykuya daldı Yevsey. Ama daha iyice uyumamıştı ki, patronu kapısına dikildi. "Rahat mısın?" diye sordu.

Sandığın üzerine bez serip hazırladığı yer taştan farksızdı. Ama gene de, "Evet," diye cevap verdi Yevsey.

"Çok sıcak geliyorsa pencereyi aç."

Çocuk hemen fırladı yattığı yerden, pencereyi açtı. Pencere, bitişik evin damına bakıyordu. Bacaları saydı; dört baca vardı, hepsi birbirinin aynıydı. Kafese tıkılmış ürkek bir hayvanın beklerli bakışlarıyla baktı yıldızlara. Ama yıldızlar hiçbir şey söylemedi çocuğun yüreğine. Gene sandığın üzerine attı kendini, battaniyeyi kafasına çekti, sımsıkı kapadı gözlerini. Havasız kaldı, sıkıldı, kafasını dışarı çıkardı ve gözlerini hiç açmadan kulağına gelen sesleri anlamaya çalıştı. Patronunun odasında kuru, ama tane tane şu sözler duyuluyordu:

"Ulu Tanrım, inayetini esirgeme... ben naçiz kuluna yol göster..."

Yevsey, ihtiyarın dualar okuduğunu anladı; sonra Davud Peygamber'in bildik, ama anlaşılmaz sözlerini dinleye dinleye uyudu.

III

Olaysız ve de renksiz geçiyordu Yevsey'in günleri. Patronunun gönlünü hoş etmeye çalışıyordu hep; çünkü, bunun ne yararı olacağını bilmemekle birlikte, bir zarar getirmeyecek tek şey olduğu inancındaydı. Son derece ölçülü, dikkatli davranıyordu, ama yüreğinde en küçük bir sıcaklık yoktu ihtiyara karşı. İnsanlardan korkuyor, bu yüzden de hep onlara bir şeyler borçluymuş gibi davranıyordu. Tetikteydi hep. Beklerliydi. İnsanlar ona saldırdı saldıracak gibi görünüyordu. Kafasında kurduğu bu saldırıları önlemek için de kimsenin bir dediğini iki etmiyor, hiçbir işi, hiçbir buyruğu geri çevirmiyordu. Her an bir tehlike baş gösterebilirdi. Bekliyordu Yevsey. Her an bekliyordu. Ve bu duygusu, dikkatini biledi, insanlara karşı inançsızlığını artırdı. Sürekli gerilim içindeydi.

Bu evde olan biteni anlamıyordu bir türlü. Garipti bu insanların yaşantısı. Bodrumdan tavan arasına kadar evin her bir köşesinde yaşıyordu insanlar. Tam anlamıyla balık istifi dolmuşlardı binaya. Ve bütün gün, sepete doldurulmuş yengeçler gibi bir aşağı tırmanıyorlardı, bir yukarı. Köydekilerden daha mı çok çalışıyordu burada insanlar? Öyle görünüyordu. Ve burada insanların yüzü daha katı, daha acıydı. Yerinde duramıyordu sanki burada insanlar. Sürekli bir acelecilik içindeydiler. Sanki işlerini bir an önce bitirmek, özgürlüklerini doya doya içecekleri, dilediklerini yapabilecekleri bir tatil gününe bir an önce kavuşmak için çırpınıyorlardı. Çocuğun yüreği gittikçe

daha derinlere, göğsünün içine gömülüyordu. Ve kafasında, hep o dudaklarından dökülmeyen soru tekrarlanıp duruyordu:

"Hep böyle mi gidecek bu?"

Ama o tatil günü hiç gelmedi bir türlü. İnsanlar birbirine sövüyor, itişip kakışıyor, hatta kimi vakit dövüşüyorlardı. Birbirlerine karşı kötü söz etmedikleri bir tek gün geçmiyordu. Kimse kimseden hoşnut değildi.

Sabahları patron aşağı, dükkâna iner, Yevsey odaları düzeltmek için geride kalırdı. Sonra elini yüzünü yıkar, meyhaneye gider sıcak su getirir, sonra patronuyla birlikte sabah çayını içmek üzere dükkâna inerdi. Hemen hemen her gün, "Ne haber?" diye sorardı ona ihtiyar.

"Hiiiç," derdi çocuk.

"Hiç de neymiş?" derdi patron.

Bir keresinde değişik cevapladı bu soruyu Yevsey. "Bugün saatçi, kürkçünün aşçısına, sizin hırsızlık malı satın aldığınızı söyledi."

Bunu nasıl söylediğine kendi de şaştı Yevsey. Ve sözünü bitirir bitirmez zangır zangır titremeye başladı. Başını önüne eğdi. İhtiyar güldü, "Kıskançlar!" dedi. Morarmış, kuru dudakları titredi bir. "İyi ettin de bana söyledin," dedi. "Teşekkür ederim."

Bu konuşmadan sonra Yevsey, kimin ne konuştuğuna dikkat etmeye başladı. İki kişi bir araya gelmiş de konuşuyorlarsa, Yevsey bir yolunu bulup yanlarına sokuluyor, kulak kesiliyor, sonra da duyduklarını patronuna aktarıyordu. Heyecanlanmıyordu artık ihtiyarla konuşurken. Başını da önüne eğmiyor, gözünün içine baka baka konuşuyordu. Birkaç gün sonra, patronunun odasını toplarken yerde bumburuşuk bir kâğıt ruble buldu Yevsey. Ve

kahvaltıda patron, "Ne haber?" diye sorduğunda, parayı gösterdi ona.

"Bir ruble buldum."

"Demek bir ruble buldun? Eh, ben de bir altın madeni buldum," diyerek keyifle güldü ihtiyar. Böyle bir çocuğu kırk yıl arasa bulamazdı.

Başka bir gün, dükkânın kapısında yirmi kopek buldu Yevsey; bunu da patronuna verdi. İhtiyar, gözlüğünü gözüne doğru itti, parayı aldı, elinde bir yokladı, okşadı, hiç söz söylemeden çocuğun yüzüne baktı bir süre.

"Yasalara göre," dedi sonunda düşünceli bir tavırla, "bulduğunun üçte biri, yani bu durumda bunun altı kopeği senindir." Sonra gene sustu. Göğüs geçirdi ve parayı yelek cebine indirdi. "Ama sen garip bir çocuksun..." Altı kopeğin yüzünü görmedi Yevsey.

Sessiz, göze çarpmaz, göze çarpsa bile sürekli ezik, sürekli hizmete hazır olan Yevsey Klimkov, keskin baykuş gözleriyle insanları izler olmasına, köpekçesine peşlerinden ayrılmamasına karşın dikkatleri üzerine çekmeyen bir çocuktu. Birinin üzerine takılı baykuş bakışları fark edilse bile hemen silinirdi akıllardan.

Sessiz ve de sakin bir kadın olan Rayissa Petrovna, baştan beri hoşuna giderdi onun. Her akşam koyu renkli, hışırtılı uzun etekli bir elbise giyer, başına siyah bir şapka oturtur, çıkardı evden. Sabahleyin, Yevsey odaları toplarken uyanmamış olurdu kadın. Onu yalnız akşamları, yemekten önce görürdü görürse. Bu da her akşam olmazdı. Esrarengiz bir yönü vardı yaşantısının. Ve kendisi, suskun bir kadındı. Beyaz yüzü, hareketsiz gözleri, garip bir şeylerin varlığını fısıldardı Yevsey'e. Bu kadın, herkesten daha iyi yaşıyor ve herkesten daha çok şey bi-

liyordu; buna inanıyordu Yevsey. Anlam veremediği sıcak bir duygu vardı yüreğinde bu kadına karşı. Ve onun gözünde, kadın her geçen gün biraz daha güzelleşiyordu.

Bir gün, daha gün doğmadan uyandı Yevsey; mutfağa gidip bir şeyler içmek istedi. Ansızın ön kapıdan birinin girdiğini duydu. Korkuyla odasına koştu, yattı ve battaniyeyi iyice başına çekerek yatağa yapışırcasına gömüldü. Birkaç dakika sonra kulağını dışarı çıkardığında, mutfakta ayak sesleri, elbise hışırtıları ve Rayissa Petrovna'nın sesini duydu. "Ah seni seni!.. Ah yok musun!.." diye fısıldıyordu kadın.

Yevsey kalktı, ayaklarının ucuna basa basa kapıya yaklaştı, mutfağa uzattı başını. Kadın sakin sakin oturuyordu pencerenin önünde. Yüzü her zamankinden beyazdı. Gözlerinden yaşlar süzülüyordu. İri gövdesi bir ileri bir geri sallanıyor, elleri yavaş yavaş hareket ediyordu.

"Başıma ne işler açacağını biliyorum," dedi kafasını sallayarak. Sonra kalktı ve pencereden sarktı.

Patronun odasındaki yatak gıcırdadı. Yevsey hemen yatağına girdi, uzanıp sımsıkı sarındı örtülere.

"Kadının canını acıttılar, bir şey yaptılar ona," diye geçirdi aklından. Ve kadının ağladığına için için sevindi Yevsey. Geceleri gizli gizli yaşayan bu kadını, bu sessiz kadını kendine yakın hissetti birden.

Ayaklarının ucuna basa basa geçti biri yanından. Başını kaldırdı, kadının öfkeli sesiyle birden irkildi. "Çekil başımdan!" diye bağırıyordu içerden.

Adam, acele acele çıktı mutfaktan. Gecelik entarisi içinde gülünç oluyordu salına salına yürürken. Yevsey'in yatağı başında durdu. "Uyu bakayım, haydi uyu!" diye haykırdı alçak sesle. "Ne oluyor sana? Uyusana!"

Ertesi sabah dükkânda, "Dün akşam korktun mu?" diye sordu ihtiyar Yevsey'e.

"Korktum evet."

"Sinirleri tepesindeydi. Bazen olur böyle."

Öğrenmek istediği bazı şeyler vardı Yevsey'in. Birkaç soru soracaktı, ama dili varmadı, yüreği yetmedi daha doğrusu.

"Beğeniyor musun o kadını?"

"Evet," diye cevap verdi Yevsey duyulur duyulmaz bir sesle.

"İçten pazarlıklıdır o," dedi ihtiyar. "Sessiz göründüğüne bakma sakın. Cadının tekidir. Hem de günahkâr bir kadındır. Piyano da çalar, biliyorsun. Piyano çalana piyanist denir. Genelev nedir, bilir misin?"

Bahçede, kendi aralarında konuşan camcılardan, kürkçülerden bir şeyler duymuştu Yevsey bu konuda. Az da olsa biliyordu genelevin ne olduğunu; ama daha çok şey öğrenmek istiyordu. "Bilmiyorum," diye cevap verdi bu yüzden.

İhtiyar; üstü kapalı, ama ayrıntılı bilgi verdi ona. Heyecanlandı bile anlatırken. Arada bir tükürüyor, bu tür yaşantıya karşı duyduğu tiksintiyi vurgulamak için de yüzünü gözünü buruşturuyordu. Yevsey ihtiyara baktı, genelev üzerine anlattıklarının tümüne inandı da, adamın tiksinti duyduğuna hiç inanmadı nedense.

"Her gece piyano çalar orda. Ve kadınları, sarhoş adamlarla dans etmeye kışkırtır. Onun müziğiyle coşan kadınlar, erkekleri baştan çıkarmaya çalışırlar. Oraya gidenlerin hepsi it kopuktur. Erkekler yani... Hırsızı vardır... hırlısı vardır... Katiller bile vardır aralarında... İnanma o kadına;

sakın inanma. Kurnazın, şeytanın tekidir o. Gaddardır da. Evet, gaddar!"

İhtiyarın kadın hakkında söyledikleri, Yevsey'in ihtiyara olan güvenini azaltmaktan başka işe yaramadı. Buna bağlı olarak da, Rayissa daha bir büyüdü çocuğun gözünde.

Yevsey'in ilgisini çeken, onda merak uyandıran bir kişi daha vardı Rayissa'dan başka: Camcı Kuzin'in çırağı Anatol. Durmadan burnunu çeken, incelikten üflesen gidecek bir çocuktu bu. Kıvır kıvır saçları hep dağınıktı. Neşeliydi hep. Candandı. "Pencere çerçeveleri değiştirilii-iiir!" diye bağırır dururdu bütün gün ve Yevsey, onun bu sesini duymaya bayılırdı.

Buraya geldiğinde, Yevsey'le ilk konuşan o olmuştu. Bir gün, Yevsey merdivenleri süpürürken aşağıdan birinin bağırdığını, kendisine bir şey sorduğunu duydu. "Baksana, nerelisin sen?"

"Buralı," demişti Yevsey.

"Ben Kostroma bölgesindenim. Kaç yaşındasın?"

"On üç."

"Ben de on üçündeyim. Gelsene?"

"Nereye?"

"Nehre, yıkanmaya."

"Dükkânda durmalıyım."

"Ama bugün pazar."

"Fark etmez."

"Eh, canın cehenneme."

Camcının çırağı bu sözleri söyledikten sonra gitti. Yevsey alınmadı hiç çocuğun kaba sözlerinden.

Anatol, bütün gün yoktu ortalarda. Elinde birkaç cam, sokak sokak dolaşır ve genellikle dükkân kapanacağına

yakın dönerdi. Bu saatten sonra, bütün mahalle onun ıslığıyla, çın çın kahkahalarıyla dolardı. Keyfi yerinde oldu mu, bir türkü tutturur, dur, sus diyenlere bana mısın demezdi. Herkes azarlardı onu. Ama gene de şakalarına, neşesine bayılırlar, durmadan takılırlardı Anatol'a. Bu sümüklü çocuğun büyüklerle böyle rahat konuşması, şakalaşması, hatta sırasında onlara bağırması şaşırtırdı Yevsey'i. Sim satan kızların, bu çocuğun peşinde koşa oynaya dolaştıklarını görünce kıskanırdı bile onu. Bu sümüklü çocuğun yerinde olmak isterdi. Hayrandı ona. Sakin, renksiz hayatının karanlık düşlerine daldığında, bu dağınık saçlı çocuğu başköşeye oturtuyordu artık.

Akşam yemeklerinden sonra sorardı Yevsey patronuna, "Avluya inebilir miyim?"

İhtiyar, isteksiz ama izni verirdi. Ve "Ne varmış avluda sanki?" diye de eklerdi.

Gene isteksiz izin verdi ihtiyar ve Yevsey merdivenleri koşarak indi. Gene bir köşeye oturup Anatol'u izlemeye başladı. Küçük avlu, dört bir yandan evlerle çevriliydi. İşçi kadınlar, erkekler duvar diplerine yığılı çöplerin üzerine abanmıştı gene bu akşam. Anatol avlunun orta yerinde gösteri yapıyordu.

"Şimdi karşınızda kürkçü Zvorikin! Zvorikin kiliseye gidiyor!"

Büyük bir acı içindeymiş gibi kıstı gözlerini Anatol. Altdudağını sarkıttı, karnını ileri doğru çıkarıp başını bir yana eğdi, kısa adımlarla avlu kapısına doğru yürümeye başladı. Ayakları geri geri gidiyor, her hareketinden dünyaya geldiğine pişman olduğu anlaşılıyordu. Zvorikin'in ta kendisiydi bu. Yevsey, şaştı kaldı Anatol'un bu yeteneği karşısında. Seyirciler gülmekten kırılıyordu.

"Zvorikin meyhaneden geliyor!" diye duyurdu bu kez Anatol. Ve ayaklarını sürüye sürüye ilerlemeye başladı. Kolları kopuk gibi sallanıyordu iki yanında. Fal taşı gibi açık gözleri buğulu gibiydi, nereye baktıkları belli olmuyordu. Dudakları yerinde duramıyor, yana aşağı sarkıyordu. Gülünç bir görünüm veriyordu bu ona. Zınk diye durdu birden. Sıkı, ama savruk yumruklarla göğsünü dövmeye başladı. Sonra sarhoş bir adamın o inişli çıkışlı sesiyle konuştu: "Tanrım! Ben hayatımdan memnunum, biliyorsun. Herkesi ve de her bir şeyi severim, severim evet. Kimseye bir diyeceğim yok. Tanrı, ey Tanrı! Yakov İvaniç kulunun bir dediğini iki etmezsin. Onun yüzünü güldürürsün. Evet güldürürsün. Ama Camcı Kuzin kötü kişi insanların gözünde. Sana göre bir Kızıl o, eyy Ulu Tanrı... Ve insanların gözünde bir aptal... evet, bir aptal o, eyy Tanrı!"

Seyirciler coştu, ama Yevsey gülmedi. Hem şaşkın hem kıskanç gözleri dalgındı. Şaşırmıştı bu büyük yetenek karşısında; bir yandan da kıskanıyordu sanki Anatol'u. Onu korkak, beceriksiz görmek istiyor, bir yandan da bundan sonra yapacağı numaraları merak ediyordu. Karmakarışıktı kafası. Camcının çırağı, adamı tehlikeli bir yaratık olarak değil de, gülünesi bir insan olarak canlandırmıştı. Bunu beğenmedi Yevsey. Sarhoş dediğin dehşet saçardı etrafa.

"Camcı Kuzin geliyor!" diye bağırdılar.

Yevsey'in önünde, kırmızı suratlı, kırmızı sakallı ve de bir deri bir kemik, her zaman olduğu gibi sarhoş bir köylü belirdi birden. Kirli gömleğinin kolları sıvanmıştı. Sağ elini önlüğünün göğüs kısmına geçirmiş, sol eliyle sakalını sıvazlıyordu. Suratını bir karış asmış, arada bir sallandığı

halde sağlam adımlarla ilerliyordu. Anatol'a yaklaşınca çatlak sesiyle bağırmaya başladı. "Gene başladın mı, cinsi bozuk! Daha ne kadar dinleyeceğim saçmalarını? Kör olasıca hınzır!"

"Şimdi, cimri Raspopov!" diye yeni bir takdim yaptı Anatol.

Yevsey'in patronunun düzgün, dimdik, ince bedeni ayaklarının ucuna basa basa geçti önünden. Bir şey kokluyormuş gibi burnunu kıvırıp duruyordu. Gülünç oluyordu bu haliyle. Birden başını eğdi, küçük eliyle çenesindeki top sakalı çekiştirmeye başladı. Anatol'un bu usta taklidinde, isyancı ama aynı zamanda acınası bir tavır hâkimdi. Gene de gülünç oluyordu Anatol. Daha doğrusu taklidini yaptığı patronunu çok gülünç gösteriyordu. Buna içerledi Yevsey. Bu küçük camcının canlandırdığı gülünç bir adam değildi çünkü onun patronu.

Anatol, bundan sonra seyircilerini taklit etmeye başladı. Durmak yorulmak bilmeden gece yarısına kadar sürdürdü gösterisini. Neşe saçan, herkesi güldüren küçük bir çan gibi çınladı durdu. Bu masum gösteride taklit edilenin birden Anatol'a saldırdığı oldu ara sıra ve gecenin kahramanıyla taklit edilen arasında küçük kovalamacalar oynandı. Yevsey, ağzının suyu akarak ve de kıskançlıkla göğüs geçirdi durdu.

Bir ara Yevsey'e gözü ilişti Anatol'un. Hemen koştu, elinden tuttu ve avlunun ortasına çekti onu. Sonra seyircilere tanıttı Yevsey'i, "İşte, bayanlar baylar! Şekerden ve sabundan yapılmış bir yaratık. Cimri Raspopov'un küçük dalkavuğu."

Çocuğun küçük, ince gövdesini dört bir yana döndüre döndüre, Yevsey'i evire çevire, patronuna ilişkin garip,

gülünç sözcükler sıralamaya başladı Anatol. Sonra çocuğu hiç bırakmadan, Rayissa Petrovna'ya, daha sonra Yevsey'e de dokunan nitelemeler sıraladı.

Yevsey, "Bırak beni!" diye haykırıyor ve ürkek bir koyun gibi elini kurtarmaya çabalıyordu Anatol'un güçlü elinden. Bir yandan da Anatol'un sıraladığı üstü kapalı sövgüleri çözmeye çalışıyordu küçük kafasında. Yevsey, daha ciddi çırpınmaya başladığında, seyirciler ve çoğunlukla kadınlar, "Bırak çocuğu!" diye bağırdılar Anatol'a.

Nedense, kadınların Yevsey'e yardımcı olma girişimleri öfkelendirdi çocuğu. Anatol da öfkelendi ve kurbanını daha beter itip kakmaya, çimdiklemeye başladı. Kavga istiyordu. Erkeklerden bazıları kavgayı kızıştırmaya heveslendi.

"Haydi! Görelim kim güçlü! Haydi!"

Kadınlar karşı çıktı:

"Hayır, hayır, yapmayın!"

Yevsey'in kulaklarını tırmaladı bu sözler gene.

Sonunda Anatol, Yevsey'i lanet olsun gibilerden bir yana itti. "Aptal, sen de!" diye haykırdı.

Yevsey'in gecelerinin çoğu böyle biterdi. Gene böyle bir gösterinin sabahında, kolunda camlarıyla Anatol'a rastladı avluda. Ansızın, hem de hiç düşünmeden, "Neden alay ediyorsun benimle?" diye sordu camcı çırağına.

Anatol baktı, "N'olacakmış?" diye cevap verdi. "N'olmuş alay edersem?"

Buna söyleyecek söz bulamadı Yevsey.

"Dövüşe var mısın? Dövüşmek ister misin benimle? Yürü bizim kulübeye. Ya da akşamı bekle." Bir iş konuşması yaparmış gibi sakin ve ciddiydi Anatol.

"Hayır," dedi Yevsey. "Dövüşmek istemiyorum."

"Sen bilirsin. Nasılsa yenerdim seni," dedi camcı çırağı. Bir de şöyle omuz silkti, "İki yumrukta yere sererdim seni," diye ekledi güvenle.

Yevsey göğüs geçirdi. Bu çocuğu anlamıyordu. Ama anlamak istiyordu. Bir kez daha, aynı kısık, aşağıdan sesiyle sordu:

"Benimle neden alay ettiğini bilmek istiyorum."

Anatol utandı nedense. Işıl ışıl gözlerini kırptı bir, sonra gülümsedi... Ve birden öfkeli öfkeli bağırdı, "Çekil başımdan, haydi! Neden rahat bırakmıyorsun beni? Sana bir sopa çe..."

Yevsey kaçtı, dükkâna girdi. Hak etmediği bir hakaret, yüreğini güm güm öttürdü bütün gün. Anatol'a olan hayranlığında hiç eksilme olmadı bu olaydan sonra, ama onu ne vakit avluda görse ya da Anatol'un gözü ne vakit ona ilişse hızla kaçıyordu oradan. Onun düş âleminde, Anatol'un yeri yoktu bundan böyle.

Bir insana yaklaşmada uğradığı bu büyük başarısızlığın üzerinden birkaç gün geçmişti ki, patronunun odasından gelen seslere uyandı bir gece yarısı. Kulak kabarttı ve Rayissa'nın sesini tanıdı. İyice emin olmak için de kalktı, sımsıkı kapanmış olan kapının dibine geldi, gözünü anahtar deliğine dayadı.

Uykulu gözlerine mumun ışığı çarptı ilkin, gözleri kamaştı, hiçbir şey göremedi bir an. Sonra kara örtülü kanepe üzerine yayılmış vücudunu seçti kadının. Arka üstü uzanmıştı. Çıplaktı. Bir göğsünün üzerini örten saçını ağır ağır örüyordu ince uzun parmaklarıyla. Mumun ışığı beyaz teni üzerinde titreşiyordu. Bu tertemiz, capcanlı vücut, güneşli bir gökyüzünün bulutları kadar parlaktı. Çok güzeldi. Bir şeyler söylüyordu Rayissa, ama sözcük-

leri seçemedi Yevsey. Kadının dudaklarından türkü gibi dökülen yorgun, yatıştırıcı sesi duyuyordu yalnız. Patron, gecelik entarisiyle kanepenin yanındaki koltukta oturuyor, titreyen eliyle şarap dolduruyordu bir bardağa. Çenesindeki ağarık sakal yumağı da titriyordu. Gözlüğünü çıkarmıştı, yüzü tiksinti veriyordu insana.

"Evet, evet, evet! Hımmm! Ne kadınsın sen!" dedi adam. Yevsey gözünü çekti kapıdan, geldi yatağına uzandı ve "Evlenmişler," diye geçirdi aklından.

Acıyordu Rayissa'ya. Neden kalkmış, ardından kötü konuşan bu adamın karısı olmuştu sanki? Bir de, öyle çıplak, üstü açık üşüyeceğini düşündü kadının. Bu yüzden de acıdı ona. Birden kötü şeyler geldi aklına. İhtiyarın Rayissa'ya ilişkin çirkin sözleri çınladı kulağında. Sonra hemen kovdu bu düşünceleri kafasından.

Ertesi akşam, Rayissa her zamanki gibi akşam yemeğini getirdi ve gene eskisi gibi soğuk, "Gidiyorum," dedi ihtiyara.

Patron da, her zamanki kuru ve umursamaz sesiyle cevap verdi ona. Hiçbir şey değişmemişti aralarında. Yevsey, o çıplak kadını düşünde gördüğüne inanmaya başladı.

Günlerden bir gün, hiç beklenmedik bir anda ve de hiç sebep yokken çıkageldi Piyotr Amca. Saçları ağarmış, kırışıkları artmış, boyu kısalmıştı.

"Kör oluyorum, Öksüz!" dedi. "Kör." Bir yandan da bardaktan tabağa aktardığı çayı höpürdete höpürdete içiyor, sulu gözleriyle gülümsüyordu. "Artık çalışamıyorum. Dilenmekten başka çare yok. Oğlum Yaşka'dan hayır yok bana. Tutturmuş kasabaya gideceğim diye. İzin vermiyorum desem, kaçıp gidecek. Görüyorsun ya, besle kargayı oysun gözünü."

Demirci'nin getirdiği haberler kötüydü. Suçluluk duygusuna kapılmış bir hali vardı ihtiyarın. Yevsey ne diyeceğini, ne yapacağını bilemedi ve patronunun yanında amcasının çaresizliğinin, zavallılığının sergilenmesinden utanç duydu. Demirci gitmeye hazırlandığında, Yevsey kimseye belli etmemeye çalışarak üç ruble sıkıştırdı amcasının eline ve bundan dolayı içi biraz rahatlamış olarak kapıya kadar geçirdi onu.

Bu kitabevi, ölü kitaplarla tıklım tıklım dolu bir mezar gibi görünmeye başladı çocuğa bir süre sonra. Hepsi de yırtık pırtık, eski püskü kitaplardı ve keskin bir küf kokusu yayıyorlardı etrafa. Az kitap satılıyordu, çok az. Bu hiç şaşırtmıyordu Yevsey'i. Şaşırtmıyordu da, patronunun alıcılara ve de kitaplara karşı tutumu tuhafına gidiyordu.

İhtiyar, bir kitabı eline alır, rutubetli sayfaları özenle çevirir, esmer parmaklarıyla tık tık vururdu kaplarına. Bunları yaparken de hafiften gülümser, başını sallardı. Canlıymış gibi okşardı kitapları, bir kediyle ya da bir köpek yavrusuyla oynarcasına oynardı onlarla. Kitap okurken, okuduğunu değil, kitapla konuştuğunu sanırdınız. Tıpkı Piyotr Amca'nın demirci ocağıyla konuştuğu gibi... Dudakları sinsi bir gülümsemeyle gerilir, kafası bir aşağı bir yukarı sallanır ve ara sıra mırıldanırdı:

"Haaa, demek öyle... evet... hımmm... bakayım... neymiş bu? Ha, ha! Vay be! Acımasızlar... anlıyorum, anlıyorum... rüyalarında göremeyecekler... yağma yok... ha, ha!"

İhtiyar adamın, sanki biriyle tartışıyormuş gibi garip sesler çıkarması hem şaşırtır hem korkutardu Yevsey'i. Bu adamın hayatında gizli tuttuğu bir uğraşı, bir amacı vardı, belliydi. İki taraflı oynuyordu bu ihtiyar.

"Hiçbir vakit kitap okuma," demişti bir keresinde ona

"Kitaplar, abuk sabuk şeylerle doludur. Beş para etmez kafaların ürünüdür kitaplar. Birtakım hayal düşkünlerinin kendilerini tatmin etmek için, ortalığı karıştırmak, insanların kafalarını altüst edip gereksiz yere huzursuzluk yaratmak için yazdığı zararlı fikirlerle doludur. Benim zamanımda ne güzel kitaplar vardı. Tarihsel olayları, geçmişi anlatan, aklı başında kişiler tarafından yazılmış kitaplar... Ama bugünlerde, her kitap insanın kafasını karıştırmak için yazılıyor sanki... İyisi mi, hiç okumamalı insan bu kitapları... İnsanın umutlarını yok eden o mendebur iblisten korunmak için kitaplardan uzak durmak gerek. Yalnız ihtiyarlığında artık zarar veremez kitaplar insana."

Bu tür konuşmalardan hiçbir şey anladığı yoktu Yevsey'in. Ama gene de kafasının bir köşeciğinde kaldı bu sözler ve patronunun hayatında gizli kapaklı bir şeyler olduğu düşüncesini pekiştirdi.

İhtiyar, bir kitap sattı mı, pişmanlık duymuş gibi olurdu. Alıcıya belli etmemeye çalışarak koklar, garip bir ses tonuyla konuşurdu onunla. Ya son derece yüksek sesle hızlı hızlı konuşur ya da pısır pısır fısıldanırdı. Kara gözlüğü müşterinin yüzüne çakılır kalırdı. Müşteri bir öğrenciyse, onu kapıya kadar geçirir, yüzünde mutlu ama kurnaz bir gülümsemeyle izlerdi onu. Bir keresinde, kısa boylu, yakışıklı bir genç gelmişti kitap almaya. Solgun yüzünde kara başlı sivilceler doluydu. Çocuğu kapıya kadar geçirdi, "seni gidi hınzır" der gibilerden işaretparmağını ve de kafasını salladı ardından. Müşterilerin çoğu öğrenciydi, ama yaşlıların geldiği de olurdu. Bunlar, uzun uzun karıştırırdı kitapları; fiyatlarına bakar, yüzlerini buruştururlardı.

Bir adam vardı, hemen hemen her gün gelirdi

dükkâna. Başında melon şapka, parmağında altın ve de taşlı bir yüzük vardı bu adamın. Dümdüz, ama çarşaf gibi düz, hep tıraşlı yüzünde geniş, yayvan bir burnu olan bu adamın adı Dorimedont Lukiç'ti. Patronla oturur, satranç oynar, oynarken de durmadan burnunu çeker ve sol eliyle kulağını tutardı. Her gelişinde kitap ya da evrak paketleri olurdu ellerinde. Patron onaylayan bir tavırla başını sallar, kitaplara, belgelere gülümseyerek bakar, sonra da bunları masanın çekmecelerine ya da arkasındaki raflardan birine saklardı. Yevsey, patronunun bu kitaplar karşılığında Dorimedont'a para verdiğini görmedi hiç, ama onları sattığını pekâlâ görürdü.

Öğrencilerden biri, ötekilere kıyasla daha sık gelmeye başladı dükkâna. Bu, uzun boylu, mavi gözlü bir delikanlıydı. Kızıla çalan bıyıkları, açık, geniş alnı ve ensesinden aşağı sallanan kapüşonu ile ciddi görünümlü bir gençti bu. Tok bir sesle konuşur, bir yığın dergi alırdı her seferinde.

Bir keresinde patron, Dorimedont'un getirdiği kitaplardan birini almasını önerdi delikanlıya. Genç öğrenci kitabın sayfalarını yavaş yavaş çevirmeye başladı. Bu arada ihtiyar, Yevsey'in kulağına ulaşmayan bir şeyler fısıldadı ona.

"İlginç," dedi öğrenci gülerek. "Seni gidi eski tüfek... Korkmuyor musun peki?"

Patron göğüs geçirdi, "Kişi doğruyu görüp ona sapına kadar inanmışsa..." dedi. "Gerçeğin yayılması için elinden geleni yapmalı, hiçbir fırsatı kaçırmamalı, değil mi ya?"

Uzun uzun fısıldaştılar. Sonunda öğrenci, "Yaz benim adresi," dedi ona. İhtiyar bir kâğıt parçasına yazdı adresi.

Birkaç gün sonra Dorimedont, hiç sekmeyen ziyareti-

ne geldiğinde, "Eee, ne var ne yok Matyeviç?" diye sordu. Patron gülerek, öğrencinin adresini yazdığı kâğıdı uzattı ona ve "İşte bir yenisi," dedi.

"Nikodim Arkhangelski," diye okudu kâğıdı Dorimedont. "Vay canına! Bir soruşturalım bakalım kimmiş bu Nikodim."

Birkaç gün sonra, gene satranca oturduklarında, Yevsey'e duyurmamaya çalışarak, "Şu senin Nikodim var ya," dedi ihtiyara, "az değilmiş hani. Bir yığın şey bulundu evinde."

"El koyduğun kitapları getir bana," diye mırıldandı ihtiyar. Bir yandan da düşünceli bir tavırla atı oynadı.

"Getireceğim elbet," dedi Dorimedont.

Mavi gözlü öğrenci bir daha hiç görünmedi. Siyah bıyıklı, kısa boylu genç de ortadan kayboldu. Bütün bunlar Yevsey'in merakını artırıyor, gizli bir şeyler döndüğünü sezdiriyordu ona.

Bir gün, patron dükkânda yokken toz alıyordu Yevsey. Dorimedont'un getirdiği kitapları gördü rafta. Küçük, lekeli, hırpalanmış kitaplardı bunlar. Hemen geri koydu. Hem de sıralarını bozmamaya büyük özen gösterdi. Tehlikeli bir şeyler olduğunu sezmişti bunların. Kitaplar ilgisini çekmiyordu. Okumayı denedi birkaç kez, ama tek bir kitaba bile kendini vermeyi başaramadı. Bir yığın yeni izlenimlerle büsbütün karışan kafası, ayrıntılara gömülüyordu hep. Bu ayrıntılar, üzerinde düşündükçe çözülüyor, giderek kayboluyor, daha doğrusu, güneşte kızmış bir taş üzerinde akan incecik bir ırmak gibi havaya uçuyordu. Çalışırken ya da oraya buraya giderken düşünemezdi. Çalışmak, o karmakarışık kafayı düzene sokuyordu bir bakıma. Çünkü çalışırken işinden başka bir şey

düşünmüyor; işini yavaş, ama doğru yapmaya özeniyordu. Ancak, tüm söyleneni yapmaya özen gösteriyor, kendinden bir şey katmıyordu yaptığı işe.

Paydostan sonra bir köşeye çekilir, hiç kımıldamadan dururdu Yevsey. Durur ve genellikle, tüm yaşamını kucaklayan şeffaf bir bulut yığını içinde uçtuğunu düşlerdi. Hoşuna giderdi bu düş. Kendini öyle bir kaptırırdı ki, sahiden uçuyormuş gibi olurdu. Gerçeklerden uzaklaşır, tatlı bir âleme dalardı.

Böyle günler yıldırım hızıyla geçer, bitiverirdi çabucak. Çok yeknesaktı yaşantısı. Beyni, dükkânın tozu toprağıyla dolup tıkanıyordu günden güne. Kasabaya indiği günler sayılıydı. Sevmezdi kasabayı. Durmak bilmeyen hareketlilik yorardı gözlerini. Gürültü başını ağrıtır, aklını duracak hale gelinceye dek karıştırırdı. Kasaba masallarda yaşayan bir devdi ona göre. Binlerce obur ağzı vardı bu devin ve bu ağızlar, binlerce geniş, uzun boğazların ucuna asılmış, oradan oraya dönüp duran canavarlara benzerdi.

Sabahları patronun odasını düzelttikten sonra başını pencereden dışarı uzatır; dar, uzun sokağa bakardı. İnsanlar her yerde aynı insanlardı. Hep aynı insanları görür ve her birinin hangi saatte hangi işi yaptıklarını ezbere bilirdi. Ertesi gün ne yapacaklarını, hatta sonsuza dek ne yapacaklarını bilirdi. Dükkân çıraklarının hepsini de tanır, hiçbirini sevmezdi. Bunları tasmalı birer hayvana benzetirdi Yevsey. Bir köpek, kulübesine nasıl zincirlenmişse bu çocuklar da işlerine öyle zincirle bağlanmışlardı. Ara sıra değişik bir şey gördüğü, değişik bir ses duyduğu da olurdu. Ama bildiği o sıradan ve de tatsız şeyler arasından bu yeni şeyi seçmek, duymak ya da anlamak öyle güçtü ki.

Kasabadaki kiliseler bile hoşuna gitmiyordu. Çok aydınlıktı bu binalar. Çok ağır bir yağ kokusu sarmıştı hepsini. Yakılan mumlardan, tütsülerden yayılan ağır kokular başını döndürürdü. Oldum olası sevmezdi zaten ağır kokuları.

Kimi vakit patron dükkânı kapatır, Yevsey'le birlikte kasabaya inerdi. Uzun uzun yürürlerdi geniş caddelerde. İhtiyar bazı zenginlerin, ünlülerin evlerini gösterirdi çocuğa, onların yaşantısını anlatırdı. Kocalarından kaçan kadınlar, ölüler ve cenazeler üzerine gevezelik ederdi. Kuru, cansız bir sesle söz ederdi bu insanlardan ve hiç kimseyi, hiçbir şeyi beğenmez bir tavırla konuşurdu. Yalnız, şunun bunun nasıl, ne hastalıktan öldüğünü anlatırken canlanırdı sesi. Bunlardan söz ederken ölümün ya da ölümle ilgili şeylerin dünyada en önemli konular olduğuna inanır bir hali vardı.

Böyle yürüyüşlerin sonunda bir kahveye oturtur, çay içirirdi Yevsey'e ihtiyar. Kahvede herkes tanırdı ihtiyarı. Ve herkes titizlikle saygı gösterirdi ona. Yürümekten yorgun düşmüş olan Yevsey, ağır kokular arasında sarhoşa döner, gramafonun müziğiyle dalar giderdi çayını yudumlarken.

Bir keresinde, sayısız güzel şeylerle dolu bir yere götürdü onu ustası. Çok güzel silahlar, ipekten, brokardan yapılmış güzel giysiler vardı burada. Ansızın, anasının anlattığı o güzel masallar canlandı çocuğun yüreğinde. Suskun ve şaşkın dolaştı odaları uzun süre. Eve döndüklerinde, "Kimindi o güzel şeyler?" diye sordu ihtiyara.

"Devletin," dedi ihtiyar. "Çar'ın yani."

"Kim giyerdi o güzel giysileri?"

"Çarlar... ve diğer saray mensupları."

"Bugün yok artık böyle insanlar, değil mi?"

"Nasıl yok? Çar olmaz mı hiç? Onlar olmasa sen de olmazdın. Ne var ki, artık eskisi gibi giyinmiyorlar."

"Niçin?"

"Şimdi daha ucuz giysiler seçiyorlar. Rusya eskiden çok daha zengin bir ülkeydi. Yabancı halklar –Yahudiler, Polonyalılar, Almanlar– yağmaladı ülkemizi."

Uzun uzun anlattı Rusya'nın geçmişini. Kimse sevmemişti Rusya'yı. Herkes elinden gelen kötülüğü yapmak istemişti. İhtiyar, böyle uzun konuşmalara girdiğinde inancını yitirirdi Yevsey. Hem anlayamazdı da birçok şeyi bir arada... Ama gene de sordu:

"Ben de Çar'ın malı mıyım?"

"Elbette. Ülkemizdeki her şey Çar'ındır. Dünya nasıl Tanrı'nın dünyasıysa, Rusya da Çar'ın Rusyası'dır."

Yevsey, taşlarla süslü pırıl pırıl giysiler içinde, parlak, rengârenk bir gökkuşağı gibi raks eden insanlar gördü birden, yepyeni, görülmedik bir yaşama doğru ilerliyordu bu insanlar. Akşamın karanlığı basıp da Yevsey'in gözleri iyice kapanıncaya dek çıkmadı aklından bu büyüleyici tablo. Kendisinin de bu yeni yaşam içinde bulunduğunu düşledi. Altın sırmayla işlenmiş gök mavisi uzun bir elbise giymişti, ayağında kırmızı deri ayakkabılar vardı. Rayissa da yanı başındaydı düşünde. Göz kamaştıran bir brokar elbise giymiş, dünyanın bütün değerli taşlarını gerdanına, kulaklarına, bileklerine takmıştı.

"Hep böyle gitmez bu," diye düşündü.

Bir kez daha, başka bir geleceğe kavuşma umudunun ışığı yandı yüreğinde.

Kapının ardından, patronunun kuru ve duygusuz sesini duydu:

"Tanrı, her şeye kadirdir... insanoğlu boşuna uğraşıyor..."

IV

Bir gün Yevsey'le ustası dükkânı kapamış, avluya çıkmışlardı ki bir çocuğun cıyak cıyak bağırdığını duydular. Anatol'du bu.

"Bir daha yapmayacağım amca, bir daha yapmayacağım!"

Yevsey bir an durdu ve elinde olmayarak sessiz bir zafer çığlığı attı: "Oh!"

Herkesin sevdiği, neşeli, hayat dolu bir çocuğun, ürkü ve acı içinde bağırdığını duymak ne güzeldi. Demek o da acı çekebilir, o da korkabilirdi.

"Ben burada kalabilir miyim?" diye sordu ustasına Yevsey.

"Şimdi yemek vakti... Ama ben de kalıp izlemek istiyorum, bu küçük şeytanı nasıl cezalandıracaklar bakalım!"

Tuğladan çatılmış küçük kulübenin çevresini sardı herkes. Sille tokat sesleri ve Anatol'un çığlıkları bu kulübeden geliyordu.

"Ben yapmadım amca. Vallahi ben yapmadım... Bir daha yapmam amca! N'olur vurma artık! Tanrı aşkına vurma amca!"

"Afferin! Patlat keratayı da görsün gününü!" dedi Saatçi Yakübov. Bir yandan da keyifle sigarasını tüttürüyordu.

Cırtlak sesli Nakışçı Zina da uzun boylu, sarı suratlı saatçiyi destekledi. "Belki aklı başına gelir de rahat ederiz bundan sonra. Bu avluda sakin bir an geçiremez olduk be!"

"Evet, evet. Çok güzel taklit yapıyor," diye atıldı kürkçünün aşçısı. "Küçük bir şeytan o. Herkesle alay ediyor."

Kulübenin içinden donuk bir hışırtı duyuldu. Döşemenin viran tahtaları üzerinde bir un çuvalı sürükleniyordu sanki. Burnundan soluyan Kuzin'in kalın sesi ve Anatol'un gittikçe cılızlaşan çığlıkları birbirine karışıyordu.

"İmdaat! Tanrım! İmdat!"

Anatol'un çığlıkları boğuk homurtulara dönüşmüştü artık. Yevsey, kendi yediği dayakları hatırlayarak ürperdi. İzleyicilerin sözleri karmakarışık duygular uyandırdı yüreğinde. Daha dün çocuğun şaklabanlıklarını zevkle alkışlayan, ona neşeyle gülen bu insanlar, nasıl oluyordu da şimdi o dayak yerken bunca istekli, bunca sevinçli görünebiliyor, Kuzin'i destekliyorlardı? Bu insanlar hastaydı. Bu insanlar yürekleriyle gülmeyi hiç öğrenmemiş zavallı yaratıklardı. Çalışmaktan yıpranmış, hayatlarından bezmişti hepsi... Şimdi daha iyi anlıyordu onları Yevsey. Kafasındaki karanlık noktalar aydınlanmaya başlıyordu birer birer. Bir insanoğlunun çektiği acıyı, işkenceyi izleyen bu insanların merakı, hiç de yapmacık değildi. Anatol'a acıdı Yevsey, ama gene de iniltileri kulağını okşuyor, yüreğine su serpiyordu adeta. "Bu dayaktan sonra eskisi kadar böbürlenemez, burnu düşer de benimle dost olur belki," diye düşündü.

Kısa boylu, kıvır kıvır kara saçlı garip bir adam olan Kürkçü Nikolay, iki uzun kolunu sallaya sallaya çıktı ortaya ansızın. Her zaman olduğu gibi arsız, her zaman olduğu gibi saygısız tavrıyla kalabalığı yara yara kulübeye doğru yürüdü, içeri girdi. "Bırak çocuğu! Yeter!" diye bağırıyordu Kürkçü. "Çık dışarı!"

Kapının önüne üşüşmüş olan kalabalık birden geri çekildi. Kuzin fırladı çıktı kulübeden, yere oturdu, başını elleri arasına aldı, gözlerini fal taşı gibi açarak vahşi bir hayvan sesiyle haykırdı: "Poliiis!"

"Gel gidelim burdan Yevsey," dedi patron.

Çocuk geri geri yürüdü, bir köşeye sığındı ve oradan izlemeye başladı olanları.

Nikolay kulübeden çıktı. Camcı çırağı, boş bir çuval gibi asılıydı kolunda. Kürkçü onu yere serdi, doğruldu ve haykırdı:

"Heey, kadınlar! Su getirin sürtükler!"

Zina ve aşçı su getirmeye gitti. Kuzin, başını havaya kaldırmış gürlüyordu:

"Cinayet var! Poliis!"

Nikolay, Kuzin'e döndü, göğsüne bir yumruk yapıştırdığı gibi yere serdi onu.

"Pis köpekler!" diye bağırdı. Kara gözlerinin akı öfkeden pırıl pırıl yanıyordu. "Burada bir çocuk öldürülüyor, siz durmuş seyrediyorsunuz! Sirkte misiniz ulan! Hepinizin o leş suratlarını çarşamba pazarına çevireceğim, görürsünüz!"

Kalabalıktan birkaç sövgü duyuldu, ama hiç kimse ona yaklaşmaya cesaret edemedi.

"Haydi gidelim," dedi patron ve Yevsey'in elinden tuttu.

Kuzin iki büklüm olmuş, hiç konuşmadan kapıya doğru koşuyordu.

Yevsey düşünceleriyle baş başa kaldığında, artık Anatol'u kıskanmadığını anladı. Düşündü, taşındı, Anatol'un neden sevildiği sorusuna cevap vermeyi başardı o küçük kafasında: İnsanları eğlendiriyordu Ana-

tol. Aslında doğru değildi bu. Kimsenin eğlendiği yoktu. İnsanlar kavgayı seviyorlardı; başkalarının kavgalarını izlemekten haz duyuyorlar, zalim olmaktan hoşlanıyorlardı. Nikolay, Kuzin'i dövmek istediğinden kurtarmıştı Anatol'u ve hemen hemen her tatil günü döverdi Kuzin'i. Onda o kabadayılık, o güç varken alt edemeyeceği insan yoktu. Ama karşılığında kendisi de bir güzel dayak yerdi mutlaka. Çünkü her seferinde polis gelir, zevkle ve de büyük bir beceriyle pataklardı Nikolay'ı. "Demek ki," diye düşündü Yevsey, "ister uslu ol, ister yaramaz, mutlaka dayak yiyeceksin. Dövülecek, hor görüleceksin."

Birkaç gün geçti. Hastaneye götürülen camcı çırağının aklını oynattığı söylentileri dolaşmaya başladı avluda. Anatol taklit yapar, başkalarıyla alay ederken nasıl parlardı gözleri, nasıl istekle, büyük bir zevkle oynardı rolünü... Hareketleri vahşi bir hayvanınkinden farksızdı. Yüzündeki anlam çabucak istediği görünümü alır; gülerken ağlamaya, ağlarken birden gülmeye başlayabilirdi. Yoksa gerçekten deli miydi bu Anatol? Evet, evet... Zaten delinin tekiydi o çocuk. Artık düşünmeyecekti onu Yevsey.

Güzün yağmurlu gecelerinde, Yevsey'in penceresinin altındaki çıkmaya çarpan yağmur damlaları hiç uyutmazdı onu. Sabahlara kadar uyumadığı bile olurdu yağmur sesinden. Böyle bir gece yarısı, ustasının öfkeyle bağırdığını duydu birden.

"Pis karı!"

Bu sövgüye her zamanki melodik sesiyle cevap verdi Rayissa:

"Buna izin veremem, Matvey Matveyiç."

"Alçak! Nankör kadın! Kucak dolusu para veriyorum sana!"

Patronun odasının kapısı aralıktı ve bütün konuşmalar rahatça duyulabiliyordu. Pencerenin ötesinden yağmurun, kulakları yırtan türküsü odayı dolduruyordu. Rüzgâr damlara tırmanıyor, yuvasını yitirmiş büyük bir kuş gibi çarpıyordu duvarlara; ve bu bitkin kuşun ıslak kanatları camları yalıyor, sonra biraz daha güçsüz, ama can havliyle havalanıyordu gene. Çocuk doğruldu yatağında, ellerini dizlerine kenetledi ve dinlemeye koyuldu. Titriyordu.

"Ver benim yirmi beş rublemi! Hırsız karı!"

"İnkâr etmiyorum ki. Dorimedont Lukiç verdi bana parayı."

"Hah şöyle! Ne şirretsin sen..."

"Ama bir dakka... O adamın peşine düşmemi sen istedin. Ne işler çevirdiğini anlamak için..."

"Şşşşt... Yavaş konuş be!"

Kapıyı kapadılar, ama gene de Yevsey duyuyordu patronunun sesini.

"Unutma ki, bütün kozlar benim elimde! Şıllık karı! O Dorimedont denen herifle gönül eğlendirdiğini görürsem, vay haline!"

Kadının sesi yumuşaktı, sıcaktı. İhtiyarın öfkeli sözlerine bir kedinin sahibinin ayaklarını yalarkenki mırıltısı kadar kıvrak ve okşayıcı bir sesle cevap veriyor, koca moruğun homurtularının izlerini siliyordu Yevsey'in aklından.

Kadın haklı olmalıydı. Gördüğü, duyduğu, ustasının kadına karşı davranışı, onun haklı olduğunu gösteriyordu. Böyle düşündü çocuk. Yevsey, şimdi on beş yaşındaydı ve bu güzel kadının çekiciliği karşısında, zevkli heyecanlar uyanıyordu yüreğinde. Rayissa'yı en çok bir-

iki dakikalık sürelerle gördüğünden yüzüne iyice bakamamış, ürkek ve gizli bir heyecanın kaçamak bakışlarıyla yetinmişti. Tatlı tatlı konuşurdu onunla bu güzel kadın. Onu incitmeye kıyamaz bir hali vardı. Ve bu davranışı ile belki de çekiciliği giderek büyük bir güç haline dönüşür ve Yevsey'in karşı koyamadığı ve seve seve kendini kaptırdığı güzel bir heyecan yaratırdı yüreğinde.

Kadın-erkek ilişkileri hakkındaki katı gerçekleri daha köydeyken öğrenmişti. Kasaba halkı, çamura batmış çıkmışçasına bilgiye belenmişti bu konuda. O katı gerçekler, sıçrayan çamur damlaları gibi cömertçesine sarmıştı kasabayı. Doğuştan ürkekti Yevsey ve bu yüzden kadınlar hakkında konuşulanlara inanmaya yüreği yetmezdi; bu tür konuşmalar onda merak yerine tiksinti uyandırırdı. Şimdi, yatağına oturmuş, Rayissa'nın güzel gülüşünü, sıcak sözlerini düşünüyordu. Öylesine gömülmüştü ki anılarına, yatıp uzanmayı unutmuş, oturuyordu yatağında. Patronunun kapısı açılıp Rayissa karşısına dikilmeseydi, sabaha kadar öyle oturur kalırdı belki de... İpeksi saçları omuzlarına döküktü Rayissa'nın. Yarı çıplaktı. Bir elini göğsüne bastırmış, memelerini örtmeye çalışıyordu. Bir kukla gibi küt diye yattı Yevsey sırtüstü. Taş gibi kaldı öyle. Kadın gülümsedi, memelerini örtmeyen elinin işaretparmağını sallayarak, "Seni gidi yaramaz," der gibi bir hareket yaptı ve kendi odasının kapısından süzülerek kayboldu. Hemen uykuya daldı Yevsey.

Sabahleyin uzun sopalı süpürgesiyle mutfağı süpürürken gördü Rayissa'yı. Odasının kapısına dikilmiş, derin bakışlarla süzüyordu Yevsey'i. Yevsey doğruldu, gene kaskatı kesildi birden.

"Gel kahve içelim birlikte," dedi kadın.

Birden telaşlandı çocuk, heyecanlandı. "Elimi yüzümü yıkamadım daha," dedi. "Bir dakika..."

Birkaç dakika sonra kadının odasında, masada ve de onun karşısında oturuyordu Yevsey. Işıl Işıl gülen gözlerin, kalemle çizilmişçesine güzel kaşların süslediği beyaz yüzden başka hiçbir şey görmüyor, hiçbir şeye bakmıyordu.

"Beni çekici buluyor musun?" diye sordu kadın.

"Evet," dedi çocuk.

"Neden?"

"Güzelsin ve iyisin."

Gerçekte değil, düşünde konuşuyordu sanki. Bu soruları soran da Rayissa değil, tatlı bir düşün büyüleyici meleğiydi. Bu gülen gözler onun yüreğini okuyor, tüm aklından geçenleri anlıyordu mutlaka.

"Peki, Matyev Matyeviç'i seviyor musun?" diye sordu okşayıcı bir fısıltıyla.

"Hayır," diye cevap verdi Yevsey.

"Öyle mi? Ama o seni seviyor. Kendi ağzıyla söyledi bana."

"Hayır," dedi gene çocuk başını iki yana sallayarak.

Rayissa kaşlarını kaldırdı, az daha yaklaştı çocuğa ve sordu:

"Bana inanmıyor musun yani?"

"Sana inanıyorum, ama patronuma inanmıyorum, hiç inanmıyorum!"

"Peki, ama neden? Neden?" diye fısıldadı gene kadın. Bu arada biraz daha eğildi çocuğa doğru. Kadının gözlerindeki pırıltı, sıcak sıcak işledi çocuğun yüreğine ve daha önce hiç duymadığı tatlı heyecanlar uyandırdı içinde. Ka-

fasında bir yığın düşünce koşuşmaya başladı. Bu tatlı melek ansızın yok olmadan dökmeliydi düşüncelerini:

"Ben ondan korkuyorum," dedi aceleyle. "Senden başka herkesten korkuyorum ben."

"Neden?"

"Senin de yanıldığın olmuştur... Ağlarken gördüm seni ben. İçkiden, sarhoşluktan ağlamıyordun o gün. Biliyorum. Anlıyorum ben. Pek çok şeyi anlıyorum! Anlıyorum da her şeyi bir arada anlayamıyorum. Olaylar arasında ilinti kuramıyorum galiba. Tek bir şeyi, çok açık olarak en ince noktasına, buruşuklukları arasında görünmeyen yerlerine kadar anlıyorum. Ama sonra bu anladığım şeyin yanı sıra bambaşka bir şey, değişik apayrı bir şey görüyorum ve nasılsa, o bambaşka şeyi de anlıyorum. Anlamı ne bunun? Ne demek bütün bunlar? Hiçbir şey birbirine benzemiyor. Biri, ötekinden tamamen ayrı. Bir yaşam tanıyorsun, başını çeviriyorsun, bir başka yaşam... Depdeğişik bir yaşantı... İkisi yan yana yürüyor..."

"Sen neler konuşuyorsun?" diye sözünü kesti Yevsey'in Rayissa. Şaşırdı çocuğun bu sözleri karşısında.

"Gerçekleri konuşuyorum."

Birkaç saniye hiç konuşmadan baktılar birbirlerine. Çocuğun yüreği dışarı çıkacakmışçasına çarpıyordu. Yanakları kıpkırmızı oldu. O da şaşırmıştı.

"Şimdi gitsen iyi olur," dedi Rayissa, kalktı. "Gitmezsen usta sorguya çeker seni. Neden geç kaldın, nerde kaldın?.." Gene o tatlı fısıltıyla söylüyordu bu sözleri. Birden bir şey hatırlamış gibi sesini daha da kısarak, "Sakın söyleme benimle oturduğunu," dedi. "Söz ver, söylemeyeceksin, değil mi?"

Yevsey yavaşça uzaklaştı oradan. Vücudu, kadının

gözlerindeki şefkati içmiş, alev alev yanıyordu. Yüreği o tatlı sesin verdiği heyecanla doluydu. Bu ateş, bu heyecan hiç gitmesin istedi. Ve hiçbir şey söylemeden çıktı odadan.

Gün bitmek bilmiyordu. Evlerin damlarında ve meydanın tepesinde kara bulutlar dolaşıyordu. Sanki gün, yorgunluktan bitkin, takılmıştı bulutlara ve orada, gökyüzünde kalakalmıştı. Yemekten sonra iki müşteri geldi dükkâna. Biri temiz giyimli, ağarık bıyıklı, yakışıklı bir adam; ötekiyse kızıl sakallı, gözlüklü, yaşlıca biriydi. İkisi de uzun uzun karıştırdı kitapları. Yakışıklı olanı sürekli ıslık çalıyor, bıyığı durmadan sallanıyordu. Kızıl sakallısı patronla konuşuyordu.

Yevsey müşterilerin seçtiği kitapları sıraya diziyor ve Raspopov'un sözlerine kulak kabartıyordu. Aslında, patronunun ne söyleyeceğini, sözleri hangi ses tonunda, nasıl söyleyeceğini biliyordu Yevsey. Ama bu geçmek bilmeyen günün doğurduğu sabırsızlığı yenmek, oyalanmak için kendini denemek istiyordu. Bakalım gerçekten biliyor muydu ihtiyarın ne söyleyeceğini.

"Bu kitapları bir kütüphane için mi alıyorsunuz?" diye sordu ihtiyar. Konuşurken son derece kibar görünmeye özen gösteriyordu. Öyle ki, sonunda aşırı, yersiz bir nezaket gösterisi yaptığı açıkça belli oluyordu.

"Öğretmenler Derneği'nin kitaplığına alıyorum," diye cevap verdi kızıl sakallı adam. "Neden sordunuz?"

"Şimdi pohpohlayacak adamı," diye düşündü Yevsey. Yanılmamıştı.

"Kitap seçmesini iyi biliyorsunuz. Çok kültürlü biri olduğunuz hemen anlaşılıyor. Kitapların böyle değerlendirildiğini görmek mutlu ediyor beni."

"Öyle mi?"

"Şimdi gülümser bizimki," diye düşündü Yevsey.

İhtiyar yayvan yayvan gülümsedi. "Ah, evet," dedi. "Böyle iyi kitapları okudukça seviyor insan, değerini anlıyor. Onların değerlendirildiğini, okunduğunu görmek ne büyük mutluluk, değil mi efendim? Bunlar öyle sıradan kitaplar değil, kâğıt yığını değil bunlar... Bu sayfalardaki kara yazılar, insan zekâsının, insan aklının ürünüdür. İnsan kendi gibi, kitaplara saygı duyan müşteriler görünce büyük sevinç duyuyor. Ne yazık ki sizin gibilerine az rastlanıyor günümüzde. Buraya gelenler, dükkâna adımını atar atmaz daha raflara bile bakmadan sorar: 'Şöyle eğlenceli bir kitabınız var mı acaba?' Böyleleri kitaptan anlamaz ki... Eğlence arıyor... Bir oyuncak yani. Şöyle kafasını geliştirecek, ona bir şeyler öğretecek bir kitap veremezsiniz eline... Bir de... Bazıları gelir, yasak kitap arar."

"Ne demek yani yasak kitap?" diye atıldı adam, küçük gözlerini kısarak.

"Dışarda basılmış ya da Rusya'da gizlice basılmış kitap."

"Böyle kitaplar satılıyor mu?"

"Şimdi sesini alçaltır moruk," diye aklından geçirdi Yevsey.

Moruk gözlüğünü yerleştirdi, gözlerini kızıl sakallı adama dikti ve neredeyse fısıldar bir sesle ikinci atağını yaptı:

"Neden satılmasın? Kimi vakit bütün bir kitaplığı satın alırız. Ne isterseniz çıkar böyle kişisel kitaplıklarda. Ne ararsanız bulunur."

"Sizde var mı öyle kitaplardan?"

"Eh, birkaç tane var, sanırım."

"Görebilir miyim?"

"Yalnız bir şartla: Kimseye söylemeyeceksiniz. Bu işten kazancım yok benim. Amacım hizmet etmek, anlıyorsunuz, değil mi?"

Kitapları karıştırmakta olan adam ıslığı kesti, gözlüğünü yerleştirdi ve ihtiyara bakmaya başladı.

Patron, Yevsey'e karşı özellikle asık suratlıydı bugün nedense. O pis, ezici bakışlarıyla süzdü durdu çocuğu bütün gün. Raspopov dükkânın bir köşesine sakladığı kitapları bu yeni müşteriye göstermek üzere uzaklaştığında Yevsey, kitapları karıştıran öteki müşteriye, "O kitaplardan alma sakın," diye fısıldadı.

Ve bu sözleri söyler söylemez tir tir titredi korkudan. Gözlüğün ardındaki pırıltılı küçük gözler Yevsey'in yüzüne çakıldı.

"Neden?" diye sordu gözlüklü müşteri.

Yevsey ne diyeceğini ya da nasıl konuşacağını bilemedi, sonra sözcüklerin üstüne basa basa, "Bilmiyorum," diyebildi.

Müşteri gözlüğünü yeniden yerleştirdi, çocuktan uzaklaştı ve şimdi daha yüksek tonda ıslık çalmaya başladı. Bir yandan da gözünün ucuyla yaşlı adamı süzüyordu. Sonra birden başını kaldırdı ve bu hareketiyle daha uzun boylu, daha bir heybetli göründü sanki. Ağarmış bıyığını sıvazladı bir ve arkadaşının yanına doğru yavaş yavaş ilerlemeye başladı. Elinden kitabı aldı, şöyle bir baktı kitaba ve masanın üzerine bıraktı. Yevsey, dikkatle izliyordu adamı. Kıyametin kopacağını bekler bir hali vardı. Ama gözlüklü adam, arkadaşının koluna hafiften dokundu ve "Haydi, gidelim," dedi yalnızca.

"Ama kitaplar?" diye atıldı öteki.

"Haydi gidelim. Burdan kitap almayacağım." Kızıl sakallı adam bir arkadaşına, bir patrona baktı, küçük göz-

lerini kırpıştırdı. Sonra kapıya doğru yürüdü ve sokağa çıktı.

"Kitapları istemiyor musunuz?" diye sordu Raspopov ötekine.

Sesinin tonundan moruğun şaşırdığını anladı Yevsey.

"Hayır," diye cevap verdi müşteri. Dönmüş, patronun gözünün içine bakıyordu bunu söylerken.

Raspopov ezilip büzüldü, geri bir adım attı ve Yevsey'in şimdiye dek hiç duymadığı gür bir sesle ve sanki öylesine konuşuyormuş gibilerden, "Nasıl isterseniz," dedi. "Ama anlayamıyorum... Kusura bakmayın ama anlamıyorum."

"Nedir o anlamadığınız?" diye sordu gözlüklü adam. Gülümsüyordu.

"İki saat kitap karıştırdınız, fiyatta anlaştık, sonra ansızın... Ama neden?" Bu son iki sözcüğü söylerken elinde olmayarak yükseltti sesini gene patron.

"Çünkü o uğursuz suratını hatırladım birden," dedi gözlüklü adam. "Görüyorum ki daha gebermemişsin!"

Tane tane, yavaş yavaş konuşuyordu boz bıyıklı adam. Sesini hiç yükseltmiyor, son derece sakin görünüyordu. Bu sözleri söyledikten sonra gene sakin, güvenli adımlarla çıktı dükkândan.

Moruğun gözleri izledi adamı, bir süre baktı ardından, sonra birden çocuğa saldırdı:

"Koş! Bak bakalım nerde oturuyor! Peşinden git!" Soluk soluğaydı moruk. Heyecanla ama alçak sesle, fısıldar gibi konuşuyordu. "Ama sakın gösterme kendini ona! Anlaşıldı mı?" Çocuğun omzunu tutmuş sallıyordu bunu söylerken. "Haydi, çabuk ol! Durma!"

Moruk omzundan tutmasaydı yere düşebilirdi Yevsey.

Bir bebek çıngırağındaki nohut taneleri gibi sallanıyordu patronun sözleri yüreğinde. Zangır zangır titriyordu.

"Neden titriyorsun öyle?" diye haykırdı moruk. "Salak, sen de!"

Omzundaki pençe gevşer gevşemez kapıya koştu Yevsey.

"Dur bir dakka! Aptal!" Yevsey zınk diye durdu. "Sana niye söylüyorum ki bunu? Sen beceremezsin bu işi... Aptal herif..."

Yevsey bir köşeye sindi şimdi. Böylesine öfkeli görmemişti patronunu daha önce hiç. Korkuyla karışık bir öfkeydi bu. Yevsey çok yakından tanırdı bu duyguyu. Kendi yüreği bu duyguyla eskimiş, şimdiden viraneye dönmüştü. Raspopov gibi kendinden güçlü birinin aynı tuzağa düştüğünü görmek sevindirdi onu.

Derisinin gözenekleri bile bu iğrenç dükkânın tozu toprağıyla dopdolu olan bu küflü, sinsi ihtiyar, bir farenin kapanın içinde dolaşması gibi dört dönmeye başladı dükkânın içinde. Kapıya koştu bir ara, kafasını dışarı çıkardı, sokağa baktı, boynunu bir sağa bir sola çevirdi, sonra içeri çekti kafasını, gene dönmeye başladı dükkânda. Eli ayağı titriyordu. Bütün uzuvlarını ayrı ayrı tikler sarmıştı. Kaşı gözü, kolu bacağı iğne batırılmış popo gibi zıp zıp zıplıyordu. Gözlüğü yere düştü, ama farkında değildi bunun. Kendi kendine bir şeyler fısıldıyor, çaresizlik içinde kıvranıyordu.

"Rezil herif... Evet, kepaze gâvur seni... Daha gebermemiş miyim? Gebermedim hayır. Yaşıyorum! Ve seni gebertene kadar da ölmeyeceğim, bilesin köpoğlu köpek!" Böyle homurdanırken birden döndü, "Kapa dükkânı!" dedi Yevsey'e.

Odasına çıktı, haç çıkardı, dua etti, derin bir soluk aldı ve kara divana külçe gibi yığıldı. O pürüzsüz cildi buruşuverdi birden sanki. Yüzü gözü birbirine karışmış, alnı kırış kırış olmuştu. Giysileri birden bollanmıştı da ordan burdan sarkıyordu sanki.

"Söyle Rayissa'ya bana votka versin," dedi çocuğa. "Karabiber koysun içine. Büyük bir bardak doldursun!"

Yevsey votkayı getirdiğinde doğruldu ihtiyar. Bir yudumda içti votkayı. Sonra ağzı daha öyle açık, bir süre, uzun bir süre Yevsey'e baktı.

"Bana hakaret etti adam, anladın mı?" dedi çocuğa sonra.

"Anladım, evet."

İhtiyar kurt, elini kaldırdı, işaretparmağını sallayarak, "Tanıyorum o domuzu," dedi. "Tanıyorum." Kesik kesik konuşuyordu şimdi.

Kara kasketini çıkardı kafasından. Kabağını kaşıdı iki eliyle. Odaya bir göz gezdirdi. Sonra gene ellerini saçsız başına götürdü.

Rayissa yemeği getirmişti.

"Yorgun musun?" diye sordu masayı hazırlarken.

"İyi hissetmiyorum kendimi. Ateşim var galiba. Bir votka daha versene bana. Sonra da otur, konuşalım biraz. Daha vakit erken."

Kurulmuş makine gibi konuştu Rayissa ile. Kadın söyleneni yaptı. Oturdu. İhtiyar, gözlüğünü yerleştirdi, tepeden tırnağa iyice süzdü kadını.

Yemek yerken birden kaşını kaldırdı, "Yemeyeceğim," dedi.

Tabağın üstüne eğildi. Suskun durdu öyle bir süre.

O gün dükkânda neler olup bittiğini anlamaya çalışı-

yordu Yevsey. Düşündü, uğraştı, hayır... Meseleyi kavrayamamıştı. Sanki biri beklenmedik bir anda bir kibrit çakmış ve bu kibritin küçücük alevi, adamı ansızın büyük bir yangının içine atmıştı. Sanki herkes görünmeyen ince ipliklerle birbirine bağlıydı... Eğer bu ipliklerden biri kazara çekiliverse insan eğilip bükülüyor, çaresiz bir öfkeyle kıvranıyordu.

Kuşkulu bir tavırla ansızın Yevsey'e döndü ihtiyar, "Ne düşünüyorsun?" diye sordu.

Yevsey ayağa kalktı, utanmıştı. "Hiçbir şey düşünmüyorum," dedi.

"Çekil git öyleyse. Yemeğini yedin. Masayı topla ve defol."

Yevsey patronunu daha da öfkelendirmeye kararlıydı. Özellikle yavaş davranıyordu masayı toplama işinde.

"Defol!" diye haykırdı adam. Eski bir kapı gibi gıcırtılıydı sesi. "Salak!"

Yevsey odasına gitti ve sandığın üzerine oturdu. Kapıyı azıcık aralık bırakmıştı, çünkü patronunun sözlerini duymak istiyordu.

"Niçin oturuyorsun?"

Yevsey başını kaldırdı. Kapının aralığında, patronunun kabak kafası parlıyordu.

"Yat uyu bakalım, haydi!"

Sonra sıkıca kapadı kapıyı adam. Yevsey soyundu, yattı.

İhtiyarın sözleri düşen güz yaprakları gibi kuru bir takırtı yayıyordu odasına. Ara sıra öfkelenip bağırıyordu. Bu yüzden çocuk ne uyuyabiliyor ne de rahat rahat düşünebiliyordu.

Ertesi sabah gene odasına çağırdı çocuğu Rayissa.

"Dün neler oldu dükkânda?" diye sordu gülümseyerek.

Her şeyi bir bir anlattı Yevsey. Dinledikçe içten kahkahalar savuruyordu kadın. Yürekten gülüyordu. Sonra birden kaşlarını çattı, ciddileşti, "Patronunun ne olduğunu anlıyorsun, değil mi?" diye sordu.

"Hayır," dedi çocuk.

"Bir ajan," diye fısıldadı kadın. Gözleri korkuyla açıldı bu sözü söylerken.

Yevsey hiçbir şey söylemeden oturdu öyle. Kadın kalktı, onun yanına geldi.

"Ne garip bir çocuksun sen!" dedi düşünceli bir tavırla. Elini çocuğun saçlarında gezdirdi. "Hiçbir şey anlamıyorsun. Neydi o geçen gün bana anlattıkların? Bir başka yaşam falan?"

Kadının bu sorusu gerçeklere döndürdü Yevsey'i. Anlatmak istiyordu. Konuşmak istiyordu. Dalgın gözleri kadının yüzünde gezindi. Aslında hiçbir şey görmüyordu şu anda. Boştu bakışları.

"Elbette var başka bir yaşam. Peri masalları nerden geliyor? Tek peri masalları mı?.."

Kadın gülümsedi, ılık parmaklarını bir kez daha gezdirdi çocuğun başında.

"Ah, akılsız çocuk!" dedi gülerek. Sonra gene ciddileşti. "Onlar senin ne yapmanı istiyorsa, onu yapacaksın. Onlar seni nereye güderse oraya gideceksin. İşte yaşam budur!"

Yevsey başını salladı ve Rayissa'nın sözlerini böyle suskun onayladı.

Kadın göğüs geçirdi, pencereden dışarıya baktı. Tekrar Yevsey'e baktığında şaşırdı çocuk. Yüzü kıpkırmızıydı Rayissa'nın. Gözleri küçülmüş, kararmıştı.

"Biraz akıllı olsaydın," dedi derinden gelen bir sesle, "ya da belki biraz uyanık olsaydın sana bir şey söylerdim. Ama öyle garip bir çocuksun ki, sana ne söylesem boşuna... Patronuna gelince, onun boğazını sıkıp gebertmek gerek. Git söyle ona bunları. Haydi koş söyle ne dediğimi."

Yevsey ayağa kalktı, başından aşağı bir kova soğuk su boşaltılmıştı sanki. "Senin söylediğin hiçbir şeyi, hiçbir kimseye tekrarlamam," dedi. "Hiç kimseye. Çok seviyorum seni. Onu boğsan, öldürsen bile umurumda değil. Öylesine seviyorum seni."

Ayaklarını sürüye sürüye kapıya doğru ilerledi Yevsey. Ama kadının elleri, sıcak güvercin kanatları gibi yumuşacık kavradı onu, kendine çevirdi.

"Üzdüm mü seni?" dedi. "Affedersin... Canavar ne demektir bilir misin? O moruğun ne canavar olduğunu bilsen... Nefret ediyorum ondan... Bilsen ne çok nefret ediyorum..." Çocuğu kendine doğru çekti, bağrına bastırıp iki kez öptü. "Demek seviyorsun beni?"

"Evet," diye fısıldadı Yevsey. Bilinmeyen bir cennetteydi şimdi sanki. Bulutlar üzerinde uçuyordu.

Güldü kadın, saçlarını mıncıkladı çocuğun. "Çocuk sen de!" dedi.

Kulağında bu tatlı küçük kahkaha, ağzı kulaklarında indi merdivenleri Yevsey. Başı dönüyor, vücudu tatlı bir heyecanla elektriklenmiş gibi yanıyordu. Düşmemek için ya da merdivenleri bitirmemek için yavaş yavaş iniyordu. Birer birer özenle basıyordu basamaklara. İçinden taşan bu eşsiz coşkunun bir damlasını bile dökmemek, yüreğini dolduran o tatlı heyecanı orada sımsıkı tutmak için büyük çaba harcıyordu sanki.

"Nerde kaldın?" diye sordu patronu.

Yevsey adama baktı ama açık mavi bir bulut yığınından başka bir şey göremedi.

"Başım ağrıyor," diye cevap verdi sonra.

"Benim de başım ağrıyor. Neden acaba? Rayissa kalktı mı?"

"Evet."

"Konuştunuz mu?"

"Evet."

"Ne konuştunuz?" diye atıldı bunun üzerine patron.

Bir tokat gibi indi Yevsey'in yüzüne bu soru. Ama neyse ki hemen toparlandı, "Mutfağı iyi süpürmemişsin dedi bana," diye cevap verdi.

Sonra çok uzaklardan, yaralı bir hayvanın homurtusuna benzer sesini duydu ihtiyarın. "O kadın tehlikeli bir yaratık. Evet, evet! Tehlikeli! Her şeyi öğrenmek istiyor. Ve ne yapıp yapıp tereyağından kıl çeker gibi alıyor sözleri insanın ağzından."

V

Günler harala gürele geçiyordu. Sanki mutluluk uzakta bir yerlerde yatmış bekliyor ve insanlar ona yaklaşmak için hiçbir çaba harcamıyordu. Her geçen gün biraz daha sıkıcı, biraz daha çekilmez oluyordu.

İhtiyar patron, daha asık suratlı, daha naletti şimdi. Hemen hemen hiç konuşmuyordu. Garip hareketlerle –sanki çok gizli bir şeyler yapıyormuş gibi– etrafı dolaşıyor, onu bunu karıştırıyor, sonra ansızın bağırıp çağırmaya, kuduz köpek gibi sağa sola saldırmaya başlıyordu. Sağlığının kötü olduğunu söylüyordu hep. Midesi bulanıyordu. Yemeğe oturduklarında kuşkulu tavırlarla ve de tekrar tekrar kokluyordu yemeği. Ekmeği küçücük parçalara ayırıyor, adeta ufalıyor, iyice inceledikten sonra atıyordu ağzına. Çay bardağını, votka bardağını ışığa tutup dikkatle bakıyor, sonra küçük bir yudum alarak tadıyordu. Rayissa'yı artık her gece azarlıyordu. Bağırıp çağırıyor; onu perişan edeceğini, rezil edeceğini söylüyordu. Bütün bu kavgalarda hep alttan alırdı Rayissa. Yumuşak, tatlı sesiyle boyun eğerdi ona.

Yevsey'in Rayissa'ya karşı duyduğu sevgi her geçen gün biraz daha güçlenirken, patronuna karşı duyduğu nefret giderek büyüyordu.

"Ne dolaplar çevirdiğini bilmiyor muyum sanki!" diyordu kadına moruk. "Allah'ın belası karı! Hastalığımın sebebini bilmiyor muyum sanki? Söyle, neyle zehirliyorsun beni? Söyle yoksa bir yumrukta gebertirim seni!"

"Böyle şeyler düşünmemelisin ama," diyordu kadın yumuşak sesiyle. "Nerden çıkardın şimdi bunu gene? Artık yaşlandın, elbet hasta olacaksın..."

"Yalancı! Pis yalancı!"

"Hem korku da insanı hasta yap..."

"Kapa çeneni kaltak!"

"Hem, artık bir ayağın çukurda sayılır... Daha kaç yıl yaşayacaksın..."

"Hah! Çıkardın ağzından baklayı! Bunu istiyorsun, değil mi? Ölümümü istiyorsun, değil mi? Yalancı karı! Boşuna bekliyorsun ama! İşler tıkırında sanıyorsun, değil mi? Milletin dilindesin be! Yalnız ben mi biliyorum sanıyorsun sırlarını. Dorimedont Lukiç'e de söyledim. Evet söyledim!" İyice coşmuştu moruk. Avazı çıktığı kadar bağırıyordu. "Senin âşığın o, değil mi? Bilmiyorum sanki. Sana bu aklı da o verdi, biliyorum. Beni zehirleyip gebertince onunla yaşayacaksın! Hah ha! Güleyim, bari! Onunla yasayacakmış! Sen de biliyorsun pekâlâ ona yâr olamayacağını! Kimseye yâr olamazsın sen!"

Gene böyle ihtiyarın bağırıp çağırdığı bir gece Rayissa, elinde şamdan, çıktı adamın odasından. Yarı çıplaktı. Beyaz teni, yorgun, doygun, ama gene de istekliydi. Düşünde yürüyormuş gibiydi. Basacağı yeri ürkek ayaklarıyla arıyor, sonra bulutlara basar gibi basıyordu döşemeye. Gözleri baygındı. Yarı kapalıydı. Uzattığı elinin parmakları havayı avuçluyor, el yordamıyla yolunu bulmasına yardım ediyordu. Öteki elindeki mumun alevi göğsüne göğsüne yatıyor, o küçük dumanlı kırmızı dil, geceliğine neredeyse dokunarak yorgun, aralık dudaklarını aydınlatıyor, dişlerini birer pırlanta gibi parlatıyordu.

Yevsey'i fark etmedi yanından geçerken. Ve Yevsey,

kendinden geçmiş, peşinden yürüdü kadının. Mutfağın kapısına geldiler. Kadın mutfağa girdi. Yevsey kapı aralığından bakıyordu. Ve gördükleri büyük bir korkuyla doldurdu heyecanla taşan yüreğini. Rayissa şamdanı masanın üzerine koydu, eline büyük bir bıçak aldı, keskin kenarını yoklamaya başladı. Parmağını bıçağın ışıl ışıl parlayan kenarında dolaştırdı. Sonra eğildi, başını eğdi, elini ensesine götürdü, uzun parmaklarını boynunun yan tarafında gezdirmeye başladı. Kulağının çevresinde bir şeyler arıyordu sanki. Sonra derin bir soluk aldı ve bıçağı yavaşça masaya bıraktı. Elleri iki yanına düştü. Yevsey heyecanla kapıya çarptı. Bu sesle irkilen kadın birden döndü, Yevsey'le göz göze geldiler. "Ne istiyorsun?" diye fısıldadı öfkeyle. Yevsey soluk soluğaydı. "Çoğu gitti azı kaldı..." diyebildi. "Nerdeyse ölecek moruk. Kendine acımıyor musun?"

"Suss!"

Rayissa çocuğu susturdu ve sanki ona dayanmasa düşecekmiş gibi tutundu. Sonra çıktı, ihtiyarın odasına gitti.

Artık iyice yatağa düşmüştü patron. Ayağa kalkamıyordu. Sesi boğuk boğuk çıkıyor, çoğu kez gırtlağında boğuluyordu sözler. Yüzü esmere döndü; ince boynu, kafasını taşıyamıyordu artık ve çenesindeki boz yumak, boynuna sarkıyordu. Doktor her gün geliyor, bakıyordu hastaya. İlaçlarını Rayissa veriyordu. Ve her seferinde hayvan gibi homurdanıyordu ihtiyar:

"Zehir, değil mi?"

"İstemiyorsan fırlatır atarım," diyordu Rayissa sabırlı sesiyle.

"Hayır, hayır! Bırak! Bırak dursun. Yarın polis çağıracağım. Bakalım neyle zehirliyormuşsun beni."

Yevsey kapıda durur, kimi vakit gözünü, kimi vakit

kulağını dayardı kapı aralığına. Rayissa'nın gösterdiği sabra hayrandı. Acıyordu bu kadına, çok acıyordu ve ihtiyar adamın bir an önce ölmesi için dua ediyordu.

Yatak gıcırdadı. Yevsey, bardağa değen kaşığın sesini duyuyordu.

"Karıştır, karıştır! Kaltak karı!" diye homurdandı adam.

Bir gün, Rayissa'nın kendisini kanepeye taşımasını emretti. Kadın, ihtiyarı bir çocuk gibi kucağına aldı. Adamın sarı kafası, kadının gül pembesi omzuna yaslandı. Esmer, zayıf ayakları birer kukla bacağı gibi sallanıyordu kadının beyaz giysisi üzerinde.

"Tanrım!" diye inledi moruk, kanepeye yayılırken. "Tanrım, neden ben garip kulunu kötülerin eline teslim ediyorsun? Benim günahlarım, o kötülerin günahlarından daha mı büyük? Soruyorum, Tanrım?" Derken, soluğu tükendi, "Defol!" diye hırladı kadına gene. "Sen bir kulunu zehirledin Tanrı'nın! Seni kürek cezasından ben kurtardım, şimdi de beni zehirliyorsun... Ah! Ahhh! Yalancı!.."

Rayissa yavaşça uzaklaştı. Şimdi, patronunun sıska vücudunu görüyordu Yevsey. Soluk aldıkça göbeği inip kalkıyor, ayakları iğne batırılmış gibi atıyordu ikide bir. Yüzü bir sararıyor, bir moranıyor, dudakları açılıp kapandıkça acıyla geriliyordu. Gücü yettiğince hava almak istiyordu sanki; ağzını açıyor, dudaklarını diliyle yalıyordu sık sık. Ağzı, karanlık bir çukur gibi görünüyordu Yevsey'e. Alnı ve yanakları ter içindeydi, pırıl pırıl parlıyordu. Büyümüş, göz çukuruna gömülmüş olan küçük gözleri, Rayissa'nın peşinde, sağa sola hareket ediyor, her hareketini izliyordu kadının.

"Hiç kimsem yok," diye inlemeye başladı gene. "Bu koca yeryüzünde tek bir dostum yok. Neden Tanrım? Neden?" Kesik kesikti ihtiyarın sesi. Bir an durdu, önemli bir söz söylemeyi akıl etmiş gibi, "Hey, şeytan karı! Git o İsa'nın önünde yemin et beni zehirlemediğine!" dedi.

Rayissa köşeye, heykelin bulunduğu yere gitti, haç çıkardı.

"İnanmıyorum sana, inanmıyorum," diye mırıldandı ihtiyar. Göğsünü bağrını yumrukluyor, çarşafları mıncıklıyordu bunları söylerken.

"İlacını iç," dedi Rayissa. "İlacını iç, iyi gelir."

"İyi gelir, ha?" diye tekrarladı moruk. "Canım, ciğerim, bir tanem benim, sevgili Rayi..."

Kollarını uzattı; küçük, kara parmaklarını oynatarak Rayissa'nın yanına gelmesini işaret etti bu sözleri söylerken.

"Ah! Artık dayanamayacağım!" diye haykırdı Rayissa. "Adi yaratık!"

Rayissa, adamın başındaki yastığı aldığı gibi ihtiyarın yüzüne kapadı, bütün gücüyle abandı sonra yastığın üzerine. "Şeytan götürsün seni! Haydi, git! Defol!" Gövdesiyle yastığın üzerine uzanmış, elleriyle duvarı yumrukluyordu bunları söylerken Rayissa. Yevsey, duvara vuran yumrukları, ihtiyarın mecalsiz çırpınmalarını duymuştu. Rayissa morukla kavga ediyor, boğuyordu onu. Bunu anlamıştı Yevsey. İhtiyar, ayaklarını kanepeye vuruyor, zayıf tekmelerle tepiniyordu. Yevsey hiç acımadı patronuna. Bir an önce işin tamamlanmasını diledi tek. Gözlerini sımsıkı yumdu, elleriyle kulaklarına kapadı ve yere attı kendini.

Ansızın kapı açıldı. Ayağa fırladı Yevsey. Rayissa kar-

şısındaydı. Omuzlarına dökülen saçlarını düzeltiyordu elleriyle.

"Gördün mü?" diye sordu.

Yüzü kızarıktı, ama sakin görünüyordu. Elleri titremiyordu.

"Gördüm evet," dedi Yevsey. Başını da salladı bunu söylerken. Rayissa'ya yaklaştı.

"İyi. Gidip polise haber verebilirsin... istersen..." Döndü, odasına doğru yürüdü. Kapısını açık bıraktı. Yevsey kapıda durdu öyle. Kanepeye bakmaktan sakınıyordu.

"Öldü mü, gerçekten öldü mü?" diye fısıldadı. "Evet," diye cevap verdi kadın.

Sonra Yevsey başını çevirdi ve patronunun küçük cesedine baktı. Dün nasıl idiyse bugün de öyleydi patronuna çevirdiği bu anlamsız bakışlar. Dümdüz, kupkuru bir gövde, yapıştırılmış gibi uzanıyordu kanepenin üzerinde. Bir cesede, bir Rayissa'ya baktı, sonra yüreğine asılı koca bir taş yere düşmüş gibi rahat bir nefes aldı.

Yatağın başucunda asılı duvar saati sakına sakına vurmaya başladı... Bir, sonra iki... Her vuruşta irkiliyordu kadın; gitti kararsız, elini yavaşça uzattı, sallanan sarkacı durdurdu. Yatağın üzerine oturdu, dirseklerini dizlerine dayadı, başını elleri arasına aldı, sımsıkı sıktı. Saçı düştü gene ve sık dokunmuş kara bir duvak gibi örttü elleriyle yüzünü.

Yevsey bu ağır sessizliği bozmama çabasıyla ayaklarının ucuna basa basa Rayissa'nın yanına gitti, beyaz yuvarlak omuzlarına baktı bir an, sonra duyulur duyulmaz bir sesle, "İyi oldu," dedi. "Onu ölüm paklardı."

"Pencereyi aç," dedi Rayissa soğuk soğuk. "Dur bir dakka," diye atıldı sonra, "korkuyor musun?"

"Yok."

"Neden? Oysa sen korkak bir çocuksun."

"Sen yanımdayken hiçbir şeyden korkmam ben."

"Acıyor musun ona?"

"Hayır."

"Aç pencereyi."

Gecenin soğuğu doldurdu odayı birden, duvarlara çarpa çarpa dolaştı, lambayı söndürdü. Duvarda gölgeler belirdi. Kadın başını salladı, saçlarını arkaya attı ve iri iri açılmış gözlerini Yevsey'e çevirdi.

"Nedir bu benim çektiğim?" diye sordu çocuğa. "Daha dolmayacak mı çilem? Ömür boyu bir bataktan çıktım, öbür batağa... Bir çukurdan öbür çukura... Daha derin çukura, daha derin, hep daha derin..."

Yevsey yanına yaklaştı kadının, ayakta dikildi öyle. Bir süre suskun durdular. Sonunda kadın yumuşak, soğuk ellerini çocuğun beline doladı, kendine çekti onu, sonra tatlı tatlı fısıldadı:

"Bak ne diyeceğim, kimseye söyleyecek misin?"

"Hayır," diye cevap verdi çocuk. Sımsıkı kapamıştı gözlerini.

"Söylemeyeceksin ha? Hiç kimseye? Hiçbir vakit?"

"Asla!" dedi çocuk düşünmeden.

"Sakın söyleme. Ben tutacağım senin elinden. Hiç bırakmayacağım seni. Yevsey'in yanağını okşadı kadın, sonra kalktı, sağa sola bakındı, sonra kesin bir sesle, "Giyin," dedi çocuğa. "Hava soğuk. Hem, odayı da toplamalıyız. Git giyin haydi."

Yevsey giyinip döndüğünde, patronunun cesedinin bir battaniyeyle örtülmüş olduğunu gördü. Rayissa giyinmemişti. Gene yarı çıplaktı, omuzları gene açıktı. Çocuk ürperdi.

Hiç aceleleri yokmuş gibi topladılar odayı. Bu pis kokulu odada bu gece olan biten, kendisi gibi korkunun tadını almış olan bu kadına daha da yaklaştırmıştı Yevsey'i. Hep onun yakınında dolaştı ve patronunun cesedinden yana bakmamak için hep zorladı kendini.

Gün ışımaya başlamıştı.

"Şimdi git yat ve uyu," dedi Rayissa. "Az sonra uyandıracağım seni. Dorimedont Lukiç'e mektup götüreceksin." Çocuğu yatağına götürdü, sandığın üzerine dokundu eliyle, "Nasıl uyuyorsun burda, çileli çocuk?" diye söylendi kendi kendine.

Yevsey uzandı, kadın yanına oturdu, beyaz soğuk eliyle yumuşak yumuşak okşadı çocuğun saçlarını ve yavaş yavaş fısıldadı:

"Sana sorarlarsa, bilmiyorum dersin. Uyuyordum, hiçbir şey görmedim, dersin."

Yevsey'in gözleri kapanıyordu uykusuzluktan.

"Yok..." diye devam etti kadın. "En iyisi, şey dersin..."

Konuşması, tavrı serinkanlıydı Rayissa'nın. Sözlerini iyi seçmeye çalışıyor, tane tane konuşuyordu. Anasıyla birlikte olduğu günleri hatırlattı bu Yevsey'e. Sevindi birden. Gülümsedi.

"Dorimedont Lukiç de ajan," dedi kadın. "Dikkatli olmalısın. Eğer ağzından bir şey kaçıracak olursan, her şeyi bildiğini, bana yardım ettiğini söylerim ona. Sen de benimle birlikte hapse girersin sonra." O da gülümsedi şimdi, "Hapse girersin, tamam mı?" diye tekrarladı. "Sonra da kürek cezası... Anlıyor musun?"

"Evet," dedi Yevsey. Uykulu gözlerinin içi gülüyordu bunu söylerken.

"Uykun geldi senin. Haydi, uyu bakalım."

Kadının tatlı sesi, onu mutluluğa boğan sözleri yüreğinde erirken uykuya daldı Yevsey. "Bütün söylediklerimi unutacaksın, değil mi? Zavallı yavrucak... Uyu, uyu bakalım..."

Yevsey uyudu, ama nerdeyse bir dakika sonra tepesinde gürleyen bir sesle uyandı.

"Hey! Kalk bakalım! Kalk, kalk!"

Zıpladı kalktı yataktan. Yatağın başucunda duran Dorimedont Lukiç'ti. Elinde baston vardı.

"Ne uykusu bu? Patronun ölmüş, sen burda uyuyorsun!"

Rayissa, mutfak kapısında duruyordu. Başında şapka, elinde şemsiye vardı.

"Yorgun," dedi çocuk için. "Bütün gece uyumadık ikimiz de."

"Yorgun mu? Velinimetinin öldüğü gün oturup gözyaşı dökmeli insan! Uyumak ne demek? Kalk, giyin bakalım!"

Ajanın tepsi gibi dümdüz, kırmızı kırmızı lekelerle dolu yüzü beş karış asıktı. Sözleri, uysal bir beygiri yöneten dizginler gibi çekip yönetiyordu Yevsey'i.

"Karakola gideceksin," dedi Dorimedont. "Bu notu götüreceksin. Kaybetme sakın!"

Yevsey çabucak giyindi, sokağa çıktı. Gözkapaklarının üzerine koca koca taşlar oturtulmuştu sanki. Öylesine uykusuz ya da yarı uyur haldeydi. Ona buna çarpa çarpa ilerledi kaldırımda.

"Keşke hemen gömseydik onu!" diye düşündü. "Dorimedont konuşturacak Rayissa'yı. Her şeyi öğrenecek bir bir... Ben de hapse gireceğim... Rayissa'yla birlikte gireceksek mesele yok... Hiç korkmam... Beni uyandırmadı,

kıyamadı uyandırmaya... Gitti, kendi çağırdı Lukiç'i. Ya da... Korktu, duramadı... Şimdi ne yapacağım ben?"

Döndüğünde kara sakallı bir polisle saçı sakalı ağarmış bir ihtiyarın kendisinden önce gelmiş olduğunu gördü. Odada oturuyorlardı. Dorimedont buyruk yağdıran bir başkan tavrıyla, "Doktorun ne dediğini duydun, İvan İvaniç," diyordu polise. "Kansermiş ihtiyar, anlaşıldı mı?.. Hah! İşte çocuk da geldi! Koş, beş-altı şişe bira getir Yevsey! Çabuk ol!"

Rayissa mutfakta yumurta ve kahve pişirmekle meşguldü. Kollarını sıvamıştı. Beyaz kolları, çabuk hareketlerle sağa sola hareket ediyordu. Yaptığını iyi bilir, güvenli bir tavır içindeydi.

"Döndüğünde sana kahve vereceğim," dedi Yevsey'e gülerek.

Yevsey bütün gün oradan oraya koştu durdu. Evde ne olup bittiğini anlayacak kadar vakit olmadı, ama ne olursa olsun, Rayissa'nın işleri yolundaydı. O gün her zamankinden güzel, her zamankinden çekiciydi bu güçlü kadın.

Gece, yorgunluktan bitkin, dili damağı birbirine yapışık, yattı Yevsey. Yatağa uzandığında, Dorimedont'un inatçı sesini duydu:

"Gözden kaçırmamalıyız onu, anlıyor musun? Aptal çünkü, ne yapacağı hiç belli olmaz."

Sonra Rayissa'yla birlikte Yevsey'in odasına geldiler. Ajan, önemli bir iş yapıyormuş tavrıyla elini ileri doğru uzattı ve "Söyle bakalım," dedi Yevsey'e. "Kalk, kalk da konuşalım. Şimdi ne yapacaksın?"

"Bilmem," dedi Yevsey.

"Sen bilmezsen kim bilecek acaba?" Ajanın gözleri şiş şişti. Yüzü ve basık burnu morarmıştı şimdi. Çok fazla kızmış, harıl harıl yanan bir soba gibi gürültüyle soluyordu.

"Bizimle, benimle oturacaksın," dedi Rayissa tatlı tatlı.

"Evet, bizimle oturacaksın. Sana iyi bir iş de bulacağım."

Yevsey suskun, duruyordu öyle.

"Ee? Neyin var senin?"

"Hiiç," dedi Yevsey.

"Bana teşekkür etmelisin, koca aptal!" diye gürledi Dorimedont.

Yevsey, küçük buz gözlerin kendisini bir noktaya perçinlediği duygusuna kapıldı.

Sonra kapıya doğru yürümeye başladı, bir yandan da, "Sana akrabandan iyi davranırız," diyordu. "Sen bizim oğlumuz olursun." Bunları söyledi ve ardında bira, ter ve ağır bir yağ kokusu bırakarak çıktı odadan.

Yevsey pencereyi açtı ve uykuya dalmakta olan kasabanın sesini dinledi. Ürkek gözlerle baktı karanlığın içine. Çevresindeki dolaplar, sandıklar, büyük kara taş parçaları gibi hareket ediyordu etrafında, iyice göremediği duvarlar sallanıyordu sanki. Dört bir yandan üstüne üstüne gelen bu eşyalar iyice korkuttu Yevsey'i, fare kapanına kıstırılmışçasına sımsıkı büzüldü yatağın içinde.

Rayissa'nın odasında homurdanıyordu ajan.

"Zararı yok... hmm... Yakında unutursun... Alışırsın, alışırsın, haydi..."

Yevsey başını yastığın altına soktu, ama bir dakika sonra soluğu kesildi, fırladı yataktan. Patronunun kara kuru ayakları önünde parlıyormuş, küçük kırmızı gözleri yanıp sönüyormuş gibi geldi bir an. Karanlığın içinde küçük bir çığlık attı Yevsey ve Rayissa'nın kapısına koştu. İtti kapıyı. "Korkuyorum," dedi. Acınacak haldeydi.

İki koca gövde seriliydi odanın ortasında. Biri irkildi, öfkeli bir sesle, "Çık dışarı!" diye bağırdı.

Yevsey, dizlerinin üstüne yığıldı, ürkek bir kertenkeleye benziyordu bu haliyle.

"Korkuyorum," diye öttü ürkek sesiyle.

Sonraki günler cenaze hazırlıkları ve Rayissa'nın, Dorimedont'un evine taşınmasıyla geçti. Yevsey, kapkara bir korku bulutunun içinde kalmış küçük bir kuş gibiydi. Kendinden geçmişti. Yalnız ara sıra, o da korka korka "Bana ne olacak?" diye düşündüğü oluyordu. Yüreği kocaman kocaman oluyordu birden bu soruyu sorduğunda ve kaçmak istiyordu. Kaçıp gitmek, kimsenin bulamayacağı bir yerlere saklanmak istiyordu. Ama ne yana baksa Dorimedont'un kartal gözleriyle karşılaşıyor, onun o donuk sesini duyuyordu:

"Haydi bakalım, koş! Çabuk!"

Adamın bu buyruğu, Yevsey'in içinde bir yerlerde yankılanır, onu oraya buraya itelerdi. Günler böyle geçiyordu işte. Akşamları, Yevsey koşturmaktan bitkin ve de bomboş bir çuval gibi yığılırdı yatağa. Karanlık, derin bir uykuya dalar, korkunç karabasanlarla terler, irkilirdi gün ışıyana dek.

VI

Yevsey bu kâbuslardan uyandığında, alçak tavanlı büyük bir odanın bir köşesinde, kirden görünmeyen yeşil çuhayla kaplı bir masanın başında oturur buldu kendini. Titreyen elinde bir kalem, masanın üzerinde bakkal defteri gibi düzensiz yazılarla dolu kalın bir defter, önünde boyuna çizgilerle bölünmüş boş kâğıtlar vardı. Bütün bunların ne işe yaradığını, onlarla ne yapacağını bilmiyor, çaresiz dalgın bakışlarını oradan oraya gezdiriyordu.

Odada birkaç masa daha vardı. Her masada üç-dört kişi oturmuştu. Hepsi de yorgun, sinirli insanlardı. Ellerindeki kalemi durmadan hareket ettiriyor, yutarcasına emdikleri sigaraları ucu ucuna ekliyor, ara sıra kısa ve kaba sözcüklerle konuşuyorlardı birbirleriyle. Dalga dalga ilerleyen sigara dumanı pencerelere doğru uçuyor; dışarıdan kulakları sağır eden, durmak azalmak bilmez gürültüler içeri doluyordu. Yığın yığın sinekler insanların başları çevresinde uçuşuyor; masalara, duvarda asılı yazılara konuyorlardı. Oradan oraya uçuşurken camlara, duvarlara çarpıyor; bu anlamsız telaşlarıyla bu pis kokulu, havasız kafesi dolduran insanları taklit ediyormuş gibi görünüyorlardı.

Her kapının başında bir-iki polis dikiliydi. Giren çıkan, zoraki gülüşlerle selamlaşan, iç çeken insanların bitmek bilmeyen konuşmaları toz taneleri gibi havada asılı kalıyor; bu basit sözcükler, polislerin ikide bir savurduğu yersiz buyruklarla kesiliyordu.

Yevsey köşesinde oturmuş, boynunu masanın önüne doğru uzatmış, bir kaplumbağa gibi sağa sola döndürüyor, tanıdık bir yüz, kendisine yardım edecek bir kul arıyordu. Şimdi daha da güçlenen kendini koruma içgüdüsü, bütün o ezik duygularını, kırık düşüncelerini tek bir amaca yöneltmişti: Buraya ve bu insanlara bir an önce alışmalıydı. Çünkü aralarında kaybolmak, hiç fark edilmemek istiyordu.

İster genç olsun ister yaşlı, bütün polislerin birbirine benzeyen bir yanı vardı: Hepsinin yüzünden huzursuzluk ve küstahlık akıyordu. Hepsi de etrafa hakaretler yağdırıyor, sinirli hareketler yapıyor, zoraki mimiklerle dişlerini gösteriyorlardı. Çoğu yaşlıca ve de kabak kafalıydı. Birkaç kızıl saçlı, iki tane de ağarık saçlı adam vardı. Bu ağarık saçlılardan biri uzun boyluydu. Saçı da uzuncaydı. Gür bıyıkları vardı ve sakalını tıraş ettirmiş bir papaza benziyordu. Öteki kırmızı suratlıydı. Dağ kadar bir sakal sarkıyordu suratından aşağı. Saçı yeniyetme bir delikanlınınki gibi kesilmişti. Yevsey'i bu köşedeki masaya oturtan, önüne o koca bakkal defterini koyup defterin üzerinde parmağıyla davul çalarak şunları bunları o kâğıtlara geçirmesini söyleyen bu ikincisi yaşça geçkindi.

Şimdi siyahlara bürünmüş yaşlıca bir kadın bu adamın önünde dikilmiş, ağlayan mızmız bir çocuk sesiyle konuşuyordu:

"Affedersiniz... Muhterem beyefendi..."

Kalem tutan elini şöyle bir yukarı sallayarak, "Çekil başımdan!" diye bağırdı yaşlıca polis, başını kaldırıp da yüzüne bakmadı kadının.

Şikâyete gelenler, türlü çeşitli isteklerde bulunanlar, hak arayanlar... Hepsi baş önde, ağlamaklı seslerle ko-

nuşuyor, yardım ya da hak dileniyorlardı. Ötekiler, yani oturanlar, ağlamaları, sesleri öfkeli bağrışlarla kesiyor, bu ayakta duranları azarlıyorlardı. Hışır hışır kâğıt sesleri, gıcır gıcır kalem sesleri bu gürültülere karışıyor, içini çeke çeke ağlayan bir kızın hıçkırıkları duyuluyordu ara sıra.

Boz sakallı adam, "Aleksi," diye seslendi. "Al bu kadını götür burdan." Bu arada gözleri Yevsey'e takıldı, "Ne var?" diye atıldı. "Neden yazmıyorsun?"

Yevsey başını önüne eğdi, sustu kaldı öyle.

"Eh, bir aptal daha katıldı aramıza demek," dedi ihtiyar, omuzlarını silkerek. Yürüyüp giderken, "Hey, Zarubin!" diye ünledi.

Dar alınlı, kımıl kımıl bakışlı ve küçük kafasının üzerinde kara kıvırcık saçları olan bu genç, Yevsey'in yanına geldi oturdu.

Dirseğiyle dürttü Yevsey'i ve başıyla masadaki kâğıtları gösterdi, "Hayrola?" diye sordu.

"Ne yapacağımı bilmiyorum ki, anlamadım yani," dedi Yevsey.

Delikanlı, midesinin derinliklerinden geliyormuş izlenimi bırakan garip, vahşi bir ses çıkardı, sonra büyük bir sır söylüyormuş gibi gözlerini çevrede gezdire gezdire fısıldadı:

"Ben öğretirim sana. Ama aylığını aldığında yarım ruble verirsin bana, tamam mı?"

"Tamam," dedi Yevsey.

Ufaklık, o bakkal defterinden kâğıda geçirilmesi gereken adları gösterdi.

"Bunlar bitince çağır beni. Bakayım doğru mu yapmışsın. Benim adım Yakov Zarubin."

Bunu söyledikten sonra midesinde, bağırsaklarında bir

şeyler kırılmış gibi garip bir ses çıktı çocuğun ağzından. Masaların arasında kaya kaya uzaklaştı, gözden kayboldu. Yürürken kollarını iyice yanlarına yapıştırmış, ellerini göğsünde yumruk yapmıştı. Küçük kısık gözleri kımıl kımıl dolaşıyordu odada. Biraz izledi onu Yevsey, sonra kalemi mürekkebe batırdı, yazmaya başladı. Çok geçmeden, ne zekâ ne de düşünce gerektiren bu işe iyice dalmış, yeni çevresinden ve de her zaman olduğu gibi dünyadan habersiz gömülüp gitmişti bu insanlar arasında.

Yevsey çabucak alıştı yeni işine. Her söyleneni yapıyor, kendisinden bir şey isteyenleri çabucak susturmak için herkesin isteğini, hem de yaptığı işin bilincinde olarak karşılıyordu. Herkese ve de her şeye boyun eğiyor, böylece iş arkadaşlarının eleştirilerinden, acımasız alaylarından uzak durmuş oluyordu. Hep sessiz, hep suskundu. Tüm gözlerden uzak yaşıyordu köşesinde böylece. O küçük, derin olmayan gözlerinin önünden geçen gürültülü günlerin hiçbir anlamı yoktu onun için.

Gelen gidenin şikâyetini, homurtularını, korkunun insan yüreğinden koparıp ağızlardan döktüğü sesleri, polislerin kaba azarlamalarını, buyruklarını, öfkeden köpürenlerin saçtığı sövgüleri dinliyordu bütün gün. Derdini dinletmeye gelen ya da herhangi başka nedenle polislerin eline düşen çoğu kişi, suratına bir tokat yiyor, sonra ense kökünden tutularak dışarı atılıyordu. Kan görmek hiç olağanüstü değildi burada. Kimi vakit, iplerle bağlanmış, ölesiye dayak yemiş insanlar getirilirdi. Bunların iniltileri doldururdu odayı. Hırsızlar utanmış görünür, ama herkese gülümser, eski dostları görmenin doğurduğu alışkın hareketlerle sağa sola selam verirlerdi. Sokak kadınları da gülümserdi böyle ve bu kadınlar, içeri girerken mutlaka

giysilerini çekiştiriyor, şu ya da bu biçimde kendilerine çekidüzen veriyor olurlardı. Nüfus cüzdanları bulunmayan, tanınmayan ya da kimliğini açıklamayan kişiler hep suskun durur ve yerden doğru bakan gözlerle dünyayı izlerlerdi. Siyasal suçlular, polislere ellerini kollarını tutturmadan, başları dik, gözleri ilerde yürürler, kimseyi selamlamazlardı. Hayatlarından yakınmazdı bunlar hiç ve polislere küçümseyen gözlerle bakarlardı. Bu tür suçlular, kapıdan girdikleri anda herkesi bir telaş alır, konuşmalar çoğalırdı. Azarlandıkları, polisleri öfkelendirdikleri de olurdu. Yevsey bu insanlarla, buraya gelen tüm insanlarla adeta alay ediyor, onlara düşman gözlerle bakıyordu da, bu siyasal suçlulara karşı garip bir saygı duyuyordu. Onların bu özgür havasına imrenerek bakıyordu.

Memurlar arasında en çok ilgi çekenler, siyasal ajan denen acımasız adamlardı. Bulunmaz Hint kumaşı olduklarına inanmış bir tavır içindeydi bu ajanlar. Birbirlerinin kazancında gözü vardı hepsinin. Her biri, bir diğerinin aldığı büyük rüşvetlerden, çeşitli yollarla elde ettiği büyük paralardan övünerek söz eder, ama çekemezliklerini açığa vururlardı. Konuşurken korkudan sesleri titrer, ama gene de, kendilerinin her şeyi bildiğini, onlardan hiçbir şeyin saklanmadığını ve başkalarının yaşama hakkının kendi ellerinde olduğunu söylerlerdi göğüsleri kabara kabara. Buraya gelen her siyasal tutuklunun mutlaka hapse girmesi için gerekeni yapmakta büyük beceri gösterdikleri inkâr edilemezdi, ama aslında höt deseniz ödleri patlayacak olan bu insanların böyle böbürlenmelerine şaşmamak elde değildi.

Klimkov bir şeyler öğreniyor gibiydi. Tecrübesi artıyor, hiç de parlak olmayan, olaylar karmaşasını hiçbir zaman

bir bütün halinde algılayamayan zekâsı, yavaş yavaş biçim almaya başlıyordu. Dış dünyaya karşı ilgisi artıyor, yeni meraklar uyanıyordu içinde. Görebildiği gerçekler, geleceğine ilişkin yeni öneriler getiriyor, ama bu gerçeklerin katılığı onu ürkütüyordu.

Çevresindeki kimse, bir başkasına karşı duygulu, saygılı, merhametli değildi. Aslında Yevsey de acımıyordu insanlara ya da en azından çevresindeki insanlara. Sanki hepsi de bir oyunun içindeydi bu insanların. Rol yapıyorlardı. Ağlayanlar, yedikleri copların verdiği acıyla haykıranlar bile rol yapıyordu sanki. Bütün gözlerde bir gizlilik, bir güvensizlik okunuyordu. "Dur hele, bir gün bize de sıra gelecek," diye gözdağı veriyordu insanlar sık sık. Ama bu ürkek seslerin sahipleri, yenilmişliklerini gizleyemiyorlardı. Gözlerinden, seslerinin tonundan, nereye koyacaklarını bilmedikleri ellerinin hareketlerinden... her şeyden okunuyordu yenilgiye inanmışlıkları. Yevsey'in katı gerçekleri kabul edemeyişi gibi, yenilgilerini görmezlikten geliyordu bu insanlar.

Akşamları, o koca odada yapayalnız oturduğunda, günün olaylarını düşünüyordu Yevsey. Bütün yaşadıkları sahteymiş gibi geliyordu ona. Hiçbir şeye anlam veremiyordu küçük kafasında. Herkes sessiz ve sakin bir hayat sürmesi gerektiğini biliyor gibi görünüyordu. Herkes, bir başka hayatın özlemi içinde olduğunu biliyor görünüyordu. Ama bu konuda hiç kimse bir şey söylemediği gibi, bu gerçeği büyük bir sır gibi saklama çabası içindeydi. Babasına güvenmiyordu kimse. Herkes yalan söylüyor, yalan söyletiyordu. Bütün insanlar yakınıyordu. Hepsi de büyük yükler altında, büyük sıkıntılar içindeydi. Herkes birbirine düşman gözüyle bakıyor, hayatlarından mem-

nun olmamalarının acısını başkalarına inanmamakla çıkaracaklarına inanıyorlardı.

Zaman zaman içi sıkılırdı Yevsey'in. Çok sıkılırdı hem. Parmaklarında yazacak güç kalmaz, eli kaleme gitmezdi. Başını masaya koyar, gözünü kırpmadan odanın içini dolduran loş ışığa, boşluğa bakardı. Ruhunun derinliklerinde, kendisi için gerçekten gerekli olan bir şey, kaçınılmaz bir zincir halkası arardı onu hayata bağlayacak; hayatına bir anlam, hatta belki de yön verecek...

Derken şefi, kafası kazınmış ihtiyar bağırırdı ona:

"Hey, Klimkov, uyuyor musun?"

Yevsey hemen kalemini kapar, sonra kendi kendine şu sözleri tekrarlardı:

"Bu böyle gitmez."

Ama bu sözlere hâlâ inanıyor muydu? Bunu bilemiyordu işte. Kesin kararı yoktu bu konuda. Belki de inandığı yoktu da, tek avuntuyu bu sözleri mırıldanmakta bulduğundan tekrarlıyordu.

Evde geçirdiği saatler, karakolda geçirdiklerinden daha sıkıcı, yaşanması daha güç saatlerdi. Sabahları, saçı başı dağınık, yarı giyinik, bıkkın mı, yorgun mu olduğu belirsiz bir kadın, yani Rayissa, tek bir söz etmeden, hiç ağzını açmadan bir fincan kahve koyardı önüne. İçeriki odadan Dorimedont'un öksürük sesiyle kesilen homurtuları duyulurdu. Söylenir dururdu Dorimedont. O sönük, pısırık sesi her zamankinden gür çıkıyordu böyle kendi kendine söylenirken. Çevresine buyruk yağdırır bir ses tonuyla söylenirdi. Yemekte, ağzını şapurdata şupurdata çiğnerdi lokmaları. İkide bir dudaklarını yalar, dilini bir karış dışarı çıkarır, gırtlağından da, ah, oh sesleri kusardı. Yemeğe başlamadan iyice bir incelerdi önüne konanı. Tombul, al

yanakları pırıl pırıl yanar, obur çiğneyişleriyle gözleri rahatsız eden bir ışık saçardı sanki. Küçük boz gözleri, tenini gıdıklayan sinekler gibi dolaşırdı Yevsey'in yüzünde.

"Hayatta neyin önemli, neyin önemsiz olduğunu iyi bilirim ben ahbap," dedi bir gün. "İyiyi kötüyü birbirinden ayırmasını iyi bilirim. Bir okka balla bir okka sirkeyi gözüm kapalı ayırırım ben. Haline şükret, ahbap. Yat, kalk, bana dua et. Bak, sana iş verdim, ekmek sahibi ettim seni. Gidebildiğin yere kadar da iteleyeceğim, yani biraz aklın varsa, elbet... Önüne çıkan fırsattan yararlanmasını biliyorsan elbet..."

Konuşurken o koca gövdesi paldır küldür hareket ediyor, sağa sola sallanıyordu. Ayı homurtusunu andıran sesine sandalye gıcırtıları karışıyordu. Yevsey, bu adamın dilediğini yapabileceğine inandı bir kez daha. Bu adamın elinden kurtulmak yoktu. Tuttuğunu koparırdı bu al yanaklı moruk.

Zaman zaman şişinir, böbürlenirdi Dorimedont. "Filip Filipoviç teşekkür etti bugün bana," derdi. "Elimi bile sıktı."

Bir akşam yemeğinde, Yevsey'in kulağına eğilerek konuşmaya başladı. Bir hikâye anlatacaktı.

"Bir gün, lokantada oturmuş yemek yiyordum. Karşı masada oturan biri, önündeki pirzolayı yerken bir çevresine, bir saatine bakıyor, birini beklediğini her haliyle belli ediyordu. Bak, şunu iyice kafana koymalısın ki Yevsey, aklı başında bir adam, dört bir yanda dolaştırmaz gözlerini durup dururken. Çevresindekiler ilgilendirmez onu. Ve aklı bütün olan biri, vaktin ne olduğunu anlamak için saatine bakmak gereğini duymaz hiçbir zaman. Gözü sağında solunda olan, başkalarının ne yaptığını izlemek

alışkanlığında olan kişiler, mutlaka ya Milli Emniyet'tendir ya da devrimci. Elbet dikkatimi çekti bu adam. Derken banliyö treni geldi, yani trenin geliş saati sularında, bir adam daha geldi lokantaya. Esmer, yüzünde birkaç günlük sakal olan ve de daha bir bakışta Yahudi olduğu hemen anlaşılan orta yaşlı biriydi bu. Ceketinin yakasında iki tek çiçek vardı; biri beyaz, biri kırmızı. Anlıyor musun, bu onların gizli işaretiydi. Sözüm ona çaktırmadan gözleriyle selamlaştılar. Ama kaçar mı benden? 'Hah,' dedim içimden, 'bunlar onlardan.' Esmer olanı yiyecek bir şeyler ısmarladı. Bir de soda içti, çıktı gitti. Önceden lokantada oturmakta olan da peşinden. Ben durur muyum? Takıldım peşlerine."

Dorimedont büyük işler yapmış bir adamın yorgunluğu ve işgüzarlığı içinde yanaklarını şişirdi, et ile bira kokulu soluğunu Yevsey'in yüzüne üfledi. Yevsey, sandalyesinde kımıldandı. Ajan bir kahkaha savurdu ve büyük bir gürültüyle öksürdü. Kalın, kaba parmağını havada sallayarak konuşmasına devam etti:

"Tam bir ay yirmi üç gün izledim bu adamları. Sonunda fişledim elbet. İzlediğim iki kişinin 'kuşkulu davranışları' görüldüğünü rapor ettim içeriye. Av başladı. İyi bir plan yapıp bunların kim olduklarını, neyin nesi kimin fesi olduklarını araştırmaya koyulduk. O pirzola yiyen kumral, adını söylemedi ilkin, 'Sizi ilgilendirmez,' dedi. Ama öteki, yani Yahudi, gerçek adını verdi. Hemen tutukladık, yani yakaladık adamı. Onunla birlikte bir de kadın getirdik mi? Hem de nasıl bir kadın biliyor musun? Daha önce üç kez elimize düşmüş bir kadın! Derken başka yerlere, başka evlere gittik, mantar gibi topladık bir yığın adamı... Küçük bir baskındı bu. Topladıklarımızın hepsi de daha

önceden bildiğimiz fişlilerdendi. Daha geçen güne kadar da fazla bir gelişme olmadı bu olayda. Ama dün, kumral olanı adını açıkladı. Biraz okşadık adamı ağzından laf almak için, evet, ama sonunda öğrendik ya kim olduğunu. Çıka çıka ne çıksa beğenirsin? Sibirya'dan kaçmış önemli bir adam... Evet... Sibirya'dan. Azılılardan. Eee, sonuç? Yılbaşında büyük bir lokma bekliyorum anlayacağın. Yüklü bir ikramiye umuyorum şubeden."

Rayissa, gözlerini ajanın başının üzerinden sabitlemiş, dalgın bakıyordu ötelerde bir noktaya. Böyle gözleri dalmış dinliyordu ajanın anlattıklarını. Elinde tuttuğu küçük bir ekmek kabuğundan küçük küçük kırıntılar alıp ağzına atıyor, çenesinin bilinçsiz, yavaş hareketleriyle çiğneyip duruyordu.

"Onları yakaladın. Daha da yakalayacaksın, ama hiçbir vakit bitiremeyeceksin," dedi. Sonsuzdan gelen bir sesti sanki kadının sesi. "Tükenmez ki onlar..."

Ajan gülümsedi, bilgiç bir göğüs geçirdi, tek kaşını yukarı kaldırdı ve cevap verdi kadına:

"Sen siyasetten anlamazsın güzelim. Bu yüzden saçmalıyorsun. Bu insanları tümden yok etmek istemiyoruz ki biz. Ateşin aslında nerde başladığını, nerde alevlendiğini bize gösteren birer kıvılcım onlar. Bulunmaz birer haberci hepsi. Filip Filipoviç'in sözüdür bu. Kendisi de bir vakitler siyasal suçluymuş. Üstelik de Yahudi. İnce işler bunlar kızım, ince işler, anlamazsın sen. Tatlı bir oyundur da. Ama oynamak için usta oyuncu olmak gerek..."

Yevsey'in gözleri anlamsız anlamsız dolaştı loş, havasız odada. Sarı duvar kâğıdıyla kaplı duvarlarda çarların, generallerin portreleriyle çıplak kadın resimleri asılıydı. Hasta bir adamın vücudundaki yaraları, çıbanları andı-

nyordu bu duvar yamaları. Eşyalar duvarlara yaklaştırılmıştı iyice. İnsanlardan kaçar bir halleri vardı. Ve havada, votka kokusu ile yağlı, ağır bir yemek kokusu yakınmasız dolaşıyordu. Odanın ortasındaki masada duran lambanın şişesi yeşildi ve loş bir ışıkla, ölü bir gölgeyle örtüyordu insanların yüzünü.

Ajan masanın üzerinden elini iyice uzattı. Yevsey'in saçını çekti hafiften. "Ben konuşurken sen dinlemelisin, ufaklık!" dedi.

Dorimedont sık sık döverdi Yevsey'i. Pek acıtmazdı yumrukları, ölü darbelerdi ama, gururuna dokunurdu çocuğun. Etine kemiğine değil, ruhuna inerdi her bir tokat. Özellikle başına vurmaktan büyük zevk duyardı Dorimedont. Bunu yaparken parmağındaki iri taşlı yüzüğünü kullanmak da, bu tür işlerdeki becerisini, ustalığını simgelerdi. Garip, kuru bir ses çıkardı çocuğun kafasından. Böyle dayak fasıllarında Rayissa yakaran gözlerini açar, kaşlarını oynata oynata, "Yapma Dorimedont Lukiç, dövme çocuğu," derdi.

"Nedenmiş? Gebermez ya iki tokattan. Acı patlıcanı kırağı çalmaz, merak etme."

Rayissa giderek zayıflıyor, inceliyordu. Gözlerinin çevresinde mor halkalar belirmiş; bakışları daha donuk, gözbebekleri daha hareketsiz olmuştu. Ajanın evde olmadığı akşamlar Yevsey'i gönderir, votka aldırır, küçük küçük kadehleri yuvarlardı birbiri ardına. Sonra, sesinin pürüzsüz çıkmasına özellikle dikkat ederek konuşmaya başlardı. Söyledikleri karmakarışık, akla uymaz şeylerdi ve arada bir durur, göğüs geçirir, sonra sözcükleri tane tane, yavaş yavaş dökerdi yüreğinden. Sonra iyice gevşediğinde, giysilerinin düğmelerini birer birer çözmeye,

çamaşırlarından eline geleni açıp çıkarmaya başlardı. Elini oynatacak gücü kalmayınca da, yarı çıplak yığılırdı koltuğun üzerine. Böyle zamanlarda mayalanmış hamur gibi taşardı oturduğu yerden.

"Bıktım," derdi. "Bıktım, sıkıldım artık." Başını hafif hafif iki yana sallardı böyle söylerken.

"Biraz yakışıklı. Bırak yakışıklı olmayı, biraz daha büyük olsaydın, düşüncelerime bir yön verebilirdin belki, bana yardımcı olurdun belki... Ahh... ne yararsız şeysin sen!"

Yevsey, gene öyle suskun, başını öne eğdi. Kadının sözleri, buzla karıştırılmış koca bir kurşun parçası gibi saplandı yüreğine.

"Neden öyle donuk, neden öyle dalgınsın? Senin yaşındakiler kızlarla eğlenmeye, sevişmeye başlayalı yıllar olmuştur. Yaşıyor onlar çünkü. Canlı onlar çünkü, anlıyor musun, canlı..."

Böyle içerken Yevsey'i çeker, başını dolgun göğsüne yaslar, saçlarını okşardı kimi vakit. Korku, utanç, yenilmez ama ürkek bir merak uyandırırdı bu olay Yevsey'in taze yüreğinde. Gözlerini sımsıkı kapar, kendini ona teslim eder, kadının kaba, utanmasız ellerinin gücüne bırakırdı küçük kafasını. Ve o zavallı, güçsüz ruhu, beklenmedik bir felaketin habercisi bir sezgiyle erirdi.

"Haydi git yat! Haydi!" diye itelerdi onu kadın. Yevsey'in o bir türlü yerine oturmamış kafasını koparırdı memelerinin üzerinden.

Giderdi Yevsey. Gider, o aralıktaki yatağına girerdi. Kadından giderek uzaklaşıyor, ona karşı duyduğu o sonsuz yakınlık duygusu giderek kayboluyordu.

Yatağa uzandığında acı bir heyecan doldururdu güce-

nik, incinmiş yüreğini. Böyle yatar, Rayissa'nın o kalın ama okşayıcı sesiyle mırıldandığı şarkıyı –hep aynı hüzünlü şarkıyı– dinler, şişeyle tokuşan bardağın çınlamasını duyardı.

Ama bir gece, bardaktan boşanırcasına yağan güz yağmurunun pencereleri durmadan yumrukladığı bir gece, istediği duyguları uyandırmayı başardı Rayissa onda. Yevsey'in delikanlılık çağının bütün nimetlerinden dilediğince yararlandı.

"İşte oldu," diye fısıldadı, sarhoş sarhoş gülerken. "Artık benim âşığımsın. Gördün mü ne güzelmiş? Gördün mü?"

Soluk soluğa dikildi yatağın kenarına Yevsey. Ayakları titriyor, yüreği güm güm çarpıyordu. Kadının iri, yumuşak gövdesine, gülümseyen dudaklarına, gözlerine, yanaklarına baktı. Utanmıyordu artık. Ama bir şeyler uçup gitmişti yüreğinden. Bir şeyleri yitirmişti Yevsey. Az önce erimiş olan o yürek, büyük bir öfkeyle yüklüydü şimdi ve göğsünden dışarı fırlayacakmış gibi kıvranıyordu. Ama Yevsey gene suskundu. Kendisine tümden yabancı bir kadın, istenmeyen, özlenmeyen bir kadındı bu ilk kadını... Onun kadını değil, hayır... Sıradan, üstelik gönlünün istemediği bir kadın... Bambaşka bir Rayissa'ydı şimdi karşısında duran bu insan. Ona karşı beslediği iyi duygular, o değerli, tatlı özlemler kadının arzulu gövdesinde bir koca lokma olup kaybolmuştu... Bir lokmada yutmuştu Rayissa tüm güzel şeyleri. Ve her şey, hiç, ama hiç iz bırakmadan yok olmuştu kadının aç gövdesinde. Çamurlu bir çukura düşen berrak bir yağmur damlası gibi kaybolmuştu hepsi.

"İkimiz bir araya gelince Dorimedont domuzunu ha-

sıl aldatacağımızı gösteririz ona," dedi bu yeni Rayissa. "Gel, yaklaş bana!"

Karşı koymak yürekliliğini gösteremedi Yevsey. Ama Rayissa, ne yapsa kendini sevdiremeyecek, istetemeyecekti. Yevsey'in, onun yumuşak ama utanmasız göğsünde bulacağı hiçbir avuntu kalmadı.

Sarhoş ve doymak bilmez ellerini Yevsey'in başında, saçlarında, her yanında dolaştırdı Rayissa. Uzun süre oynadı bu kemikli oyuncakla. Yüzsüz, saygısız kahkahalar savurdu arada bir. Sonra çocuğun kemikli gövdesini itti, ona sövdü ve gitti.

Yalnız kaldığında, çaresizlik içinde düşünmeye başladı Yevsey. "Beni mahvedecek," diyordu kendi kendine. "Bu olayı koz olarak kullanacak, perişan edecek beni... Ne olacağım ben Tanrım?"

Pencereden baktı. Şekilsiz bir cisim ürkek ürkek sallandı, titredi karanlığın içinde. Sonra bir inilti duydu Yevsey, o garip cisim, hüzünlü bir haykırışla pencereye çarptı, duvarı tırmalayarak dama ve oradan da, kaçarcasına caddeye atladı.

Sakıngan, ama cazip bir düşünce geçti kafasından bir an. "Ya ben açıklarsam ihtiyarı aldattığını!"

Sonra korktu. Ürküttü bu düşünce Yevsey'i. Ama daha uzun bir süre kovamadı onu kafasından.

"Öyle de olsa, böyle de olsa mahvedecek beni," diye cevap verdi sonunda kendi kendine. Ama gene de bu fikir öyle güçlü, öyle cazipti ki, daha bir süre kaldı onun zayıf, yenik kafasında.

Ama sabahleyin, akşamki o acıklı kudurgan saatlerin hiç izi yokmuş gibi davrandı Rayissa. Önceden olduğu gibi tembel elleriyle verdi ona kahvesini, ekmeğini. Gene

her zamanki gibi, önceki gecenin sarhoşluğunun verdiği keyifsizlik içindeydi. Ve ne tek bir söz etti ne de bir bakışla baktı Yevsey'e ilişkilerinin değiştiğini fark ettirecek.

İşine giderken biraz da olsa içi rahattı Yevsey'in. Ve o günden sonra, durum elverdiğince geç saatlere dek kaldı işyerinde; geç saatlere dek çalıştı ve yavaş yavaş, yürüyerek gitti eve, dakikaları yutabilmek için. Kadınla yalnız kalmak istemiyordu hiç. Güç geliyordu bu ona. Konuşmaktan korkuyor, ona karşı beslediği temiz duyguları yok ettiği o geceyi hatırlamasından sakınıyordu. Çünkü, zayıf da olsa, güzel duygulardı onlar ve lanetle değil, sevgiyle, mutlulukla anılmaya değerdi ancak.

Yakov Zarubin'in ve Yevsey'in şefi, Kapiton İvanoviç denen, ağarık sakallı bir adamdı. "Allahlık" derlerdi ona. Yani, elbet, kimse yüzüne söylemeye cesaret etmez de, ondan söz ederken böyle konuşurdu herkes. İşte bu adam, tüm ötekilerden geç çıkardı işyerinden. Akşamın geç saatlerine kadar orada kalır, kim bilir ne yapardı. Şefin her vakit tıraşlı olan suratı ince, kırmızı bir ağ kaplamış gibi görünürse de uzaktan al yanaklı, sağlıklı bir insan izlenimi bırakırdı bu kılcal damarlar. Hiç gülmeyen gözleri, o ağarık kaşları altında öfkeli öfkeli parlar, gözkapakları, üzerlerinde tonlarla taş varmışçasına yavaş açılıp kapanırlardı. Homur homur konuşur, kalın purolar içerdi Allahlık. Puroları hep ucu ucuna eklediğinden, o koca beyaz kafasının üzerinde hep mavimsi bir bulut yığını görülürdü. Öyle ki, kaşı gözü nasılsa, kafasının üzerinde uçuşan bulut kümesi de öyle ayrılmaz bir parçasıydı Allahlık'ın.

"Amma da kendini beğenmiş," dedi Yevsey bir gün Zarubin'e.

"Kafasında bir-iki vida eksiktir," diye cevap verdi kara,

gür saçlı Zarubin, "Bir yıl kadar kalmış tımarhanede."

Allahlık ara sıra küçük, kara bir kitap çıkarırdı uzun, gri ceketinin cebinden. Sonra bunu özenle açar, burnunun ucuna dayayarak dikkatle okur, bir şeyler mırıldanırdı bıyığını oynata oynata.

"İncil mi o?" diye sordu Yevsey, Zarubin'e.

"Bilmem..."

Allahlık'la ilgili soruyu böyle kestirmeden cevapladıktan sonra kara suratını bir sancıya tutulmuş gibi büzdü Zarubin ve heyecanla ellerini ovuşturarak Yevsey'e iyice yaklaştı, "Kızlarla aran nasıl?" diye fısıldadı.

"Bilmem," dedi Yevsey. "Hiç kızım yok ki."

"Neden?"

"Cesaretim yok galiba..." dedi Yevsey. Utanmıştı.

"Hadi canım sen de! Gel götüreyim seni? Ha? Bedavaya kız bulurum sana. İki bardak biraya patlar bütün, ama bütün işler. Anlarsın ya? Polis olduğumuzu söylersek hemen içeri bırakırlar bizi. Üstelik önümüzde eğilir, bize ne kız çıkaracaklarını bilemezler... Beleşten; korkar onlar polislerden." Böyle konuştuktan sonra biraz daha alçaltı sesini Zarubin. "Hem de ne kızlar, bir görsen! Etli butlu, güleç yüzlü..." Büsbütün heyecanlanmıştı şimdi. Soluk soluğa konuşuyordu. "Kuştüyü yatak gibi kızların hepsi. Heyt anam! Kuştüyü yatak ne kelime... Lokum niyetine yut o baldırları be. İstediğin her şeyi yaparlar. Seni anandan iyi okşar, biliyor musun?.. Saçlarını okşaya okşaya uyutur seni... Ohh, ne güzel!"

"Annen var mı senin?"

"Evet. Ama teyzemin yanındayım ben. Anam orospudur. Bir kasapla oturuyor şimdi. Ben hiç ziyaret etmem onu. Kasap istemez. Bir kez gittim, öyle bir tekme yedim ki kıçıma, acısını unutmadım daha."

Zarubin'in o küçük fare kulakları titredi, çekik gözleri garip bir biçimde yukarı kalktı. Sinirli bir hareketle üstdudağını örten bıyıklarına yapıştı, zangır zangır titremeye başladı birden.

"Neden böylesine suskunsun be çocuk?" diye haykırdı, ama fısıltı tonuyla bağırdığından sesi karnından geliyormuş gibi derinden çarptı Yevsey'in kulaklarına. "Ya gözünü açar, biraz girgin olursun ya da seni yerler, anlıyor musun? Yerler seni! Canına okurlar! Ben de böyle korkaktım ilkin. Öldürüyorlardı beni nerdeyse. Gel, dost olalım bundan böyle. Ölünceye dost olalım, birbirimize dayana dayana yürüyelim yolun bundan sonraki kısmını!"

Yevsey pek sevmemişti Zarubin'i. Adamın bu gerilimli, belki de huzursuz görünümü sinirlendiriyordu onu. Ama gene de, "Pekâlâ," sözcüğü döküldü dudaklarından.

"Söz mü, söz! Tamam mı? Şimdi oldu. Yarın kızlara gideriz ilk iş olarak, tamam mı?"

"Yok. Ben gitmem."

Bu arada, Allahlık'ın kendilerine yaklaştığını fark etmediler.

"Kim kimi yeniyor?" dedi Allahlık.

"Kavga etmiyoruz ki," dedi Zarubin. Umursamaz, saygısız bir tavırla cevapladı onu.

"Haydi ordan," dedi Allahlık. "Bak Klimkov, sakın inanma bu adama. Yalancının tekidir. Söylediklerinin hiçbirine kanma, tamam mı?"

"Tamam," dedi Yevsey ayağa kalkarak. Neredeyse hazır olda duruyordu.

Saygıyla karışık bir merak yaklaştırdı onu İvanoviç'e. Bir gün, onunla konuşmaya yeter cesareti topladı nasılsa, kalktı, yanına gitti.

"Kapiton İvanoviç!"

"Ne var?"

"Size bir şey soracağım... mümkünse yani..."

"Sor, sor haydi. Bırak gevelemeyi."

"Niçin insanlar bunca kötü bir hayat sürüyorlar?" Sorusunu biteremez diye, ezberlemiş gibi bir solukta konuştu Yevsey.

Allahlık, gür kaşlarını yukarı kaldırdı. "Peki, sana ne bundan?" dedi Yevsey'in suratına bakarak.

Bu cevabı beklemiyordu Yevsey. Şaşırdı, ne diyeceğini bilemedi. İhtiyarın sorusu, basit olduğu kadar büyük bir güçle dikilmişti önüne.

"Aah, ah!" diye göğüs geçirdi Allahlık. Sonra ciddi bir şey söyleyecekmiş gibi kaşlarını birbirine yaklaştırdı, uzun ceketinin cebinden kara kitabı çıkardı. Parmağıyla şöyle bir vurdu kara cildin üzerine, "İncil," dedi. "Okudun mu?"

"Evet."

"Anladın mı peki?"

"Hayır," dedi Yevsey mahcup mahcup.

"Gene oku öyleyse." Bıyığını sallaya sallaya cebine geri koydu kitabı ihtiyar. "Üç yıl önce başladım ben okumaya. Kimse anlamıyor. Çocuklar için yazılmış bu kitap, diyorum. Yüreği temiz olanlar için..."

Adamın homurdana homurdana söylediği bu sözler, yüreklendirdi Yevsey'i. Başka soruları da vardı. Ama toparlayamıyordu bir türlü. Allahlık bir sigara yaktı, beyaz kafası dumanlandı, karşısındakini unutmuş bir görünümü vardı. Yevsey, ayaklarının ucuna basa basa uzaklaştı adamın yanından. Sevmişti Allahlık'ı. "Ona yaklaşmalıyım," diye düşündü. "Ondan çok şey öğrenebilirim."

Derken bu düşünce, onun yeni düşünü oluşturdu. Ona yaklaşmayı düşlemeye başladı. Ama Yakov Zarubin'in düşü başkaydı.

"Bak sana ne diyeceğim, Klimkov!" dedi bir gün gene o heyecanlı fısıltıyla. "Gel Milli Emniyet'e girelim. Siyasi polis olalım. Paşalar gibi yaşarız, ha? Paşalar gibi yaşarız ulan! Heyt anasını!"

Yevsey cevap vermedi. Siyasi polislerin keskin, yerinde durmaz gözleri, karanlık yaşantılarını saran esrar ve o karanlık işler ürkütüyordu onu.

VII

Hiç hesapta bulunmayan bir iş geldi Dorimedont'un başına bir gün. İhtiyar gece yarısı inleye sürüne evin kapısına vardığında elinin yüzünün kan içinde olduğunu gördü Rayissa ile Yevsey. Ne başında şapkası ne de elinde bastonu vardı. Gözü şişmiş, kafası patlamış, etleri, üstündeki giysilerle birlikte paramparça olmuştu. Koca kafası çaresiz çaresiz sallanıyor, gözlerinden akan yaşlar, şiş yanakları üzerinde sicim olup iniyordu. Beklenmedik bir bozguna uğramış aptal bir çocuk gibi hıçkırıyordu. "Burdan gideceğiz..." dedi kesik kesik. "Başka bir kente gitmeliyiz... Hem de hemen gitmeliyiz... Şimdi."

Rayissa hiç sesini çıkarmadı. Votkalı suya bandığı bir havluyla silmeye başladı adamın paramparça yüzünü. Adam inliyor, böğürüyordu.

"Yavaş be! Yavaş!" diye diklendi ihtiyar, kadına. "Canavarlar! Nasıl dövdüler, biliyor musun? Sopalarla, koca koca kazıklarla vurdular! Eli sopalı adamlar, eli sopalı diyorum hey, duymuyor musun?"

Hiç oralı olmadan yaraları temizlemeye uğraşıyordu Rayissa. Eliyle dürttü kadını ihtiyar, "Acıyor, hey acıyor," dedi.

Rayissa ıslak bezi kenara koydu, ayakkabılarını çıkardı adamın. Yevsey bir kenara çekilmiş, adamın gözyaşlarına karışan kanını gizli bir coşkuyla izliyor, hayvansı iniltilerini sanki sonradan da hatırlayıp ferahlamak için kafasına nakşetmeye çabalıyordu.

Dorimedont yatağa uzandığında, "Kimdi vuran?" diye sordu Rayissa.

"Birkaç kişiydiler. Peşimden geldiler..." Soluk soluğa, kesik kesik konuşuyordu. "Daha doğrusu güttüler beni. Tenha yerlere götürdüler... Başka yere atanmamı isteyeceğim. Öldürecekler beni yoksa. Diri diri gömecekler beni."

Yevsey yattıktan sonra da kadınla çekişmeye başladı koca ihtiyar.

"Gitmem," diyordu Rayissa. Hem bu kez, hiç duyulmadık bir güveni yansıtıyordu sesi. Kararlıydı.

"Kes sesini," dedi Dorimedont. "Şu halimle seni mi dinleyeceğim? Sana soran oldu mu geliyor musun diye? Ben gidiyorum, sen de geleceksin, o kadar."

Rayissa'nın taş kesilmiş suratı ve ajanın öfkeli huysuzluğu, tartışmanın tatlıya bağlanmadığını anlattı sabahleyin Yevsey'e. Akşam yemeğinde gene kavgaya koyuldular. Ajan sövüyor, sayıyor, ağza alınmayacak sözler savuruyordu. Yüzü şimdi daha da şişmişti. Orasına burasına indirilmiş yumruklar, açık mor lekeler gibi yerleşmekteydi etlerine. Kolunu askıya almıştı Rayissa. Serbest olan sol kolunu oraya buraya sallıyordu konuşurken. Kadın gene öyle soğukkanlıydı. Yuvarlak gözlerini yuvarlanan bir bilye gibi döndürüyor, herifin sallanan kırmızı elini izliyordu bakışlarıyla. Yüzü sapsarı kesilmişti. Adamın karşısında bir heykel gibi dikilmiş, hep aynı sözleri tekrarlıyordu sesini hiç yükseltmeden.

"Hayır. Asla. Asla gelmeyeceğim seninle."

"Nedenmiş?" diyordu ihtiyar.

"Çünkü istemiyorum," diyordu Rayissa.

"İstesen de, istemesen de geleceksin."

"Hayır, gelmeyeceğim."

"Görürüz bakalım. Sen kim oluyorsun be? Unuttun mu nerden geldiğini? Şuna bak be! Bir de kalkmış dinliyorum zırvalarını. Ulan sen kim oluyorsun, ha?"

"Kim olduğum, kim olmadığım hiçbir şeyi değiştirmez."

Yemeğini bitirmişti ajan. Pis mendiliyle sildi ağzını ve çıktı gitti. Rayissa hemen Yevsey'e votka aldırdı. Bu kez votkanın yanı sıra içinde koyu renkli bir sıvı olan bir şişe daha geldi. Kadın biraz ondan, biraz ondan koydu bardağına ve dikti kafasına. Ve öylece ayakta dikildi uzun süre. Gözleri kapalıydı. Eliyle boynunu okşuyor, içkinin boğazından inişini izliyor ya da belki kolaylaştırıyordu.

"İster misin?" dedi Yevsey'e, başıyla şişeleri göstererek. "İç bir tane. Bir gün gelecek, içeceksin bu zıkkımı. Ha bir gün önce, ha bir gün sonra. Şimdiden başla bari."

Yevsey, kadının sarkık memelerine baktı; küçük ağzına, dalgın, derin gözlerine baktı. Daha dün neydi bu karşısındaki kadın... Bir şeyler uçtu kalbinden dışarılara doğru, içini saran acıma duygusunun sancısıydı bu.

"Aaah, Yevsey, ah!" dedi kadın yüreğinden doğru. "Vicdanı rahat, yüreği temiz bir hayat sürmek ne güzel olurdu kim bilir..."

Acıyla burdu dudaklarını içkinin üstüne. Ağzından indirdiği bardağı doldurdu, delikanlıya uzattı.

"Al," dedi. "İç."

Başını salladı Yevsey. İstemiyordu. Güldü kadın.

"Korkak!" dedi. "Küçük korkak! Yaşamak zor geliyor sana... Anlıyorum küçük korkak, zor geliyor. Ne demeye yaşadığını, hayatın anlamını soruyorsun kendi kendine. İçini bir örümcek ağı gibi sarmış bu sorunun ne olduğunu

biliyorum, anlıyorum da, nasıl çözüleceğini, ne cevap verileceğini bilmiyorum işte. Nedir hayatın anlamı sence?"

"Hiiiç," diye cevap verdi Yevsey, kadına. "Hiç. Ne olacaktı ki?"

"Hiç. Sadece hiç, ha?" Yumuşacıktı kadının sesi bu kez. "Sen intihar edersin bir gün be! Asarsın kendini sen."

Yevsey göğüs geçirdi. Rayissa'nın böyle düşündüğüne üzülmüştü. Kendini iyice koyuverdi, gömüldü oturduğu koltuğumsu sandalyeye.

Rayissa tembel adımlarla volta atıyordu şimdi odada. Çıplak ayakları hiç ses çıkarmıyor, odada silkinip uyanmaya hazır bir ruh dolaşıyormuş izlenimi uyanıyordu Yevsey'de. Aynanın önünde durdu. Gözünü hiç kırpmadan uzun süre inceledi görüntüyü. Bembeyaz boynunu avuçlarıyla sararak başını kaldırdı. Sonra gene başladı bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya. Kalçaları tatlı tatlı uyuyordu kadının hareketine. Ağzını hiç açmadan bir türkü mırıldanmaya başladı. Diş ağrısından kıvranan bir adamın homurtularını andırıyordu sesi. Yeşil bir lamba vardı masanın üzerinde. Yanıktı. Pencerenin ötesinde, bomboş gökyüzünde tek başına parlayan ay görülüyordu. Ay da yeşilmiş gibi duruyordu. O da, odadaki gölgeler gibi hareketsiz, asılıydı kara gökte. Kötü bir geleceğin, büyük bir felaketin kovulmaz habercisi gibi duruyordu orada.

Yevsey ayağa kalktı, "Yatıyorum ben," dedi.

Rayissa cevap vermedi. Gözlerini kaldırıp ona bakmadı. Çocuk kapıya vardı, ürkek kısık bir sesle, "İyi geceler," dedi. "Yatıyorum ben."

"Yat. Koş git yat. Seni tutan mı var? Git, haydi. Yat!"

Rayissa'nın canından bezdiğini anladı Yevsey. Bir şeyler söylemek istedi. "Bir diyeceğin var mı?" diye sordu eşikte durarak.

Yorgun, uykulu gözlerini ona çevirdi kadın. "Cehennemin dibine kadar yolun var!" dedi.

Gene voltasını sürdürdü Rayissa. Eteğinin hışırtıları, şişeye tokuşturulan bardağın tıngırtıları duyuluyordu tek. Bir de, ara sıra öksürüyordu kesik kesik.

Soğuk, sakin sözcükler takıldı kaldı Yevsey'in aklında. "Asacaksın kendini bir gün... İntihar edeceksin."

Gece yarısı, daha doğrusu sabaha yakın bir saatte, ite kaka uyandırdı ajan, Klimkov'u. "Rayissa nerde?" diye sordu gürültülü bir fısıltıyla. "Sana soruyorum, nerde Rayissa?"

Şaşkın, uykulu gözlerle bakıyordu Yevsey adamın yüzüne.

"Bilmiyorsun, değil mi? Aptal! Ne bilirsin ki!"

Dorimedont öteki odaya gitti, sonra başını kapıdan uzattı, "Ne yapıyordu peki?" diye sordu şaşkınlığın verdiği akılsızlıkla. "Ne yaptınız akşam?"

"Hiçbir şey..."

"İçti mi?"

"Evet."

"Pis domuz!" dedi ajan ve Yevsey'in kulağını bir güzel bükerek yan odaya geçti.

Bir süre sessiz sessiz sövdü ajan. Sonra karanlığın içinde ürkek alevler çıkaran birkaç kibrit çaktı. Giderek hızlanan bir korkuyla yanan kibritler birer birer söndü. Son olarak soluk bir ışık adamın odasından yansıyıp solgun bir parlaklık verdi Yevsey'in yüzüne. Ürkek ürkek titriyordu bu solgun ışık. Odanın içinde bir şeyler arıyormuş gibiydi. Dorimedont gene odasından çıktı. Yevsey'in bulunduğu yere geldi. Gözlerinden biri şiş olduğundan kapalı, öteki uyanıktı. Parlıyordu bu tek göz ve sabırsız

hareketlerle dönüp duruyor, duvarları dolaşıyordu. Sonunda Yevsey'in yüzüne çakıldı. "Bir şey söyledi mi Rayissa?"

"Hayır."

"Aptal!.."

Yevsey yatağında doğruldu.

"Dur, otur bakalım!" diye atıldı Dorimedont ve kendi de Yevsey'in ayakucuna oturdu.

"Bir yaş daha büyük olsaydın..." diye söze başladı. Sesi şimdiye kadar hiç duyulmadık okşayıcılıkta, neredeyse tatlı denecek bir tonda çıkıyordu. "Siyasal ajan olarak Milli Emniyet'e aldırırdım seni. Çok iyi iştir bu. Fazla aylık vermezler, ama başarı gösterirsen ödülünü alırsın. Dilediğini yapar, dilediğin yere girer çıkarsın. Güzel kadındı şu Rayissa, değil mi?"

"Güzeldi evet," diye onayladı Yevsey.

Bir garip güldü ajan. Sol eliyle kafasındaki sargıya dokunup duruyor, ara sıra da kulağını ovuşturuyordu. "Kadın denen mahluklar! Kadına gözü doymaz insanın hiçbir zaman. Bütün duyguların, tüm günahların anası kadınlardır... Nereye gitti dersin?"

"Bilmem," dedi Yevsey ürkek sesiyle. Belli belirsiz bir korku sarmıştı yüreğini.

"Başka âşığı yok ki... Bak Yevsey, kadın konusunda çok dikkatli olmalısın. Hiç aceleye gelmez kadın meseleleri. Pahalı pabuçtur kadın dediğin. Karşılığında çok para ödediğin bir maldır. Bak, ben binlerce ruble kazandım... Ama hani? Tek kuruşum yok bir kenarda. Nereye gitti bu paralar? Söylemeye gerek yok..."

Her bir yanı sarılıydı koca adamın. Daha da iri gösteriyordu bu paçavralar onu. Bu koca cisim, Yevsey'in gözleri

önünde sağa sola sallanıyor, kırıldı kırılacak bir eşya izlenimi bırakıyordu. Sesi tedirgindi. Güçlükle konuşuyor gibiydi. Ve sol eli, hep sarılı kafasına ve göğsüne gidiyordu.

"Nice vaktimi, değerli zamanımı harcadım onlar uğruna ben..." dedi. Bir sahnedeymiş, rolünü iyi başarma çabası içindeymiş gibi, odanın karanlık köşelerine daldırıyordu açıkta kalan tek gözünü ikide bir. "Kolay değil kadınlarla uğraşmak... Ama başka ne var şu fani dünyada... Ya kadına dadanacaksın ya kumara. Ama kumar da kadınsız olmaz ki... Diyelim bir başka eğlence bul kendine, diyelim hayvan avlamayı uğraş edindin... Gene kadın gerek... Gene kadın, gene kadın..."

Sabah uyandığında, ajanın giysileriyle sızıp kaldığını gördü Klimkov. Lamba sönmemişti daha. Odayı duman ve gaz kokusu bürümüştü. Dorimedont horluyordu. Koca ağzı sonuna kadar açılmıştı. Horultuları odada asılıp kalıyordu birbiri ardından. Acınası, iğrenç bir görünümü vardı.

Gün doğdu. Koca gökyüzünün solgun bir parçası, pencereden içeriyi gözlemekteydi. Odadaki sinekler uyandı; vızıldanmaya, camın üzerinde yürümeye başladı. Gaz kokusunun yanı sıra ağır, uğursuz bir koku daha sinmişti odaya.

Yevsey lambayı söndürdü, çabuk çabuk elini yüzünü yıkadı, giyindi ve işine gitti.

Zarubin, öğleye doğru ta uzaktan seslendi Yevsey'e:

"Heey, Klimkov! Rayissa Petrovna Fialkovskaya senin Lukiç'in metresi, değil mi?"

"Evet, ne olmuş?"

"Gırtlağını kesmiş!"

Birden kalktı Yevsey, sırtına bir kılıç saplanmıştı sanki.

"Kilerde bulmuşlar ölüsünü. Gel gidip bakalım, ha?"

"Ben gitmem," dedi Yevsey ve sandalyesine yığıldı.

Zarubin koştu gitti, giderken de önüne gelene veriyordu haberi. "Ben size demedim mi, Dorimedont Lukiç'in metresi o!"

"Metres" sözcüğünün üstüne basa basa konuşuyordu.

Yevsey'in anlamsız bakışları izledi adamı. Sonra gözleri önünde Rayissa belirdi. Kadının sık uzun saçları yerlere kadar uzanıyordu. Yüzü yeşilimsiydi. Dudakları sımsıkı kapanmış, gerili duruyordu. Göz yerine iki koca oyuk vardı yüzünde. Ölü yüz, öyle karşısına kakılmıştı Yevsey'in. Görmemek, bakmamak olanaksızdı.

"Yemeğe gitmiyor musun?" diye sordu Allahlık.

Kimse kalmamıştı odada. Yevsey göğüs geçirdi gene öyle dalgınken. "Ev sahibem gırtlağını kesmiş," dedi.

"Haaa, anladım... Evet!" diye başını salladı adam. Sonra bilgiç bilgiç, "Sen de geneleve gidersin," dedi.

Allahlık döndü, uzaklaşmaya davrandı. Yevsey fırladı, adamın kolunu yakaladı. "Beni de götür!" dedi yakaran gözlerini kaldırarak.

"Nereye götüreyim?"

"Yanına al beni. Seninle oturmak istiyorum. Hepten seninle."

Allahlık ona doğru eğildi.

"Ne demek 'hepten'?"

"Evine götür beni. Seninle birlikte yaşamak istiyorum. Senin evinde. Ölünceye dek seninle..."

"Gel önce bir karnımızı doyuralım hele..."

Yemek yedikleri yerde bir kanarya çığlık çığlığa bağırıyordu. Kafesteydi hayvan. Ve Allahlık, yavaş yavaş ve de suskun, patates kızartmalarını atıyordu ağzına. Ama

Yevsey, ağzına lokma koyamadı. Bütün zavallılığı, bütün umuduyla arkadaşının yüzüne bakıyordu.

"Demek benimle oturmak istiyorsun? Eh, gel oturalım bakalım."

Bu sözler korkunç bir canavardan, çekilmez bir hayattan kurtarmıştı sanki Yevsey'i ansızın. Birden yüreklendi, "Pabuçlarını hep silerim, pırıl pırıl yaparım," dedi. "Daha ne istersen yaparım."

Allahlık, ayağını iyice uzattı masanın altında. Delik çizmesinden yeşil bir çorabın yırtıkları görünüyordu. "Gerek yok, gerek yok," dedi. "Şey... şu senin ev sahiben hani... iyi bir kadın mıydı?"

Allahlık'ın gözleri Yevsey'inkilere abanmış, "Bana doğruyu söyle," diye yakarıyordu sanki.

"Bilmem," dedi Yevsey. Başını önüne eğdi. Bu "bilmem" sözcüğünü çok sık kullandığını düşündü ilk kez.

"Demek bilmiyorsun," dedi Allahlık.

"Ben, hiçbir şey bilmiyorum," dedi Yevsey, kendinden değil de başka birinden konuşuyor, ondan yakınıyordu sanki. Ve nasılsa yüzü gözü açılmış, sözünü sakınmaz bir gevezeliğe bürünmüştü. "Şunu bunu görüyor gözüm. Eğriyi doğruyu seçiyorum. Seçiyorum da... Yani nedir bu olanlar? Neden, niçin, anlamıyorum. Bir başka hayat vardır bu dünyada mutlaka. Bir başka hava, bir başka güneş... başka insanlar vardır mutlaka. Başka türlü bir hayat vardır..."

"Başka bir hayat mı?" dedi Allahlık gözlerini büzerek.

"Evet. Başka çaresi yok bu işin... Hep böyle gitmez herhalde..."

Allahlık hafiften gülümsedi, sonra bıçağını masaya vurarak garsonu çağırdı. "Bir şişe bira!" diye seslendi.

Sonra Yevsey'e döndü gene. "Demek böyle gitmez hep, ha? Bak işte bu ilginç!"

"N'olur geleyim sizinle. Sizinle oturayım, n'olur," dedi gene Yevsey. "Bugün gelsem olur mu?"

"Olur olur. Bugünden başla bakalım."

Bundan sonra hiç konuşmadı, sessiz sakin içti birasını Allahlık.

Şubeye döndüklerinde Dorimedont'la karşılaştı Yevsey. Sargıları çözüktü moruğun. Tek gözü kan çanağı gibiydi. Yevsey'i görür görmez koşarcasına geldi, esrarengiz bir fısıltıyla, "Rayissa'ya ne olmuş, duydun mu?" diye sordu. "Duydun mu başına gelenleri? Hep içkinin yüzünden bunlar. Evet, içki içenin sonu budur işte."

"Artık oturmayacağım o evde," dedi Yevsey. "Kapiton İvanoviç'in yanına taşınıyorum."

Birden işkillendi bu söz üzerine Dorimedont. Sağına soluna baktı tilki gözleriyle, sonra, "Dikkatli ol ama," diye fısıldadı. "Pek tekin değildir o. Kafadan sakat biraz. Acıdıklarından burda tutuyorlar onu. Hatta diyebilirim ki tehlikeli bir adamdır. Dikkatli ol. Ve ağzını sıkı tut..."

Ajanın öfkeleneceğini sanmıştı Yevsey. Bağırıp çağırmasını, kendisini terk ettiğine kızmasını bekledi. Onu böyle fısıldar görünce şaşırdı ve şaşkın bir dikkatle dinledi adamı.

"Ben de gidiyorum burdan. Eh, yollarımız ayrılıyor. Bizim şefin kulağını bükeceğim, yeni bir adama gerek olursa seni alır yanına. Ben söylersem alır. Tamam mı? Bugün gel, alacaklarını al evden. Duydun mu? Otelde kalacağım ben bu akşam. Eşyalarımı alıp otele yerleşeceğim gidene kadar. Al sana beş ruble. Lazım olur belki. Ve unutma, ağzını sıkı tut, anlaştık mı?"

Uzun süre konuştu böyle pısır pısır. Bir yandan da çevresinde dolaştırıyordu meraklı bakışlarını. Birden kapı açıldı ve kapının açılmasıyla adamın kaçacakmış gibi sandalyesinden fırlaması bir oldu. Keskin bir merhem kokusu yayıldı ortalığa. Sanki küçülmüştü adam ansızın. Zayıflamıştı. Artık hiç önemli olmayan, sıradan bir adam oluvermişti bir gecede. "Haydi, elveda," dedi. Elini de Yevsey'in omzuna koydu bunu söylerken. "Dikkatli ol. Kimseye, ama hiç kimseye ve de özellikle kadınlara sakın güvenme. Paranın kıymetini bil. Gümüşle al, altını sakın, bakırı küçümseme, demirle savun. Bir Kazak atasözüdür bu. Ben Kazak'ım, biliyorsun..."

Çok sıkıcı geldi Yevsey'e adamı dinlemek. Ajanın tek bir sözüne inanmıyor ve her zaman olduğu gibi korkuyordu ondan. Adam sözünü bitirip gittiğinde derin bir göğüs geçirdi, "Hele şükür," dedi içinden. Büyük bir hevesle işine koyuldu. Kafasındakileri silip atmak, Rayissa'yı ve kendisini tedirgin eden tüm düşünceleri, anıları kovmak istiyordu. Bu umutla kendini işine verdi. Bir başka hayatın eşiğindeydi sanki. Kalemi kırarcasına bastırarak yazıyor, yazıyor, bir yandan da Allahlık'ı izliyordu gözucuyla. İhtiyar masasına eğildi. Sigara dumanları koca bir bulut oluşturdu gene çevresinde. Zar zor görünüyordu adamın hareketleri. Ama Yevsey, bu dumanların ötesinde, kafasından kovmaya çabaladığı o bulanık dünyayı, o küçücük şekilsiz dünyayı görmeden edemiyordu. "An meselesi," diye düşündü. "Her şey bir anda oldu sanki. Biri gırtlağını keser... öteki çekip gider... Ben... Ben..."

Pek çıkaramadı kendisinin başına bundan sonra gelecekleri. Yaşasın mı, ölsün mü, bilemiyordu. Bugünün de geçmesini, akşamın bir kez daha çökmesini beklemekten başka çare yoktu.

Günün sonunda, önündeki kara defteri kapayıp Allahlık'la birlikte çıktı. Yürümeye başladılar. Bu ihtiyarı tanımayan, hiç değilse gözucuyla, ama tanış bakışlarla onu tanımayan yoktu sokakta. İyice görmek istercesine zınk diye durup açık açık adamı inceleyenler, kafalarına nakşetmeye çalışanlar bile vardı. Hızlı yürümüyordu ihtiyar. Ama adımları uzundu ve bu uzun bacaklar, gövdesini sallıyor, kafasını bir vinç gibi ileri geri atıyordu. Giderken durdu ihtiyar. Elleri ardında kenetliydi. Ceketinin düğmeleri açıktı ve kırık kanatlar gibi uçup uçup çarpıyordu adamın göğsüne. Allahlık'a gösterilen bu ilgi, adamın bu dünyadaki önemini, ününü vurguluyordu Yevsey'e göre.

Öyle elleri ardında durdu ve Yevsey'e döndü Allahlık. "Adın ne senin?" diye sordu.

"Yevsey."

Adam, uzun iri parmaklarıyla buruşuk şapkasını düzeltti, yerleştirdi kafasına, "İvan olsaymış," dedi. "Güzel bir addır İvan." Gene yürümeye başladı ve "İvan adında bir oğlum vardı benim," diye sürdürdü konuşmasını.

"Nerde şimdi?"

"Seni ilgilendirmez bu," diye cevap verdi ihtiyar hiç istifini bozmadan. Birkaç adım daha attı yavaştan, "Vardı dediğime göre şimdi yok demektir," dedi. Altdudağını iyice sarkıttı, eliyle de çekti biraz, sonra göğüs geçirdi bilgiç bilgiç. "Eh, ak mı, kara mı göreceğiz bakalım," dedi. "Hele bir başlayalım aynı çatı altında yatıp kalkmaya." Döndü, başını iyice eğdi ve Klimkov'un ta gözünün içine baktı, konuşmasını sürdürdü. "Bir arkadaş gelecek bana bu akşam," dedi kaşlarını da çatarak. "Bir arkadaşım var benim. Bir tek." İşaretparmağını havada sallıyordu bunu söylerken. "Ne konuda konuşuruz, ne yapar ne ederiz,

seni hiç, ama hiç ilgilendirmez. Senin bildiklerini ben bilmem. Bilmek de istemem. Neyi bilip neyi bilmediğin ilgilendirmez beni. Aynı kural senin için de geçerli, anlaşıldı mı?"

"Evet" anlamında başını salladı Yevsey.

"Bu kuralı hiç çıkarma aklından. Her yerde, herkes için uygula bu kuralı. Hiç kimse senin hakkında bir şey bilmesin. Ve de sen, başkaları hakkında bir şey bilme. Bilmek isteme. İnsanoğlunun mahvına giden yol, kötü ruhların, kötü kişilerin ortaya attığı bilgi deresinden geçer. Mutluluk bilgisizliktir. Bilgisiz insan mutludur ancak. Anladın mı bunu da?"

Dikkatle dinliyordu Yevsey. Gözlerini adamın yüzüne, kımıldayan dudaklarına dikmiş, sözcüklerin ötesinde bir şeyler anlamaya çalışıyordu. Bu ilgiyi ya da belki saflığı sezen ihtiyar, "İnsancıl bir yanın var senin," dedi. "Köpeğin de insancıl yanı vardır."

Dar bir tahta merdiveni tırmanıyorlardı şimdi. Gittikçe yoğunlaşan bir küf kokusu, karanlık tavan arasına götürüyordu onları. Allahlık, Yevsey'e bir kutu kibrit verdi ve çatırdayan son birkaç basamağı çıkıp, sanki ilk kez açıyormuş gibi anahtarı dakikalarca kapının kilidine sokmaya çalışırken yakmasını istedi. Kapı denen bu kilitli tahta, pılı pırtıyla, yırtık muşambayla kaplanmıştı yer yer. Yevsey, kibritleri yaktı ve parmak uçları yanıncaya kadar tuttu onları bir bir.

Dar uzun, beyaz badanalı bir odaya açıldı kapı. Tavan, giderek alçalan bir tabut kapağını andırıyordu. Kapının tam karşısında büyükçe bir pencere vardı, solgun bir ışık salıyordu içeriye. Kapının sol tarafında, köşede küçük bir soba vardı. Sol duvarda bir yatak, karşısında da iyice sol-

muş, yırtık pırtık bir kırmızı kanepe görülüyordu. Ağır bir koku sinmişti odaya. Bir yığın baharatla karışık ağır bir kâfuru kokusu. İhtiyar pencereyi açtı, derin bir soluk aldı.

"Biraz hava girsin," dedi. "Sen kanepede yatacaksın. Adın neydi senin, Aleksi miydi?"

"Yevsey."

Lambayı masadan aldı, duvara doğru tuttu. "İşte, oğlum İvan," dedi.

Beceriksiz bir karakalemin ince çizgileriyle oluşmuş bir resim dar, beyaz bir çerçeve içinde sallanıyordu duvarda. Öyle özensizce asılmıştı oraya. Genç bir yüzdü bu. Geniş bir alın, sivri bir burun, inatçı, gergin dudakları vardı çocuğun. Adamın eli titriyordu. Lamba sallanıyordu çünkü. Lambanın şişesi çerçevenin camına çarptı, hafif, ince bir ses duyuldu suskunluğun içinde.

"İvan," dedi adam gene. Ve lambayı masanın üzerine koydu. "Kişinin adı çok önemlidir, çok."

Başını pencereden dışarı sarkıttı. Gürültülü bir soluk aldı ve öyle dışarıya bakarak, Yevsey'e yüzünü hiç döndürmeden, semaveri yakmasını söyledi. Çocuk bu işle uğraşırken, bir kambur girdi içeri. Hasır şapkasını çıkardı, hiç ses etmeden durdu orada. Şapkasıyla yüzünü yelpazeliyordu.

"Vay! Geldin demek!" dedi Allahlık onu görünce. Pencerenin yanında dikilip fısıldaştılar bir süre. Kendisinden söz edildiğini anladı Yevsey, ama ne söylendiğini duyamadı hiç.

Üçü birlikte masaya oturdular. Allahlık çayları koydu. Ara sıra kaçamak bakışlarla süzüyordu konuğu Yevsey. Özenle tıraş olmuş yüzü mavi mavi parlıyordu. Geniş ama ince dudaklı ağzı pıtır pıtır oynuyor, yüksek alnının

altında iki koca çukura gömülü kara gözleri, önemli bir şeyler söylüyormuşçasına dikkat saçıyordu, iyice dökülmüştü saçları. Koca bir kabak vardı kafasında. Uzun parmaklarıyla masada hafif hafif trampet çalıyordu.

"Ee, oku bakalım," dedi Allahlık. Kambur, ceketinin iç cebinden bir yığın katlanmış kâğıt çıkardı, açtı. "Başlıkları atıyorum," dedi. Öksürdü, gırtlağını temizledi bir ve gözlerini kendinden geçmiş gibi kısarak okumaya başladı. "Biz, aşağıda imzası bulunan rüştünü ispat etmiş kişiler, hiçbir kimsenin etkisi altında kalmaksızın, kendi dilek ve isteklerimizle muhterem ayaklarınıza kapanıyor ve sizin sadık kullarınız olarak, hayat yollarında tecrübeyle yoğrulmuş yüreklerimizin derinliklerinden, büyük üzüntümüzü haykırmaya ve bu satırları yazmaya karar vermiş bulunuyoruz. Biz kullarınızın bu cüretini, sizin asil yüreğinizin ve erişilmez zekânızın anlayışla karşılayacağı inancıyla affınıza sığınıyor ve Majestelerinin merhametini diliyoruz."

Yutkundu Kambur ve "Nasıl?" diye sordu Allahlık'a. "Devam et, devam et," dedi Allahlık. "Aziz Rus halkının babası, ilahi aklın yegâne kaynağı ve bu yeryüzünde, dilediği her şeyi yapmaya muktedir olan Majesteleri..."

"'Dilediği her şeyi yapma yetkisine sahip tek güç olan Majesteleri' desen daha iyi olur," diye sözünü kesti Allahlık.

"Dur, dur!" diye atıldı Kambur heyecanla. "'Rusya'da adaleti sağlama ve koruma yeteneğine sahip tek güç' diyelim ha?" Şöyle bir doğruldu ve çok önemli, çok gerekli sözler söyleyen bir kişi tavrıyla sürdürdü konuşmasını. "Aslında buraya daha tumturaklı bir sözcük gerek, ama çıkaramadım bir türlü."

"Sözcükleri iyi kullanmalıyız," dedi Allahlık. Bilgiç bir tavırla, ama sesini çok yükseltmeden konuşuyordu. "Unutma ki sözcükler her kulakta ayrı anlam kazanır."

Kambur, Allahlık'a baktı, gözlüğünü düzeltti. "Haklısın. Doğru... Ama dur bakalım... Hele biraz daha okuyalım... 'Büyük Rusya, felakete sürükleniyor. Ülkemizin ulu semalarında korkunç canavarların tahripkâr solukları koca birer heyula gibi dolaşıyor. Halkımız yoksul ve mahrum. Yürekleri kıskançlık ateşi bürüdü. Sabırlı ve aziz Rus halkı, saygıdeğer Rus insanları giderek kayboluyor ve yerine, yüreksiz ruhlarını vahşet hırsı bürümüş canavarlar türüyor. Yeni bir nesil, bir kurt adamlar nesli, zalim bir canavarlar ordusu dolaşıyor ortalıkta. Gittikçe büyüyen bu ordu, masum halkımızın inancını hainçe yutmakta ve aziz milletimize felaket saçmaktadır. İnancını yitirdi insanlarımız ve o kutsal duygulardan yoksun, düşmanlık duygularıyla perişan olan yüce Rus halkı büyük bir kaynaşma, felakete doğru giden bir huzursuzluk içinde bulunmakta. Çarpık düşünceli, sapık ve şeytana uymuş bir yığın zalim, savunmasız masum insanlara, ulu milletimize cephe almış, her türlü kurnazlığını kullanarak, cebren ve hileyle halkımızı kötü yola sevk etmekte, yüce devletimizin yasalarını çiğnemekte, hayatımızı tehdit etmektedir. Majestelerinin yasaları, biz kullarının iyi ruhları tecavüze uğramaktadır...'"

"Ruh sözcüğünü beğenmedim," dedi Allahlık gene güvenli bir tavırla. "Öyle sözcükler bulmalıyız ki, meseleyi açıkça ortaya koysun. Ve de, 'halkın isyana teşvik edildiğini, insanların içinde isyan duygusunun kabardığını' açıkça belirtmeliyiz. 'Ve dolayısıyla' demeliyiz, 'Siz Sayın Majesteleri, Tanrı'nın bahşettiği kutsal görevi...'"

Kambur, başını iki yana sallayarak bu sözleri onaylamadığını belirtti.

"Görevini hatırlatacak değiliz ya ona. Saygısızlık olur bu. Biz, meseleyi açıklamakla yükümlüyüz. Değil mi ya?"

"'Düşmanımız kimdir? Düşmanımızın adı nedir? Bu soruların cevabı, bugün açıkça ortadadır: Dinsizler, sosyalistler ve devrimciler üçlüsü. Kutsal aile müessesesini ortadan kaldıran, çocuklarımızı elimizden alan, Kutsal İsa'yı inkâr eden bu hayâsızlar...' Bunları yazmalıyız..."

"Kimsenin İsa'yı inkâr edebileceğine inanmıyoruz biz ama," diye karşı çıktı Allahlık'ın önerisine Kambur. Ama sesi pek kısık, pek inançsızdı.

"Ne fark eder ki? Kendimizden değil, kitlelerden söz ediyoruz biz. Onlar Deccal'a inanıyor. Biz, kötülüklerin kökenine inmeli, bunu açıklamalıyız. Kötülüklerin kökü nereye dayanıyor? İmha kuramında..."

"Bunu kendi de biliyor Çar'ın."

"Ona gerçeği söyleyecek kim kaldı? Dünyadan haberi yok kimsenin. Kimse kötü şeyler öğretmek istemez çocuğuna. Kim ister oğlunun kızının aklını kaçırıp şeytana uymasını? Ama salıyorsun evladını sokağa ister istemez, ne bileceksin ne mikroplar sokuluyor kafasına? Bilsen bile nasıl engelleyeceksin? Bunları hatırlatmak gerek ona. Bunların doğurduğu yoksulluğu, kargaşayı, huzursuzluğu anlatmak gerek. Doğrudan doğruya girelim konuya ve düpedüz diyelim ki: 'Sen, halkın, tüm insanların babasısın. Sen zenginsin. Servet sahibisin. Biriktirdiğin serveti halkına ver. Böylece kötülüklerin kökünü kurutmuş olacaksın. Böylece senin kadir elin birçok kötülüğü önlemiş olacak.'"

Kamburun ağzı bir karış açıldı bu sözler üzerine. "Bizi sürgüne gönderirler be!" dedi şaşkın şaşkın.

Sonra bir Yevsey'in yüzüne, bir Allahlık'ın yüzüne baktı. Bir masal gibi dinlemekteydi okunan ve konuşulanları Yevsey. Her bir sözcük iyice kafasına girmiş, sımsıkı yerleşmişti hafızasına sanki. Bir daha hiç çıkmamak üzere nakşedilmişti kafasına. Ağzı açık, gözleri aç, istekli bakıyordu bu adamlara. Bir onun yüzüne bakıyordu, bir ötekinin. Ve Kambur'un karanlık bakışları, onun gözlerinde çakılıp kaldığında bile bozmadı istifini. Gene öyle şaşkın, baktı Kambur'un yüzüne.

"Doğrusu hiç hoş değil bu yaptığın," dedi Kambur. "Utanmıyor musun?"

"Hayrola Klimkov?" dedi Allahlık, hesap sorar gibi.

Yevsey'in gırtlağı kupkuruydu. Yutkundu, güçlükle konuştu bir-iki dakika sonra. "Dinliyorum."

Bir kez daha baktı adamların yüzüne ve ansızın, söylediğine inanmadıklarını anladı. Ona inanmıyorlar, hatta korkuyorlardı ondan. Kalktı, şaşkın hareketlerle çırpındı bir an ve "Tek bir kul oğluna tek bir söz etmeyeceğim konuştuklarınızdan... N'olur bırakın dinleyeyim sizi, n'olur," diye konuştu yakarırcasına. "Ben size dememiş miydim, söylememiş miydim Kapiton İvanoviç? Unuttunuz mu? Dünya değişmeli, bu hayat böyle sürmemeli dememiş miydim?"

"Görüyorsun ya," dedi Allahlık kaşlarını çatarak. Eliyle de Yevsey'i gösteriyordu. "Görüyorsun ya! İşte sana canlı bir örnek. Daha bacak kadar şey, dünyayı değiştirmek istiyor." İyi bir şeyler yakalamış bir tavırla söylüyordu bu sözleri Kambur'a. "İşte burdan güç alıyor düşmanlarımız. Görüyorsun ya!"

"Evet, evet," diye onayladı Kambur.

Utandı Yevsey. Allahlık, kaşları öyle çatık eğildi

Yevsey'e doğru. "Çar'a mektup yazdığımızı anladın, değil mi?" dedi. "Siyasal açıdan kendilerine güvenilmediğinden izlenen, gözaltında tutulan kişilere karşı ağır önlemler alınmasını istiyoruz ondan. Anladın mı şimdi?"

"Anladım," dedi Yevsey.

İşaretparmağını Yevsey'in gözüne sokarcasına sallayarak konuşmayı tamamladı bu kez Kambur. Bir diktatörden farksızdı bu haliyle. "Güvenilmeyen bu insanlar kimden, biliyor musun? Yabancı ülkelerin, özellikle İngiltere'nin ajanları. Rus halkını kışkırtmak, ayaklanmaları için onları kandırmak ve hükümetimizin gücünü azaltmak için büyük paralar alır bu adamlar yabancı ülkelerden. Hindistan'ı ellerinden almayalım diye yapıyor bunu İngilizler."

Biri bırakıyor, biri alıyor, durmadan bir şeyler anlatıyorlardı Yevsey'e. Dikkatle dinledi o da. O karmaşık sözcükleri unutmamacasına yerleştirmeye çalıştı kafasına. Oysa hiç alışık değildi onun beyni böylesine ağır kavramlarla, böylesine kalabalık sözcüklerle dolmaya. Tüm yaşantısını aydınlatacak, koca bir hayata ışık tutacak önemli bilgiler ediniyor sanıyordu. Tüm insanları, insanların kaderini öğreniyor sanıyordu. Çok önemli dakikalar yaşıyordu Yevsey. İki aklı başında adam, kendisini adam yerine koymuş, konuşuyorlardı onunla. Hiç de varsıl olmayan, pek de iyi giyinmiş sayılmayan bu adamlara karşı büyük bir saygı duyuyordu yüreğinde. Gurur duyuyordu onların kendisiyle konuşmasından. Tüm hayatlarını, yeni ve daha iyi bir hayatın kurulması uğruna ortaya koymuş olan iki insanoğluydu bu karşısındakiler. Ama az sonra gözkapakları ağırlaştı, kafası ağırlaştı, başı, içine kurşun akıtılmışçasına düştü önüne. Taşan yüreğinin

sancılı heyecanı sarmıştı her yanını. İster istemez kapadı gözlerini.

"Haydi, git yat," dedi Allahlık.

Klimkov söyleneni yaptı. Özenle soyundu ve kanepeye uzandı.

Güz akşamının soluğu, nemli, tatlı bir koku yayıyordu içeri pencereden doğru. Karanlık gökyüzünde, binlerce yıldız parlıyor, yükseliyor, yükseliyordu birer birer. Lambanın ışığı titredi, o da yukarılara tırmanmak için çırpınıyordu. İki adam, birbirlerine iyice eğildiler, alçak sesle, ama tok tok konuşmaya koyuldular. Çevresindeki her şey garipti Yevsey'in. Esrarengizdi. Her şey, kendine doğru çekiyordu bu genç yüreği. Yeni bir şey, iyi bir şey düşündürüyordu onu. Yeni bir şeylerin özlemini doğuruyordu içinde. Sevinçli bir özlemdi bu. Umutlu, canlılık dolu bir özlem.

VIII

Yevsey, Kapiton İvanoviç'le birlikte oturmaya başladıktan birkaç gün sonra, adamın ansızın önemli bir kişi oluverdiğini gördü. Polislerin karşısında ceket ilikleyerek ve de saygılı, hatta ezik bir ses tonuyla konuşan Allahlık gitmiş, yerine buluttan nem kapan, astığı astık bir İvanoviç gelmişti. Hiçbir şey bulmasa yaşlı odacı Butenko'yu bağırış çağırış huzuruna getiriyor, "Bak," diyordu, "gene sineklerle dolmuş hokkamın içi! Görmüyor musun?"

Giysisi bir yığın haç ve madalyayla kaplı bu beyaz saçlı emekli asker, hiç umursamadan cevap düzerdi ona.

"Topu topu otuz dört tane hokka var bu odada. Oysa sineklerin sayısı binleri aşkın! Ne yapsın hayvancıklar? Susuyorlar, susayınca da bunalmış bir halde hokkaların içine atıyorlar kendilerini."

Tuvaletteki aynada solgun, köşeli yüzünü inceledi Klimkov. O sivri küçük burna, ince dudaklarına baktı. Yeni terlemeye başlayan bıyıklar aradı elleriyle burnunun altında. Islak, güvensiz gözlere baktı.

"Saçımı kestirmeliyim," diye düşündü kendi kendine. İnatçıydı saçları. Kafasında dikilip duruyordu. Eliyle bastırdı onları. "Saçımı kestirmeliyim. Bir de, kolalı yakalıklar almalıyım kendime. Boynum çok ince."

O gece gitti, kestirdi saçlarını. İki yaka aldı kendine. Şimdi adam olmuştu işte. Öyle görüyordu kendini.

Allahlık, Yevsey'e karşı son derece iyi davranıyor, neredeyse bir dediğini iki etmiyordu. Ama gözlerindeki o

kurnaz pırıltı çocuğu sinirlendiriyor, tedirgin ediyordu. Kambur geldiğinde, hemen bir işle uğraşıyor ya da hiç değilse derin derin düşünüyormuş gibi numaraya başlıyordu. Sesinin tonu daha bir buyruklu olurdu onunla konuşurken. Adamın her söylediğine karşı koyar oldu bu son günlerde. Hem de dünyaları o yaratmış hali vardı. "Hayır efendim," derdi, "olmaz! Olmaz! Senin beynin, yamuk ateş eden bir tüfek gibi çalışıyor. Dört bir yana dağıtıyor saçmaları. Tam menzile ateş etmesini öğren artık! Öyle bir yöne doğrult ki silahını tam on ikiden vursun."

Kambur ona boyun eğer, o koca kafasını sallardı ağır ağır. "Eh," derdi, "yavaş yavaş. İşin iyisi altı ayda çıkar."

"Günler geçiyor, düşmanımız bir çığ gibi büyüyor. Elimizi çabuk tutmalıyız."

"Hah," dedi bir gün Kambur. "Az kalsın unutuyordum. Bir adamın peşindeyim. Benim evden bir-iki sokak ötede oturuyor. Uzun boylu, sivri sakallı, keskin bakışlı bir adam. Çabuk çabuk yürüyor. Kapıcıya sordum nerde çalışıyor diye. İş arıyormuş. Yeni gelmiş buraya. Bunca delil yetti elbet. Oturdum bir rapor döşedim Milli Emniyet'e. İşini gördük adamın anlayacağın."

Allahlık, adam sen de gibilerden elini salladı, "Bu da iş mi?" dedi. "Bir yerde rutubet varsa, hamamböcekleri de olacak elbet. Rutubeti kurutabiliyor musun? Ondan haber ver sen?" Ateşli ateşli konuşuyordu. Eliyle göğsünü yumrukladı sonra, "Ben askerim, asker!" dedi. "Koca bir tabura kumanda etmiş adamım ben. Hayatı öğrenmiş adamım ben! İnsanlar hayatın yasalarını bilse, insan insanı anlasa... Düşmanlık denen şey ortadan kalkardı! Neden anlamıyor insanlar hayatın yasalarını? Yoksullar da ondan. Aptallık, yoksulluğun armağanıdır insanlara. Ne-

den yoksulluğa karşı savaşmıyor insanlar? Neden insanlar birbirine girmiş, neden ona, yani Çar'a karşı herkes? Yoksul oldukları için."

Gözlerini dört açmış, dinliyordu ihtiyarın sözlerini Yevsey. İnanıyordu ona. Tüm kötülüklerin anası yoksulluktu. İnsanlığı felakete sürükleyen yoksulluktu. İnanıyordu buna. Bu yüzden hırslı, bu yüzden öfkeli ve bu yüzden ürkekti insanlar hayat karşısında. Bu yüzden birbirinden korkuyor, nefret ediyordu insanlar. Allahlık'ın tasarısı açıkça ortadaydı ve bu, akıllıca tasarlanmış bir yoldu. Çar, servetini halka dağıtmalıydı. Böylece herkes mutlu ve güven içinde yaşayacaktı.

İnsanlara karşı tutumu değişmeye başladı Yevsey'in. Eskisi gibi herkesi mutlu etmeye, her deneni yapmaya hazır tavırlıydı gene. Ama artık hayatın sırrını çözmüş bir adam gözüyle bakıyordu onlara. Mutluluğa giden yolu biliyordu o da artık. Bilgiçleşmişti bakışları. Barışa ve mutluluğa giden yolu gösterebilecek güçteydi o da şimdi. Çünkü biliyordu. Bir gün, Yakov Zarubin'le birlikte lokantada yemek yerken, bilgisini göstermek, neler öğrendiğini, nice gizler çözdüğünü anlatmak, böbürlenmek gereğini duydu ve Allahlık'tan ve onun kambur arkadaşından ne duydu, ne öğrendiyse anlattı ona.

Zarubin'in kısık gözleri parladı birden. Oturduğu yerde sandalyeyi kırarcasına keyifle yerleşti bir, parmaklarıyla masada trampet çalmaya başladı iyice Yevsey'e eğilerek.

"Doğru! Doğru be!" diye fısıldadı heyecanla. "Tastamam doğru! Bütün terslik burda evet. Sayısız milyonları var adamın. Biz burda oturmuş yok oluşumuzu seyrediyoruz! Kim söyledi bunları sana?"

"Hiç kimse," dedi Yevsey omuz silkerek, "kendim düşündüm."

"Yok, yok. Doğruyu söyle bana. Kimden duydun?"

"Söyledim ya, kendi başıma düşündüm, ne var bunda?"

İnanmış gözlerle baktı ona Zarubin.

"Doğru söylüyorsan," dedi, "sende iş var demektir. Ama bana kalırsa yalan söylüyorsun."

Hakarete uğramış tavırla dikeldi bu kez Yevsey.

"İster inan, ister inanma," dedi. "Umurumda değil."

Nedense bir kahkaha savurdu Yakov. Keyifle, ellerini ovuştura ovuştura gülüyordu.

Aradan iki gün geçti geçmedi, kırpık saçlı, sıkkın, solgun benizli, gri gözlü komiser muavini, Yevsey'in masasının başına dikildi.

"Klimkov!" diye buyurdu. "Hemen birinci şubeye gideceksin." Alçak sesle, ama kesin ve güvenli konuşuyordu adam. "Masan kilitli mi?"

"Hayır..." diye kekeledi Yevsey ayağa kalkmaya çabalarken. Ve bacakları zangır zangır titrediğinden, gene sandalyesine yığıldı. Kırpık saçlı adam, masasının çekmecesini açtı, ne varsa çıkardı.

Korkudan aptallaşmıştı iyice Yevsey. Olan biteni anlamıyordu. Kendini toparladığında loş bir odada, yeşil çuhayla kaplı bir masaya bakıyordu. Büyük bir sancı girdi yüreğine. Döşeme kayıyordu ayaklarının altında. Ve duvarlar sağa sola sallanıyordu. Masa başında, kırpık saçlı adamın kara bir sakalla çerçevelenmiş beyaz yüzünü ve batan güneşin ölü ışıklarıyla parlayan mavi camlı gözlüğünü gördü bir an. Mavi mavi parlayan camlara baktı. O sonsuz karanlığa baktı. Mıknatıs gibi çekiyordu onu, bu

dipsiz kuyuyu andıran gözler. Sürekli emen bir tulumba takılmıştı damarlarına, kanını boşaltıyordu. Yüreğinin derisini soyuyormuşçasına anlattı her şeyi. Allahlık'a ilişkin, onun kambur arkadaşlarına ilişkin ne biliyorsa, birer birer anlattı.

Kulak zarlarını patlatacakmışçasına yırtıcı bir ses kesti Yevsey'in sözünü:

"Yani bu eşşoğlueşşekler tüm suçu Çar Hazretlerine yüklüyorlar ha?"

"Evet..."

Mavi gözlüklü adam, yavaşça uzattı kolunu, ahizeyi aldı, kulağına götürdü, azarlar bir ses tonuyla, "Belkin," dedi, "Sen misin? Tamam canım. Evet önemli... Bu akşam iki alçak herifin evi aranacak. Herifler tutuklanacak. Biri polis namussuzların, Kapiton Reyissov, öteki de temyizde veznedar. Anton Driyagin. Evet, evet... Elbet canım."

Yevsey masanın kenarına yapıştı eliyle, sımsıkı kavradı tahtayı.

"İşte böyle," dedi kara sakallı adam ve arkasına yaslandı. İki eliyle birden sıvazladı sakalını. Kalemiyle oynadı, sonra fırlattı attı kalemi masanın üzerine. Derken ellerini pantolonunun ceplerine soktu, başını kaldırarak çevresine baktı düşünceli düşünceli. Konuşmuyordu adam. Bir türlü konuşmuyordu. Çok uzun, çok çekilmez geldi bu suskun saniyeler Yevsey'e. Sonunda kaşlarını çatarak Yevsey'e döndü, her bir sözcüğün üstüne basa basa ve de kafasını, sesinin ritmine uygun sallaya sallaya sordu ona:

"Şimdi seni ne yapacağım ben peki?"

"Affedin," diye fısıldadı Yevsey.

"Klimkov muydu?" dedi kara sakallı. "Başka bir yerde duydum bu adı gibi geliyor bana."

"Affedin," diye tekrarladı Yevsey.

"Kendini suçlu mu hissediyorsun?"

"Evet, suçluyum."

"Bak, bu güzel. Peki, neden suçlu hissediyorsun kendini?"

Ses çıkarmadı Klimkov. Kara sakallı adam öyle rahat, öyle sakin oturmuştu ki sandalyesinde, daha saatlerce konuşacakmış, daha uzun süre onu orada tutacakmış gibi geldi Yevsey'e.

"Demek bilmiyorsun. Düşün öyleyse!"

Klimkov biraz daha hava çekti ciğerlerinin içine ve konuşmaya başladı. Rayissa'yı anlattı bu kez. Rayissa'nın ihtiyarı nasıl öldürdüğünü anlattı.

"Lukiç?" diye sordu mavi gözlüklü adam. Ve esnedi. "Haa! Senin adın bu yüzden yabancı gelmedi bana."

Kalktı, Yevsey'in yanına geldi. Çenesinden kaldırdı çocuğun kafasını, birkaç saniye yüzüne baktı öyle. Sonra zili çaldı.

Lap lap ayak sesleri duyuldu ve iriyarı, yüzü çiçekbozuğu bir adam kapıda göründü. Koca koca elleri, gülle gibi yumrukları vardı. Kara tüylü, kırmızı parmaklarını uzattı ve şöyle bir salladı elini Yevsey'e bakarak.

"Götürün," dedi.

"Mavi köşeye mi?"

"Mavi köşeye."

"Yıkıl," dedi Semyonov sonra Yevsey'e.

Klimkov çöküp kalmak istedi olduğu yerde. Bacakları titriyor, o zayıf gövdesini taşıyamıyordu. İriyarı adam koltuk altından kavradı onu, çekti götürdü. Taş basamakları inmeye başladılar.

"Ne haber yaramaz çocuk? Korkuyor musun yoksa?"

Yevsey'i küçük bir kapıdan içeri itti adam. "Be çocuk, ayranın yok içmeye... Senin nene gerek başından büyük işlere burnunu sokmak..."

Yevsey'in küçük kafasına koca bir gülle gibi indi bu sözler. Ardından kapanan demir kapının şangırtılarını duydu ve birden yere attı kendini. Dizlerini karnına gömdü, kafasını önüne eğdi iyice. Çıt yoktu şimdi. Ağır bir sessizlik çökmüştü ortalığa. "Ölüyorum," diye düşündü, "herhalde ölüyorumdur..." Sonra ansızın kalktı, oradan oraya koşmaya başladı küçük hücrenin içinde. Elini kolunu sallıyor, kapana girmiş bir fareyi andırıyordu bu haliyle. Elleri kaba bir battaniyeyle örtülü yatağı buldu. Kapıya koştu, dokundu demirlere. Sonra küçük bir pencere keşfetti karşı duvarda. Pencereye koştu. Toprak düzeyinin altında, demir örtülü bir delikti bu. Yağan kar, bu deliklerden ızgarayla kaçıp kaçıp aşağı iniyordu. Klimkov gene kapıya koştu, alnını dayadı demir parmaklıklara.

"Affedin!" diye yakardı. "Çıkarın beni burdan!"

Sonra gene düştü ve umutsuzluk denizinde boğularak bayıldı bu kez.

Günler ve geceler, karalı bozlu çizgiler gibi uzandı gitti. Her geçen gün, her geçen saat tekdüzeliği içinde çekip götürüyordu Yevsey'den bir şeyler. Sağır bir sessizlik içinde geçiyordu dakikalar. Ve her geçen dakika, o uğursuz suskunluğuyla, bir sonraki çekilmez, uzun dakikayı getiriyordu. Bunların, bu dayanılmaz dakikaların tükeneceğini haber veren tek bir umut ışığı yoktu. Yevsey'in yüreği çarpmıyordu sanki. Ruhu da, bedeni de uyuşmuş kalmıştı. Düşünemiyordu hiçbir şey. Beyni de uyuşmuştu. Bir aşağı bir yukarı voltalıyordu kafesini. Ses vermez adımlarla dolaşıyordu küçücük hücrede gün boyu.

Güneş, karların örttüğü pencerenin demir kafesi arasından onuncu kez doğduğu gün çıkageldi mavi gözlüklü adam. Yanında, onu buraya getiren irikıyım görevli de vardı.

"Burdan hoşlanmış görünmüyorsun, ha, Klimkov?" diye sordu kara sakallı, mavi gözlüklü olanı. Dudaklarını da şapırdatmıştı konuşurken. Cırtlak sesi, adam için için gülüyormuş gibi bir garip çıkmıştı. Elinde tuttuğu fenerin ışığı mavi gözlüğünü parlatıyor, zaten görünmeyen gözlerini büsbütün görünmez kılıyordu. Yevsey'in yüreğine işliyor, o boş yüreği büsbütün eriterek onu, bu derin karanlıktan, çıldırtıcı günlerden çekip çıkaracak her şeyi, her isteneni yapmaya itiyordu. Bugünleri geride bırakmak, bu karabasana son vermek için yapmayacağı yoktu şu anda.

"Çıkarın beni," dedi kısık kısık.

"Çıkaracağım. Çıkaracağım seni," diye güldü mavi gözlüklü adam. "Daha fazlasını da yapacağım senin için. Hizmetime alacağım seni. Bu çıktığın yere şimdi sen adam tıkacaksın. Buraya ve daha başka hücrelere tıkacaksın insanları." Arada bir dudaklarını yalıyor, ağzını şapırdatıyordu konuşurken. "Aziz dostum Lukiç, seni bana emanet etmişti. Onun aziz anısına, değerli hizmetlerine layık bir iyilik edeceğim sana. İşe alıyorum seni. Başlangıç aylığın yirmi beş ruble."

Yevsey, hiçbir şey söylemedi ya da söyleyemedi. Yalnız iki büklüm eğildi adamın önünde.

"Bu gördüğün bay, Piyotr Petroviç yol gösterecek sana bundan sonra. İşini öğretecek. Yaşamayı öğretecek sana. Birlikte oturacaksınız. Anlaşıldı mı?"

"Evet!" diye atıldı oradan gri gözlü adam yüksek sesle.

"Birlikte oturmak şart. Benim için daha kolay olur böylesi..."

"Anlaştık öyleyse," dedi mavi gözlüklü. Sonra gene Yevsey'e döndü. Bu kez daha sakin, daha yumuşak bir ses tonuyla bir şeyler söyledi Yevsey'e. Pek anlamıyordu söylenenleri ama, şimdi biraz daha iyi sözler duyduğunu biliyordu. Bir umut ışığı belirdiğini biliyordu. Adamın sözlerini anlamadan da olsa bir bir yutmak çabasıyla, kara sakalın çevrelediği dudaklara dikti gözlerini ve hiç gözünü kırpmadan o kırmızı obur ağza baktı.

"Unutma ki Çar'ın, onun kutsal hayatının bekçisi olacaksın. Onun hayatını tehlikeye sokacak girişimleri, onun kutsal iktidarını tehdit eden saldırganları bastıracaksın. Anlaşıldı mı?"

"Size minnettarım efendim," diye bir ses çıktı Yevsey'den nasılsa.

Piyotr Petroviç birden elini havaya kaldırdı, "Ben her şeyi anlatırım ona. Şimdi bir işim var, gidiyorum," dedi.

"Gidebilirsin," dedi öteki. Sonra Yevsey'e döndü. "Eh, Klimkov, serbestsin artık. Görevin hayırlı olsun. Doğru dürüst çalışırsan mutlu olursun. Unutma, ne olursa olsun, kullanılmış kitap satan Raspopov'un öldürülme eyleminde 'cinayete yardım' suçunu işlemiş bir adamsın. Kendi ağzınla itiraf ettin bunu, ifadeni de imzaladın. Unutma bunu. Anlıyorsun, değil mi? Haydi git bakalım şimdi."

Filip Filipoviç kafasını sallıyordu ve tahtadan oyulmuşçasına, bir kalıp gibi duran sakalı da sallanıyordu başıyla birlikte. Sonra o tombul beyaz ve her bir parmağında altın yüzükler olan elini uzattı Yevsey'e.

Yevsey, gözlerini yumdu ve ürkek elini uzatmaya çabaladı.

"Sen de ne korkaksın be kardeşim!" dedi Filip Filipoviç gülerek. "Korkacak bir şey yok artık. Çar'ın hizmetindesin. Çar'ın hizmetinde olanlar hiçbir şeyden korkmaz. Sağlama bağlandın artık. Sıkı bas ayağını, anlıyor musun?"

Sokağa çıktığında, soluk alacak hali kalmamıştı Yevsey'in. Ayaklarını sürüye sürüye yürüyor, düştü düşecek sendeliyordu ikide bir. Piyotr, paltosunun yakasını kaldırdı, sağa sola bakındı ve bir arabaya "gel" dedi eliyle.

"Arabayla gidelim eve," dedi Yevsey'e.

Yevsey, gözlerinin ucuyla baktı adama. Birden şaşırdı, çığlık atacak kadar şaşırdı hem. Piyotr'un sinekkaydı traşlı yüzünde koca bir bıyık bitmişti ansızın.

"Eee? Ne bakıyorsun öyle?" diye sordu adam. Klimkov'un tepkisinden hoşlanmamışa benziyordu.

Yevsey başını önüne eğdi. Yeni kader yoldaşına, kaderinin getirdiği bu yeni sahibine bakmamaya çabaladı. Piyotr, parmak hesabı yapıyormuş gibi parmaklarının birini büküyor, ötekini kaldırıyor, kaşlarını çatıyor, sonra düzeltiyor ve durmadan dudaklarını ısırıyordu. Yerinde duramaz hali vardı. Arada bir de, "Çabuk! Çabuk be!" diye bağırıyordu şoföre.

Karla karışık yağmur yağıyordu. Hava soğuktu. Otomobil, sanki düz yolda gitmiyor da dimdik bir yokuştan aşağı pis, kapkara bir lağıma doğru yuvarlanıyormuş gibi geliyordu Yevsey'e.

Üç katlı büyük bir evin önünde durdular. Üç sıralı karanlık, kör pencerelerin yalnız birkaçından solgun, sarı ışıklar geliyordu. Çatının kenarında biriken yağmur suları gürültüyle yere akıyordu bir yandan.

"Merdivenleri çık," diye buyurdu Piyotr. Bıyığı yoktu şu anda.

Merdiveni tırmandılar, sıra sıra beyaz kapıların bulunduğu uzun bir koridorda yürüdüler. "Burası bir hapishane olmalı," diye düşündü Yevsey. Ama burnuna gelen keskin soğan ve çeşitli yemek kokuları yalanlıyordu bu düşüncesini. Rahat bir soluk aldı hapishane olmadığına sevinerek. Piyotr, acele acele açtı beyaz kapılardan birini. Elektrik düğmesini çevirdi ve içerisini gözden geçirdi.

"Kim olduğunu soran olursa," dedi Yevsey'e paltosunu çıkarırken, "benim yeğenim olduğunu söylersin. Çarsko Selo'dan geldin ve burada iş arıyorsun. Tamam mı? Sakın bir yanlışlık yapayım deme."

Piyotr, işi başından aşkın bir tavır içinde, aceleci, sinirli ve diken üstünde görünüyordu. Saçma sapan konuşuyor, sözden söze, konudan konuya atlıyordu. Zili çaldı, başını kapıdan dışarı uzattı.

"Semaver!" diye seslendi.

Yevsey, odanın bir köşesinde durmuş, sağına soluna bakınıyordu. Beklerliydi. Ne beklediğini bilmiyordu gerçi, ama ne yapacağını da bildiği yoktu.

"Paltonu çıkar da otur. Yandaki odada yatacaksın," dedi ajan. Bir yandan da portatif iskambil masasını kuruyordu. Cebinden bir defter ve bir deste iskambil çıkardı. Masada dört kişi oturuyormuş gibi dağıtmaya başladı kâğıtları.

"Anlarsın ya," diye konuşuyordu bir yandan. "Bizimkisi gizli iş. Çaktırmadan çalışacaksın. Kimseye belli etmeyeceksin yaptığın işi. Yoksa gidersin gümbürtüye. Seni de gebertirler Lukiç gibi."

"Öldürdüler mi Lukiç'i?" dedi Yevsey kısık kısık.

"Öldürdüler ya," dedi Piyotr öylesine, sıradan bir söz söylüyormuş gibi. Sonra eliyle alnını ovuşturdu bir, da-

ğıttığı iskambillere baktı. "Bin iki yüz on dördüncü ihtimal," dedi. "Bende bir as, karo yedilisi ve maça kızı var."

Bu söylediğini yazdı cebinden çıkardığı küçük deftere. Ve başını hiç kaldırmadan sürdürdü konuşmasını. İki değişik sesle konuşuyordu. İskambillerle ilgili, yani kendi kendine konuştuğunda, çok meşgul havalarda, Yevsey'e buyruklar yağdırırken kuru, kesin ve ezberindeki birtakım sözleri söylüyor gibiydi.

"Devrimciler, Çar'ın ve de Tanrı'nın düşmanıdırlar. Karo onlusu, üçlü, maça bacağı. Devrimciler, Almanlar tarafından satın alınmışlardır, Rusya'yı yok etmekle görevlidirler. Biz Ruslar, tüm ihtiyaçlarımızı karşılamaya başlamış bulunuyoruz... Ve Almanlar... Papaz, beşli ve dokuzlu... Hay Allah kahretsin, işte on altıncı ihtimal!"

Piyotr neşelendi ansızın. Gözleri parladı. Ve yüzünde, hafif bir duygunluk ışığı yandı.

"Ne diyordum?" diyerek gözlerini Yevsey'e çevirdi.

"Almanlardan söz ediyordunuz."

"Evet. Almanlar, açgözlüdür. Rus halkının düşmanıdırlar. Bizim ülkemizi kuşatmak amacındadırlar. Bütün ihtiyaçlarımızı kendi ülkelerinden sağlamamızı istiyorlar. Buna karşılık ekmek vermemizi istiyorlar onlara. Almanların ekmeği yoktur... Karo kızı... Yaşasın! Kupa ikilisi, sinek onlusu, onlu mu?.." Gözlerini kıstı bir, tavana baktı, göğüs geçirdi ve iskambilleri karıştırdı usta bir hareketle. "Zaten tüm yabancılar Rusya'nın servetini, gücünü kıskanıyor, çekemiyorlar bizi... Bin iki yüz on beşinci el... Ülkemizi karıştırmak, ihtilal yapmak, Çar'ı tahtından indirmek ve... Üç as... haaa! Yurdumuzun her yanında kendi yöneticilerini koymak istiyorlar. Onların yöneticileri başımızda olursa bizi kolayca ortadan kaldırabilecekler. Nasıl, hoşuna gider mi bu?"

"Yok, gitmez," dedi Yevsey. Hiçbir şey anlamamıştı aslında. Adamın parmaklarını izliyor, kâğıtları karıştırırken ya da dağıtırken nice usta, nice hızlı hareket ettiklerini düşünüyordu yalnızca.

"Kimsenin hoşuna gitmez elbet," diye onayladı Piyotr bilgiç bilgiç. "Aferin sana diyen bir öğretmen tavrı içindeydi. Gene iskambilleri dağıttı bir yandan ve düşünüyormuş gibilerden çenesini tuttu eliyle. "Bir Rus evladı olarak istemezsin böyle bir şey elbet. Öyleyse devrimcilere, yani yabancıların ajanlarına, casuslarına karşı savaşmalısın. Rusya'nın özgürlüğünü, bağımsızlığını savunmalısın. Çar'ın hayatını ve iktidarını savunmalısın. Senin işin bu işte. Bu işin nasıl yapılacağını ilerde öğreneceksin. Yalnız bir şey var: Sakın uyuma! Verilen emirleri harfi harfine yerine getir. Bizim gibi adamların arkalarında da gözü olmalıdır. Arkanda gözün yoksa hapı yuttun demektir... Maça ası, karo yedilisi, sinek onlusu..."

Adam o meşgul havalarda kumar talimi yaparken kapı çalındı. "Aç kapıyı," diye buyurdu Yevsey'e.

Kızıl, kıvır kıvır saçlı gençten biri girdi odaya elinde semaverle.

"İvan," dedi Piyotr, "bu benim yeğenim. Benim yanımda kalacak. Yandaki odayı hazırla."

"Bay Çizov aradı sizi," dedi İvan alçaktan.

"Sarhoş muydu gene?"

"Biraz. Sonra gene gelecekmiş."

Uşak gittikten sonra, "Çayı demle Yevsey," dedi ajan. "Kendine de bir bardak al. Çay iç. Karakolda kaç para aylık alıyordun?"

"Dokuz ruble."

"Paran var mı şimdi?"

"Yok."

"Biraz para lazım sana. Kendine bir takım elbise yaptırmalısın. Hep aynı giysiyle dolaşamazsın. Sen herkesi tanıyacaksın, ama kimse seni tanımamalı."

Gene mırıldanmaya başladı adam. İskambillerle konuşuyordu sanki. Yevsey, sessiz sessiz çay koyuyordu bardaklara. Olan bitene bir anlam vermeye çalışıyordu kafasında. Ama düşünecek halde değildi. Hastaydı. Tüyleri ikide bir diken diken oluyor, içine bir titreme geliyordu. Çayı döken elleri zangır zangırdı. Şöyle bir köşeye çekilip yatmak, gözlerini kapayıp çok uzun bir süre kalmak, uyumak ya da uyumadan düşünmek istiyordu. Daha önce hiç duymadığı sözcükler, kopuk kopuk dolaşıyordu kafasında. Hiçbir şeye anlam veremiyordu. Filip Filipoviç'in, "Kendini neden suçlu hissediyorsun öyleyse?" diyen ince sesi yankılanıyordu kulağında. Ajanın, "Dorimedont öldürüldü," diyen soğuk sesini duyuyordu boyuna. "On altıncı ihtimal!" diye haykıran alçak sesi duyuyordu.

Gürültüyle vuruldu kapı birden. Yevsey ürküyle silkindi, Piyotr kafasını masadan kaldırdı.

"Sen misin Saşa?"

"Kapıyı aç, kapıyı!" diye haykırdı öfkeli bir ses.

Yevsey kapıyı açtı. Kara bıyıklı, uzun boylu bir adam dikildi karşısına. Bir o yana sallanıyordu, bir bu yana. Bıyığının uçları, çenesinin dibine dek uzanıyordu. Pek inatçı bir bıyık olmalıydı, telleri kalındı. Çünkü aşağı sarkmıyor, dört bir yana fışkırıyordu dik dik. Şapkasını çıkardı, dazlak kafasını sergiledi böylece ve şapkayı yatağın üzerine atarak iki eliyle yüzünü ovuşturmaya başladı.

"Islak şapkanı yatağımın üstüne at demedik," dedi Piyotr.

"İyi ki bir yatağın var," dedi konuk boğuk sesle.

"Yevsey, paltoyu as!"

Konuk oturdu, uzun bacaklarını uzattı ve bir sigara yaktı.

"Kim bu Yevsey?" dedi bir yandan.

"Yeğenim."

"Eh, Âdem'le Havva'dan bu yana hep hısımız zaten. Votka var mı?"

Piyotr, Klimkov'a votka ve meyve suyu getirmesini buyurdu. Yevsey isteneni uşağa iletti, sonra masanın başına oturdu. Semaveri tam gözünün önüne yerleştirerek, yeni gelenin kendisini görmesini önledi aklınca.

"Ne var ne yok, iskambil bilgini?" diye sordu adam, kafasıyla kâğıtları göstererek.

Piyotr oturduğu yerde doğruldu ve büyük bir heyecanla, "İşin sırrını öğrendim!" dedi. "Hem valla, hem billa öğrendim."

"Vay vay vayyy!.. Öğrendin demek?" dedi konuk sinsi sinsi. "Aptal sen de!"

Kafası yavaş yavaş sallanıyordu konuşurken.

Piyotr defterini çıkardı, sayfaları hızla çevirdi, ateşli ateşli fısıldadı dostuna. "Ama Saşa, bildiğin gibi değil! On altıncı ihtimali keşfettim. Bu ne demek, biliyor musun? Tam bin iki yüz on dört kez dağıttım kâğıtları. Artık bulduğum ihtimaller tekrarlanıyor. Anlıyor musun? İki bin yedi yüz dört kez dağıtacağım. Tamam mı? Elli iki kere elli iki ne eder? İki bin yedi yüz dört. Her cinsten kaç iskambil varsa ona göre on üç el daha dağıtacağım. Otuz beş bin yüz elli iki kez. Ve bu dağıtımı, cins sayısına göre dört kez daha tekrarlayacağım. Eder yüz kırk bin altı yüz sekiz dağıtım."

"Aptalsın sen be!" dedi konuk. Burnundan konuşuyordu gene. Kafası sallanıyor, dudakları sinsi sinsi bükülüyordu bıyığının altında.

"Neden peki, neden? Söyle be Saşa! Söyle bakalım aptallık neresinde bunun?" diye yakarıyordu Piyotr. "Düşünsene, oynadığım oyunda kimin elinde ne kâğıt var bileceğim böylece. Bütün ihtimalleri bildikten sonra, kendi elimdeki kâğıda göre karşımdakinin elinde ne var, şipşak anlayacağım." Elindeki kâğıtları burnuna iyice yaklaştırdı. "Kâğıdıma baktım, baktım... Ne var bende? Maça ası, karo yedilisi, sinek onlusu. Demek ki, öteki oyunculardan birinde kupa papazı, karo beşlisi ve onlusu var. Ötekinde kupa ası ve yedilisi, sinek kızı ve daha ötekinde karo kızı, kupa ikilisi ve sinek onlusu var. Nasıl?"

Elleri titriyor, alnı boncuk boncuk terliyordu. Yüzünde garip, zavallı bir anlam vardı şimdi.

Klimkov, semaverin ardından gözucuyla baktığında Saşa'nın iki koca bulanık gözünü gördü. Göz aklarını kırmızı damarlar bürümüştü. O koca burun şişmiş gibi görünüyordu ve alnının sarı tenini sayısız sivilce doldurmuştu, bu sivilceler, iki şakağı arasında bir sargı bezi gibi uzanıyordu. Keskin, pis bir koku yayıldı adamdan ve bu, bir uğursuzluk belirtisi gibi geldi Yevsey'e. Ürküttü onu.

Piyotr defteri bağrına bastı ve elini havada salladı.

"Tek bir yanlış yapmadan oynayacağım o vakit," diye fısıldadı hırsla karışık bir heyecanla. "Yüz binler, milyonlar raks edecek karşımda. Hem de hiç üçkâğıt yapmadan. Sahtekârlık yapmadan... Tek bilgi sayesinde... Bilgi... Kendi öz bilgim. Her şey yasalara uygun..."

Böyle kendinden geçmiş konuşurken okkalıca bir yumruk indirdi göğsüne ve birden öksürmeye başladı.

Gıcık tuttu birden. Arkasına yaslandı, öksürdü, öksürdü, sonra gülmeye başladı.

"Nerde kaldı bu votka be!" diye homurdandı Saşa. Ve elindeki izmariti yere fırlattı.

"Yevsey, haydi git bir bak yavrucuğum..." diye söze başladı, ancak kapının vurulduğunu duyunca sustu. Votka gelmişti.

"Gene içiyorsun, ha?" dedi Piyotr gülerek.

"Hayır, içmiyorum, ama bir saniye sonra başlayacağım," dedi Saşa, uşağın elinden şişeyi alırken. "Hem hastasın hem içiyorsun."

"Sağlam adama zararı dokunur votkanın. İçki âlemi bir, hayal âlemi iki... Mesela sen... Yakında aklını oynatacaksın."

"Sen kendine bak, bana hiçbir şey olmaz."

"Olur, olur. Hem de çok güzel olur. Ben de çakarım biraz matematikten. Senin kafa bu hızla giderse fazla dayanmaz."

"Bizim de bir bildiğimiz var elbet," dedi Piyotr küskün bir homurtuyla.

"Eee, sus be!" dedi Saşa. Votkasını yudumluyor, bir lokma ekmeği burnuna tutuyordu konuşurken. İkinci bardağı doldurdu. Öne eğilip dirseklerini dizine dayadı. "Bugün," dedi ciddi ciddi, "generalle konuştum gene. Bir teklif yaptım kendisine. 'Bana istediğim imkânları ver,' dedim ona, 'istediğin adamları getireyim sana. Bir dernek kurdum mu, alayla adamı alırım avucumun içine.' Bizim general öfkelendi, iyi mi? Yanaklarını şişirdi, göbeğini çıkardı ve 'Aptal!' dedi bana. 'Neyin nasıl yapılacağını senden iyi bilirim ben.' Adama bak, her şeyi biliyor! Ama metresinin von Rutzen'in karşısında çıplak dans ettiğini

bilmez! Kızının çocuk aldırdığını bilmez! Değil mi?"

İkinci bardağın son yudumunu da çekti ve bir daha doldurdu. "Fareler," diye sürdürdü söylenmesini. "Hepsi de fare bunların. Neden yaşıyorlar, anlamıyorum. Yaşamaya hakları yok bu heriflerin. Mikrop bunlar be, mikrop! Hazreti Musa ne demişti? Yirmi üç bin frengili öldürülmeli demişti. Ve unutma ki, o yıllarda dünyada bugünkü kadar insan yoktu... Bana fırsat verseler, milyonları ortadan kaldırırım bugün! Milyonlarca adam var ölmesi gereken..."

"Başta sen, değil mi?" diye gülümsedi Piyotr. Saşa cevap vermedi bu soruya. Burnunu çekti ve öyle dalgın, kendinden geçmiş, sürdürdü konuşmasını. "Bütün o liberaller, generaller, devrimciler, sokak karıları... Koca bir yığın yapardım azizim, çakardım kibriti... Kanla sulardım bu toprağı! İnsan külüyle gübrelerdim ulan!"

Aşka gelmişti iyice adam. Ellerini, kollarını sallayarak konuşuyordu. "Ne hasat alırdık be! Besili köylüler, besili yöneticiler seçerdi. İnsan bir hayvandır biliyorsun... Büyük otlaklar, gübreli tarlalar gerekir ona. Kentleri yok ederdim azizim. Neyime gerek kent be! Gereksiz ne varsa, insanların koyunlar gibi, horozlar gibi basit yaşamasını engelleyen ne varsa yok ederdim. Kurtulurdum hepsinden. Cehennemin dibine yollardım, anlıyor musun?.."

İnsanın midesini bulandıran bu sözler vıcık vıcık yapıştı Yevsey'in yüreğine. Başı dönüyordu. Bu adamları dinlemek tehlikeli; dinleyebilmek, sözlerine dayanmak güçtü.

"Ya gene yakalayıp da bunun neler söylediğini sorarlarsa?" diye düşündü. "Ya beni tuzağa düşürmek için söylüyorsa adam bu sözleri? Ya beni yakalarlarsa gene?"

Gözle görülür biçimde titredi Yevsey ve sandalyesinden doğrularak, "İzninizle," dedi Piyotr'a.

"Nereye?" diye atıldı adam.
"Uykum var."
"Eh, git bakalım."
"Cehennemin dibine git!" diye uğurladı Yevsey'i Saşa.

IX

Klimkov sessizce soyundu karanlıkta. Lamba falan yakmadı. El yordamıyla yatağı buldu ve soğuk, nemli çarşaflara attı kendini. Hiçbir şey görmek, bir şey işitmek istemiyordu. Küçük, küçücük bir topak olup kimselere görünmemek, tortop olup kaybolmak istiyordu o karanlıkta. Saşa'nın iğneli sözleri yapışıktı daha kafasında. Pis kokusu burnunu çatlatıyor, alnının sarı teni üzerinde uzanan kırmızı sivilceler kuşağı gözünün içine giriyordu bu karanlıkta bile. Aslında, bitişik odadan gelen sesler gerçekten kulağında vın vın ediyor, bu düşüyle bütünleşiyordu.

"Ben köylüyüm," diyordu adam, "bilirim ne yapmak gerəktiğini..."

Elinde olmayarak dinlemeye başladı Yevsey konuşulanları. Bir yandan da aklını zorluyor, bu pis herifin ona kimi hatırlattığını bulmaya çalışıyordu kafasında; bulmak istediğinden de değil, gene elinde olmayarak önceden tanıdığı birine benzetiyordu Saşa'yı.

Karanlıktı. Soğuktu. Sönük, titrek ışıklar yansıyordu pencerelerde ikide bir. İnce bir kazıntı sesi geliyordu bir yerlerden. Dışarıda, rüzgârla karışık yağmur yağıyor, koca damlalar camlara çarpıyordu.

Aklına çok parlak bir fikir gelmiş gibi, "Manastıra gitmeliyim ben!" diye mırıldandı Klimkov kendi kendine. "Manastıra gitmeliyim!" Ve ansızın Tanrı'yı hatırladı. Kasabadaki yaşantısı sırasında adını çok az duyduğu

Tanrı'yı hatırladı. Hiç düşünmemişti onu daha önce. Yüreğinde hiç yer yoktu ona. Korkuyla, sakıngan bir ürküyle dolu yüreğinde Tanrı'nın mağfiretine sığınma umudu uyanmamıştı hiç. Tanrı'nın affettiği söylenirdi oysa. Şimdi, ansızın beklenmedik bir sıcaklık doldu yüreğine. Korkunç çaresizliğini silip götürdü bir anda. Yataktan fırladı, yere diz çöktü. Ellerini göğsüne bastırdı ve odanın en karanlık köşesine çevirdi başını. Gözlerini kapadı, durdu öyle. Hiçbir şey söylemeden, hiçbir şey düşünmeden hızla çarpan yüreğinin sesini dinledi. Yorgundu. Hava soğuktu. Oda soğuktu. Binlerce sivri uçlu iğne batıyordu tenine sanki. Titredi, ürperdi ve yatağına girdi gene.

Uyandığında, geceleyin o sözsüz duasını yönelttiği köşede bir ikona olmadığını gördü. İkona yerine iki resim asılıydı duvarda. Biri şapkasında yeşil bir kuştüyü bulunan bir avcının etli butlu bir kızı öpüşünü, ötekiyse poposu çıplak bir sarışını elinde çiçek tutarken canlandırıyordu.

Derin bir göğüs geçirdi ve ilgisiz bakışlarını gezdirdi odada. Elini yüzünü yıkayıp giyindikten sonra da pencerenin önüne oturdu. Kaldırım, sokak, evler, her şey, her şey pisti. Atlar, tembel adımlarla dolaşıyor, başlarını sallıyorlardı. Akşamdan kalma arabacılar dizginleri zor tutuyor, vidaları gevşemiş birer robot gibi sallanıyordu. Her zaman olduğu gibi çabuk çabuk yürüyordu insanlar çok aceleleri varmış gibi. Bir yere yetişmek çabasındaydılar sanki. Ancak bugün, çamura belenmiş, sırılsıklam olduklarından daha az tehlikeli görünüyordu bu insanlar.

Karnı açtı Yevsey'in. Ama çay istemeye, ekmek istemeye hakkı var mıydı, bilmiyordu. Bir taş gibi hareketsiz durdu öyle pencerenin önünde. Ve duvarın tıklatıldığını

duyana dek kımıldamadı. Sonra Piyotr'un odasına gitti, kapıda dikildi.

"Çayını içtin mi?" diye sordu ajan. Kalkmamıştı daha yataktan. "Çay iste uşaktan."

Piyotr çıplak ayaklarını çıkardı yorgandan, ayak parmaklarını dolandırdı havada. "Sana bir adam göstereceğim," dedi esneye esneye, "onu izleyeceksin. O nereye, sen oraya. Tamam mı? Bir yere girdiğinde saate bakacaksın. O yerde kaç saat, kaç dakika kaldığını saptayacaksın. Evden ne vakit çıkıyor? Kimle buluşuyor, kime selam veriyor, sokakta kiminle bakışıyor, onu bile kaçırmayacaksın gözden ve tüm bu adamların şeklini biçimini kazıyacaksın kafana. Sonra... Neyse... Birdenbire her şeyi söylememeliyim... Her şeyi birden anlayamazsın." Klimkov'a baktı Piyotr, sonra hafiften bir ıslık çaldı. Yan döndü, tembel tembel sürdürdü konuşmasını. "Saşa epey saçmaladı dün akşam. Duyduklarını sakın kimseye söyleme. Hastadır o. İçer üstelik. Beş para etmez, etmez de gene gözden çıkaramazsın onu, yararı dokunur insana. Öyle bir adam ki... Sen kılına dokunamazsın onun. Ama o, çiğ çiğ yer seni isterse. Bunu hiç unutma, e mi? Sana bir şey söyleyeyim mi kardeşim, bu adam öğrenciydi bir vakitler. Öğrenci olaylarının girdisini çıktısını, benden senden iyi bilir. Gerisi bana karanlık... Hapse bile girdi herif. Siyasi suçtan hem. Şimdi ayda yüz ruble alıyor. Şu işe bak! Tam yüz ruble!"

Piyotr'un sarkık suratından uyku akıyordu. Daha iyice uyanmamıştı. O asık, buruşuk suratla kalktı, giyindi, homur homur konuşuyordu bir yandan. "Bizim işin sakası yoktur," diyordu. "Şıp diye gırtlağına sarılamazsın ki adamın... Yüz tuzak hazırlayacaksın, birine düşecek... O da belki..."

Dün akşam, olaylarla dolu yorgun bir günün akşamı olduğu halde daha ilginç, daha canlı bulmuştu Piyotr'u Yevsey. Oysa şimdi huzursuz, tedirgin, hayatından bezmiş bir tavır içinde görünüyordu. Kolu kanadı kırık, çaresiz bir insandı şimdi karşısındaki Piyotr.

"Bütün gün yol mu tepeceğiz yani?" diye sormak yürekliliğini gösterdi.

"Gün olur gece de sürdürürsün taban tepmeyi," diye cevap verdi Piyotr. "Soğuk demezsin, kar demezsin yürürsün. Bizim mesleği çıkaran şeytan ruhlu biri olmalı..."

"Peki hepsi yakalanınca?" diye sordu bu kez Yevsey.

"Kim yani?"

"Bu düşmanlar..."

"Devrimciler, ya da siyasi suçlular, demek istiyorsun. Senin benim işim değil bu azizim. Biz bitiremeyiz onları. Bir ölüyor bin doğuyorlar."

Çay içerken defterini açtı Piyotr, baktı ve birden heyecanlandı. Sıçradı kalktı sandalyesinden, iskambilleri çıkardı, hızla yaydı masanın üzerine ve hesaplamaya başladı. "Bin iki yüz on altıncı el. Bende sinek üçlüsü, kupa yedilisi ve karo ası var..."

Evden çıkmadan kara bir palto, kara bir astragan papak giydi adam. Koltuğunun altına bir çanta sıkıştırdı. O bitkin halinden sıyrıldı birden, gerçek bir devlet görevlisi görünümüne bürünmeye çalıştı gülünç hareketlerle.

"Benim yakınımda yürüme sokakta," dedi sert sert. "Ve sakın konuşma benimle. Bir eve gideceğim ben önce, sen de gider bahçıvanın kulübesinde beklersin. Timofeyev'i beklediğini söylersin ona. Çok kalmayacağım zaten..."

Piyotr'u kalabalıkta kaybetmek korkusuyla tam peşin-

de yürüdü Yevsey. Gözünü adamın sırtından ayırmadı. Ama nasıl olduysa ortadan kayboldu Piyotr. Gerçekten, yürekten üzüldü Klimkov bu talihsizliğe. Acele adımlarla yürüdü ilkin, sonra durdu, bir sokak lambasına abandı. Karşısında koca bir ev vardı şimdi. Birinci katın pencerelerinde demir parmaklıklar, camların gerisinde derin karanlıklar vardı. Dış kapıyı gördü sonra, iri iri taşlarla döşenmiş kara pırıltılı bahçeyi gördü. İçeri girmeye korkuyordu. Sağa sola bakındı. Boyuna ayak değiştiriyor, ne yapacağını kestiremiyordu bir türlü.

Kızıla çalan seyrek sakallı bir adam belirdi birden bahçede. Kısa adımlarla yürüyor, kapıya doğru geliyordu. Kısaca bir palto ve bir kasket giymişti. Kasket iyice çekiliydi alnına. Yevsey'e göz kırptı adam. "Neden bahçıvana gitmedin?" diye fısıldadı.

"Sizi kaybettim," dedi Yevsey.

"Kaybettin mi? Bak, dikkatli olmalısın. Başın belaya girebilirdi bu yüzden. Dinle bak. Buradan üç kapı ötede belediye binası var. Az sonra bir adam çıkacak ordan. Adı Dimitri İlyiç Kurnokov'dur. Unutma, Kurnokov. Gel, göstereyim sana adamı."

Birkaç dakika sonra eski bir palto, buruşuk, kara bir şapka giymiş, kararlı adımlarla yürüyen bir adamın peşinde, kaldırımı tepiyordu Yevsey. Küçük bir köpek gibi izliyordu adamı. Adam uzun boyluydu. Güvenli bir yürüyüşü vardı. Hızlı yürüyor, elinde tuttuğu bastonu kimi sallıyor, kimi kaldırıma vuruyordu tak tak. Yer yer aklanmış kara kıvırcık saçlar fırlamıştı şapkasından dışarı. Kulakları üzerine ve ensesine özenle yerleşmiş gibi duruyordu bu saçlar.

Acıyordu Yevsey insanlara. İlk kez sarıyordu böyle bir

duygu yüreğini. Evet, çok zavallı bir yaratıktı bu insanoğlu. Boncuk boncuk ter damlaları belirdi yüzünde birden. Karşıdan karşıya geçerken birbirine karışıyordu ayakları. Bir o kaldırıma koştu, bir ötekine. Sonra bir kez daha geçti caddeyi ve kendisine doğru gelen bir adamla yüz yüze geldi. Esmer, sakallı bir surat duruyordu gözlerinin önünde şimdi. Kalın kaşları vardı adamın. Renginden başka hiçbir şeyi belirgin olmayan mavi gözleri vardı. Aptal bir gülümseme yayılıydı suratında. Adamın dudakları kımıldıyordu. Ya bir şarkı mırıldanıyor ya da kendi kendine konuşuyor olmalıydı.

Klimkov durdu, yüzünden yağmur gibi damlayan teri sildi elleriyle. Sonra başı önde, omuzları düşük, gözleri yerde izlemeye başladı adamı. Arada bir gözlerini kaldırıyor, kurbanını gözden kaçırmamaya çabalıyordu.

"Genç değil," diye düşündü. "Yoksula benzer. Hep yoksulluktan... Bir de korkudan..."

Allahlık'ı hatırladı birden, tüyleri diken diken oldu.

"Ne yaptığımı duysa gebertir beni," diye düşündü. Ve garip bir pişmanlık duygusuyla acıdı Allahlık'a.

Sokağın bitmez tükenmez gürültüsünü duydu kulakları birden. Soğuk, vıcık vıcık çamur, ayaklar ve tekerler altından fışkırıyor, oraya buraya sıçrıyordu. Büyük bir sıkkınlık, büyük bir yalnızlık duygusu sardı Klimkov'u. Rayissa'yı düşündü ve bu yolların bir an önce bitmesini diledi içinden.

İzlediği adam bir evin kapısında durdu, zili çaldı, şapkasını çıkardı, yüzünü yelpazeledi, sonra yerleştirdi gene şapkayı kafasına. Yevsey, sokağın köşesinde durdu. Adamdan beş-altı adım ötedeydi. Acıyan gözlerle baktı adamın yüzüne ve ansızın onunla konuşma isteği sardı

yüreğini. Yevsey'in bu istekli ve acımalı bakışlarını fark etti adam, ters ters baktı ona, sonra başını çevirdi. Utandı Yevsey. Başını öne eğdi, iri ve ıslak bir taşın üzerine çöktü. "Bir kötülük görmedim ki ben bu adamdan," diye yakındı kendi kendine. "Bana bir zararı dokunmuş olsaydı neyse... Ama böyle durup dururken... Yolunda giden adamı izlemek..."

"Milli Emniyet'ten misin?" diye fısıldıyordu biri Yevsey'e: Uzun boylu, kızıla çalan kıvırcık saçlı bir köylüydü bu. Önünde kirden meşinleşmiş bir önlük, elinde sopalı bir süpürge vardı.

"Evet," diye cevap verdi Yevsey ve bu söz ağzından çıktığı anda da, "Söylememeliydim," diye düşündü.

"Şimdi de sen mi?" dedi kapıcı. "Hepiniz Kurnokov'un peşindesiniz ha?"

"Evet."

"Haaa... Git söyle patronlarına, bu sabah tren istasyonundan bavullu bir adam geldi evine. Üç bavul vardı elinde. Polis kaydını yaptırmadı daha. Yirmi dört saat mühleti var. Yakışıklı, üstü başı düzgün bir genç bu. Bıyıklı." Sustu kapıcı, elindeki süpürgeyi kaldırımda gezdirdi birkaç kez. Pabucunu, paçasını sırılsıklam etti Yevsey'in. Yağlı çamur damlaları, sıçramaya hazırmış gibi yapıştı paçalarına. Süpürmeyi kesti adam. Yevsey'in yüzüne baka baka konuştu:

"Çok belli ediyorsun kendini. Karşındakiler hiç de aptal değil yani, biliyor musun? En azından senin kadar akıllı onlar da. Hem senin gibilerini kokusundan tanırlar... Biraz uzaklaşsan iyi olur."

Söz dinler bir tavırla uzaklaştı Yevsey. Karşı kaldırımda Yakov Zarubin'i gördü ansızın. Yeni bir palto, pırıl pı-

rıl eldivenler giymişti. Elinde bastonu vardı. Başına kara bir fötr oturtmuş, azdan yana yatırmıştı şapkayı. Kırıta kırıta yürüyordu Yevsey'e doğru. Kendini dünya güzeli sanan bir yosma gibi kıkır kıkır güldü, "Günaydın," dedi Yevsey'e.

"Günaydın," bile diyemedi Yevsey. Öyle şaşkın bakıyordu.

"Senin yerine ben duracağım burada. Sen Somov Barı'na gideceksin. Lebed Caddesi'nde. Git, Nikolay Pavlov'u sor. Sana gösterirler..."

Yevsey'in şaşkınlığı geçmemişti daha. "Sen de mi Milli Emniyet'tesin?" diye sordu Zarubin'e.

"Senden on gün önce girdim," dedi Yakov. "Neden sordun?"

Adamın pırıl pırıl gözlerine, küçük, esmer suratına bakıyordu daha.

"Beni sen ispiyonladın, değil mi?" diyebildi sonunda.

"N'olmuş yani? Allahlık'ı da sen ispiyonlamadın mı?"

Dalgın dalgın düşündü bir Yevsey, sonra zar zor konuştu. "Önce sen beni ispiyonladın. Bir tek sana söylemiştim ben onları."

"Ve Allahlık da bir tek sana söylemişti... Hıh!" diye omuz silkti Yakov kırıta kırıta. Sonra güldü, Yevsey'in omzuna vurdu. "Hadi bakalım, azgın tavuk," dedi. "Geç kalacaksın."

Bastonunu sallaya sallaya yürümeye başladı Yevsey'in yanı sıra. "Bu iş, iyi iş," dedi. "Tam bana göre. Krallar gibi yaşıyor insan. Sonra, sağı solu dolaşıyorsun, dünyada olup biteni herkesten çok sen biliyorsun. Dediğin dedik, çaldığın düdük. Bak, görüyor musun bu üstümdekini? Gelsin kızlar, gelsin... anlarsın ya..."

Bunları da söyledikten sonra gerisin geri döndü, hızlı adımlarla uzaklaştı Yevsey'den. Döndü, baktı ardından bir süre Klimkov. Derin düşüncelere dalmıştı. Hiç aklı yoktu bu Yakov'un. Hiç, ama hiç aklı yoktu. Kendisini üstün gördü şimdi ondan. Onun kadar bile olamazdı Yakov. Onu böylesine doygun, böylesine iyi giyimli görmek midesini bulandırdı.

"Beni ispiyonladı. Ben Allahlık'ın sırlarını verdimse, korkumdan verdim. Peki, Yakov neden yaptı bunu?" Bu soruya doğru dürüst cevap veremedi Yevsey. Sonra, "Evet," dedi kendi kendine. "Her şeyi zaman gösterecek. Bakalım kim ak, kim kara çıkacak sonunda."

Bara vardığında, Nikolay Pavlov'u sordu. Bir merdiven gösterdiler ona. Çıktı. Piyotr'un sesi geliyordu bir yerlerden.

"Bir takım iskambilde elli iki kâğıt var. Bu kentte, benim bölgemde binlerce insan var. Birkaç yüzünü tanırım bunların. Kim kimin metresi, kim nerde oturur, kim nerde çalışır, bilirim. Kâğıtların elli iki olduğunu nasıl biliyorsam, bunları da öyle bilirim. Ama gel gör ki, insanlar değişir. Oysa iskambiller değişmez dostum, değişmez..."

Sesin geldiği kapıdan girdi içeri Yevsey. Saşa vardı Piyotr'dan başka. Bir de daha önce görmediği uzun boylu, enine boyuna, iriyarı bir adam, pencerenin yanına dikilmiş, gazete okuyordu. Yüzü görünmüyordu adamın.

"Al sana bir aptalın salağı daha!" sözleriyle karşıladı Saşa Yevsey'i. Küçümseyen gözlerle baktı ona. "Eşsiz aptallık örneği, duyuyor musun Maklakov?"

Gazete okuyan adam, gazetesini indirdi ve limon sıkılmış gibi parlak, iri gözlerle aşağıdan yukarı süzdü Yevsey'i.

"Evet," dedi sonra.

Pis bir kaz tüyü sapıyla dişlerini temizlemekte olan Piyotr, birden telaşlandı Yevsey'i görünce ve dünyayı döndüren kendisiymiş gibi işgüzar bir tavırla rapor vermesini istedi ondan. Az önce yemek yenmişti anlaşılan. Yemek artıkları duruyordu masanın üzerinde. Keskin bir yağ ve lahana turşusu kokusu geliyordu Yevsey'in burnuna. Daha da acıktırdı bu koku onu. Piyotr'un karşısına dikildi ve hiç de ciddi olmayan, umursamaz, donuk bir sesle tekrarladı kapıcıdan aldığı bilgiyi. Yevsey konuşmaya başlar başlamaz katladı gazetesini Maklakov, gazeteyi tutan eliyle ötekini ardında kavuşturdu, kafasını uzatmış, gözleri fal taşı gibi açık, dinlemeye koyuldu. Arada bir de ayak değiştirerek bıyıklarını buruyor, sonra gene arkasına koyuyordu elini. Bıyıkları, saçları gibi sarıydı. Garip bir sarı ama. Tek tük beyazlarla, kafasına ve de burnunun altına kuş pislemiş gibi duruyordu. Kaşları kalın, gözleri cam gibi parlak ve soğuktu. Üstünde, hokka gibi oturmuş, ısmarlama olduğu belli bir takım elbise vardı ve iri gövdesinin güvenli hareketleriyle kırışıp düzeliyordu. Sesi kalındı, erkeksiydi. Bütün bu özellikler Piyotr'dan da, Saşa'dan da ayırıyordu Maklakov'u. Daha oturaklı bir adamdı.

"Bavulları kapıcı mı taşımış?" diye sordu Yevsey'e.

"Bilmem, söylemedi," dedi Yevsey. "Öyleyse kapıcı taşımadı bavulları," dedi adam, gözüyle görmüş gibi. "Taşısaydı hafif ya da ağır olduklarını söylerdi. Yani bavulları kendileri taşımışlar." Sonra ötekilere döndü, "Bildiridir herhalde," dedi. "Son bildirileri..."

"Anlaşıldı, evde arama yapacağız," dedi Saşa. "Hemen arayalım!" diye ekledi heyecanla. Havada bir yumruk salladı ve kötü kötü sövdü ayrıca.

"Teksir makinesini bulmalıyız. Yazının kaligrafisini saptayın çocuklar. Teksir makinesini ayarlarım ben. Bir-iki de kul dikerim başına... Gerisi kolay. Tutuklarız o canavarları. Sonra gelsin paralar... Gelsin paralar, gelsin kızlar..." Keyiflenmişti Saşa, son sözleri adi bir Çingene havası gibi çıktı ağzından.

"Fena fikir değil!" diye haykırdı Piyotr.

Maklakov, Yevsey'e baktı, "Yemek yedin mi?" diye sordu.

"Hayır."

"İşte senin yemeğin," dedi Piyotr. Kafasıyla masayı gösteriyordu. "Haydi, sallanma."

"Neden artıkları yesin efendim?" dedi Maklakov ve kapıya doğru ilerledi. Kapıyı araladı, "Bir servis daha lütfen!" diye seslendi.

Saşa, Piyotr'un kulağına eğilmiş, duyulur bir sesle fısıldıyordu. "Geçen yıl el koydukları teksir makinesini al Afanasov'dan. Ödünç dersen verir."

Maklakov onlara baktı, hiçbir şey söylemedi. Kafasını çevirirken bıyıklarını burdu bir kez daha.

Yemeği getiren garsonla birlikte ufak tefek, anasından uşak doğmuş izlenimi bırakan yüzü sivilce dolu bir adam girdi içeri. Herkese ayrı ayrı temenna çaktı. Yevsey'in elini sıktı ve "Benim adım Solovyov," dedi. Sonra ötekilere döndü, "Haberi duydunuz mu arkadaşlar?" dedi. "Bu akşam Hıristo'da yemek veriyor devrimciler. Bizden üç kişi garson gidecek Hıristo Restoran'a. Biri sen, Piyotr."

"Gene mi ben?" diye atıldı Piyotr. Yüzü kıpkırmızı oldu öfkeden. Böyle öfkelenince daha yaşlı görünüyordu. "İki aydır üçüncü oluyor bu! Hep ben, hep ben! Garson rolü oynamaktan bıktım be! Bu kadarı da fazla! Hayır efendim, gitmeyeceğim."

"Benimle böyle konuşamazsın."

"Solovyov! Söyler misin neden hep beni seçiyorlar uşaklığa? Babalarının uşağı mı var yani?"

"Kusursuz bir uşağa benzediğin için, canım," dedi ordan Saşa. Keyifli keyifli gülüyordu.

"Bizden üç kişi olacak," dedi gene Solovyov göğüs geçirerek. "Birer biraya ne dersiniz?"

Piyotr hemen kapıyı açtı, seslendi: "Beş-altı bira!"

Sonra pencereye doğru yürüdü, iki elinin parmaklarını birbirine geçirerek şaklattı.

"Görüyorsun ya, Maklakov," dedi Saşa. "Adamlarımızdan hiçbiri ciddi tutmuyor işi. Şevkle çalışmıyor hiçbiri. Oysa devrimciler... Bizden iyi çalışıyorlar. Yemek vermeler, toplantılar, broşür dağıtmalar, fabrikalarda açık açık propaganda yapmalar... Arı gibi çalışıyorlar, arı gibi! Biz daha uyuyalım!"

Maklakov sustu. Gözlerini kaldırıp Saşa'ya da bakmadı. Ufak tefek, uşak kılıklı Solovyov elinden geldiğince sevimli olmaya çalışarak şımarık şımarık güldü, havayı yumuşatmak ister gibilerden konuşmaya başladı.

"Geçen gün istasyonda bir kız gördüm. Koltuğunda kitaplar. Aslında daha yazdan mimlemiştim kızı. Yazlıkta görmüştüm... 'Aferin kızım,' dediydim içimden, 'sen bu yolda devam et, yakında görüşürüz.' Ne diyordum, istasyonda gördüm onu bu kez. Sağda solda ne var diye bakınırken, baktım, bizimki elinde bir valiz volta atıyor. Yaklaştım, terbiyemi takındım, 'Sizinle bir-iki çift laf edebilir miyim?' diye sordum. Baktım, kız birden sarardı soldu. Valizi arkasına sakladı sözüm ona. Kaçar mı? 'Ah benim küçük kuşum,' dedim içimden, 'senin başın dertte.' Hemen karakola götürdüm. Valizi açtılar, tonlarla 'Kurtu-

luş'. 'Kurtuluş'un son sayısı. Ve de daha birçok önemli belge. Kızı aldım, Milli Emniyet'e götürdüm. N'aparsın? Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi... Villaya götürdüm onu... Arabada hep başını çevirdi, hiç yüzüme bakmadı. Gözleri dolu doluydu, ama bir damla yaş akıtmadı o güzel al yanaklarına. Ağzını açıp tek kelime söylemedi. Çenesi sıkıymış zaten, sonradan öğrendik. Neyse, 'Rahat mısınız bayan?' dedim, cevap vermedi..."

Solovyov kıs kıs güldü. Kırış kırış oldu o sivilceli yüzü.

"Kim bu kız?" diye sordu oradan Maklakov.

"Dr. Melikov'un kızı."

"Haaa," dedi Saşa, "tanırım."

"Ciddi bir adam," dedi Solovyov.

"Tanırım onu," diye tekrarladı Saşa. "Bütün doktorlar gibi hokkabazın tekidir o da. Beni iyileştirmeye kalkmıştı bir vakitler..."

"Seni artık Tanrı bile iyileştiremez!" dedi Solovyov. "Bir ayağın çukurda artık."

"Defol ordan!" diye tersledi Solovyov'u Saşa.

Maklakov pencereden bakıyordu. "Kız ağladı mı?" diye sordu istifini bozmadan.

"Hayır. Ama pek sevinmedi elbet. Kızları tutuklamaktan hiç hoşlanmıyorum hani... Eh, ne de olsa benim de kızım var..." Önemli bir şey söylemiş gibilerden ötekilere baktı, ama kimse gülmedi bu söze.

"Sen ne bekliyorsun Maklakov?" diye sordu Saşa öfkeli bir sesle.

"Yemeğini bitirsin diye bekliyorum... Acelemiz ne? Arkamızdan atlı kovalamıyor."

"Hey, baksana," diye seslendi Saşa, Klimkov'a. "Biraz çabuk yesene sen!"

Bir yandan yiyor, bir yandan dinliyordu Yevsey. İnceliyordu bu adamları için için. Hiçbirinin Saşa gibi öfkeli, katı ve kötü olmadığına sevindi.

Kendini sevdirmek istedi bu adamlara. Onlara yaranmak istedi. Çatalı bıçağı bıraktı, kirli bir peçeteyle sildi ağzını.

"Hazırım," dedi.

Yevsey'in "hazırım" demesiyle kapının ardına kadar açılması bir oldu. Üstü başı paralanmış, sıyrık içinde bir genç düşer gibi girdi içeri, elini zar zor ağzına götürmüş, "Şşşş," diyordu bir yandan. Sonra kapıdan dışarı uzattı başını, sağa sola bakındı, kulağını dikti, dinledi biraz, sonra yavaşça kapattı kapıyı. "Kilitlenmez mi bu kapı?" dedi. "Anahtarı nerde?" Gene bir bakındı fal taşı gibi açık ama kapanmaya can atan gözlerle, sonra derin bir soluk aldı, "Ohh, Allahıma şükür!" dedi.

"Ne oldu ulan?" dedi Saşa. "Gene ne oldu? Gene mi dayak yedin?"

Delikanlı şaşkın şaşkın koştu Saşa'ya doğru. Soluk soluğaydı. Elini kolunu sallıyor, yüzündeki teri siliyordu bir yandan. Kısık bir sesle mırıldanmaya başladı. "Peşimdeler gene. Öldürmek istediler beni. Çekiçle öldüreceklerdi hem. Çekiçle. Hapishaneden geliyordum, iki kişi düştü peşime. Ziyaret saatiydi. Dışarı çıktım, baktım bunlar kapıda. İki kişi... Birinin cebinde çekiç vardı..."

"Belki de tabancaydı ulan," dedi Solovyov o kısacık boynunu uzatarak.

"Hayır, çekiçti."

"Gözünle gördün mü?" dedi Saşa alaylı alaylı.

"Görmeye ne hacet? Ben bilmiyor muyum sanki. Çekiçle öldürecekler beni. Sessiz. Küt, tamam!"

Boyunbağını düzeltti, ceketini ilikledi, ceplerini karıştırdı bir, sonra terden sırılsıklam olmuş kıvırcık saçlarını yokladı eliyle. Sinirli sinirli dolaştırıyordu ellerini orasında burasında. Kollarının koptu kopacak bir görünümü vardı. Solgun, kemikli yüzü ter içindeydi. Kara gözleri bir o yana dönüyordu, bir bu yana. Ansızın durdu gözbebekleri. Korkuyla açıldı. Yevsey'i görmüştü. Gözlerini ondan ayırmadan geri geri gitti kapıya doğru.

"Bu kim? Bu da kim?" diye sordu ürkek ürkek.

Maklakov gencin yanına gitti, elini tuttu.

"Kendine gel Yelizar!" dedi. "Bizden o. Yeni bir görevli."

"Tanıyor musunuz peki? Tanıyor musunuz?"

"Hay aptal!" dedi oradan Saşa. "Sen bir doktora görünsen iyi olur."

"Sen hiç ömründe tranvayın altına itildin mi? Ha, itildin mi? Cevabın hayır. Bekle öyleyse. Bana babalanmak için bir fırın ekmek yersin sen daha."

"Şuna bak, Maklakov," diye sözünü kesti gencin Saşa. Ama genç bırakmadı.

"Kimliği belirsiz kişiler tarafından sabaha kadar dayak yedin mi? Ha? Yedin mi? Kimliği belirsiz kişilerden hem! Bu kasabada yüzlerce insan var benim tanımadığım. Yüz binlerce! Allah gibi! Her zaman, her yerde varlar! Yüz binlerle hem! Ve ben, ben tek başımayım. Bir kişiyim ben!"

Solovyov en yumuşak, en inandırıcı sesiyle konuşmaya kalktı. Ama sözleri, bu öfkeli gencin daha sayılmadık serüvenlerini haykıran heyecanlı sesiyle boğuldu. Korkuyordu genç. Korkmuştu. Dayanacak hali kalmamıştı anlaşılan. Klimkov'un başı dönmeye, midesi bulanmaya başladı gene. Alçak sesle konuşmaya çalışan bu çaresiz gencin, o

ürkek ellerini sallaya sallaya, eğile doğrula söylediği sözler, bu zavallı fısıltılar, zorla yutturulan lokma gibi midesine iniyor, hasta ediyordu onu. Sanki kocaman, kapkara bir şey kapıyı hızla açacak, odada ne varsa kıracak, kim varsa yok edecekti. Bu duyguyla ikide bir kapıya bakıyor, beklediğinin daha gelmediğine öfkeleniyordu.

Maklakov omzuna dokundu. "Haydi, gidelim," dedi.

Arabaya bindiklerinde, "Bu iş bana göre değil," dedi titrek titrek.

"Neden?" diye sordu Maklakov.

"Korkak bir adamım ben. Korkağım."

"Geçer. Kaybolur ilerde."

"Hiçbir şey kaybolmaz," diye cevap verdi Yevsey.

"Her şey geçer, her şey geçer."

Soğuktu. Karanlıktı. Sulusepken kar yağıyordu. Sokak lambaları, otomobil ışıkları çamurlu su birikintilerinde yansıyor, sarı sarı yamalar oluşturuyordu. İnsanlar ve atlar çamurlara basıyor, etrafa saçıyordu kara damlaları. Yevsey'in kafası bomboştu. Hiçbir şey düşünemiyordu. Gözlerini ileri dikmiş, bakıyordu öyle. Maklakov'un ona baktığını sezinledi.

"Alışırsın," dedi Maklakov. "Başka bir iş buldunsa, hemen istifa et. Ha? Buldun mu başka bir iş yoksa?"

"Yok."

"Epeydir Milli Emniyet'te misin?"

"Dünden beri."

"Haaa... şimdi anladım..."

"Nereye götürüyorsun beni?" diye sordu Yevsey ürkek ürkek.

Bu soruya cevap vermedi Maklakov. "Akraban var mı senin?"

"Yok, hayır. Kimsem yok."

Ajan bir şeyler söyleyecek oldu, ama sustu. Gözleri kapanıyordu. Burnundan soluyordu. Bıyıkları tir tirdi. Kilise çanının ılık sesi doldurdu havayı. Bu duygulu bakır parçası tatlı bir türkü mırıldanıyor, evlerin damlarını sarıyordu yankılı sesiyle. Kenti kara bir kubbe gibi örten bulutları aşamıyordu ama.

"Yarın pazar," dedi Maklakov. "Kiliseye gider misin?"

"Yok," dedi Yevsey. "Neden?"

"Bilmem... Nedeni yok... Kalabalık oluyor kiliseler..."

"Ben giderim kiliseye. Hele sabah ayinine bayılırım. Bir yandan koronun kulağı okşayan sesi, bir yandan pencerelerden süzülmeye başlayan gün ışığı... Bambaşka bir âleme götürür beni..."

Maklakov'un böyle sıradan bir insan gibi konuşması Yevsey'i ona yaklaştırdı. Kendinden söz etmek gereğini duydu.

"Evet, güzeldir kilise korosu," diye söze başladı. "Küçükken köy kilisesinin korosundaydım ben de. İnsan koroda şarkı söylerken nerde olduğunu unutuyor... Kendinden geçiyor... Daha dünyaya gelmemiş, başka bir dünyadaymış gibi oluyor insan..."

"Geldik," dedi Maklakov.

Yevsey göğüs geçirdi, oraya buraya dağılmış küçük binalardan oluşan istasyona baktı. Birden önlerine çıkmış, yollarını kesmişti sanki bu istasyon.

Büyük bir kalabalık kaynaşıyordu peronların birinde. Yaklaştılar, bir duvara yaslanıp izlemeye koyuldular olanları. Polis düdükleri, jandarma düdükleri çın çın kulaklarında... Kara gözlü, güneş yanığı tenli ince uzun bir kadın gülüyor, kahkahaları ta uzaklardan duyuluyordu.

"Bu gülen kadını iyi belle," dedi Maklakov. "Yanındaki adamı da," diye ekledi sonra gene fısıldayarak. "Adı Sarah Lurie onun. Ebedir. Sadovaya'da, 7 numarada oturur. Hapis yattı bu kadın, sürgün yedi... Çok zekidir kendisi. Çok akıllıdır. Yanındaki de eski sürgünlerden. Hızlı gazetecilerden..."

Ansızın, tanış bir yüz görmüş olmalıydı Maklakov. Telaşa kapıldı birden ve şapkasını burnuna indirdi alışkın bir el hareketiyle. Sonra sesini iyice alçaltarak sürdürdü konuşmasını. "Şu kara paltolu kasketli adamı görüyor musun? Kızıl saçlı hani?" Evet anlamında başını salladı Yevsey. "Yazardır o. Mironov. Tam dört kez girdi çıktı. Gezmediği hapishane kalmadı. Kitap okur musun sen?"

"Yok," dedi Yevsey.

"İşte bu olmadı. Okuyacağın kitabı iyi seçtikten sonra... Okumaktan zarar gelmez adama."

Tepesinde boynuzu, kafasında kocaman üç korkunç gözüyle uzun, kara bir yılan göründü. Madeni gövdesi tekdüze bir ses çıkararak sallanıyor, bir yandan da cıyak cıyak bağırıyordu koca yılan. Hızlı hızlı istasyona girdi, sonra yavaşça durdu ve dev bir soluk saldı havaya. Islak, yoğun, bembeyaz bir soluk... Kızgın buhar tanecikleri Yevsey'in yüzünü dövüyordu. Kara kara kımıldanan insan gövdeleri belirdi gözünün önünde. Kimi sağa koşuyordu, kimi sola.

Yevsey, bu kara demir yığınını ilk kez bunca yakından görüyordu. Canlıydı demir sanki. Hırslıydı. Öfkeyle soluyordu kara yılan. Ve bütün gücüyle üstüne çekiyordu Yevsey'in dikkatini. Pek hayra yorulası değildi bu duygu. Kötü bir şeyler olacaktı mutlaka. Trenin korkunç, yuvarlak ve kör eden koca gözleri Yevsey'i sarıyor, korkutuyor-

du. Bir daha hiç aklından çıkmayacak olan koca kırmızı tekerler dönüyor, çelik kolu pırıltılar saçarak sallanıyordu. Büyük, dev bir bıçak gibi inip kalkıyordu kol. Maklakov şaşkınlıkla ünledi birden.

"Ne oldu?" diye atıldı Yevsey.

"Yok bir şey," dedi ajan. Cevabını vermek istemediği bir soru karşısında kalmıştı. Yanakları kızardı. Dudaklarını ısırıyordu boyuna. Bakışlarının yönünden, yazarı izlediğini anladı Yevsey. Yazar, hiç telaşsız, bıyığını bura bura yürüyordu orada. Kendisinden daha yaşlıca, iri kemikli bir adam vardı yanında. Ceketinin önü açıktı. Kocaman kafasının üzerinde hafif bir yazlık şapka vardı. Arkadaşı sesli sesli gülüyor, kırmızı sakallı çenesini yukarı dike dike bir şeyler söylüyordu. "Sonra gittim, gittim..."

Yazar, şapkasını çıkardı, birine selam verdi. Saçları kısa kesilmişti. Alnı açıktı. Elmacıkkemikleri çıkık, burnu geniş, gözleriyse çekikti. Beğenmedi adamın yüzünü Klimkov. Hiç hoş bulmadı. Gür kızıl bıyıkları, sert, güvenli ve buyrukçu bir anlatım veriyordu yüzüne.

"Gel," dedi Maklakov. "Birlikte gidecekler galiba. Çok dikkatli olmalıyız. Bu yeni gelen çok tecrübeli bir kurttur."

Caddeye çıkıp bir arabaya atladılar.

"Şu arabayı izle," dedi şoföre Maklakov. Sonra sustu ve uzun süre hiç konuşmadan durdu öyle. Kamburunu çıkarmış, sallanıp duruyordu ciddi ciddi. "Geçen yaz," diye mırıldandı sonunda, "evinde arama yapmıştım."

"Yazarın evinde mi?" diye sordu Yevsey.

"Evet. Daha hızlı, daha hızlı," diye buyurdu bir yandan Maklakov. Önlerindeki araba durmuştu.

Az sonra indi arabadan ve şoförün eline paraları bıraktı saymadan.

"Bekle," dedi Yevsey'e ve nemli karanlığın içinde kayboldu. Az sonra sesini duydu Yevsey:

"Affedersiniz, Yakovlev'in evi burası mı acaba?"

Derinden gelen bir ses cevap verdi ona. "Hayır, burası Pertzev'in evi."

"Yakovlev'inki hangisi acaba?"

"Bilmiyorum."

"Affedersiniz, rahatsız ettim..."

Yevsey parmaklığa yaslanmış, Maklakov'un ağır adımlarını sayıyordu.

"İnsanları izlemek kolay olsa gerek," diye düşündü.

Ajan, Yevsey'in yanına vardığında canı sıkkın görünüyordu.

"Burada işler kesat," dedi. "Yarın sabah kılık değiştirir, bu evi gözlersin."

Yürümeye başladılar. Maklakov'un bıdır bıdır konuşmaları, davul tokmağı gibi iniyordu Klimkov'un kulaklarına.

"Bu eve girenin çıkanın her haline dikkat edeceksin. Suratları nasıl; giysileri, yüzleri, duyabilirsen soluk alışları nasıl, öğreneceksin bir bir. Her insan başka başkadır. Her birinin kendine özgü birtakım özellikleri vardır. Bakışlarında, sesinde, yürürken ellerini sallayışında ya da... neyse cebine sokuşunda... efendime söyleyeyim, birine selam verirken şapkasını çıkarışında, takışında... Bir özellik, bir farklılık vardır mutlaka. Anlıyor musun? Bizim işte en önemli şey bellektir. Belleğin güçlü olacak, her şeyi kazıyacaksın kafana."

Ajan öfkeyle konuşuyormuş, hoşnutsuz bir hali varmış gibi geldi Yevsey'e. Üzüldü buna. Telaşlandı.

"Senin suratın çok dikkat çeken cinsten bir surat. Hele

gözlerin... Böyle olmaz. Öyle dümdüz, sanki hiç işin yokmuş gibi yürümemelisin. Dolaşıyormuş, birini izliyormuş gibi yapmamalısın. Sokak serserisinden farkın yok bu halinle. Bir şey satıyormuş gibi davranabilirsin örneğin. Al eline bir tepsi, içine iğne iplik koy, saç tokası, kurdele gibi ufak tefek şeyler koy, hiç değilse satıcı süsü ver kendine. Yarın bütün bunları almanı sağlayacağım ben. Sonra kapı kapı dolaşır, evlerin hizmetçileriyle, uşaklarıyla tanışırsın." Maklakov sustu sözünün burasında, sakalını çıkardı, cebine koydu, şapkasını düzeltti, yürüyüşünü de değiştirerek daha yayvan adımlarla ilerlemeye başladı. "Hizmetçiler, uşaklar hanımlarına, efendilerine çamur atmaya hazırdır hep. Ağızlarından laf almak çok kolaydır. Hele kadın olanlar, aşçılar, dadılar, oda hizmetçileri... Dedikoduya bayılırlar." Birden sesinin tonunu değiştirdi ajan, "İliğime kemiğime kadar dondum," dedi. "Haydi bara gidelim."

"Benim param yok ama," dedi Yevsey.

"Olmasın," dedi ajan.

Barda o buyrukçu ses tonunu kuşandı gene, "Bir konyak," dedi barmene. "İki de bira. Konyak duble olsun." Yevsey'e döndü, "Konyak ister misin?" diye sordu.

"Yok, içki içmem ben," diye cevap verdi Yevsey. Utanmıştı.

"İçmediğin daha iyi," dedi ajan.

Adam, arayan gözlerle baktı Klimkov'un yüzüne. Bıyığını burdu bir, gözlerini kapadı ve enine boyuna öyle bir gerindi ki kütürdeyen kemiklerinin sesi duyuldu. Konyak içti sonra bir yudum ve konuşmasını sürdürdü. "Evet, içmediğin daha iyi... Bir de çenesi düşük olmadığın iyi... Fazla konuşmuyorsun. Söyle bakalım ne düşünüyorsun böyle durmadan?"

Yevsey başını önüne eğdi, suskun durdu bir süre.

"Kendimi düşünüyorum... Her şeyi düşünüyorum..." dedi sonunda kısık kısık.

"Evet ama ne? Kendinle ilgili ne düşünüyorsun, çevrenle ilgili ne düşünüyorsun?"

Maklakov'un gözleri parlıyordu konyaktan. "Belki de diyorum," dedi Yevsey, "bir manastıra kapansam iyi olur."

"O da nerden çıktı? Tanrı'ya inanır mısın?"

Biraz düşündü Yevsey bu soru üzerine. Sonra özür diler gibi cevap verdi:

"İnanıyorum evet. Ne var ki Tanrı'yı düşünmüyorum. Kendimi düşünüyorum yalnız. Tanrı'ya göre neyim ben? Onun gözünde neyim?"

"Boş ver. Haydi içelim."

Bütün yürekliliğini toplayıp bir bardak birayı dikti kafasına Yevsey. Soğuktu bira. Acıydı. Tüyleri diken diken oldu. Dudaklarını yaladı, sonra "Çok dayak atar mısın?" diye sordu birden.

"Kim? Ben mi?" dedi ajan. Hem şaşırmış hem de öfkelenmiş görünüyordu bu soruya.

"Yok, yani... Sen ol, başka ajanlar olsun... Çok dayak atar mısınız?"

"Ajan değil de, 'memurlar' demelisin," diye düzeltti adam Yevsey'i. Gülümsedi. "Evet, çok adam döver memurlar, ama ben, şahsen hiç dayak atmadım."

Bir isteksizlik çöktü adama birden. Kafası karışık, omuzları düşüktü şimdi. Kaynar suyla yıkanmış bir bez parçası gibi çekmişti sanki, küçülmüştü. Beyaz yüzü gölgelenmişti birden.

"Sana bir şey söyleyeyim mi?" diye fısıldadı ajan. "Bi-

zimkisi sokak köpeğinin yaşantısından beter. Bize kem gözle bakmayan tek insanoğlu yok, anlıyor musun?" Sonra güldü birden. Az daha eğildi Yevsey'e doğru. "Ama kırk yılda bir bize insanmışız gibi davrandıkları da oluyor. Bak, aşağı yukarı beş yılda bir kez insan muamelesi yaptılar bana... Bir albayın evindeydik. Jandarmalarla baskına gelmiştik. Ben çavuş kılığındaydım, jandarma çavuşu. Pek iyi değildim o gün, ateşim vardı, ayakta duracak halim yoktu kısacası. Sivil giyinmişti albay. Gülümseyerek, biraz da mahcup bir tavırla aldı bizi içeri. İriyarı, aslan gibi adam... Uzun uzun elleri, kedi bıyığı gibi iki yana uzamış, heybetli bıyıkları var. Oda oda dolaştı bizimle. Aramaya yardım ediyordu sanki. 'Siz' diye konuştu hep bizimle. Saygılıydı. Kazara birimize çarpsa özür diliyordu. Bir tuhaf olduk hepimiz. Biz albayın evini aramaya gelmemiştik de o bize kendi evini aratıyordu sanki. Koskoca albay... Biz, bir avuç beş para etmez adam... Başımızda da çobanımız, Subay yani... Albay, ünü Rusya'yı aşmış adam. Gazetelerde boy boy resmi çıkmış. Saygın adam. Biz gelmiş, gece yarısı evini arıyoruz... İnsan utanır bu adamı gece yarısı yataktan kaldırmaya. Bir ara baktım, bana bakıyor Albay. Yanıma geldi. 'Otursanıza,' dedi. 'Hasta gibi bir haliniz var. Oturunuz lütfen.' Büsbütün deli etti bu sözler beni. Zaten canımdan bezmişim. Oturdum. 'Çekil başımdan,' diye düşündüm içimden. Ama albay, 'Size biraz ilaç versem?' diyordu. Herkes susmuştu. Ne bana bakıyordu gözler ne de ona." Maklakov hafiften güldü sözünün burasında. "Kalktı bana kinin verdi. Çiğnedim kinini. Ağzımda dayanılmaz bir acılık, yüreğimde bambaşka bir acı, çiğnedim Albay'ın verdiği ilacı. Ayağa kalksam yığılacaktım olduğum yere. Albay, Subay'a döndü,

benim karakola götürülmemi buyurdu. Zaten arama bitmişti. Bizim Subay, 'Ne yazık ki sizi karakola götürmek zorundayım, tutuklusunuz,' dedi oradan. 'Eh, olur elbet,' dedi Albay hiç istifini bozmadan. 'Tutuklayın beni. Herkesin kendine göre bir becerisi vardır.' Gülerek söyledi bu sözleri. Hiç... öylesine konuşuyormuş gibi."

Yevsey hoşlandı bu hikâyeden. Yüreği eridi. Büyük bir yakınlık duydu Albay'a karşı. Maklakov'a nasıl yararlı olabilirdi acaba?

"İyi bir adam bu," dedi Yevsey, ajana.

Ajan göğüs geçirdi. Bir bardak konyak daha istedi garsondan ve yavaş yavaş yudumlamaya başladı. Sonra birden yere eğdi gözlerini ve kafasını masaya düşürdü.

Bir şeyler söylemek istiyordu Yevsey, bir yığın sözcük düzensiz ve karışık dolaşıyordu kafasında. Ama bu sözleri aklı başında, düzgün bir cümle halinde sıralamayı beceremedi. Bir hayli uğraştıktan sonra toparladı sorusunu.

"O da bizim düşmanlarımızın safında mı?" dedi.

"Kim?" dedi ajan, başını hafiften kaldırarak.

"Albay."

"Hangi düşman? Sen ne konuşuyorsun, oğlum?" Ajanın yüzünü alaycı, küçümser bir ifade bürümüştü. Dudaklarını büzdü, "Pöh!" diye bir ses çıktı adamdan. Yevsey utandı; Maklakov, onun cevabını beklemeden ayağa kalktı, bir gümüş attı masanın üzerine.

"Hesaba yaz," dedi birine.

Şapkasını giydi ve Klimkov'a hiçbir şey söylemeden kapıya doğru yürüdü. Yevsey, şapkasını giymeye bile cesaret edemeden, sessiz adımlarla izledi onu.

"Yarın saat tam dokuzda dediğim yerde olacaksın," dedi sokakta Maklakov. "Saat on ikide başkası alacak nöbeti."

Ellerini paltosunun cebine soktu ve karanlığın içinde kayboldu ajan.

"Allahaısmarladık bile demedi," diye düşündü Yevsey. Issız sokaklarda şaşkın adımlarla yürüyordu.

Hasta gibiydi. Dört bir yanı karanlıktı. Karanlık çepçevre sarmıştı onu. Soğuktu. İçtiği biranın acılığı ağzından göğsüne inmişti, kalbi bir hızlı atıyor, bir yavaşlıyordu. Biçimlendiremediği bir yığın belirsiz düşünce, iri kar taneleri gibi savruluyordu kafasında.

"Eh, işte birinci günüm," diye düşündü. "Görevimi yaptım bugün. Birisi de kalkıp aferin deseydi... Benden hoşlanan biri çıksaydı bir de..."

X

Kuzeni Yakov göğsüne oturmuş, gırtlağını sıkıyordu Yevsey'in. Sımsıkı tutmuş, top gibi sallıyordu kafasını. Uyandı Yevsey. Korkunç bir düşten uyanmıştı. Ve uyanması, bitişik odada söven Piyotr'un öfkeli haykırışı yüzündendi. "Bu imparatorluğun içine tüküreyim," diyordu. "İmparatorluğun da, bütün bu düzenbazlığın da..."

Bir kadın güldü ve başka bir ses, "Susss, sus," dedi. "Uluma!"

"Onu bunu bilmem," diyordu Piyotr. "Doğruyu eğriyi keşfedecek vaktim yok benim. Aptal değilim. Canımı da sokakta bulmadım. Gencim, yaşamak istiyorum. Maymun gibi giyin, garson kılığına gir, sonra da dört saat ordan oraya koşup komünistlere hizmet et... Ayaklarım şişti be! Kızılların önünde eğilip doğrulmaktan belim koptu."

Birkaç saat sonra Pertzev'in evinin karşısındaki köşeye dikilmişti Yevsey. Evin önünden belki yüz kez geçmiş, pencereleri saymış, evin uzunluğunu adımlarıyla ölçmüş, eski duvarlarını iyice incelemişti. Daha incelemesi, aklında tutması gerekli ayrıntılar vardı belki, ama yorulmuştu. Sonra da gelip bu köşeye dikilmişti. Ama durup dinlenmeye vakit olmadı pek. Yazar omuzlarına palto atmış, kapıdan çıkıyordu. Ayağında terlik, başında eğreti bir şapka vardı. Karşı kaldırıma geçti, doğru Yevsey'in yanına geldi.

"Vuracak bana," diye düşündü Yevsey. Adamın yüzü

vakur, güvenli, adımları sertti. Kızıla çalan kaşları çatıktı. Yürüyüp gitmeye davrandı Yevsey, ama ayağını kaldıramadı yerden. Korkudan çivilenmişti olduğu yerde.

"Niçin burda duruyorsun?" dedi adam öfkeli öfkeli.

"Hiiiç..."

"Çekil git burdan."

"Olmaz, yapamam."

"Bak, al bu mektubu ve git. Seni buraya kim gönderdiyse ona ver mektubumu."

"Olmaz, alamam..."

"Niçin peki?"

Adamın mavi gözleri sert sert bakıyordu. Gözlerin bu buyruğuna boyun eğmezlik edemedi Yevsey. Korkuyordu. Yüzünü başka yana çevirdi, "Bana... Bana... Bana yasak," dedi zar zor. "Sizden ya da başka birinden bir şey almak yasak bana. Konuşmak da yasak."

Yazar acı acı güldü ve zarfı Yevsey'in eline sıkıştırdı.

Yevsey zarfı aldı, yürümeye başladı. Bir bomba tutuyormuş; uğursuz, öldürücü bir zehir tutuyormuş gibi sımsıkı yumdu sağ elini, göğüs hizasında havada tuta tuta koşmaya başladı. Parmakları soğuktan donuyordu.

"Şimdi ne olacak? Bana ne yapacaklar?" diye düşünüyordu bir yandan. Korkuyordu, çok korkuyordu.

Birden zarfın kapalı olmadığını fark etti. Şaşırdı buna. Durdu. Sağına soluna bakındı ve çabucak çıkardı mektubu zarftan.

"Bu aptaldan beni kurtarın, Mironov," yazıyordu kâğıtta.

Rahat bir soluk aldı. "Bunu Maklakov'a vereceğim. Beni azarlayacak ama olsun," diye düşündü. Korkusu hafiflemişti biraz. Ama üzgündü, çok üzgündü. Çok sevdiği

bu ajanı memnun edecek bir iş yapmamıştı. Başaramamıştı işi... Demek ona göre değildi bu iş. Demek o, bu işe göre değildi.

Maklakov, karalar giymiş, küçük, kısık gözlü biriyle yemek yiyordu.

"Tanıştırayım," dedi. "Klimkov, Krasavin."

Yevsey mektubu çıkarmak üzere cebine uzandı. "Olanları anlatayım," dedi utana sıkıla.

Maklakov elini havaya kaldırdı. "Sonra anlatırsın," diye kesti sözünü. "Otur şimdi yemek ye."

Maklakov'un yüzü solgun, gözleri çukura gömük, düz, kumral saçları dağınıktı.

"Dün akşam sarhoştu mutlaka," diye düşündü Yevsey.

"Hayır, Timofey Vasilyeviç," dedi kısık gözlü adam soğuk soğuk. "Yanılıyorsun. İnsan kendini verirse, her işin bir güzel yanı vardır."

Maklakov kısa bir bakış kondurdu adamın yüzüne ve bir dikişte koca bir bardak votkayı bitirdi:

"Onlar da bizim gibi insan, ama neye yarar? Her kafadan bir ses çıkıyor. Biri bir şey söylüyor, biri başka bir şey. Ben, bildiğimi okuyorum bu arada elbet."

Adamın kısık gözleri etrafta dolaşıyordu durmadan. Yevsey onun bakışlarını izliyordu. Bunu sezen Krasavin, kaplumbağa kabuğundan yapılma çerçeveli gözlüğünü taktı gözüne. Hareketleri yavaş, dikkatli ve temkinliydi adamın. Kara bir kedi gibi tetikte ve kurnazdı aynı zamanda. Dişleri küçük ve keskin, burnu dümdüz ve inceydi. Konuşunca pembe kulakları oynuyordu ileri geri. Yamuk parmaklarıyla elindeki ekmeği ufalıyor, küçük küçük parçaları birer solucan gibi yuvarlayarak tabağın kenarına koyuyordu.

Kafasıyla Yevsey'i gösterdi, "Yardımcı mı?" diye sordu.

"Evet."

"Ee, nasıl gidiyor bakalım, delikanlı?"

"Daha dün başladım işe..."

Krasavin bilgiç bilgiç başını salladı. Kara bıyıklarını bura bura, yavaşça konuşmaya başladı. "Ee, elbet basamazsın yılanın kuyruğuna Timofey Vasilyeviç. Kadere karşı gelemezsin. Tanrı'nın yasalarına göre çocuklar büyür, büyükler ölür. Ne var ki ne seni ilgilendirir bu, ne de beni. Tanrı'nın işine karışılmaz. Herkesin işi kendine. Bizim işimiz, yasalara ve düzene karşı gelenleri yakalamaktır. Kolay değil, karışık bir iş elbet. Bir bakıma avlanmak gibi bir şey."

Maklakov masadan kalktı, bir köşeye dikildi, oradan Yevsey'e baktı, başıyla bir hareket yaptı gene.

"Ee, neydi o bakalım?" diye sordu.

Yevsey, mektubu verdi ona. Ajan okudu, şaşkın şaşkın baktı bir Klimkov'un yüzüne, sonra gene okudu yazıyı.

"Bunu nerden buldun?" diye fısıldadı.

Utangaç bir fısıltıyla cevapladı onu Yevsey:

"Kendi verdi bana. Sokağa çıktı... verdi."

Bir tokat ya da bir yumruk bekliyordu Yevsey, korkuyla irkildi, elleriyle başını kolladı, ama adamın kısık kısık güldüğünü duyunca ürke ürke başını kaldırdı. Ajan, ağzı kulaklarına varmış, gözleri mutlu pırıltılarla dolu inceliyordu zarfı.

"Ne garip adamsın sen be!" dedi Maklakov. "Şimdi çeneni sıkı tut, kimseye söz etme bundan, e mi?"

"Başarıdan dolayı kutlayacak mıyız seni yani?" diye sordu Krasavin.

"Ee, ister," dedi Maklakov. "Ama sonunda Japonlar

toz etti bizi de Gavrilo!" diye haykırdı sonra neşeyle. Ellerini ovuşturuyordu keyifli keyifli.

"Doğrusunu söylemek gerekirse senin bu konudaki görüşünü kabul etmiyorum," dedi Krasavin, pembe kulaklarını sallaya sallaya. "Bir ders aldık, kabul. Tecrübe, tecrübedir. Ama az Rus kanı dökülmedi, değil mi? Nice güçsüz olduğumuz iyice ortaya çıktı."

"Ee? Kabahat kimde?"

"Japonlarda elbet. Ne istiyor bizden durup dururken? Herkes kendi sınırı içinde yaşasaydı... Yetmiyor mu?"

Tartışma böylece sürüp gitti. Ve Yevsey, Maklakov'un mektuba karşı tavrından rahatlamış, dünyadan habersiz izledi konuşmaları. Aklı başka yerlerdeydi. Ajanın yüzüne baktı, Piyotr'la birlikte yaşamaktan iyiydi belki onunla oturmak. Kendi adamlarına, bir yığın büyük yetkiliye söven ve pekâlâ Allahlık gibi tutuklanması hiç de güç olmayan bu adamla yaşasaydı daha iyi olurdu belki...

Krasavin gitti. Maklakov mektubu aldı, bir kez daha okudu ve Yevsey'e bakarak katıla katıla güldü.

"Sakın kimseye söz etme bundan, anlaşıldı mı? Kendi çıktı senin yanına geldi ha?"

"Evet. Geldi ve 'Çekil buradan,' dedi." Suçlu suçlu güldü Yevsey.

Ajan gözlerini kıstı, pencereden dışarı baktı, düşünceli bir tavırla başını salladı. "Evet, evet. Satıcı kılığına girmelisin. Ben sana demiştim zaten. Bugün serbestsin. Sana göre iş yok. Haydi, güle güle. Sana göre bir şeyler ayarlayacağım yakında."

Maklakov elini uzattı. Uşakça, ezik bir tavırla dokundu bu ele Yevsey ve bir kez daha mutlu, bir kez daha rahatlamış, çıktı gitti.

XI

Birkaç hafta içinde iyice alıştı ortama Klimkov. Eski geniş yürekliliğine, eski dünyadan habersiz rahatlığına kavuştu. Her sabah sımsıkı giyinmiş, üşüme kaygısından uzak, tıngır mıngır düşüyordu yollara. İçinde ne aransa bulunan küçük bir satıcı çantası omzundan, boynundan dolanıp göğsünün üstünde sarkıyordu. İlk işi ajanların uğrak yeri olan barlardan birine ya da karakola, şubeye gidip günlük talimatı almaktı. Meslektaşlarından birinin evine uğramak zorunda kaldığı sabahlar da olurdu talimat için. Her şey açık ve en basit biçimde anlatılırdı ona:

"Şu şu eve git. Uşaklarla, hizmetçilerle tanış. Evdeki yaşantıyı öğren."

Hizmetçilerle ilk karşılaştığında, sattığı malların ucuzluğu ya da küçük armağanlarla yaklaşacaktı onlara. Sonra yavaş yavaş ve dikkatli dikkatli soracaktı sorularını, ağızlarından laf almaya çalışacaktı belli etmeden. Aldığı bilginin yetersiz olduğuna karar vermişse, eksiği kafasından tamamlardı Yevsey. Bu tamamlama işini yaparken ihtiyar, şişman ve bir tilki kadar hassas olan Solovyov'un çizdiği plana uygun hikâyeler yaratmayı öğrenmişti.

Solovyov, "Bizi ilgilendiren adamların," demişti bir kez o yapış yapış sesiyle, "yolları yordamları, alışkanlıkları hep birbirinin aynıdır. Tanrı'ya inanmazlar, kiliseye gitmezler, üstleri başları eski, ama davranışları uygardır. Çok kitap okurlar. Geç vakte kadar otururlar geceleri. Sık sık toplanırlar dostlarıyla, ama çok az şarap içer ve

hiç iskambil oynamazlar. Yabancı ülkelerden, hükümet sistemlerinden konuşurlar. Sosyalizm ve halkların özgürlüğü üzerine konuşurlar. Bir de, büyük yoksul kitlelerden konuşurlar. Onları Çarımıza karşı başkaldırmak, hükümeti devirmek, en üst görevleri almak ve sosyalizm yoluyla serfliği getirmek amacıyla kışkırtmak gerektiğine inanırlar. Böylece herkesin özgürlüğe, bağımsızlığa kavuşacağına inanırlar." Ajanın ürkek sesi giderek söndü ve kayboldu. Öksürdü, kalbi sıkışmış gibi derin bir soluk aldı, sonra gene konuşmaya başladı. "Özgürlük... Herkes sever özgürlüğü, herkes ister. Ama bana özgürlük versen, dünyadaki en büyük kötülüğü yapmayacağım ne malum? İşte mesele burda. Bir çocuğa bile sınırsız bir özgürlük tanınamaz. Kutsal adamlar, Tanrı'nın elçileri... Onlar bile şeytana uydular. İyilik de insanlar için, kötülük de. Tanrı'nın elçileri bile hata yaptıktan sonra... İnsanların hayatı özgürlükle değil, korkuyla bağlıdır birbirine. Bir arada yaşamaları için özgürlük değil, yasa gereklidir onlara. Zincir gereklidir. Yasalarla yönetilir insanlar. Ama devrimciler yasa tanımıyorlar. Yasalara karşı geliyorlar. Çeşit çeşit devrimci var. Kimi sabırsız. Hemencecik devirmek istiyorlar hükümeti. Çar'ı devirmek istiyorlar. Bombalarla falan... Şipşak halletmek istiyorlar meseleyi. Bir başka grup sabırlı, beklemeye razı. Önce bir genel isyan çıkaralım diyorlar, sonra gebertelim baştakileri." Solovyov o yapışkan dilini şaplattı sözün burasında, gözlerini kaldırdı, tavana baktı bir. "Bu adamların politikasını çözmek güç bizim için. Bilmiyoruz. Kim bilir, belki bir bildikleri vardır... Ama bize göre ihanettir bu yaptıkları. Saçma bir ihanet... Biz Çar'ın, Tanrı'nın sadık görevlisi Çar'ın isteklerini yerine getiririz. Tanrı'dan sonra ona

inanırız biz. Demek ki onun isteklerini yerine getirmek, en kutsal görevimizdir." Sözün burasında gene bir öksürdü Solovyov, "Devrimcilerin güvenini kazanmak için, yakınmalı insan. 'Yoksullara yaşama hakkı yok,' demeli. 'Polis bize karşı çok kötü davranıyor, yasa tanımıyor,' demeli. 'Yasa denen şey kalmadı, düzen bozuk,' demeli. Anlıyor musun? Bu devrimciler, kötü niyetli insanlar... Kötü, ama saf yürekli... Onların hoşlandığı sözleri söyledin mi, şıp diye yakalarsın adamları. Bir oltalık canları var anlayacağın. Hizmetçilerin karşısında uyanık ol. Aptal değil onlar. Zorda kalırsan sattığın malların fiyatını indir. Müşteri kaybetmektense ucuza sat, anlıyor musun? Ama sakın kuşku uyandırma. 'Neden acaba bu kadar ucuza satıyor, bu işin içinde bir iş var,' diye düşünebilirler. Sonra ağzından laf almaya kalkarlar. Böyle durumlara düşmektense, ucuzlukla değil de dostlukla yaklaş onlara. Şöyle çıtır pıtır, ateşli, dolgun memeli bir tane ayarladın mı, tamamdır. İstediğini öğrenirsin ondan. Gömleğinin düğmesini diker sana, gece yatağına çağırır... Sen de istediğin her şeyi rahatça alırsın ondan. Hani anlarsın ya, şöyle ufak tefek, küçük bir fındıkkurdu ha? Bir kadının açmayacağı kapı yoktur, bu sözümü unutma."

Bu ufak tefek, tombul, yüzü gözü çiçekbozuğu, kolları kıllı adam, kadınlardan söz ederken o etli dudakları ıslak ıslak, gözleri fal taşı gibi açık konuşurdu. Sesini iyice alçaltır, karşısında kadın görüyormuş gibi pis pis fısıldardı. Kalın, kısık boynu ter içinde kalır, orası burası oynardı sinirli sinirli. Ve üzerlerinde ne kaş ne de kirpik bulunan gözleri kaygan bir sıvıyla dolardı. Burnu çok keskin olan Yevsey, Solovyov'un kokusunu keşfetmekte gecikmedi: Adam buram buram et kokuyordu; kokuşmuş, kurtlanmış et.

Yevsey daha Milli Emniyet'e geçmeden, polis hesabına çalışırken yani, bu siyasi polislere çok önemli kişiler gözüyle bakardı. Her şeyi bilirdi ajanlar. Her şey avuçlarının içindeydi. Bir yığın dostları, yardımcıları vardı. Her yerde gözleri, kulakları vardı. Ama hepsini birden tutuklayıp da sonra işsiz kalmasınlar diye yapmıyorlardı bu işi. Milli Emniyet'e giren herkes, ant içerdi de başlardı işe. Hiç kimseye, babalarına, analarına ya da kardeşlerine bile acımayacaklarına ve görevlerini hiçbir kul oğluna söylemeyeceklerine ve ömürlerinin sonuna kadar görevde kalacaklarına ant içerlerdi.

Yevsey kaşları çatık, keskin bakışlı adamlar olarak hayal ederdi onları. Az konuşan, sözleri öyle sıradan insanlar tarafından anlaşılmayacak kadar üst düzeyde olan insanlar düşlemişti. Olağanüstü güçleri vardı bu ajanların. İnsanları gözünden okuyan, hayatın sırlarını çözmüş, ermiş insanlar olarak düşünmüştü bunları.

Ama şimdi görüyordu ki başkalarından farklı değildi bu insanlar. Başkalarından ürkünç, herhangi bir insandan daha tehlikeli değillerdi. Tersine, başka insanlardan daha sıkı bir dostluk ilişkisi içindeydiler sanki. Daha büyük bir dayanışma içindeydiler. Yaptıkları yanlışları, uğradıkları başarısızlıkları anlatmaktan çekinmiyor, kendi yaptıklarına kendileri gülüyordu hatta kimi vakit. Ve sıradan hepsi, her biri aynı derecede saygısızdı üstlerine karşı. Hepsi, ama hepsi mutlaka sövüyordu müdürlerine. Şurası da bir gerçek ki, gazaplarının miktarı değişiyordu, ama sonuç olarak mutlaka takacak bir kulp buluyorlardı üstlerine.

Aralarında bir bağ olduğu, bir diğerinin derdiyle ilgilendikleri görülüyordu. Diyelim ki toplantı var, içlerinden biri gecikti. Ya da görünmedi. Hepsi birden telaşla-

nıyor, ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Yevsey'i, Zarubin'i ya da yardımcılardan birini koşturup başka bir toplanma yerinde aratıyorlardı adamı. Başına bir şey gelmesinden korkuyorlardı öncelikle. Adamın onları atlattığı ya da keyfinden geciktiği, gelmediği düşünülmüyordu hiç.

Hayret edilecek bir başka nokta da, ajanlardan çoğunun paraya önem vermez görünmesiydi. Arkadaşlarından biri çok önemsiz bir şey için borç istese herkes seferber olur, istenen parayı sağlarlardı. Bu önemsiz şey, kumardı örneğin. Genellikle kumar oynamak ya da şehvet gibi, içki gibi şeylere harcamak için aranırdı para. Hepsi de bayılırdı kumar oynamaya. İskambil hilelerine ilgileri, bir çocuğun çok hoşlandığı şeye gösterdiği ilgi kadar derindi. Her gün yeni bir oyun hilesi, yeni bir hokkabazlık öğrenmeyi görev bilirlerdi.

Üstlerinin zamparalıklarını anlatırlardı bir de. Çok kıskanırlardı onların başarılı gece âlemlerini. Tanıdıkları bildikleri sokak kadınlarının enlerini boylarını, en ince ayrıntısına kadar anlatmaktan büyük zevk duyarlardı. Memelerinin kaç kilo çektiğini, yumuşaklıklarının derecesini, işlerindeki ustalığı bir bir anlatırlardı. Bu konuşmaları, kadınlarla ilişkide uygulanması gereken en zevkli yöntemler üzerine büyük bir tartışmaya döner, her kafadan bir ses çıkar, herkes bildiği en iyi şekli şemaili anlatma yarışına girerdi. Çoğu bekârdı bunların. Ve hemen hemen hepsi de gençti. Kadın, içki gibi bir şeydi onlar için. Sinirleri gevşetici, rahat bir uyku çekmek için gerekli, o köpek yaşantısının kötümserliğini alıp götürücü bir ilaçtı sanki. Hemen hepsinin cebinde açık saçık kadın resimleri bulunurdu. Arada bir bu resimleri çıkarır çıkarır bakar, Yevsey'in içinde büyük bir merak uyandıran, kimi vakit

midesini bulandıran ayıp işaretler yaparlardı birbirlerine. Bazılarının homoseksüel olduğunu öğrendi Yevsey. Ve çoğu o kötü hastalığa tutulmuştu. Müzmin ayyaşlar vardı aralarında, içmek için yaşayanlar vardı. En kısa yoldan sarhoşluğa varmak için votkayla birayı, birayla konyağı karıştırıp içiyordu bu ayyaşlar.

Yaptığı işten hoşlanan, işine istekle bağlı olan görevlilerin sayısı azdı. Bunlar yaptıkları işle övünürler; durmadan böbürlenir, kendilerine büyük kahraman gözüyle bakarlardı. Ama büyük bir çoğunluk, istemeye istemeye, tek yapmış olmak için yapardı görevini.

Başarılı bir tuzak kurup avladıkları canavarlardan, ganimetlerinden söz ederken nefret okunmazdı yüzlerinde. Yalnız Saşa başkaydı. Anlatırken bile korkunç bir öfkeye yapılır, kaynayan su gibi fokurdardı Saşa avından konuşurken. Hiçbirine benzemeyen tek bir kişi vardı, o da iriyarı, vücudu kıllı, kalın, boğuk sesli Melnikov'du. Garip bir biçimde boynunu eğerdi bu adam yürürken. Ve çok az konuşurdu. Kara gözleri hep tetikte, hep beklerliydi ve Yevsey, bu adamın hep korkunç bir şeyler düşündüğünü, tasarladığını sanırdı. Krasavin ve Solovyov da ötekilere benzemezdi. Krasavin kindar, intikam almaktan büyük zevk duyan bir adam olması; ötekiyse işkenceden, kandan ve kadından büyük bir iştiyakla söz etmesi ve bu işlerden gerçekten büyük zevk duymasıyla ayrılıyordu arkadaşlarından.

Gençler arasında en göze çarpanı, en başkalarına benzemeyeni Yakov Zarubin'di. Hep iş üstündeydi bu adam. Her vakit bir şeyle uğraşır, herkesle konuşur, durup dururken bir konu açar, devrimcilerle ilgili sorular sorardı durmadan. Hep öfkeli bir görünümü vardı, kaşları çatık

dururdu hep. Konuşur konuşur, arada bir cebinden defterini çıkarır, notlar alırdı. Tüm önemli ajanlarla dostluk kurmuştu. Aslında, hiç kimse onu sevmez ve o küçük defterine kuşkuyla bakarlardı...

Hepsinin devrimcilere ilişkin görüşleri, düşünceleri aynıydı. Can sıkıcı bir konuydu onlar için devrimcilerden söz etmek. Hiç sevmedikleri birinden söz edermiş gibi konuşurlardı devrimcilerden. Yaptıkları işlerden alayla söz eder, kimi vakit de bir sirk gösterisini anlatıyormuş gibi konuşurlardı. Bazıları da, suç işlediği için cezalandırılması gereken bir çocuk söz konusuymuş da, bu gereksiz suçtan rahatsız olmuş gibi tavır takınırlardı. Yevsey bütün devrimcilerin kafasız olduğuna inanmaya başladı. Ciddiyetten uzak, ne istediğini bilmeyen, yaşantıya bir düzensizlik, bir huzursuzluk getiren kişiler olarak görmeye başladı onları.

"Devrimcileri Almanlar besliyor, demiştin hani?" diye sordu Yevsey bir gün Piyotr'a. "Aylıklarını onlar veriyor demiştin. Başka haberler geliyor benim kulağıma oysa."

"Ne demek 'başka'?" diye irkildi Piyotr.

"Devrimciler yoksulmuş, akılsızmış... Hem kimse söz etmiyor Almanlardan artık..."

"Defol ordan be! Sana ne bütün bunlardan? Sen söyleneni yap, o kadar. Çizmeden yukarı çıkma, sersem!"

Klimkov, Saşa'dan uzak durmaya çalışıyordu. Bu hasta adamın uğursuz suratı korkutuyordu onu. Adamın saçtığı tentürdiyot kokusundan, burnunu çeke çeke çıkardığı uğursuz, ters seslerden iğreniyordu.

"Alçaklar!" diye bağırıyordu Saşa. "Cepleri milyonlarla dolup taşıyor. Atıyorlar önümüze birkaç kuruş bozukluk,

keyiflerine bakıyorlar! Binlerce ruble saçıyor kendileri içki âlemlerinde, kadın âlemlerinde! Toplumun üst tabakasındaki bir avuç zengine kucak dolusu para döküyorlar... Bu fedakâr kimseler, bizim selametimiz için çalışıyorlarmış da, üstün kişilermiş de, o yüzden döküyorlarmış paraları... Buna inanmamızı bekliyorlar. Biz fedakârlık yapacağız, aldığımız iki kuruşun üstüne köpek gibi atlayacağız, neymiş, yukardakileri koruyacakmışız... Koruyacakmışız da, onlar da bizi koruyacaklarmış! Sakalıma anlatsınlar bu yalanları! Ulan devrimi önlemek için orta tabakaya para yedirmenin âlemi var mı? Orta tabakanın umurunda mı devrim? Orda bir şey yok, her şey sütliman! Devrim yerin altında yürüyor dev adımlarla. Halk arasında büyüyor; topraklı ellerde, kazılan toprağın altında büyüyor devrim be! Versin bana beş milyon, görsün bakalım nasıl çıkarmış bütün o hainler ortaya. Hepsini sokağa dökmezsem namussuzum! Karanlık köşelerden çeker, gün ışığına çıkarırım devrimcileri! Sonra kolay! Herif kalkmış, bulutların üstünde para döküyor namussuzum!"

Saşa devrimcilerin kitleler halinde ortadan kaldırılması üzerine planlar yapıyordu boyuna. Böyle konuşurken yüzü kül gibi solar, gözleri çakmak çakmak olur, ağzından köpükler fışkırırdı öfkeden.

Kimse hoşlanmazdı ondan. İyi davranmazlardı ona karşı. Ama herkes korkar, onu sevmediğini, hastalığından iğrendiğini belli etmemeye çalışırdı. Yalnız Maklakov duygularını açığa vurmaktan çekinmez, soğukkanlı davranır ve elini bile tutmazdı adamın. Ne karşılaştığında ne de ayrılırken tokalaşırdı onunla. Buna karşılık Saşa, tüm öteki arkadaşlarına üstten bakar, kimseyi beğenmez, herkesi aptal sayarken Maklakov'a başka türlü davra-

nır, ciddi ciddi konuşurdu onunla. Hatta herkesten çok onunla konuşur, tek onun ardından sövmezdi.

Bir keresinde Maklakov gene öyle elini sıkmadan çıkıp gittiğinde, "Bu arkadaşın başı pek hoş değil benimle," dedi Saşa. "Eh, hakkı da yok değil hani. Pezevengin oğlu, kuştüyü yataklarda dünyaya gelmiş. Kuşsütüyle beslemiş onu anası! Temiz pak giydirmiş, bir dediğini iki etmemiş! Ona bakarsan kendileri, şimdi de aynı saltanatı sürdürüyor beyefendinin! Bense köylüyüm. Kir pas içinde, bit pire içinde hayvan gibi doğmuş, kara ekmekle büyümüşüm. Onun kanı benimkinden iyi ne de olsa! Kanı da iyi, kafası da benimkinden! O pis beyni neyse ruhu da o namussuzun!" Sözün burasında durdu Saşa, işaretparmağını sallayarak, "Yalnız aptallar hayal eder insanların eşitliğini!" dedi. Alaycı bir tavır yoktu ses tonunda ama. "Evet, aptallarla sahtekârlar, aristokratlarla alçaklar söyler insanların eşit olduğunu. Aristokratların eşitlik masalı, kendi beceriksizliğinin, kendi tembelliğinin ürünüdür! Hiçbir şey elinden gelmez, özgürlük sağlamak için oturup beklemekten başka yapacağı şey yoktur. 'Ben de insanım,' der. 'Sen de. Benim canım can değil mi? Benim için çalış, bir şeyler yap da özgürlüğümü yaşayayım.' Nalıncı keseri gibi kendine yontar aristokrat. Onun özgürlük kuramı budur işte."

Sözünün burasında Melnikov destekledi Saşa'yı. Melnikov, özellikle işçi kesiminde çalışan bir ajandı.

"Evet," dedi Melnikov. "Yalancı, sahtekâr onlar. Hepsi sahtekâr!" Başını da salladı bunları söylerken. Kıllı kollarını sallayarak yumruklarını sıktı.

"Gebertmeli bu adamları! At hırsızları gibi takır takır vurmalı bunları!" dedi Saşa.

"Öldürmek belki biraz fazla olur, ama bir yolunu bulup kulaklarını çekmek gerek heriflerin," dedi Çaşin. Ajanlar içinde en usta kumarbaz Çaşin'di. Bilardo şampiyonuydu üstelik. Kıvırcık saçlı, ince uzun, sivri burunlu bir gençti. "Bakın ne geldi benim başıma geçenlerde. Kononov Oteli'nde bir adamla bilardo oynuyordum, baktım, adamın yüzü yabancı gelmiyor. 'Ama insanlar tek olmaz ya,' dedim kendi kendime, 'her gördüğün sakallıyı baban mı sandın?' Ben oyunumu oynuyorum, adam da dikmiş gözünü bana bakıyor. 'Bak bakalım,' dedim içimden, 'portremi mi yapacaksın?' Üç rublesini aldım adamın, altı birasını. Neyse, kazandığım biraları içiyoruz, gene öyle baktı, birden ayağa fırladı herif. 'Ben seni tanıyorum,' dedi. 'Sayende dört ay yattım. Alçağın tekisin sen.' Korktum ilkin, ama sonra benim de öfkem kabardı. 'Hapis yattınsa, benim yüzümden değil, kendi siyasi tutumundan yattın,' dedim. 'Ve senin siyasi tutumun beni hiç ilgilendirmez. Ben yalnız senin ardından geceli gündüzlü, kar demeden kış demeden tam bir yıl dolaştığımı, sonra da tam on üç gün hastanede yattığımı bilirim.' Doğru bu dediğim ha. Tam on üç gün hasta yattım o işin sonunda. Herif kalkmış üstüme atlıyor domuz gibi. Hem suçlu hem güçlü. Elbet, onun umurunda mı, yanakları al al domuzun, altın saati de sallandırmış yeleğinden..."

Bir aktörden farksız, yakışıklı, ama şarlatan suratlı bir adam olan Akim Grokotov, "Ben de böyle birini tanıyorum," dedi. "Gençken dünyayı tozpembe görüyorlar, üflediler mi mangalda kül bırakmıyorlar. Ama olgunluk çağına erdiklerinde, kuzu kuzu evlerine kapanıyor, karılarının, çocuklarının dizinden ayrılmak istemiyorlar. Rahatlarına düşüyorlar yaşları ilerleyip de akılları başlarına

gelince. Bıraksan, Milli Emniyet'e bile girecekler nerdeyse. Ee, doğanın yasası bu."

"İçlerinde bazıları var, devrimden başka hiçbir şeye çalışmıyor kafaları. En tehlikeli olanları da bunlar," dedi Melnikov.

"Evet, evet," diye atıldı ordan Krasavin; kırpış kırpış gözlerini fır döndürüyordu.

Bir gün de, kumarda yüklü bir para kaybetmiş olan Piyotr'un bitkin sesi duyuldu:

"Gebersek de kurtulsak be. Ne vakit bitecek bu köpek yaşantısı?"

Solovyov gözlerini ona çevirdi ve kalın, etli dudaklarını ısırdı. "Öleceğimiz günü saptamak ne sana düşer ne de bana," dedi. "İşimiz gayet basit. Yapılacak iş, şeflerin gösterdiği tehlikeli kişileri ya izlemek ya da o kişileri bulup çıkarmak, bilgi toplamak, gözlem yapmak ve de yetkililere rapor yazmak. Gerisi ilgilendirmez bizi. Şefler ne isterse yapsın ondan sonra. Bizim işimiz, adamları canlı yakalamak. Siyaset ilgilendirmez bizi. Bizim bölümde bir ajan vardı. Grişa Sokovnin'di adı, siyasetle uğraşmaya kalktı da bir hapishane revirinde veremden öldü."

Ajanlar arasındaki konuşmalar aşağı yukarı aynıydı. Bir gün, kız gibi, son moda giyinmekle ün salmış, ama gene de alçakgönüllü, sessiz, sakin bir adamcağız olan Berber Viekov, "Üç kişi tutuklandı dün," diye haber getirdi.

"Aman, ne önemli ve de ne değişik bir haber!" diye alay etti onunla bir başkası.

Ama Viekov, meslektaşlarına tüm bildiklerini anlatmak istiyordu. Kararlıydı. Küçük gözlerinde kibar inatçılık kıvılcımları parlıyordu. Heyecanlıydı. "Galiba dev-

rimciler Nikitskaya Caddesi'nde tuzaklar kuruyorlar," dedi. "Büyük olaylar çıkacak orda."

"Aptal herifler! Ordaki bütün kapıcılar bizden."

"Kapıcı da rüşvet yer ama, ne haber?" dedi Viekov.

"Sen de rüşvet yersin, ne olmuş yani? Herkes rüşvet alır. Fiyat meselesi."

"Duydunuz mu çocuklar, Siekaçev yedi yüz ruble kazanmış dün."

"Kumarda hile yapıyor, kolay onun için."

"Yapıyor elbet. Hem yalnız hile yapsa iyi... Sihirbazlık da biliyor o, ne haber!"

Viekov sağına soluna bakındı, utangaç utangaç gülümsedi, sonra özenle elbisesinin yakalarını düzeltti.

"Yeni bir bildiri çıkmış," dediler bir başka gün.

"Yüzlerce bildiri var oğlum, sen ne diyorsun? Hangisi yeni, hangisi eski ben bile karıştırdım artık."

"Bu seferki başka ama."

"Okudun mu sen?"

"Yok, Filip Filipoviç söyledi. Küplere binmiş kendisi..."

"Şeflerin küplere binmediği gün var mı? Öfkelenmek için doğmuşlar sanki," diye göğüs geçirdi Grokotov.

"Kim okur ki bu bildirileri?"

"Kim okumuyor, desene."

"Okusalar ne olur yani? Ben de okudum hepsini. Hani, bir değişiklik görüyor musun bende? Boynuzlarım mı çıktı yani? Bildiriler bir şey değil. Bombalardan haber ver sen."

"Bildiriler patlamaz oğlum."

Ajanlar bombaları sevmezdi. Bombalardan söz edildi mi, hepsinin beti benzi atar, konuyu değiştirmeye çabalarlardı.

"Kazan'da kırk bin ruble değerinde altın çalınmış."

"Hırsızları yakalamışlar mı?" diye atıldı oradan biri merakla.

"Nerdeyse yakalanırlar," diye kehanette bulundu bir başkası.

"Eee, yakalanana kadar harcarlar parayı..."

Bir kıskançlık bulutu sardı hepsini. Hepsi de derin düşlere daldı; büyük kumar partileri, pahalı kadınlar geldi hepsinin gözü önüne.

Melnikov, daha çok savaşın gidişiyle ilgileniyordu ve gazeteleri dikkatle okuyan Maklakov'a sık sık sorardı:

"Hâlâ yeniliyor muyuz?"

"Evet."

"Ama neden?" diye sorardı zavallı zavallı Melnikov. Gözleri fır dönerdi gene. "Yeterince adamımız yok mu bizim? Nasıl yenerler? Nasıl?"

"Yeterince adam var da yeterince akıl yok bizde."

"İşçiler memnun değil. Anlamıyorlar. Generaller rüşvet yedi, diyor işçiler."

"Valla doğru," dedi oradan Krasavin. "Hiçbiri Rus değil ki..." Sözün burasında ana avrat sövdü. "Bizim kanımızın ne değeri var onlar için?"

"Kan ucuz bir maldır azizim," dedi Solovyov garip garip gülerek.

Ajanlar kendileri dışında bir şeyden söz eder gibi konuşurlardı savaşı. İsteksizdiler. Doğrusu korkuyorlardı. Birbirlerine güvenmedikleri için ispiyonlanacaklarından korkuyor, tedbirli konuşuyorlardı. Yenilgi olduğu günler, her zamankinden fazla votka içer, sonra havadan sudan konuşurlardı.

Bu toplantılarda Saşa varsa öfkeden kudurur, söver

sayardı onlara. "Ahmaklar! Mankafalar! Siz ne anlarsınız savaştan! Sütü bozuklar!"

Buna cevap olarak kimi özür diler bir tavırla güler, kimi de susar otururdu.

"Ayda kırk rubleye ancak bu kadar anlarız savaştan," diye mırıldandı biri.

"Gebertirim seni ulan!" diye susturdu onu Saşa.

Saşa'yı kimsenin sevmediğini gören Yevsey de onu sevmemeye karar verdi.

Ajanlardan çoğu sürekli bir gerilim, sürekli bir korku içinde yaşardı. Biri onlara saldıracak, oracıkta öldürecek diye beklerlerdi hep. Akıllarını oynatmıştı çoğu evhamdan. Korkudan Yelizar Titov gibi tımarhaneye gidenler bile vardı.

"Dün kulüpte poker oynuyorduk," diye anlatmaya başladı Piyotr utana sıkıla, "ensemin orta yerinde bir soğukluk hissettim. Tüylerim diken diken oldu birden, titremeye başladım. Döndüm baktım, köşede uzun boylu bir adam durmuş, bana bakıyor, kararlı gözleriyle baştan ayağa süzüyordu beni. Bıraktım oyunu. Oynayamadım. Kalktım. O da kımıldandı. Arka merdivenlerden bahçeye, ordan da caddeye çıktım. Bir araba durdurdum, yanlamasına oturdum arabaya, arkaya baktım. Kimse yok. Şöyle bir döndüm, adam önümde. Atların önünden geçiyor caddenin ortasında. Belki de aynı adam değildi gördüğüm. Ama böyle durumlarda düşünemiyor insan. Ağzımı açtığım gibi, avazım çıktığı kadar bağırdım. Ne bağrış. Tanrım! Arabacı durdu. Aşağı atladım, koşmaya başladım. Arabacı arkada, ben önde koştum. Koştum koştum! Görecektiniz halimi..."

"Evet, olur böyle şeyler," dedi Grokotov gülerek. "Bir

keresinde de ben aynı durumda kaldım, koştum bir bahçeye saklandım. Baktım bahçe sokaktan beter, evin damına tırmandım. Ve azizim, güneş doğana dek oturdum bacanın arkasında. Ee, insan insandan korkmalı. Doğanın yasası bu."

Bir gün de Krasavin kan ter içinde geldi. "Peşimdeler," diye fısıldadı soluk soluğa.

Elini başına koymuş, çaresizlik içinde kıvranıyordu.

"Kim peşinde?"

"Onlar... Onlar peşimde..."

Solovyov yatıştırmaya çalıştı onu.

"Sokaklarda bir yığın adam dolaşıyor Gavrilo."

"Ama hayır. Yürüyüşlerinden anladım, beni izliyorlardı."

O günden sonra iki hafta geçmiş ve Yevsey, Krasavin'i hiç görmemişti.

Ajanlar iyi davranıyorlardı Klimkov'a. Ara sıra gülüp alay etmeleri pek dokunmuyordu. Ajanlar, bütün gün barda, kahvede oturuyor, kendisi gibi silik, tanınmamış kişileri işe gönderiyorlardı.

Yevsey bu bütün gün oturan ajanlardan başka, korkusuz, büyük işler yapan başka ajanlar olduğunu da öğrenmişti. Bunlar devrimcilerle haşır neşir olur, onlarla iç içe yaşamak yürekliliğini gösterirlerdi. Kahraman kişilerdi bunlar. Ajan provokatör denirdi onlara. Sayıları azdı. Ama bunlar, işin büyük bir kısmını yüklenmişlerdi. Bütün işi yöneten onlardı. Yetkililer çok büyük ödüller verirlerdi onlara. Sokak ajanları onlara kıskançlıkla bakar, hiçbirini sevmezlerdi. Çünkü bu kişiler sıradan ajanlarla arkadaşlık yapmaz, onlardan uzak dururlardı.

Bir gün sokakta böyle birini gösterdi ona Grokotov. "Klimkov, bak!" dedi.

Uzun boylu, iri yapılı bir adam yürüyordu kaldırımda. Omuzlarına kadar uzun saçları arkaya taranmış, şapkasının altında ileri geri sallanıyordu. Yüzü geniş, bakışları çok ağırbaşlıydı, iyi bir terzi elinden çıktığı belli giysileri, onun çok önemli bir kişi, paralı bir centilmen olduğunu söylüyordu.

"Görüyor musun bunu?" dedi Grokotov gururla. "Ne yakışıklı adam değil mi? Esas uzman bu işte. Tam on iki kişi birden getirdi geçenlerde şubeye. Bomba patlatacaklarmış. Kendileri yapıyormuş bombayı. Bizimki de onlara yardım etmiş bomba yapılırken. Bir bakanı havaya uçuracaklarmış. Bizimki planlarını hazırlıyor, sonra koşup ihbar ediyor şubeye. Nasıl? Zeki bir adam, değil mi?"

"Evet, zeki," dedi Yevsey. Kendini beğenmiş sokak ajanlarından çok farklı olan bu adam başını döndürmüştü onun.

"İşte bunlar gerçek ajan," dedi Grokotov. "Bakan bile olur istese bugün. Yakışıklı, sonra... Bir bakanda aranan tüm özellikler var onda... Biz? Biz neyiz ki? Aç patronlara hizmet eden zavallı dilenciler..."

Yevsey göğüs geçirdi. Bu önemli ajanı kıskandı.

Bir dost söze, bir tatlı söze her şeyi yapmaya hazır, herkese hizmete hazır olan Klimkov kasabayı dolaşıyordu durmadan. Söyleneni yapıyor, adamları izliyor, sorgu sual ediyor, içeriye bilgi taşıyordu durmadan. Eğer getirdiği haberlerle şeflerini memnun etmişse keyfine diyecek olmuyordu. Çok seviniyordu iyi bir şeyler yapmış olduğunda. Çok çalışıyordu. Çok yoruluyor, düşünmeye hiç vakit bulamıyordu.

Maklakov, gördüğü, tanıdığı en aklı başında, en iyi ve de en temiz yürekli insandı. Hep ona sorardı bilmediğini.

Hep onunla konuşur, tek ona anlatırdı kendi düşüncelerini. Bu genç ajanın yüzü güven verici, inandırıcıydı nedense. Hareketleriyle olmasa da yüzünün biçimi, bakışlarıyla, kaşıyla, gözüyle kazanmıştı Yevsey'in güvenini.

"Timofey Vasilyeviç," dedi ona bir gün Yevsey. "Devrimciler ayda kaç ruble alır?"

Maklakov'un parlak gözleri hafiften gölgelendi.

"Saçma sapan konuşma," diye cevap verdi kısık ama öfkeli bir sesle.

XII

Sürekli bir telaş içinde geçiyordu günler. Her geçen gün, bir öncekine benziyordu. Bu günlerin, bu gürültülü, bağrış çağrış, koşuşturmalı günlerin taa uzak geleceklere kadar hep böyle sürüp gideceğini düşünüyordu Yevsey zaman zaman.

Ama kışın ortasında her şey ansızın değişti. Yer yerinden oynadı. İnsanlar şaşkın, fal taşı gibi açtılar gözlerini. Bağrış çağrış, söve haykıra dönenmeye başladılar sokaklarda, meydanlarda. Beklemedikleri bir yumruktan sersem olmuş, gözleri kararmış bir halleri vardı.

Yevsey'in gözleriyse şubede açıldı, değişikliği ilkin şubede gördü. Bir akşam, ivedi ve son derece önemli bir raporu teslim etmek üzere Milli Emniyet'e geldiğinde değişik bir hava, anlaşılmaz tavırlarla karşılaştı Yevsey. Polisler, ajanlar, memurlar bambaşka birer kişiliğe bürünmüştü sanki. Yüzleri gözleri değişmiş, huyları değişmişti ansızın. Yarı şaşkın yarı memnun görünüyorlar; kimi pısır pısır, kimi bağrış çağrış konuşuyorlardı. Bir öfkeleniyor, bir yatışıyor ve genellikle düşünceli görünüyorlardı. Hiç gerekmezken odadan odaya koşuyor, aralarında konuşan küçük grupların yanına yaklaşıp meraklı gözlerini kısarak, başlarını sallayıp göğüs geçirerek kulak kabartıyor, sonra gene o anlamsız koşuşmalarına dönüyorlardı. Konuşmalar birden kesiliyor, sonra birden gürültülü bir bomba patlamış gibi başlıyor, kimi giderek sönen, kimi kavgaya dökülen tartışmalara dönüşüyordu. Giderek bü-

yüyen bir korku ve şaşkınlık dalgası, durmak bilmeden dolaşıyordu odada. Bir toz bulutu gibi sarıyordu insanları. Ve gene bir toz yığını gibi onları topluyor, sonra dört bir yana dağıtıyor, güçsüz olduklarını bildiğinden, gönlünce oynuyordu insanlarla korku. Klimkov bir köşede durmuş, boş gözlerle ve kafasının tüm gücüyle izliyordu anlam veremediği bu kargaşalığı.

Melnikov'u gördü. O kalın ensesini bükmüş, başını öne doğru uzatmış, kıllı kollarını birkaç kişinin omzuna dolamış, derinden derinden konuşuyordu. "Halk mı ayaklanmış, halk mı?"

"Yüz bin kişiyi aşkın bir kalabalıkmış diyorlar."

"Yüzlerce insan öldü! Yaralıların sayısı belli değil!" diye haykırdı Solovyov.

Bir başka yönden Saşa'nın o kulakları yırtan hayvan, iğrenç sesi duyuldu.

"En önce o papazı yakalamalılardı. Aptal herifler!"

Krasavin kollarını ardında kavuşturmuş, dudaklarını ısıra ısıra volta atıyor, çarpık bakışlarını dört bir yanda dolaştırıyordu.

Sessiz sakin bir genç olan Viekov geldi. Yevsey'in yanında durdu. Sinirli parmakları ceketinin düğmeleriyle oynuyordu.

"Olacağı belliydi," dedi. "Bu noktaya vardırdılar işi. Kan dökmeye kadar götürdüler."

"Ne oldu kuzum, bana da söyler misin?" dedi Yevsey.

Viekov sağına soluna bakındı, kimsenin kendilerine bakmadığından iyice emin olduktan sonra Yevsey'in koluna girdi, fısıldamaya başladı:

"Dün Petersburg'da büyük bir kalabalık, ellerinde pankartlar, önlerinde bir papaz, Çar'ı görmeye gitmişler.

Anladın mı? Ama içeri bırakmamış onları nöbetçiler. Asker çağırmışlar. Kan dökülmüş, anladın mı?"

Yakışıklı, saygın görünüşlü bir genç olan Leontyev koşa koşa yanlarına yaklaştı, kelebek gözlüklerinin ardından Viekov'a baktı, "Filip Filipoviç nerde?" diye sordu ve Viekov'un gösterdiği yöne koşmaya başladı. Viekov da ardından koştu.

Yevsey gözlerini yumdu, karanlığın içinde az önce kendisine söylenenlerin anlamını bulmaya çalıştı. Büyük bir kalabalığın, bir kilise ayinindeymiş gibi sıra sıra sokaklarda yürümesini gözünün önüne getirebiliyordu, bunu anlıyordu da, askerlerin neden bu insanlara ateş ettiğini anlayamıyordu bir türlü. İnanamıyordu. O da tüm ötekiler gibi bu kargaşalı günü yaşıyordu elinde olmayarak. Bayağı rahatsız olmuştu durumdan. Bir şeyler yapmak istedi, bu telaşede onun da katkısı olsun istedi, ama tanıdığı bildiği ajanlara yaklaşmaya yüreği yetmedi bir türlü. Daha bir sindi bulunduğu köşede, şaşkın gözlerle sağa sola bakarak ne olduğunu bilmediği bir şeyi beklemeye başladı.

İnsanlar durmadan koşuşuyor, hızla geçiyordu Yevsey'in önünden. Onlar da durup düşünecekleri, kafalarını toplayacakları sessiz bir köşe arıyorlarmış gibi geldi Yevsey'e.

Maklakov, elleri cebinde, gözucuyla süzüyordu kalabalığı. Melnikov yanına yaklaştı.

"Savaş yüzünden mi ayaklanmış halk?"

"Bilmiyorum."

"Ne istiyorlarmış?"

"Anayasa," diye cevap verdi Maklakov.

Ajanın suratı bir karıştı. Başını iki yana salladı, "İnan,

HALK KÜTÜPHANESİ • KARTI

mam," dedi. Ve bir ayı gibi ağır ağır dönerek yürüdü gitti.

"Kimsenin bir şey anladığı yok. Varsa yoksa dır dır gevezelik... Kuru gürültü hepsi..."

Yevsey, Maklakov'a yaklaştı. Maklakov soran gözlerini ona çevirdi. "Ne var?" dedi.

"Bir raporum var."

Maklakov eliyle "haydi ordan" işareti yaptı, "Neyimize gerek rapor bugün!" dedi.

"Timofey Vasilyeviç, 'anayasa' ne demek?"

"Başka bir düzen. Değişik bir düzen," diye cevap verdi ajan.

Kan ter içinde kalmış, yüzü kıpkırmızı olmuş Solovyov koşarak yanlarına geldi.

"Duydunuz mu? Bizi Petersburg'a gönderiyorlarmış? Duydunuz mu ha? Doğru mu ha?" Bir yandan soluk soluğa konuşuyor, bir yandan da sarsıyordu Maklakov'u eliyle. "Hiç şaşmam. Petersburg'a gönderirlerse hiç şaşmam. Bu bir ihtilal be! Halis muhlis ihtilal kör olayım! Kan oluk oluk akıyordu. N'olacak şimdi? Biz n'olacağız?"

Yevsey'in beyninin içinde bir tekerlek dönüyordu sanki. Maklakov'un sırıta sırıta söylediği "Değişik bir düzen" sözleri fır dönüyordu kafasında.

Tüm yüreğini sardı bu sözler Yevsey'in. Anlamaya çalıştı. Bu sözleri ve daha birçok şeyi anlamak için neler vermezdi... Çevresindeki her şey ne karışık, ne anlamsızdı oysa... Ve oda Melnikov'un öfkeli, iğrenç sesiyle doluydu:

"Ayaklananların ne biçim insan olduklarını bilmek önemlidir. İşçi başka, sokaktaki adam başka. Bu iki grubu birbirinden ayırt etmesini bilmeli insan."

Krasavin, büyük sözler ediyormuş gibi tane tane konuşuyordu:

"Eğer, sıradan insanlar da Çar'a karşı ayaklanmaya başladılarsa, artık sıradan insan yok, isyancılar var demektir."

"Evet ama, bir dakka, bir dakka," diye atıldı bir başkası. "Yanıldığımız bir nokta var..."

Zarubin kalabalığı yararak Yevsey'in yanına yaklaştı bu arada, "Hey, bana bak ahbap," diye fısıldadı. "Oltaya bir balık takıldı, gel, gel de sırrımı vereyim sana."

Klimkov, bir süre izledi onu hiç sesini çıkarmadan. Sonra durdu.

"Nereye gidiyoruz?"

"Meyhaneye. Yani Margarita'ya. Canım, yürü işte. Margarita'nın şapkacı bir arkadaşı var. Şapkacı kızın evinde toplanıp cumartesileri kitap okurlarmış. Öğrenciler falan... Esaslı baskın yapacağız, yürü."

"Ben gelmiyorum," dedi Yevsey.

"Ha?" diye şaşaladı Zarubin. "Bana ne, sen bilirsin." Sonra yürüyüp giderken homurdandı: "Sen adam olmazsın!"

Gördükleri duydukları, uzun bir şerit halinde sessiz sakin dolanıyordu Yevsey'in yüreğinde. Ve bu dolaşık yumak, olanları anlamasını engelliyordu. Sağına soluna bakmadan, öyle ilgisiz, öyle şaşkın, evin yolunu tuttu. Yaklaşan bir uğursuzluğun, şimdi sanki iyice yakınına gelmiş büyük bir felaketin yükünü taşıyordu yüreğinde yürürken. Bir yerlere gizlenmiş, onu bekliyordu bu felaket. En zayıf anını ya da en uygun durumu bekleyen o uğursuz felaket, şimdi kolunu uzatmış yeni bir korku dalgası estiriyordu Yevsey'in yüreğinde. Gölgelerde, evlerin damları altına sığına sığına yürüyordu. Öfkeli yüzleri görüyor; heyecanlı sesleri, ölüm üzerine, kan üzerine söylenen birbirini tutmaz haberleri duyuyor, bir çöp yı-

ğının üzerine fırlatılan taze çöpler gibi yığılmış cesetlere çarpıyordu sanki ayağıyla.

Eve geldiğinde pencerenin önünde durdu, sokak lambasının sarı ışığını izledi bir süre. Yoldan geçenler bu sarı ışığın çizdiği daire içinde görünüp görünüp kayboluyor, karanlığa karışıyorlardı gene. Yevsey'in kafasında da belli belirsiz bir ışık titrek titrek kımıldanıyor; ürkek alevler, küçük küçük düşünceler oluşturuyordu orada. Can çekişen, dayanışma içindeki bir yığın kör gibi el ele tutuşuyor; yavaş yavaş, beceriksiz adımlarla tırmanıyorlardı daha güçlü bir aydınlığa doğru.

Korkunç günlerdi yaşanan. Katliam haberleri, imha haberleri birbirini kovalıyordu. Yevsey'e öyle geliyordu ki bu hareketli ürkünç günler, içtikleri kanla şişmiş koca gövdeleriyle yavaş yavaş ilerleyen kara canavarlar saracaklardı tüm dünyayı. Kocaman ağızları açık, iri sivri dişleri öne uzanık sürünüyordu bu kara canavar ve iğrenç tuzlu kokusuyla zehirliyordu havayı. İnsanlar koşuyor, düşüyor, kalkıyor, ağlayıp bağırıyor, gözyaşlarını kanlarına karıştırıyorlardı. Ve kör canavarlar onları yerle bir ediyor, genç demeden, ihtiyar, kadın, çocuk demeden saldırıyordu önüne gelene. Hayatlarının yöneticisi, canlarının buyrukçusu iyice sıkıştırmıştı bu canavarları, korku gözlerini döndürmüştü... Büyük bir nehrin akıntısı kadar güçlü bir korku...

Olay, uzak bir yerde, bilmediği bir kentte olmuştu gerçi, ama korkunun her yerde kol gezdiğini biliyordu Yevsey. Dört bir yanından iyice sarmış, öldürücü kanatlar gibi çarpıyordu Yevsey'e korku.

Petersburg'da neler olup bittiğini anlayan yoktu. Kimse açıklayamıyordu olanları. Olay, çözülmez bir düğüm

gibi sarmıştı insanları; korku tüm insanların yüreğine sızmış, anlaşılmaz bir bilmece gibi dönenip duruyordu. Ajanlar toplanma yerlerinde oturuyorlar, sabahtan akşama kadar çıkmıyorlardı dışarı. Tek gazete okuyorlar, tartışıyorlar, kimi korkuyla susuyor, sabırsız bir bekleyiş içinde çırpınıyorlardı. Şubeye gidiyor, olayları konuşuyor, hepsi birbirinin güçsüz kanadına sığınarak votka içiyor, ne olduğunu bilmedikleri bir şeyi bekliyorlardı.

"Bu meselenin içyüzünü anlatacak var mı bana?" deyip duruyordu Melnikov.

Bir akşam, olaydan birkaç gün sonra, şubede toplandılar; Saşa keskin bir nutuk attı.

"Bırakın bu saçma sapan sözleri," dedi, "Bu, Japonların işi. Japonlar Papaz Gapon'a on sekiz milyon ruble verdiler. Halkı kışkırtması için... Anlıyorsunuz, değil mi? Bu kadarı girdi mi kafanıza? Saraya götürülen halk içkiye boğuldu... Devrimcilere, birkaç içki dükkânını talan etmesi buyruldu... Bunu da anlıyor musunuz?" Kırmızı gözlerini kalabalıkta gezdirdi bir. Kendisine inanmayan yüzler arıyor gibiydi. "Sandılar ki Çar, insanları çok seven Çar, çıkıp karşılayacak onları. Ve işte o anda katledeceklerdi Çar'ı. Anlaşıldı mı? İyice anlaşıldı mı bu da?"

"Anlaşıldı, anlaşıldı," diye seslendi Yakov Zarubin kalabalık arasından ve defterine bir şeyler yazmaya koyuldu.

"Ulan ahmak!" diye bağırdı Saşa, "Sana sormadık! Melnikov, anladın mı?"

Melnikov bir köşede oturmuş, başını elleri arasına almış, onulmaz bir diş ağrısı çekiyormuş gibi ileri geri sallanıyordu. Hiç istifini bozmadan cevap verdi Saşa'ya. "Hepsi uydurma!" Sesi yumuşak, ama ağır bir cisim yere

düşmüş gibi çınladı odada. "Hepsi yalan. Baştan sona yalan hepsi."

"Evet, yalan," dedi Saşa ve hiç bitmeyecekmiş izlenimi veren bir plak gibi konuşmaya başladı gene. Konuşması arasında sorular soruyor, ama cevabını kendi vererek hiç beklemeden kendi mantığına uygun açıklamalar yapıyordu. Arada bir ellerini alnına götürüyor, sonra, konuşmasını kesmeden ellerine bakıyor, anlamlı anlamlı dizlerine kuruluyordu parmaklarını. Ağzından çıkan ve odanın kirli havasına karışan sözleri, adamın o özgün leş kokusunu yayıyormuş gibi geldi Yevsey'e. Ajanın söylediği her şeyi anlıyordu evet, ama bu konuşma, kafasındaki o korkunç cesetler yığınını, o ürkünç tabloyu silip götürmüyordu... Hem o kafasına kazılmış görüntüyü ne silip götürebilirdi ki?

Çıt çıkmıyordu. Herkes arada bir başını sallıyor, bir diğeriyle göz göze gelmekten sakınıyordu. Odaya büyük bir sessizlik, büyük bir kasvet çökmüştü. Saşa'nın sözleri sanki ezelden beri dolaşıyordu kafalarında... Kafalarının üzerinde dolaşan, ama onlara hiç dokunmayan, değmeyen bulut kümeleri gibi...

"Madem insanların aldatıldığı biliniyordu, tuzağa düşürüldükleri biliniyordu, neden öldürüldüler?" diye bir soru çıktı Melnikov'dan. Sessizliğin içine ansızın fırlatılan bir bıçak gibi vınladı bu sözler.

"Aptal!" diye haykırdı Saşa. "Tut ki sana karınla yattığımı söylediler, sen de kalktın içtin içtin, geldin bana bıçak çektin. Ne yapacaktım? 'Vur' mu diyecektim? Duyduğunun yalan olduğunu bile bile, suçsuz olduğumu bile bile vur mu diyecektim? Ha?"

Melnikov ayağa kalktı, şöyle bir toparlandı ve kükredi:

"Havlama ulan! Pis köpek!"

Yevsey'i bir titreme aldı bu sözler üzerine ve yanında oturan ufak tefek, zavallı, korkak Viekov, "Tanrım," diye fısıldadı. "Tutun onu!" Etleri arasında hiç sinir olmayan bu küçük yaratık da tir tir titriyordu.

Saşa dişlerini gıcırdattı, bir elini cebine soktu ve çıkardı. Bütün ajanlar, odayı tıklım tıklım dolduran bütün gizli polisler çivi gibi çakıldılar oldukları yere. Çıt çıkmıyor, korkulu gözler Saşa'nın elini izliyordu. Melnikov şapkasını havada salladı ve yavaş yavaş kapıya doğru ilerledi.

"Senin silahın öldürmez beni."

Kapıyı hızla çarptı ardından. Viekov koştu, kilitledi kapıyı, küçük adımlarla yerine dönerken de, "Ne tehlikeli bir yaratık, Tanrım!" diye söyleniyordu.

Saşa elindeki silahını evire çevire, "Evet," dedi, "ne diyorduk? Yarın sabah hepiniz işbaşına! Anlaşıldı mı? Ve unutmayın ki, daha önce yaptığınız işten fazlasını yapacak değilsiniz. Aramızdan bazıları Petersburg'a gidecek. Birincisi bu. İkincisi, unutmayın ki gözlerinizi dört açmanız, kulaklarınızı iyice kabartmanız gerekiyor bugünlerde. Bugünlerde açmazsanız gözünüzü kulağınızı, başka hiçbir gün açamazsınız. Söylentiler çok. Konuşan çok. İyileri, doğruları ayıklamak düşüyor size şimdi. Devrimciler şimdi o kadar dikkatli değil, işimizi kolaylaştırır bu, anlaşıldı mı?"

Yakışıklı ajan Grokotov sesli sesli soluk aldı derinden, "Eğer bu Japonlar hakkında söylenenler doğruysa," dedi, "her şey apaçık ortada... Onca parayı kime versen..."

"Canım, adamların bir amacı vardı ki çıktılar ortaya... Tek paraya olacak iş mi bu..." dedi biri.

"Herkesin parmağı var biraz bu ayaklanmada."

Her kafadan bir ses çıkıyordu. Ama isteksiz, öylesine söylenmiş sözlerdi bunlar.

"Eee, şimdi ne yapacağımızı, ayaklananlara karşı nasıl bir tavır takınacağımızı biliyorsunuz," dedi Saşa öfkeyle. "Ve eğer size karşı gelen bir hayvan, anıran bir eşek çıkarsa tutun yularından, polis çağırın. Gönderin eşeği karakola. Polisler bilir anıranların nasıl susturulacağını. Hey, Viekov... Biriniz zili çalın, madensuyu getirsinler bana!"

Yakov Zarubin koşa koşa zilin bulunduğu yöne yollandı.

Saşa gözleriyle izledi onu ve dişlerini gıcırdatarak, "Ulan köpek," dedi. "Seni susturduğum için kızmadın ya?"

"Yok yok, kızmadım..."

"Doğruya doğru, eğriye eğri," diye söylendi Grokotov düşünceli bir tavırla, "adamların bir güç olduğunu kabul etmek gerekir. Yüz bin başı bir araya getirmek hiç de kolay olmasa gerek..."

"Aptallık denen şey, tereyağına benzer," diye sözünü kesti Saşa. "Daima üste çıkar. Görünmesi, toplanması kolaydır. Sen paradan haber ver! Adamların parası vardı. Benim elime verecekler öyle bir para, tarihi yeni baştan yazmazsam bana da Saşa demesinler. Tarihi değiştiririm ulan onca parayla." Çirkin bir küfür savurdu Saşa, oturduğu yerden kalktı, silahı tutan ince sarı elini uzattı havada ve gözlerini kısarak tavanda yalnız kendine görünen bir noktaya nişan aldı. Gözleri öyle kısık, dudakları gergin, söylendi dişleri arasından: "Tarihi değiştirirdim ulan! Tarihi yeniden yazardım."

Alev alev bir yangının üzerine düşen birkaç damla yağmur kadar etkiliydi bu sözler. Böyle düşündü Yevsey. Giderek büyüyen korku yığınını küçültmüyordu bu sözler ve yaklaşmakta olan büyük felaketi, bu sessiz, suskun, büyüyen felaketi durdurmuyordu. İşte bu sıralarda, far-

kında olmayarak yeni düşünceler oluştu insanlara karşı Yevsey'in kafasında. Bir başka gözle görüyordu şimdi insanları. Demek bir yanda binlercesi bir araya gelen, sokakları dolduran ve yardım istemek için varsıllara, güçlü, kudretli Çar'a giden insanlar, öte yanda bu on binlerce insanı böyle davrandıkları için öldüren insanlar vardı. Bir yanda onlar, bir yanda bunlar vardı demek. Yardım isteyeni öldürmek vardı. Halinden yakınanı öldürmek vardı demek. Allahlık'ın sözlerini hatırladı Yevsey. Yoksulluk hakkında, halkların yoksulluğu ve Çar'ın varsıllığı hakkında söylediklerini hatırladı. Demek her iki grup da korkudan böyle davranıyordu. Yoksulluk korkusuyla ayaklanan insanlar ve bir başka korkuyla silah çeken başka insanlar... Kimisi içinde yaşadıkları yoksulluktan korkuyor, kimisi ise yoksul olmak korkusu içinde yaşıyordu.

Gene de, bu insanların gösterdiği kahramanlık onu şaşırtıyor ve daha önce hiç tanımadığı duygular uyandırıyordu içinde.

Şimdi, boynunda tablası sokaklarda yürürken, eskiden olduğu gibi sokak sokak dolaşırken, yürüyen insanlara yol veriyor, kenara çekiliyor ya da hep caddenin ortasında geziniyor, evlerin duvarlarına sürüne sürüne, kıyıdan kıyıdan ilerliyordu. İnsanların yüzüne daha büyük bir dikkatle bakmaya başlamıştı şimdi. Saygıya yakın bir duyguyla inceliyordu onları artık. İnsanoğlunun yüzleri ansızın değişmişti sanki. Daha değişik yüzler, değişik yüzlerde değişik özellikler görüyordu şimdi. İnsanlar birbiriyle konuşurken daha içten, daha sade, birbirine daha yakın görünüyorlardı. Herkes daha bir dik yürüyor, daha sıkı basıyordu ayağını yere sanki.

XIII

Yevsey'in en belli başlı görevi, bir doktorla bir gazetecinin birlikte oturduğu bir eve gidip orada olan bitenleri öğrenmekti. Doktorun çocuklarına bakan Maşa adlı bir dadıyla ahbaplık kurmuştu Yevsey. Maşa, etine buduna, mavi gözlü, dolgun göğüslü, al yanaklı bir kadındı. Gözleri hep güler, en üzgün anları neşeyle karşılamasını bilirdi. Yevsey çok hoşlanırdı bu sıcak yürekli genç kadından. Beyaz ya da açık mavi bir önlük giyerdi hep. Tertemiz, düzenli bir görünümü vardı. Ve sadeliğini, boynuna taktığı bir sıra boncukla süslerdi. Çabuk çabuk konuşurdu Maşa. Arada bir kendinden geçer, bir kuş gibi cıvıl cıvıl, ama dertli, hayatın cilvelerinden yakınırdı. Onun fırından yeni çıkmış çavdar ekmeği koktuğunu düşünürdü Yevsey hep. Ve köyüne ilişkin anılarını dinlerken kendinden geçerdi.

Saşa ayaklanmanın nedenlerini açıkladıktan beş gün sonra gördü Maşa'yı. Aşçının odasında, yatağın üzerinde oturuyordu genç kadın. Yüzü şişmiş, altdudağı ağlayan bir çocuğunki gibi sarkmıştı aşağı doğru.

Küskün bir çocuğun asık suratıyla, "Günaydın," dedi Maşa. "Hiçbir şey istemiyoruz bugün. İğnemiz de var, ipliğimiz de. Gidebilirsin yani... Hiçbir şey istemiyoruz."

"Beyleriniz canınızı mı sıktı?" diye sordu Yevsey. Ortada böyle bir neden olmadığını biliyordu ama, mesleği gereği böyle konuşmalıydı. Üstelik derin derin, dertli dertli göğüs geçirdi. "Ömrünüz tükeniyor onların hizmetinde..." dedi.

Zayıf, sinirli bir tip olan aşçı birden haykırdı Yevsey'e:

"Eniştesi öldürüldü! Kız kardeşi bir araba sopa yedi! Hastaneye bile kaldırıldı kadıncağız!"

"Petersburg'da mı?" diye sordu Yevsey yapmacık bir şaşkınlıkla.

"Orda ya... Nerde olacak!"

"Neden? Ne yaptılar ki?"

"Başkalarını neden öldürdüler? Herkesi neden öldürüyorlar? Sebep mi lazımdı? Alçak herifler, ne olacak!"

Maşa göğüs geçirdi ve ağlamış sesiyle yakınmaya başladı. "Aaah, ah! Mücellitti. Kendi halinde bir adamdı. İçki koymazdı ağzına. Ayda kırk ruble para kazanırdı. Tanya'yı öldürdüler dayaktan. Gebe kadın dövülür mü? Dövdüler. Arkadaşının ayağına da kurşun sıktılar. Nişan alıp alıp vurdular, öldürdüler hepsini. Zalimler! Al kızıl kan içinde yatasılar!"

Perperişandı genç kadın. Öfkeyle bağırıyor, haykırıyordu. Sonra yatağa attı kendini, başını yastıklara gömdü. Sallana sallana ağlıyor, titriyordu.

"Amcası bir mektup gönderdi Petersburg'dan," dedi aşçı. Sobayla masa arasında mekik dokuyordu o da sinirden. "Görmeliydiniz neler yazıyor! Mahallede elden ele dolaşıyor mektup. Adamın can havliyle yazdığı satırları öfkeyle okuyor herkes. Halk, kutsal ikonalarla yürüyüş yapmış. Papazlar da aralarındaymış. Hıristiyanlık kurallarına uygunmuş her şey. Çar'a gitmişler, 'Babamız,' diyeceklermiş ona, 'Aziz İmparatorumuz, başımıza sarma bunca memuru. Canımızdan bezdiriyor bu tahsildarlar bizi. Yaşamanın anlamı kalmıyor onlarla. Veriyoruz, veriyoruz doymuyor gözleri. Kanımızı emiyorlar, kanımızı!' diyeceklermiş. Her şey içtenlikle, gizlilikten uzak ve de

özenle hazırlanmış. Polis bile biliyormuş her şeyi. Kimse bir şey dememiş, kimse onları durdurmaya kalkmamış. 'Bu iş yasak, bu iş olmaz,' dememiş kimse. Onlar da kalkmış, yürümüşler. Yürüyüşlerini yapmışlar... Derken ansızın, fol yok, yumurta yok, bitivermiş askerler sağda solda. Ve başlamışlar ateşe. İnsanların üstüne üstüne ateş ediyorlarmış hem. Dört bir yandan çevirmişler masum insanları... Kurşun yağmuru mu istersin, cop, dipçik mi istersin, at tekmesi mi istersin... Atlarıyla yürümüşler insanların üstüne. Tam iki gün, iki koca gün sürdürmüşler kurşun yağmurunu. Dile kolay, kırk sekiz uzun saat..."

Arada bir yükselen boğuk sesi fısıltıya dönüştü giderek. Ocakta yanan yağın cızırtıları, çaydanlıkta fokur fokur kaynayan suyun öfkeli sesi, ocaktaki ateşin homurtusu ve Maşa'nın derin solukları duyuluyordu bir de. Bir şeyler söylemesi gerektiğini düşündü Yevsey. Maşa'yı avutacak birkaç söz etmeliydi. Gene tam ne söylemesi gerektiğini bilemedi ve zaman kazanmak için birkaç kez öksürdü. Sonra hiç kimseye bakmadan, gözlerini yerden kaldırmadan, "Bu işlerin sorumlusu Japonlarmış," dedi. "Öyle söylüyorlar."

"Nasıl nasıl?" diye haykırdı birden aşçı. "Japonlarmış demek. Japonlar, Japonlar. Yalnız bunlar yerli malı Japonlar, senin bildiklerinden değil. Bizim patron anlattı bize kimmiş bu Japonlar. Sen git benim ağabeyime anlat bu Japonları. Asıl adlarını bilir o. Söyler sana kimmiş bu Japonlar. Yerli malı alçak, iliğine kadar namussuz hepsi! Ne Japon'u sayıklıyorsun sen!"

Aşçının ağabeyi Matvey Zimin bir mobilya fabrikasında çalışıyordu ve yasak kitaplarla yakalanmıştı. Melnikov söylemişti bunu Yevsey'e daha önce. Şimdi Yevsey,

bütün bildiklerini anlatmak isteğine kapılıverdi birden. Zimin'in güvenilmez biri olduğunu, yasalara aykırı davrandığını polisin bildiğini söylemek istedi Maşa'ya. Tam ağzını açacaktı ki Maşa yataktan atladı ve bir yandan saçını başını düzeltirken, bir yandan bağıra çağıra konuşmaya başladı:

"Japonlara pislik atıyorlar! Elbet, başka nasıl açıklayacaklar yaptıklarını! Nasıl hesap verecekler başka!"

"Alçaklar!" dedi aşçı. "Dün biri daha Japon mavalı okuyordu. Pazaryerinde toplamış birkaç kişiyi etrafına, kesiyordu. Yaşlı bir adam vardı dinleyenler arasında. Orda olacaktın da duyacaktın neler söyledi generaller, bakanlar, hatta Çar hakkında. Gerçekleri dinleyecektin ondan! Nasıl sövdü baştakilere adam! Helal olsun! İnsanları aldatamazsın oğlum! Bizim halkımız öyle sandığın gibi aptal değil! Aç gözünü!"

Klimkov öyle suskun, yere bakıyordu. Aşçının ağabeyinin artık izlenmediğini, polisin daha büyük işler peşinde koştuğunu anlatmak isteğiyle kıvranıyordu. Ölenlerin her birinin ardında bıraktığı hısımları, anaları, babaları, bacıları vardı. Hepsi de bu iki insan gibi kıvranıyor, "Neden oldu bunlar? Niçin oldu?" diye soruyorlardı birbirlerine. Ağlıyordu hepsi. Yürekleri kan doluydu geride kalanların. Canilere karşı, cinayetleri Japon kılıfına sokanlara, böylece kendilerini haklı çıkaranlara karşı kin duyuyorlardı. Bunları düşünebiliyordu Yevsey. Anlayabiliyordu Yevsey. Anlayabiliyordu bunları. Çaresizlik içinde göğüs geçirdi, "Korkunç cinayetler işlendi, evet," diye düşündü. "Ama görevlileri savunmak gerek..."

Maşa mutfağın kapısını tekmeyle açarak yürüdü gitti. Yevsey aşçıyla kalmıştı şimdi. Kadın kapıya yan yan bak-

tı, "Kadıncağız kıvranıyor," dedi. "Sütü bile çekildi. Üç gündür meme veremiyor çocuğa. Bana bak satıcı, haftaya perşembe Maşa'nın doğum günüdür. Benim de isim günüm... Konuğumuz ol o gün, kadıncağıza küçük bir armağan getirir, gönlünü alırsın... Diyelim bir sıracık kolye... Sevinir garip. İnsanların gönlünü kazanmak gerek ha?"

"Tamam," dedi Yevsey. "Çağrına teşekkür ederim. Geleceğim."

Klimkov yavaş yavaş yürüdü gitti. Kadının söylediklerini ölçüp biçiyordu kafasında. Bu aşçı, çok cüretkâr bir kadındı. Kendine güveni vardı. Ve Yevsey'e öyle geldi ki, bu kadın ötekilerin duygusunu da dile getiriyordu konuşurken. Maşa'ya gelince, onun öfkesine bana mısın demedi Yevsey. Hem bu onun her zamanki davranışı değildi. "Ara sıra olur böyle şeyler," diye düşündü Yevsey. Bu ayaklanma konusunda kendine göre düşünceleri vardı onun. İnsanları birbirine düşüren yalnızca korkuydu. Ve korkudan çılgına dönmüş olan silahlılar, umutsuzluktan çılgına dönmüş silahsızları silip süpürmüşlerdi. Ama nedense bu açıklama pek gönül rahatlığı vermedi Yevsey'e. Gördüklerine, duyduklarına göre insanlar korkunun pençesinden kendilerini kurtarmaya başlıyorlardı yavaş yavaş. Suçluyu aramaya ve onu bulunca da yargılayıp cezasını vermeye başlıyorlardı artık. Binlerce gizli bildiri dolaşıyordu ortalıkta. Petersburg'daki kanlı günleri anlatan, Çar'a söven ve halkı yöneticilere inanmamaya çağıran bildirilerin ardı arkası kesilmiyordu. Bu broşürlerden, bildirilerden birkaçını okumuştu Yevsey. Anlatılanları anlamıyordu pek, ama karşı koyulmaz bir duygu yüreğine çöreklenmiş, sürekli tetikte olmasını emrediyordu ona. Artık okumayacaktı bu yazıları. Böyle karar verdi sonunda.

Broşürlerin boşaldığı nehrin kaynağını, bildirilerin basıldığı matbaayı bulmaları için kesin emir verildi polise. Bildiri basan ve de dağıtanlar yakalanacaktı mutlaka. Saşa bağırıp çağırıyor, sövüp sayıyor, hatta sık sık bilinmeyen sebeplerle ona buna tokat atıyordu. Filip Filipoviç ajanları akşamları evinde topluyor, günün olaylarını tartışıyordu onlarla. Genellikle odanın ortasındaki çalışma masasında oturur, kollarını masaya dayar, uzun parmaklarıyla kalemleri, kâğıtları karıştıra karıştıra konuşur ya da dinlerdi Filipoviç. Uzun parmaklarında çeşit çeşit yüzükler, renk renk parlardı. Kara sakalının altında koca bir sarı madalya parlardı. O kısa boynunu yavaşça hareket ettirir ve monoklünü birer birer odadaki insanlara tutarak herkesin yüzünü gözünü incelerdi: Koltuğundan hemen hemen hiç kalkmazdı. Parmaklarından ve boynundan başka hiçbir yanı kımıldamazdı adamın. Kocaman, bembeyaz ve şiş suratı, kâğıda çizilmiş bir portre gibi duruyordu. Sakalı takmaydı sanki, gerçek görünmüyordu. Ağzını açmadığı vakitler etkileyici bir görünümü vardı. Ama o incecik titrek sesiyle konuşmaya başladığında, kör bir testere kalınca bir keresteyi kesmeye çalışıyormuş gibi bir ses çıkarır, her şeyi, kara ceketi, madalyası, parmağındaki yüzükler ve de sakalı sanki başkasınınmış gibi görünürdü. Adamın tam önünde, kurulmuş bir bebek ya da ustalıkla yönetilen bir kukla dururdu da, içinde tüyleri diken diken, küçük bir şeytanı andıran çıplak bir manken saklıymış gibi gelirdi Yevsey'e. Biri kalkıp da bu kuklaya bağırsa içindeki küçük şeytan korkacak, bir çığlık atarak dışarı fırlayıp pencereden kaçacaktı sanki... Böyle düşlere dalardı Yevsey adamın karşısında.

Ama Filip Filipoviç'ten korkardı ve o mavi camların

gerisindeki bakışları kendi üzerine çekmemek için durum elverdiğince uzak otururdu ondan. Öyle oturur, bir siperin ardına da gizlenebilmişse hele, hiç kımıldamadan dururdu.

"Baylar," diye titredi o ince ses gene havada, titredi ve Yevsey'in yüreğinde bir şeyler kıpır kıpır hareket etti. "Kulaklarınızı dört açın. Beni iyi dinleyin. Her birinizde ne kadar kafa varsa hepsini çalıştırın. Kıyıda köşede kalmış aklınız varsa onları da toparlayın. Aklınızla, ruhunuzla, ciğeriniz ve kalbinizle bu sinsi düşmana karşı savaşacaksınız. Sevgili vatanımız Rusya'yı, Rusya'nın hayatını koruma ve kurtarma mücadelemizde yasağımız yoktur. Devrimciler canlarıyla, başlarıyla çalışıyorlar! Devrimciler gözlerini çöpten sakınmıyorlar. Cinayetler karşısında elleri bağlı durmaz bu adamlar. Unutmayın, pek çok adamımız onların elinde can verdi. Size öldürün demiyorum. Hayır, tersine... öldürmeyin. Bir insanın başka bir insanı öldürmesi için akıllı olması gerekmez. Akıl gerekmez öldürmek için. Adam öldürmek kolay. Kanun sizden yana. Yasalar sizden yana. Siz, kanunsuzlara saldıracaksınız. Kanunsuzlara göz yummak, cinayettir. Onları asla affetmeyin... Kanuna karşı gelenler, yeryüzündeki zehirli otlar gibi yok edilmelidir. Bir çığ gibi büyüyen bu devrim hareketini bastırmak için ne yapmak gerektiğini, en etkin yolu yordamı bulmak size düşüyor. Çar bu beceriyi bekliyor sizden. Memleket bunu bekliyor!" Burada biraz durdu Saşa, yüzüklerini gözden geçirdi ve devam etti. "Size düşen bu büyük görev için gerekli enerji yok sizde. Gerekli istek yok. O eski devrimcilerden Saydakov'u elinizden kaçırmakla gösterdiniz bu isteksizliğinizi. Tam üç buçuk aydır bizim bu kentte oturduğunu biliyorum ben. Ben biliyorum da, siz nasıl bilmiyorsunuz? Sonra... Hani

matbaa? Hani bildirilerin basıldığı yer? Buldunuz mu? Hayır..."

"Ama provokatör ajan olmadan nasıl bulalım?" diye yakındı bir ses.

"Sözümü kesmeden dinleyin! Ben bilirim neyin nasıl yapılacağını. Şimdiye kadar binbir türlü iş çevirmiş bir yığın insanın hangisine ilişkin kanıt getirdiniz? Kanıtsızlıktan toplayamıyoruz adamları, tutuklayamıyoruz."

"Kanıtsız tutuklayalım," dedi oradan Piyotr gülerek.

"Şakanın sırası mı ulan! Ben şaka yapmıyorum burda. Onları kanıtsız tutuklarsak hemen bırakmak zorunda kalacağız. Başka neye yarar kanıtsız tutuklamak, ha? Ve siz sayın Piyotr Petroviç, uzun zaman önce bana bir söz verdiğinizi hatırlatırım! Tamam mı? Sen de Krasavin. Teröristlerle ilişkisi olduğunu sandığın bir adam tanımıştın hani? Seni onlarla tanıştıracaktı hani? Hani, nerde?"

"Adam yalancı çıktı. Ama biraz daha bekleyeceğiz. Ben yapacağımı biliyorum," dedi Krasavin.

"Kuşkum yok, kuşkum yok. Biliyorum nice becerikli olduğunuzu. Ama kuzum, gözünüzü seveyim biraz daha çaba gösterin. Biraz daha hızlı çalışmak zorundayız."

Kimi vakit bir saat, hem de hiç soluk almadan, aynı soğukkanlı ses tonuyla konuşur dururdu Saşa. Ses tonu hiç değişmez, yalnız, "yapmalısınız", "etmelisiniz" derken bu sözlerin üstüne basa basa konuşurdu. Bu sözler Yevsey'in gırtlağına yapışır, onu boğardı sanki. Ve adamın her "yapmalısınız", "etmelisiniz" diye bağırışında, bu sözlerle birlikte mavi gözlüklerinden saçılan mavi donuk bakışlar dinleyenleri dolaştıkça öyle boğulurdu Yevsey.

Bu tür toplantılardan sonra siyasi polisler fiskosa baş-

lar, "Hin," diye omuz silkerlerdi. "Daha dün bir Yahudiydi o da. Şimdi kalkmış, adam olmuş!"

Kimi vakit Filip Filipoviç değil de, pahalı giysilerle donanmış yakışıklı Leontyev konuşurdu onlarla. Bu adam oturmazdı nutuk çekerken. Elleri cebinde, bir aşağı bir yukarı dolaşır, dinleyicilerinin yanından geçerken ya da birine kazara çarptığında kibar kibar özür dilerdi. Köse gibi pürüzsüz cildi, çatık kaşları, soğuk soğuk bakışlarıyla sözcüklerin üstüne basa basa oynatırdı ince dudaklarını. Gözlerinin ne yana baktığını kimse görmezdi nedense.

Ara sıra da Petersburg'dan gelen Yasnogurski adında bir başka adam yapardı konuşmaları. Ufak tefek, geniş omuzlu, kabak kafalı bir adamdı bu. Göğsünde takısı vardı onun da. Ağzı kocamandı. Pörsük suratında sırıtan gözleri küçük birer taş gibi yapışmıştı oralara sanki. Parmakları uzun uzundu. Konuşurken ağzını şapırdatırdı ikide bir. Kudurmuş bir ırmak gibi akardı ağzından sövgüler. Yevsey'in hiç aklından çıkmayan bir sözü vardı adamın: "Devrimciler, 'Başka bir hayat kurabilirsiniz kendinize, daha kolay bir hayat kurabilirsiniz,' diyorlar. Ama onlar yalan söylüyorlar çocuklarım. Onlar yalancıdır, evlatlarım. Hayatı kuran, yaşama biçimimizi saptayan, İmparator'dur, Çar Hazretleri'dir ve de kutsal kilisemizdir nasıl yaşayacağımızı saptayan. Ve insanlar, biz insanlar, hiçbir şeyi değiştiremeyiz."

Tüm konuşmacılar aynı şeyi söylüyordu. Polis, daha büyük bir hırsla hizmet etmeliydi. Şimdi, özellikle daha çok çalışmalılardı, çünkü devrimciler giderek daha güçlü, giderek daha etkili oluyorlardı. Kimi vakit, Çar'ı anlatırlardı. Onun nice iyi, nice akıllı olduğunu söylüyorlardı. Eski çarları anlatırlardı. Yabancı ülkelerin, kendi çarların-

dan nasıl korktuğunu, ondan nasıl nefret ettiğini anlatırlardı. Yabancı ülkeler Çar'dan nefret ederlerdi, çünkü o, başka ülkeleri yabancı boyunduruğundan kurtarmıştı. İşte Bulgarlar, işte Sırplar... Bunlar Türk sultanının çizmesinden kurtarılmıştı. İşte Özbekler ve Türkmenler... İran şahının boyunduruğundan kurtarıldı. İşte Mançurya... Çin İmparatorluğu'nun boyunduruğundan kurtarıldı. Almanlar, İngilizler, Japonlar hoşlanmadı bundan elbet. Rusya'nın özgürlüğe kavuşturduğu ulusları kendi ceplerine atmak daha çok işlerine gelirdi... Ama Çar buna izin vermedi. Bu yüzden Çar'dan nefret ediyor bu devletler. Ona nasıl zararlı olacaklarını hesaplıyorlar hep. Ve Rusya'da, bir devrim oluşturmaya çalışıyorlar.

Bu konuşmaları dinlerdi Yevsey, dinler dinler, Rus halkının kendisinden söz edileceği, Rus halkının selametinden, rahatından konuşulacağı ânı beklerdi. İnsanların neden bunca korkunç, bunca öfkeli olduğunun, insanoğlunun neden birbirine işkence ettiğinin, neden böyle sefil perişan yaşandığının açıklanacağı anı beklerdi. İnsanların böylesine yoksul olmasının nedeni neydi? Bu sorunun cevabını duymak isterdi Yevsey. Tüm insanların içindeki korkunun, dört bir yandan yükselen haykırışların nedenini bilmek isterdi. Ama bu konularda tek söz eden olmadı.

Bir toplantıdan sonra Viekov'la birlikte yürüyorlardı sokakta. "Demek ki," dedi Viekov, Yevsey'e, "bunlar iktidara geliyor. Duydun mu? Adamlar güçlü. Nerden çıktı bunca güç, anlayamadım doğrusu. Bunlar yeraltında yaşayan görünmez insanlar. Ansızın ortaya çıkıp karışıklık yaratıyor, insanın hayatını mahvediyorlar. Bunca gücü kuvveti nerden alıyorlar, anlayamadım doğrusu..."

Melnikov şimdi büsbütün pimpirikli, büsbütün ürkek bir adam olup çıkmıştı, iğne ipliğe dönmüştü sinirden. Kendini dağıtmıştı iyice. Bir gün yumruğunu dizine indirdi, "Ah, ah!" diye homurdandı. "Bir bilsem... Gerçeği bilebilsem! Gerçek nasıl öğrenilir ha?"

"Ne oluyorsun?" diye atıldı bu söz üzerine Maklakov.

"Ne mi oluyorum? Bunu oluyorum: Benim anladığıma göre baştakilerden bir grubun, bizim grubun yani sözü buyruğu dinlenmiyor. Çöktü bir grup yani... Ve bir başka grup halkın yönetimini eline geçiriyor. Durum çok açık."

"Yani?" diye alay etti Maklakov gülerek, "Halt etmenin Arapçası!"

Melnikov baktı ona, göğüs geçirdi. "Yalan söyleme Timofey Vasilyeviç," dedi. "Yalan söylüyorsun. Yalan söylediğini de biliyorsun. Sen akıllı bir adamsındır, ama bak... yalan söyleme."

Devrimcilerle ilgili konuşmalar, Klimkov'un belleğine saplanıyor, güçsüz düşüncelerin yeşermesinden başka işe yaramayan ince bir yatak oluşturuyordu orada. Bu bir yığın soyut fikir rahatsız ediyordu onu... Ve hiç sezdirmeden, bilinmeyen bir bölgeye sürüklüyordu Yevsey'i.

XIV

Maşa'nın doğum günü kutlamasına giderken bir şey geldi Yevsey'in aklına. "Bu akşam bir devrimciyle tanışacağım," diye düşündü. "Marangoz orada olur mutlaka."

İlk gelen konuk Yevsey'di. Bir dizi mavi boncuk armağan etti Maşa'ya. Anfissa'ya da pembe bir tarak. İkisi de çok sevindi armağanlara. Çay ikram ettiler ona. Sonra da vişne likörü. Maşa dolgun, ak gerdanını kıra kıra gülümsedi Yevsey'e. Utanık utanık baktı gözucuyla. Bakışları ılık ılık indi Yevsey'in yüreğine. Anfissa bir çay daha koyarken, "Söyle bakalım küçük tüccar," dedi Yevsey'e, "sizin düğün ne zaman?"

Yevsey çok utandı, ama göstermemeye çalıştı utancını. "Bana kalırsa hiç evlenmeyeceğim ben," dedi. "Zor iş."

"Zor mu? Ne korkak adamsın, ha! Duydun mu Marya? Çok zormuş evlenmek."

Aşçının sesli sesli gülmesine küçük bir gülücükle cevap verdi Maşa. Gözünün ucuyla da Yevsey'e bakıyordu.

"Belki de onu demek istememiştir, canım."

"Elbet, yani... Evlenmek zor değil de, evlenecek birini bulmak zor demek istemiştim. Yani... İnsan yapayalnız, baş başa ve hiç korkmadan, birbirinden korkmadan birlikte yaşayacağı... Yani demek istiyorum ki, güvenilecek birini bulmak zor."

Maşa yanında oturuyordu. Yevsey, yan yan baktı ona; göğsüne baktı, gerdanına baktı, derin derin göğüs geçirdi. "Nerde çalıştığımı söylesem mi ona acaba?" diye geçirdi

aklından. Bunu düşünmek bile ürküttü onu, kendini tutmaya karar verdi.

"İnsan," diye devam etti acele acele, "hayatı anlamıyorsa yalnız yaşasın, hiç evlenmesin daha iyi," sesini de yükseltmişti bunu söylerken.

"Ama yalnız yaşamak da güç," dedi Maşa, Yevsey'in boş likör kadehini doldururken. "Haydi, iç bakalım," diye gülümsedi.

Yevsey can atıyordu onlarla açık açık konuşmaya. Onu bunu gizlemeye çabalamadan, öyle rahat, aklına geleni söylemek, yüreğini dökmek istedi. Bu istek bir yandan, iki kadeh likör bir yandan heyecanlandırmıştı genç yüreğini. Tam bu sırada, gazetecinin hizmetçisi Liza girdi içeri. O da heyecanlıydı. Anfissa ve Maşa merakla bekliyorlardı Liza'nın söyleyeceklerini. Tek gözü biraz kayık olmakla birlikte, capcanlı gür, uzun saçlı, şık giyimli, güzel bir genç kadındı. Hiç utangaç görünmüyordu, tersine girgin, hayat dolu bir kadın izlenimi bırakıyordu.

"Falancaların yemeğe konukları vardı," diye konuşmaya başladı çabuk çabuk. "Beni bırakmadılar." Bir kenara oturdu. "Olmaz dedim, gitmem gerek dedim, siz ne yaparsanız yapın ama bırakın ben gideyim dedim..."

"Çok kalabalık mıydı?" diye atıldı Klimkov elinde olmayarak. Görevini hatırlamıştı birden.

"O, hem de nasıl! Kalabalıktı, kalabalıktı ama, hiçbiri de bahşiş veren cinsten değildi. Bu adamlar bahşiş vermez, yok... Yılbaşı gecesi bile topu topu iki ruble otuz kopek sıkıştırdılar elime."

"Belki de paraları yoktur, ha?" diye sordu Yevsey. "Belki de zengin değildirler..."

"Zenginlik kim, onlar kim! Hepsinin pabuçları deliktir, ayakları suya basar."

"Kim bu adamlar? Nerde çalışıyorlar?"

"Her biri bir yerde çalışır. Kimi gazetecidir, kimi daha öğrenci. Hele bir öğrenci var, öyle yakışıklı ki, göreceksiniz! Kapkara kaşlar, kıvır kıvır saçlar, küçük bir bıyık, düzgün dişler... Çekirge gibi... Acar, genç, yakışıklı. Sibirya'dan gelmiş kendisi. Hep avlanmaktan konuşur..."

Yevsey, Liza'ya baktı ve başını birden öne eğdi. "Kes!" diye haykırmak istiyordu içinden. "Sus, yeter!" Ama bu sözleri söylemek yerine, "Belki de sürgündü kendisi?" diye sordu bitkin, isteksiz bir sesle.

"Kim bilir? Benim patronum da, hanımım da sürgündeydiler. Polis söyledi bana."

"Ee, bugünlerde kim sürgün edilmiyor ki?" diye konuşmaya katıldı aşçı. "Ben bir mühendisin aşçısıydım. Adı Popov'du adamın. Hem zengindi. Kendi evi vardı, atları vardı... Tam evlenecekti, rahata erecekti, polis geldi bir gece götürdü onu. Sibirya'ya göndermişler meğer."

"Benim ne hanıma ne de beye söyleyecek sözüm var," dedi Liza. "Ağzımı açmaya hakkım yok. Doğruya doğru, eğriye eğri. Çok iyi insanlar. Azarlamazlar, başkaları gibi iş buyurmazlar. Hem, her şeyi bilir benimkiler, her konuda konuşabilirler."

Yevsey, zavallı bakışlarını Maşa'nın pembe yanaklarına çevirdi, "Şimdi gideyim de," diye düşündü içinden, "onun patronları hakkında başka vakit bilgi alayım... Ama... Yoksa kalsam mı?.. Ah, konuşmasa artık, aptal kız, konuşmasa!"

"Bizim patronumuz da her şeyi bilir," diye böbürlendi Maşa.

"O olay patlak verdiğinde, Petersburg'daki ayaklanma yani," diye konuşmaya başladı Liza heyecanla, "bütün gece uyumadılar. Durmadan konuştular."

"Biliyorum, bizim patronla hanımı da size gelmişti o gece," dedi dadı.

"Evet. Ev tıklım tıklım doluydu. Konuştular, dilekçe falan yazdılar. Bir tanesi ağladı bile. Yemin ederim ağladı. Gözlerimle gördüm."

"Nasıl ağlamayalım, aah, nasıl ağlamayalım," diyerek göğüs geçirdi aşçı.

"O ağlayan adam, başını elleri arasına aldı. Hıçkıra hıçkıra ağladı resmen. 'Ah, zavallı Rusya!' diyordu boyuna. Su verdiler ona. Ben bile acıdım adama da ağlamaya başladım."

Maşa, gözlerini fal taşı gibi açmış, sağa sola bakınıyordu bu sırada.

"Tanrım! Kardeşim aklıma gelince dayanamıyorum!" diye haykırdı. Kalktı, aşçının odasına girdi. Kadınlar ardından baktılar acıyan gözlerle. Klimkov, rahat bir soluk aldı ve gene elinde olmayarak, ama sıkılmış bir tavırla, "Kime dilekçe yazıyorlardı?" diye sordu Liza'ya.

"Aa, onu bilmem işte," dedi Liza,

"Marya ağlıyor," dedi aşçı.

Kapı açıldı, aşçının ağabeyi öksüre öksüre içeri girdi.

"Çok soğuk," dedi. Boynuna dolamış olduğu kırmızı atkıyı çözdü.

"Gel, bir içki iç öyleyse!"

"İçerim, sağ ol," dedi ve kadehini kaldırdı. "Sağlığınıza ve tüm iyiliklere!"

Zayıf, ince bir gençti bu. Hareketleri güvenliydi. Nedense açık renkli sakalına ve uzun kafasına uymayan dolgun, tok bir sesle konuşuyordu. Yüzü küçük, ince ve vakurdu. Ama alçakgönüllü biri olduğu da hemen okunuyordu bu yüzden. İri gözleri elaydı.

"Bu bir devrimcidir," dedi içinden Yevsey, marangozun elini sıkarken. Sonra da, "Artık gideyim ben," dedi ötekilere.

"Nereye gidiyorsun?" diye atıldı Anfissa, Yevsey'in elini tutarak. "Bana bak tüccar! Eğlenceyi bozmak var mı, ha? Otur bakalım. Bak, bana ne armağan verdi!"

Zimin, Yevsey'e baktı ve düşünceli düşünceli konuşmaya başladı. "Bizim atölyeye yeni bir sipariş geldi dün. Bir oturma odası takımı, bir çalışma odası, bir de yatak odası. Tüm siparişler askeriyeden geliyor bugünlerde. Çaldıkları parayla son moda yaşamak istiyor herifler."

"Hemen başladı," diye düşündü Yevsey, "gelir gelmez başladı sökülmeye." Böyle düşündü elinde olmadan Yevsey. Ama pek hoşlanmadı, hatta üzüldü yeni birisini konuşturmak ya da dinlemek zorunda kalacağına.

Sorusunun neye varacağını hiç düşünmeden sordu gene marangoza: "Senin atölyede çok devrimci var mı?"

Yarasına basılmış gibi birden fırladı, ona döndü Zimin, gözlerinin içine içine baktı. Aşçı, kaşlarını çattı ve homur homur konuştu:

"Nerde devrimci yok ki?"

"Aptal olduklarından mı, yoksa akıllı olduklarından mı her yerde dolaşıyorlar?" diye sordu Liza.

Marangozun ezici bakışlarına dayanamayan Klimkov yavaşça başını yere eğdi.

"Sizi neden ilgilendiriyor bu?" diye sordu Zimin. Sesi kesin, ama kaba değildi.

"Hiiç," dedi Yevsey. "Özel bir neden yok."

"Öyleyse niçin soruyorsun?"

"Özel bir neden yok," dedi Yevsey gene. Durdu durdu, "Bir şeyler söylemiş olmak için sordum," diye ekledi.

Marangoz gülümsedi.

Üç çift göz, kendi üzerine çakılmış gibi geldi Yevsey'e. Sıkıldı, ürktü, rahatı kaçtı birden. Gırtlağından doğru bir şey acı acı akıyordu içine sanki. Maşa aşçının odasından çıktı, suçlu suçlu gülümsüyordu. Ötekilerin yüzünü görünce, dondu kaldı.

"Ne oluyor?"

"İçkiye sığınarak söyleyeceğimi söylerim," diye düşündü birden Yevsey. "Sarhoş derler..." Kalktı, ayaklarını sürüye sürüye yürümeye başladı. "Sormanın asıl nedeni şuydu bayım: Kardeşinize sizin hakkınızda bildiklerimi söylemek istiyordum hanidir."

Zimin de kalktı. Yüzü kırış kırış oldu birden. Sapsarı kesildi.

"Hakkımda bildiklerin mi?" diye sordu sakin bir ağırbaşlılıkla.

Maşa'nın fısıltısını duyuyordu Yevsey:

"Ne oluyor bunlara?"

"Sizin..." diye söze başladı Yevsey. Ayakları yerden kesilmiş, bir tüy gibi hafif, uzayda dolaşıyordu sanki. Her şeyi görebiliyor, her şeyi şaşılası bir algılama gücüyle rahatça seçebiliyordu. "... Sizin izlendiğinizi biliyorum. Milli Emniyet izliyor sizi."

Aşçı fırladı kalktı oturduğu yerden. Dehşete kapılmıştı. "Matvey? Ne demek oluyor bu?"

"Dur bakalım," dedi Zimin. Elleriyle bastıra bastıra kaşlarını düzeltti bir, gözlerini ovuşturdu. "Ciddi bir konu bu, sus hele." Yevsey'e döndü, daha kesin, güvenli bir ses tonuyla, "Bana bak delikanlı," dedi. "Sen kalk evine git. Ben de çıkıyorum. Haydi, giy paltonu."

Yevsey gülümsedi. İçi boşalmıştı şimdi. Kuşlar kadar

hafifmiş gibi bir duyguya kapıldı. Güzel bir duyguydu bu. Kapıdan nasıl çıktığını hatırlayamadı sonradan, ama odaya çöken büyük sessizliği, hiç kimsenin ağzını açmadığını, ona güle güle bile demediklerini hiç unutmadı.

Sokağa çıktıklarında Zimin omzuna dokundu Yevsey'in. Gene o kesin, açık, ama öfkesiz bir ses tonuyla, "Artık kardeşimi ziyaret etmemenizi istiyorum sizden," dedi.

"Neden? Sizi üzdüm, mü?" diye sordu Yevsey.

"Kimsin sen?"

"Sokak satıcısı."

"Nasıl oluyor da benim izlendiğimi biliyorsun peki?"

"Arkadaşım söyledi."

"Arkadaşın Milli Emniyet'ten miydi?"

"Evet."

"Sen de Milli Emniyet'tensin ha?"

"Hayır," dedi Yevsey. Ama bir Zimin'in o düzgün, solgun yüzüne baktı, bir sesinin donuk, kesin tonunu hatırladı ve hiç büyük bir çaba harcamadan düzeltti söylediği yalanı. "Evet, ben de oradanım."

Hiç konuşmadan birkaç adım yürüdüler.

Zimin, ansızın durdu. "Defol git!" diye haykırdı. O âna kadar kendini zor tutmuş da, birden patlamıştı sanki. Başını iki yana salladı, "Git, git diyorum sana! Yoksa fena olacak!"

Yevsey, sırtını duvara yasladı ve adamın gözünün içine baktı. Gözleri kırpış kırpıştı şimdi Yevsey'in. Zimin de Yevsey'e baktı bir süre. Sonra sağ elini salladı havada, başını çevirdi.

"Ama neden anlamıyorsunuz?" dedi Yevsey şaşkın

şaşkın. "Size gerçeği söyledim sadece. İzleniyorsunuz, bu bir gerçek."

"Eeee?"

"Ve siz bana kızıyorsunuz."

Zimin, ona doğru eğildi, Klimkov'un hiç anlam veremediği garip sesler çıkardı.

"Hey gidi Allah'ın aptalı! Sen söylemesen de biliyorum ben izlendiğimi. N'olmuş yani? İşleriniz kötü mü gidiyor? Bana rüşvet verip, beni satın alıp arkamdaki insanları ele geçireceğini mi sandın? Zavallı yaratık! Yoksa suçluluk duygundan arınmak mı istedin kendince? Defol yolumdan pis herif! Defol! Çekil git yoksa dayanamayacağım, lime lime edeceğim seni!" Yevsey ellerini göğsüne kavuşturdu, yürüdü gitti.

"Mikrop!" diye bağırıyordu güçlü bir fısıltı ardından.

Klimkov döndü ve hayatında ilk kez, ama ilk kez sövdü bir adama. Avazı çıktığı kadar bağırdı, tüm gücüyle sövdü ona:

"Mikrop sensin!" dedi. "Orospu çocuğu!"

Zimin cevap vermedi. Adımlarının sesi duyulmuyordu artık. Az daha yürüdü Yevsey. Kızak çekenlerin ayakları altında ezilen karın gıcırtılarını, demirlerin taşa vuran sesini duydu.

"Gene oraya döndü," diye düşündü Klimkov yavaş yavaş yürürken. "Söyleyecek onlara. Maşa kızacak bana..." Beyaz karın üzerine tükürdü. Sonra aklına gelen bir türkünün melodisini mırıldanmaya başladı. Derken bir elektrik direğinin dibinde durdu. Kendini avutacak bir şeyler bulmalıydı.

"İşte, tek başımayım. Yürüyorum. İstersem türkü söylerim. Bir polis beni duyar da, 'Ne havlıyorsun?' diye so-

rarsa, Milli Emniyet kimliğimi gösteririm ona. 'Ah, özür dilerim!' der polis. Ama eğer marangoz türkü söylerse hemen karakola tıkılır. Hemen. 'İnsanların huzurunu bozamazsın!' derler ona." Klimkov gülümsedi, karanlığın derinliklerinde bir şeyler aradı gözleriyle. "Evet dostum, sen türkü söyleyemezsin kardeşim," dedi kendi kendine.

Birazcık güveni var idiyse onu da yitirmişti böylece. Yüreği ezik, ağzı zehir gibi acıydı. Yaşlar birikiyordu gözlerinde. Ağzındaki acılığa dayanamadığındandı bu gözyaşları. Türküsüne devam etti. Ama bu kez var gücüyle bağırıyor, ciğerleri dışarı çıkacakmış gibi şişiyor, sönüyordu. Gözlerini sımsıkı kapıyordu böyle bağıra çağıra türkü söylerken. Durum değişmedi ama. Kuru gözyaşları, sımsıkı kapalı gözlerinden yol buldu çıktı, yanaklarına yuvarlandı.

"Hey, kızakçı!" diye seslendi alçak sesle. Her zamanki tavrını takınmaya çaba harcıyordu. Ezik yüreğini göstermemeye çalışıyordu. Ama kızağa oturduğunda içindeki gerilimin birden gevşediğini hissetti. Başı düştü, bir o yana, bir bu yana sallanmaya başladı. "İnsan böyle mi davranır... Hey insanoğlu! Ne iyi karşılık verdin benim insanlığıma! Teşekkür ederim insanoğlu! Hey, iyi insanlar, akıllı insanlar, siz ne anlarsınız iyilikten! Teşekkür ederim insanlar!"

İçine düştüğü bu acıma duygusu hoşuna gitti birden. Kendine acıyordu. Tıpkı çocukluğundaki gibi tatlı bir sarhoşluk uyandırdı bu, yüreğinde. Kendini başkalarına adamış, hiç kimseye benzemeyen, hiç kimsenin anlamadığı zavallı bir insandı sanki.

XV

Ertesi sabah Yevsey çatık kaşlı, ciddi yüzlüydü; yatağa uzanmış tavanı seyrediyordu. Düşünüyordu. Umutsuzdu. İşin içinden çıkamıyordu bir türlü. "Yok, yok, başkalarını izlememeliyim ben. Onları gözleyip ne yaptıklarını, ne ettiklerini anlamaya çalışmamalıyım," diye düşündü. "Kendimi izlemeliyim ben." Bu düşünce bir garip geldi ona. "Niçin kendimi izleyecekmişim? Kendime düşman mıyım ben?"

Kalktı, tembel hareketlerle giyinmeye başladı. Bir yandan da gününü nasıl geçireceğini, ne görevler yapacağını düşünmeye zorluyordu kendini. Bir işçi mahallesinde görevliydi bugün.

Gökte güneş pırıl pırıldı. Damlarda eriyen karlar tıngır mıngır aşağı akıyor, kirli karı yıkıyordu. Sokaklar çabuk çabuk yürüyen, keyifli insanlarla doluydu. Kilise çanları yavaş yavaş tıngırdıyor, bu ılık havaya karışarak yayılıyordu. Kentin mırıltılarından örülmüş kocaman bir kurdele, havada dalgalana dalgalana solgun mavi bir uzaklıkta kayboluyordu.

"Bir köye gidebilsem, ah tarlalara, bayırlara gitsem bir," diye düşündü Yevsey işçi mahallesinin dar sokaklarına vardığında.

Hiç gülmeyen koca kırmızı duvarlar yükseliyordu dört bir yanda. Gökyüzü karaydı burada. Fabrika bacalarından kaçıp kurtulan o pis kurum, arkadan itilen büyük bir kalabalık gibi yayılıyordu birden havaya. Ve hava ılık

ılık yağ kokuyordu. Hiç sevimli değildi bu görünüm. Sevilesi değildi. Ve bu görünüm, içinde işçilerin çalıştığı isten kararmış fabrikalar dizisinin sonsuzluğunda gözleri karartıyordu.

Bir kahveye girdi. Pencereye yakın küçük bir masaya oturdu. Çay söyledi ve konuşulanları dinlemeye koyuldu. Kalabalık değildi kahve. Birkaç kişi vardı topu topu. Ama hepsi de işçiydi. İsteksiz isteksiz çaylarını içiyor, ateşi ateşli konuşuyorlardı. "Servet gökten zembille mi iniyor peki?" diyordu biri.

Yevsey irkildi bunu duyunca. Servetten söz edenleri dinlemişti çok. Ve hep sıkılmış, aklı karışmıştı bu sözlerden. Olsa olsa kıskanç, açgözlü insanlar konuşurdu paradan. Hem, bu konularda konuşmak tehlikeliydi. Öyle söylemişlerdi ona şubede.

"Boğaz tokluğuna çalışıyoruz. Bir şey almaya kalksak, bir yığın para ödüyoruz, yalan mı? Bu servetler, bütün senetler, bize verilmesi gereken, daha doğrusu bizim hakkımızdan çalınan paralarla birikiyor. Bak, örneğin..."

"Ne açgözlü ne obur insanlar," diye düşündü Yevsey. "Amma da kaptırmışlar kendilerini. Paranın esiri olmuşlar. Eh Maşa da öyle değil miydi? Nasıl kaptı elimden armağan götürdüğüm kolyeyi... Beş para etmez bu insanlar... Ağabeyi de bana dayak atmadıysa, polis çağıracağımdan korktuğu için atmadı... Beni kapı dışarı ettiler... Ama armağanlar yan cebe... Pis domuzlar..."

Başkalarını eleştirmekten gelen o garip acının coşkusuna kaptırmıştı kendini. Başka bir şey duymuyor, bir şey görmüyordu artık. Ansızın birinin, yakınında bir yerlerden çın çın bağırdığını duydu. "Vay! Bu bizim Yevsey Klimkov!"

Korkuya benzer karışık bir duyguyla irkildi. Kıvırcık saçlı, genç, ama hiç tanıyamadığı biri karşısında duruyordu.

"Tanımadın mı? Yakov ben, Yakov. Amcanın oğlu. Yaşka!"

Güldü, oturdu masaya Yaşka. Ilık bir anılar bulutuyla sardı Yevsey'i bu gülüş. Kiliseyi hatırladı, o sessiz dereyi, demirci ocağını ve Demirci'nin sözlerini hatırladı birden. Mahcup mahcup gülümsedi Yevsey, ürkek elini uzattı yeğenine.

"Tanımadım seni," dedi.

"Ee, tanımazsın elbet!" dedi Yakov neşeli bir tavırla. "Kentte zayıflarmış insanın belleği. Bir yığın şey giriyor insanın kafasına. Yeni yeni şeyler görüyor, öğreniyor. Eskilere yer kalmıyor beyinde. Ama ben ilk görüşte tanıdım seni! Hiç değişmemişsin... Ee, ne var ne yok bakalım?"

Bir-iki sözle geçiştirdi Yevsey onun sorusunu. Ölçe tarta konuşması gerektiğini düşündü. Bu karşılaşma tehlikeli olabilirmiş gibi geldi ona nedense. Sebebini bilemiyordu, ama tedirgindi. Yakov, onun yerine de konuştu sanki. Olanı biteni anlattı. Köyü anlattı. O da çabuk çabuk, sanki bu işi bir an önce bitirmek gerekmiş gibi konuşuyordu. Bir-iki dakika içinde, babasının kör olduğunu, annesinin artık dilendiğini ve kendisinin de üç yıldır kentte oturduğunu, bir fabrikada çalıştığını anlattı Yevsey'e. "... İşte böyle!" diye bitirdi sözünü.

Yakov'un yüzü, isten kurumdan simsiyah olmuştu. Öyle ki, gören, kırk yıl yıkanmamış ya da bu çocuk böyle doğmuş sanırdı. Sesi toktu. Neredeyse bağıra bağıra konuşuyordu. Üstü başı yırtıktı. Yırtıktı ama, yoksul biri izlenimi bırakmıyordu. Bir zenginlik, bir güven, bir mut-

luluk akıyordu yüzünden. Meraklı bir zevkle baktı ona Klimkov. Bu güçlü çocuk, az mı dayak atmıştı ona küçükken... Birden, çok önemli bir şey hatırlamış gibi irkildi. "Belki de devrimcidir!" diye düşündü.

"Ee, sen neler yapıyorsun bakalım?" diye sordu gene Yakov.

"Sen şimdi ne yapıyorsun?"

"İşimiz güç, yaşantımız sade. Hatta öyle çok çalışıyorum ki, yaşamaya vakit kalmıyor nerdeyse. İnsanın bütün günü, bütün hayatı, işverene gidiyor bizim işte. Bize kala kala birkaç dakika kalıyor yaşamalık. Kitap okumaya bile vakit yok. Tiyatroyu severim, gitmek isterim, ama tiyatroya vakit ayırsam ne zaman uyuyacağım? Sen kitap okur musun?"

"Ben mi? Yooo."

"Eh, senin de vaktin yoktur herhalde. Ben biraz vakit buluyorum ama okuyacak. Burda çok güzel kitaplar var! İstediğin kitabı buluyorsun kentte. Bir başladın mı, sürükleyip götürüyor insanı. Sevgilinin kolundaymışsın gibi geçiyor zaman. Sahi, kızlarla aran nasıl? Şansın yaver gidiyor mu?"

"Fena sayılmaz," dedi Yevsey bu soru üzerine.

"A, benim keyfime diyecek yok bu konuda doğrusu. Kentin kızları bile bir başka oluyor ha! Lokum gibi... Şey... Tiyatroya gidiyor musun?"

"Eh, ara sıra."

"Ben bayılırım tiyatroya. Uykumdan keser giderim sevdiğim bir şey olursa. Hepsini de seviyorum ya... Hiçbirinden vazgeçemiyorum. Bir de müziği severim. Sonra... hayvanat bahçesine gitmeye bayılırım. Sen de seversin herhalde hayvanat bahçesini..."

Öyle bir heyecanlanmıştı ki Yakov böyle güzel şeylerden söz ederken, birden daha da canlanan hayat dolu yanakları, yüzündeki kurum tabakasını yırtıp gözle görülür hale gelmişti sanki. Gözleri pırıl pırıldı. Dudaklarını şapırdattı. İçini ferahlatan, canına can katan bir şeyler vardı sanki ağzında.

Yevsey'in yüreğini kıskançlık bürümüştü öte yanda. Bu sağlıklı, bu hayat dolu genç, kocaman bir kin ateşi yakmıştı içinde. Bu güçlü yumrukların, onu bir vakitler nasıl dövdüğünü iyice hatırlamaya zorluyordu kendini. Kinini koyulaştırmaya, bu güzel şeylere kendini kaptırmamaya zorlanıyordu. Yakov ateşli ateşli konuşuyor, tüm içtenliğiyle eski bir dostla karşılaşmanın zevkini çıkarıyordu. Çın çın öten neşeli sözleri, insana yaşama isteği veren tatlı sesi, kırlangıçlar gibi uçuşuyordu Yevsey'in çevresinde. Gülümsemeden edemiyor, kendini tutamıyordu. Hoşnutluğu az da olsa dökülüyordu ürkek ürkek gülümseyen dudaklarından. Sanki iki ayrı kişiydi Yakov'u dinleyen. İkiye bölünmüştü Yevsey. Bir yandan onu dinleme isteği duyuyor, bir yandan da garip bir suçluluk duygusuyla kıvranıyordu karşısında. Aslında, neden suçluluk duyduğunu bilemiyordu... Başını çevirdi, dışarı baktı bir an. Ağır adımlarla ortalıkta dönenen Grokotov'u gördü orada. Yırtık pırtık, eski giysiler içinde, ortalıkta dolanıyordu bu gizli görevli. Yevsey'e hafiften göz kırptı, "Eski satarım, eskiciii!" diye sesleniyordu.

Yevsey yerinden fırladı, "Gitmem gerek," dedi birden.

"Pazar günleri boşsun, değil mi? Çalışmıyorsun? Bana gelsene? Yok yok, ben sana geleyim daha iyi. Nerde oturuyorsun?"

Yevsey cevap vermedi. Nerde oturduğunu söylemek istemiyordu Yakov'a.

"Hayrola? Bir kızla birlikte mi yaşıyorsun yoksa? Zararı yok canım, beni onunla tanıştırırsın, olur biter. Niçin utanıyorsun? Doğru bildim mi? Bir kızla oturuyorsun, değil mi?"

"Şey... Yalnız oturmuyorum da."

"Anlıyorum, anlıyorum."

"Ama bir kızla değil... Yaşlı bir adamla oturuyorum ben."

Yakov birden güldü bu söz üzerine.

"Ne gülünç adamsın yahu," dedi. "Öyle bir konuşuyorsun ki... İhtiyar adamı n'apalım, değil mi ya? Neyse, bak, ben de iki arkadaşla bir odayı paylaşıyorum. Bana gelmen de uygun değil. Öyleyse gel bir yer saptayalım, orda buluşalım pazar günü."

Bir buluşma yeri kararlaştırdılar ve kahveden çıktılar. Ayrılırken sevgi dolu, dostluk dolu, içten bir el uzattı Yakov ona. Ve Yevsey, yeğeni belki gelir, bu güzel şeyi geri alır korkusuyla doluymuş gibi acele acele yürüdü gitti. "Ne belalı bir iş verdiler bu kez," diye düşündü yürürken. "Devrimcilerin yatağı burası diyorlardı... Yakov ayak bağı olacak bana..."

İçini titreten bir öfke dalgasıyla sarsıldı birden.

"Eskiler satarım, eskiciii!" diye ötüyordu peşinde Grokotov. "Benden bir gömlek almaz mısınız, bayım?" diyerek yanaştı Yevsey'e.

Yevsey döndü, Grokotov'un omzundaki pırtık giysilerden birini aldı, hiç ses etmeden incelemeye başladı. Ajan, çevredekilerin duyacağı sesle malını överken, araya birkaç fısıltı sıkıştırmasını iyi beceriyordu. "İyi bir şeyler yakaladın galiba. O kıvırcık saçlı var ya, benim gözüm ondaydı işte. Sapına kadar sosyalisttir o. Sakın bırakma ha,

onu oltaya taktın mı, bir yığın solcu avucunun içinde demektir." Böyle konuşurken birden atıldı, Yevsey'in elindeki gömleği kaptı, "Böyle güzel bir gömleğe beş kopek verilir mi?" diye bağırdı. "Sen benimle alay ediyorsun galiba dostum. Başımı belaya sokma, haydi bakalım... Sen yoluna, ben yoluma..." Böyle bağıra çağıra yürüdü gitti Grokotov.

"İşte şimdi benim peşimdeler," diye düşündü Yevsey ve dalgın dalgın baktı öyle bir süre Grokotov'un ardından.

Bir ajan, işçilerden biriyle küçük de olsa bir ilişki kurdu mu, işçiyle arasında geçeni şefine bildirmek zorundaydı. Şefi, gerekli görürse bir yardımcı ya da daha tecrübeli bir ajan katardı onun yanına. Ya da kimi durumlarda "yağlı müşteri" kazanmak söz konusuysa şefin kendi karışırdı o işçilerin arasına. Böylelerine "duble ajan" derler ve ondan saygıyla söz ederlerdi.

Duble ajanın işi tehlikeli sayılırdı. Ama böyle fırsatı yakalayıp da birkaç kişiyi birden tutuklatanlara büyük ödüller verilirdi. Dolayısıyla ajanlar, duble ajan olmak için fırsat kollamakla kalmaz, arkadaşlarının eline geçen bir fırsatı kapmaya da can atarlardı. Bu tür sinsi çekişmeler, yağlı müşterinin kaçmasıyla sonuçlanırdı çoğu kez. Dahası, dublenin başına türlü belalar gelirdi. Bir ajanın böyle bir grup arasına karışmayı başardıktan sonra, ansızın kimliği ortaya çıkar, ajan bir temiz dayak yiyerek yaka paça edilirdi. Başlarına böyle olay gelen ajanlara "kapan kurbanı" denirdi.

Yakov'un sosyalist olduğuna inanamıyordu Yevsey. Hem inanamıyor hem de inanmak istiyordu ama. Yeğeninin içinde uyandırdığı kıskançlık duygusu, bu kez de

ayağına köstek olmasından gelen bir öfkeye dönüştü. Yeğeninden uzun yıllar önce yediği yumrukları bir kez daha duydu yüreğinde.

Akşamüstü olanları anlattı Piyotr'a.

"Ee? Ne yapacaksın? Elin kolun bağlı duracak mısın?" diye haykırdı Piyotr öfkeyle. "Her şeyi de söylemek mi gerek sana? Senin kaz kafana bir şey girmiyor ki!" Acele adımlarla uzaklaştı Piyotr yanından. Yevsey'in üzgün, çöküк, tedirgin bir hali vardı. Gözlerinin altı mor mordu.

"Kumarda kaybetmiştir gene bugün," diye düşündü.

Ertesi gün Saşa geldi, Yevsey'in oltasına gelen balığın aslını astarını öğrenmek istedi. Bir sürü soru sordu ona, sonra düşünür gibi yaptı ve o iğrenç gülüşü yayıldı yüzüne. Sonra Yevsey'e talimat verdi.

"Bırak biraz vakit geçsin. Sonra bir matbaada iş bulduğunu söylersin onlara. Senden bir şeyler basmanı isteyeceklerdir. Olur dersin, basarım dersin. Ama belli etmeden, bir iyilik yapıyormuşsun gibi söylersin bunu. Bassam da olur, basmasam da gibilerden bir tavırla söylersin, anladın mı? Hiç soru sorma ilkin. Biraz akılsız biriymişsin gibi davran. Bu senin için hiç zor olmasa gerek. Aptal rolü oynamak çok doğal olsa gerek senin için... Ama bak, eğer ki bu işi kaçırırsan çekeceğin var demektir, anladın mı? Her görüşmeden sonra rapor getir bana. Duyduğunu, gördüğünü anlat..."

Saşa'nın önünde tasmaya vurulmuş küçük bir köpek yavrusu gibi hissetti kendini. Ajanın sarı sivilceli suratına baktı. Hiçbir şey düşünemiyordu. Tek istediği, Saşa'nın, ona kusmak isteği veren iğrenç kokusundan bir an önce kurtulmak, rahatça soluk alabilmekti.

Yakov'la buluşmaya gittiğinde bir huni kadar boş

hissediyordu kendini. Ama ağzında sigarası, yana yatık şapkasıyla gülümseyen yeğenini görünce o da dost dost güldü ona.

"Ne haber?" dedi Yakov neşeli neşeli.

"İş buldum kendime," diye cevap verdi Yevsey. Hem böyle dedi, hem de "Yüzüme gözüme bulaştıracağım," diye düşündü kendi kendine.

"Nasıl bir iş?"

"Matbaada... memuriyet."

Yakov bir ıslık öttürdü "vay canına" anlamında.

"Demek matbaada!" Bir an için düşüncelere daldı, sonra birden canlanmış bir resim gibi, "Eh, bu akşam benimle geliyor musun?" dedi. "Arkadaşlar var. İki kız, biri şapkacı, öteki iplik fabrikasında çalışıyor. Sonra bir çilingir arkadaş var. Gitar çalar. Daha başkaları da var. Gelir misin sen de?"

Çabuk çabuk konuşuyordu Yakov. Gözlerinin içi gülüyordu hep. Gördüğü her şeye mutlu pırıltılarla bakıyor, neşeli neşeli konuşuyordu. Vitrinlerin önünde duruyor, gördüğü her şeyden hoşlanan, her şeyi ilginç bulan bir adam tavrıyla inceliyordu eşyaları.

"Şu elbiseye bak, ne dersin? Bizim Olga böyle bir giysiye bürünse nerden geldiğini şaşırır ha! Bak, kitapçı... Şu kitabı okudum. Şu sarı kaplıyı. *Türlerin Kökeni*. Çok ilginç bir kitap. Sen de okusana. İnsanoğlunun nerden geldiğini, nasıl geliştiğini öğrenirsin... Kitaplar hayatın sırlarını çözer... Ama kalın kitapları sevmem ben. Ortasına geldiğinde başını unutuyor insan. Kısa ve öz yazsa şu yazarlar..."

Derken bir silahçı dükkânına geldiler. Yakov vitrindeki silahları gösterdi eliyle, "Şunlara bak! Ne güzel oyuncaklar," dedi.

Yakov'a iyice kaptırmıştı kendini Yevsey. O da vitrinlere bakıyor, sanki ilk kez görüyormuş gibi ilgiyle inceliyordu her şeyi. Dünyayı, hayatı yeni yeni tanımaya başlayan bir çocuğun sevinciyle bakıyordu bu pırıl pırıl silahlara, renk renk kitaplara ve tüm eşyalara... Yakov'un genç sesi kulaklarını okşuyordu. Onun öyle hızlı hızlı konuşması, yaşama sevincini haykırıyormuş gibi geliyordu Yevsey'e. Bu güzel şeyler, Klimkov'un karanlık ruhuna kolayca işledi ve birden kendini unutuverdi.

"Çok hoş bir çocuksun," dedi Yevsey. "Neşelisin."

"Neşeliyimdir. Kazaklardan dans öğrendim. Çok Kazak var bizim fabrikada. Bizim işçiler az daha greve gidiyorlardı, duydun mu? Evet, resmen greve gidiyorlardı. Gazeteler bile yazdı."

"Neden grev yapıyorlar?" diye sordu Yevsey. Yakov öyle olağan bir şeyden söz eder gibi konuşmuştu ki...

"Ne demek, neden? İşçiler sömürülüyor çünkü! Grev yapmayalım da ne yapalım?"

"Sen de yapar mısın?"

"Ne? Grev mi? Elbet! Başka türlü olamaz ki! Dostlarımdan ayrı bir hareket yapamam ki! İşçiler birbirleriyle dosttur. Birbirlerinin yoldaşıdır."

"Peki, Kazaklar ne yapıyor?"

"Kazaklar mı? Şimdi yola geldi onlar da. Önceleri bizi yöneteceklerini sandılar. Ama sonunda gelip, 'Şu bildirilerden bize de verin yoldaşlar,' dediler."

Yakov birden durdu, kaşlarını çatarak ciddi ciddi baktı Yevsey'e. Hiç konuşmadan yürüdüler bir-iki dakika.

Bildiri sözü görevini hatırlatmıştı Yevsey'e. Alnı kırıştı, kendi içinden ve de yeğeninden bir şeyleri çıkarıp atmak istermiş gibi didiniyor, büyük bir sancı içinde kıvra-

nıyordu sanki. "Ben o bildirileri okudum," dedi yavaştan.

"Eee?" diye sordu Yakov adımlarını yavaşlatarak.

"Hiçbir şey anlamadım... Ne işe yarıyor bildiriler?"

"Bir daha oku."

"İstemiyorum ki."

"Seni ilgilendirmiyor mu? İlgini çekmiyor mu yani?"

"Hayır."

Bir süre sessiz yürüdüler gene. Yakov bir yandan düşünüyor, bir yandan ıslık çalıyor, arada bir de yeğeninin yüzüne bakıyordu gözucuyla.

"Bu bildiriler, son derece değerli birer kâğıt parçasıdır ve bütün ücret köleleri onları okumalıdır," diye söze başladı Yakov. Derinden derinden, ama alçak sesle konuşuyordu. "Bizler, mahpusuz kardeşim, hayatımızın sonuna kadar ırgatlık etmek üzere zincire vurulmuşuz. Biz, kapitalizmin köleleriyiz. Evet, kapitalizmin köleleri... Öyle değil mi? Ama o bildiriler özgürlüğün soluğudur, bizim beyinlerimizi özgürlüğe kavuşturur, pasın demiri koparıdığı gibi, bildiriler de zincirlerimizi koparır bizim."

Klimkov daha hızlı yürüyordu şimdi. Yakov'un bu düzgün konuşmasını, bu güvenli sesini duymak istemiyordu. Hatta, "Benimle böyle konuşmamalısın! N'olur!" diye haykırmak geldi içinden.

Ama Yakov zaten kısa kesmişti.

"İşte hayvanat bahçesine geldik!"

Bahçenin gazinosunda bira içtiler ve askeri bandoyu dinlediler.

Yakov dirseğiyle dokundu Yevsey'e. "Ne güzel, değil mi?" dedi. Bando durduğunda Yakov göğüs geçirdi. "*Faust*'u çalıyorlardı," dedi Yakov. "Bir operadır bu. Üç kez izledim bu operayı. Ah, ne güzel! Çok güzeldi! Konu

hiç güzel değil ama, müzik, ah, öyle güzel ki! Haydi, gel maymunlara bakalım."

Maymunların bulunduğu yere giderlerken Yakov operayı anlattı Yevsey'e. Faust'la Şeytan Mefistofeles arasında geçen eğlenceli olayı anlattı. Bir-iki arya söylemeyi bile denedi. Beceremeyince de kahkahalarla güldü.

Müzik, Yakov'un anlattığı opera, kahkahalar ve pazar giysilerine bürünmüş insanların konuşmaları, baş döndüren güzellikteki bahar, sarhoş etmişti Klimkov'u.

"Nasıl da korkmuyor!" diye düşündü hayran hayran Yakov'a bakarak. "Ne yürekli, ne bilgili! Meseleleri derinlemesine biliyor üstelik. Ve de benimle aynı yaşta daha."

Yakov, Yevsey'in önünde sıra sıra küçük kapılar açıyordu sanki. Böyle düşündü Yevsey. Büyük bir güçte itiyor, birer birer açıyordu kapıları yeğeni. Geçtiği her kapının ardında, kulağının daha önce hiç duymadığı tatlı bir ses, tatlı bir ışık vardı. Sağına soluna baktı, yeni yeni şeyler algıladı o aç beyni, sonra bir an için şaşkın şaşkın açıldı gözleri biden. Tanıdık bir yüz, ajanlardan birini gördü sanki kalabalıkta. Ya da ona öyle geldi.

İki genç, maymun kafesinin önünde duruyorlardı. Sevgiyle gülümsedi Yakov, "Şunlara bak!" dedi. "İnsanoğluna benzemiyorlar mı? Sen ne dersin? Gözleri, yüzleri, ne zeki bakışları var, değil mi?" Birden kulak kesildi, durdu Yakov. "Bir dakika, geldiler," dedi ve ortalıktan kayboldu. Biraz sonra, yanında bir genç kız ve yelekli bir delikanlıyla döndü. "Hani gelmeyecektiniz? Sizi gidi yalancılar!" diyordu Yakov. "Sizi tanıştırayım. Bu benim yeğenim Yevsey Klimkov. Size sözünü etmiştim. Bu Olga... Olga Konstantinovna, bu da Aleksi Stepanoviç Makarov..."

Klimkov beceriksiz bir selam verdi ve hiçbir şey söylemeden yeni dostlarının elini sıktı.

"Beni dövecekler," diye düşündü. "Çekip gitsem şimdi..."

Ama hiç gitmek istemiyordu aslında. Gerçi, gözleri kalabalıkta kaçamak bakışlarla az önce gördüğü tanıdık yüzü arıyordu. Ajanlardan birini görmüştü. Ama şimdi kimseler görünmüyordu.

"Bu adamla tanışmak kolay değildir ha," dedi Yakov, kıza. "Benim gibi değil o, benim gibi çapkın değil."

"Çekingen davranmayın," dedi Olga. "Biz sade insanlarız."

Yevsey'den biraz uzuncaydı Olga. Kumral saçlarını başına toplamış, böylece biraz daha uzatmıştı boyunu. Bulut mavisi gözleri, solgun yüzünde ışıl ışıl gülüyordu.

Yelekli adamın yüzü de tatlıydı, bakışları dost, hareketleri yavaşçaydı. Yürürken o güçlü gövdesini, umursamaz bir tavırla o yana, bu yana sallıyordu.

Makarov, "Dolap beygiri gibi dönecek miyiz hep burda?" diye sordu yumuşak, ama tok sesiyle.

"Oturacak bir yer bulalım haydi."

Olga eğildi, Klimkov'un yüzüne baktı.

"Daha önce gelmiş miydiniz buraya?"

"Hayır. Bu ilk gelişim."

Nedense, ayakuçlarında yüksele yüksele yürüdü kızın yanında. Yürümeyi güçleştiriyordu bu.

Bir masaya oturdular, bira istediler. Makarov hafif hafif ıslık çalarak gelen geçeni seyrederken Yakov neşeli neşeli konuşuyor, ona buna takılıyordu.

"Hiç arkadaşın var mı senin?" diye sordu Olga.

"Hayır, hiç yok."

"İlk bakışta anlamıştım bunu. Yalnız bir insan olduğunu anlamıştım hemen. Yalnız insanlar bir başka türlü yürürler," dedi Olga gülerek. "Kaç yaşındasın?"

"On dokuzuma basacağım."

"Hey, çocuklar, şu giden polis!" diye haykırdı Makarov kısık kısık.

Yevsey birden ayağa fırladı, ama hemen toparlanıp oturdu. Elinde olmadan yaptığı bu davranışı fark etti mi diye de Olga'ya baktı. Hiç renk vermiyordu Olga. Sessiz sakin oturmuş, Melnikov'u inceliyordu. Ajan, masalar arasından güçlükle ilerledi. Başı öne eğik, gözleri yere çakılıydı. Kolları, çıkık gibi sallanıyordu iki yanında.

"İsa'ya ihanet eden Yahuda gibi yürüyor," dedi Yakov. "Darağacına gidermiş gibi bir hali var."

"Yok, o hep öyle yürür," diyecekti Yevsey az daha. Zor tuttu kendini. Sandalyesini gıcırdatarak yerleşmekle yetindi.

Melnikov, küçük kara bir çakıl taşı gibi atıldı kalabalığa ve az sonra, insan seli arasında kayboldu.

Olga, "Gördün mü nasıl yürüyordu?" dedi Klimkov'a.

Yevsey başını kaldırdı, ne söyleyeceğini bilmez gözlerle baktı kıza.

"Aşağılık herifin biri olmalı. Ama son derece mutsuz, yalnız bir adam. Bana sorarsan yalnızlık, güçsüz insanları alır götürür istediği yere. Her şey beklenir yalnız insandan."

"Evet," diye fısıldadı Klimkov. Birden anladı kızın neden söz ettiğini. Doğruydu söylediği, yalnızlık, her şey yaptırırdı insana. Aradığını bulmuş, hoşnut gözlerle baktı kıza ve bu kez yüksek sesle, "Evet," diye tekrarladı, "evet."

"Dört yıldır tanırım onu," dedi Makarov. Yüzü şimdi daha uzun, daha zayıftı sanki. Kemikleri görünüyordu. Gözleri iri iri açılmış, derin bakışları daha bir koyulaşmıştı. Uzakta bilinmeyen bir noktaya dikmişti gözlerini. Dalgındı. "Bize kitap sağlayan bir öğrenciyle Tikhonov adında bir işçiyi yakalattı. Öğrenci sürgüne gönderildi. Tikhonov hapse girdi, ama bir yıl sonra tifüsten öldü."

"Sen polisten korkar mısın?" diye sordu Olga, ansızın Klimkov'a.

"Neden?" dedi Yevsey şaşkın şaşkın.

"Onu görünce irkildin de..."

Yevsey, nereye koyacağını bilmediği eliyle boynunu ovalayarak cevap verdi kıza. "Ben de onu tanırım da ondan," dedi hiç yüzüne bakmadan.

"Haaa, demek öyle!" dedi Makarov gülerek.

"Sen de az değilsin hani!" dedi Yakov.

Bu sözlerden hiçbir şey anlamadı Klimkov. Onların sevimli, anlayışlı bakışlarından bir şey anlamadı. Ama sesini soluğunu çıkarmadı; istemeyerek, bilmeyerek bir şeyler söyler de içinde bulunduğu bu harikulade cenneti yok eder diye korkuyordu. Bundandı susması.

Tatlı ilkbahar günü sona ermek üzereydi. Işıklar yumuşuyor, gürültüler azalıyor, kulaklardan gitmeyecek tatlı bir melodi gibi yavaş yavaş uzaklaşıyordu gün.

"Eh," dedi Makarov, "daha oturacak mıyız burda? Evli evine köylü köyüne, ha, ne dersiniz?"

Kalkmaya karar verdiler. Yolda Olga, "Hiç hapse girdin mi?" diye sordu Klimkov'a.

"Evet," diye cevap verdi Yevsey, ama hemen ekledi: "Kısa bir süre ama."

Tramvaya bindiler. Az sonra, duvarları mavi kâğıtla

kaplı küçük bir odada buldu kendini Yevsey. Dostlukların, iyi duyguların, güzel umutların ısıttığı sımsıcak bir odaydı bu. Mutluluk doluydu. Makarov gitar çalıyor, Yevsey'in ömründe duymadığı türküleri söylüyordu. Yakov, sözünü sakınmadan konuşuyor, varsılların haline gülüyor, patronlara sövüyordu. Sonra kalktı, oynadı. Tüm yüreğiyle, tüm uzuvlarıyla oynuyor, coşuyor, bir yandan ıslık çalıyor, bir yandan müziğin ritmine ayak uydurarak güm güm zıplıyor, odayı titretiyordu. Gitarın ritmi giderek hızlandı; Makarov, Yakov'a, "Yaşa, varol!" diye diye çaldı durdu.

"Oyna, durma, oyna Yakov!" diyordu, "Kahkahalar gözyaşlarını siler." Ve Yakov oynuyordu.

Olga sessiz, sakin, ama parlayan gözlerle izliyordu onları. Arada bir Klimkov'a bakıyor, gülüyor, "Güzel oynuyor, değil mi?" diyordu.

Daha önce hiç tanımadığı bir mutlulukla sarhoş olan Klimkov, Olga'nın sorusuna gülümseyerek cevap veriyordu yalnızca. Kendini unutmuştu. Yalnız ara sıra yüreğine bir şeyler batıyor, bir anlık bir ürperti veriyordu ona. Yüreğine batan bu iğne, bilince dönüşmeden kaybolup gidiyor, hiçbir iz bırakmıyordu kafasında.

Taa evine gidinceye kadar da, bu mutlu insanları polisin ellerine teslim etmekle görevli olduğu gelmedi aklına. Yüreği buz kesildi birden bu düşünce üzerine. Odanın ortasında durdu; kafası, yol ortasında kalıveren bir otomobil motoru gibi durmuştu. Güçlükle soluk alıyordu. Dudakları kupkuruydu. Dilini gezdirdi dudaklarında ve soyunmaya başladı. Sonra öyle soyunuk, tek iç çamaşırıyla oturdu pencerenin önünde. Bir süre kaldı olduğu yerde. Sonunda, "Söyleyeceğim..." diye düşündü. "Olga'ya

söyleyeceğim... Hepsine söyleyeceğim..."

Ama tam o anda, marangoz Zimin'in sövgüsü çınladı kulaklarında. "Mikrop!" diye haykırmıştı Zimin. Klimkov başını iki yana salladı ve durumu onlara açıklama fikrinden caydı. "Yazacağım," diye düşündü. "Dikkatli olun, evinizi arayacaklar," diyeceğim. "Ne mal olduğumu anlatacağım ona."

Bu düşünce içini rahatlattı. Ancak bir dakika sonra ölçtü, biçti, "Evini aradıklarında mektubu bulacaklar," diye düşündü. "Elyazımı tanıyacaklar. Sonra işim tamam... Canıma okuyacaklar."

Ta sabaha dek oturdu pencerenin dibinde. Kemikleri paramparça olmuştu sanki. Eti, kemiği birbirine karışmış, küçücük bir yığın olmuştu sandalyenin üzerinde. Patlamış bir balon gibiydi. Yüreği perişandı. Kendi dışındaki dünya, ağır bir demir gülle gibi bastırıyordu üzerine. Bir sürü yüz canlandı gözü önünde. Onu bekleyen aç yüzler. Çatık kaşlar, Saşa'nın o uğursuz yüzü de kırmızı bir top gibi duruyordu önünde serili yüzler arasında. Klimkov tortop oldu, yüzünü sakladı onlardan. Sonra kalktı, ayaklarının ucuna basa basa yatağa doğru ilerledi ve sessizce battaniyenin altına sığındı.

XVI

Günlerce boş durmuş, işsizliğe alışmış bir at gibiydi hayat. Ve şimdi, hiçbir şey olmamışçasına, kendisini aynı acımasız, aynı zalim, aynı gözü dönmüş kamçıyla koşmaya zorlayan sürücüsüne, dizginlerini tutanlara garip bir biçimde karşı koyuyor, onların isteğine boyun eğmiyordu.

Akşamları toplanan Milli Emniyetçiler daha tedirgin, daha telaşlı konuşuyorlardı şimdi. Genel bir huzursuzluktan söz ediyorlardı. Toprak ağalarının elinden kendi topraklarını almaya karar veren gizli Köylü Birliği'nden, açık açık hükümeti eleştiren işçilerden ve günden güne büyüdüğü artık bir gerçek olan devrimci kitlelerin gücünden konuşuyorlardı. Filip Filipoviç gene öyle ateşli nutuklar çekiyordu ajanlara. O çirkin, ihtiyar sesiyle cıyak cıyak bağırıyor, adamlarının yeterince hırslı, istekli olmadıklarını söylüyordu, ikide bir dudaklarını yalayan Yasnogurski, Tanrı'ya yalvarır gibi zavallı bakışlarla boş boş bakıyor, elini yüreğine bastırıp, "Çocuklarım," diyordu. "Unutmayın ki, Çar adına yapılan hizmet, hiçbir zaman boşa gitmez!"

"Peki, ama ne yapacağız?" diye atıldı oradan Krasavin. Bu soru üzerine ellerini iki yana açtı, ne söyleyeceğini bilmediğinden ağzını açtı açtı kapadı; kara bir kör kuyu gibi duruyordu ağzı böyle yaparken.

"Yakalayın!" diye bağırdı sonunda.

Bücür Leontyev'in kuru kuru öksürdüğünü duydu

Yevsey. "Bizim eski yöntemler, pataklamalar, coplamalar bu genel çılgınlık dönemlerinde geçerli olmayacak anlaşılan," dedi Saşa'ya.

"Ha şunu bileydin! Yangını tükürükle söndüremezsin," dedi Saşa. Bunu söylerken de güldü ve çirkin suratı büsbütün çarpıldı.

Hepsi de sinirliydi. Her kafadan bir ses çıkıyor, herkes yakınıyor, bağırıp çağırıyordu. Saşa uzun bacaklarını topladı, ayağa kalktı ve gözü dönmüş kabadayılar gibi haykırdı. "Tamam mı? Anlaşıldı mı? Devrimcilere gününü göstereceksiniz, tamam mı!"

Ajanlar gece gündüz sokakları arşınlıyor, akşamın geç saatlerinde de gözlemlerini rapor ediyorlardı merkeze. Herkes birbirine soruyordu, "Yeni yöntem bu mu yani?" Ne yaptığını bilen yoktu pek.

Ülke çapında bir ayaklanmayı durdurmak için ne yapmak gerektiğini bilen yoktu anlaşılan.

Piyotr parmaklarını kütürdetti bir ve "Bizi oklarken dantel eldiven kullanmayacak bu adamlar herhalde," dedi.

"Canımızı kurtarsak bile işsizlikten aç kalırız," dedi Solovyov. "Hiç değilse küçük bir aylık bağlasalar bize. Ama nerdee?"

"Ne aylığı oğlum, cebine girecek parayı düşüneceğine boynuna geçecek ilmiği düşünsen daha iyi edersin," dedi Melnikov.

Daha dün Yevsey'in gözünde büyüttüğü, güçlü sandığı kişiler, geçen güzden kalma kuru yapraklar gibi sürünüyordu sokaklarda.

Öte yanda, sade ve inançlı insanlar, bana mısın demeden hızla ilerleyen ve önlerine çıkan engelleri aşarken

bile gülüp söyleşen yürekli insanlar görüyordu Yevsey. Bu insanları, sokaklarda sürünen, bir hırsız gibi evleri gözetleyen, o yürekli insanların gölgesi gibi peşinden giden, gecenin birinde onları yakalatıp demir parmaklıklar ardına sokan insanlarla karşılaştırdı. Evet, anlıyordu, ajanlar yaptıkları işe inanmıyorlardı.

Olga'yı sevmişti. Onun o derin, yerinde durmaz insan sevgisi çekmişti onu. Durmadan konuşan geveze Yakov'u sevmişti. Anlayışlı, uysal Aleksey, isteseler sırtındaki gömleği çıkarıp vermeye hazır Aleksey'i de çok sevmişti. Yeni yeni insanlarla karşılaştıkça, güzel yürekler tanıdıkça, bu insanların düşlerinin gerçekleşeceğine inancı artıyor, farkında olmadan onların inancına kaptırıyordu kendini.

Bugüne kadar hizmetinde bulunduğu güçlerin ansızın çökmekte olduğunu gören Yevsey, ötekilere ihanet etmemek, onları ele vermemek için bir yol arıyordu kafasında.

"Onlarla görüşürsem," diye düşündü, "imkânı yok ele veremem o güzel insanları. Ben ele veremeyeceğim gibi... başka bir ajana havale etsem... Hayır, bu daha beter. Söylemeliyim. Bu güzel insanlara söylemeliyim her şeyi. Şimdi daha güçlü olduklarına göre, onlardan yana olmak daha doğru."

Böyle düşünerek, o güzel insanların da kendisine olan ilgisinden yararlanarak, Yakov'u daha sık ziyaret etmeye, Olga'yla daha çok vakit geçirmeye başladı Yevsey. Ama nedense, neyin nesi olduğunu bu yeni dostlarına açıklayacağına, gelip gelip Saşa'ya anlatıyordu konuşup görüştüklerini. Kendinde değildi Yevsey. Yaptığının bilincinde değildi hiç. Ne yaptıklarını, ne yapacaklarını anlatırken

heyecanlanıyordu bile. Mutluluk duyuyordu onlardan konuşurken. Böyle kişileri dost edinmekten gurur duyar bir hali vardı.

"Ne akılsız adamsın be!" diye homurdandı Saşa öfkeli öfkeli. Sinsi bakışlarıyla süzüyordu onu konuşurken. "Gördüklerini anlatmak başarı değil ki sevinip coşuyorsun. Biraz da sen öğret onlara ne yapacaklarını. Dökülmüş hurufat vereceğini söyledin mi onlara örneğin? Ha, söyledin mi?"

"Yok, söylemedim," dedi Yevsey.

"E, ne bekliyorsun? Yarın unutma sakın! 'Ben size hurufat sağlayabilirim,' de. 'Gerekli olduğunu düşündüm,' de. Bir şeyler söyle Allah'ın aptalı! Bir şeyler yap! Senin işin bu, aptal oğlu aptal!"

Saşa'nın söylediğini yapmak kolaydı. Çünkü Olga da, Yakov da hurufat sağlayabilir mi diye sormuşlardı ona. Her seferinde "Hı, hı," demiş, kesin cevap vermekten sakınmıştı.

Ertesi akşam Olga'ya gittiğinde içi bomboştu. Büyük boşluk duyuyordu yüreğinde. Gerilim içinde bulunmanın verdiği o garip boşluk. Böylesine pis bir işi yapması kararı başkası tarafından verilmişti. Başkasının buyruğuydu bu ve Yevsey, bu konuda fazla düşünmemişti. Verilen karar, hiç bozulmamış gibi benliğinde yayıldı, büyüdü, tüm korkularını, beceriksizliğini ve yüreğindeki sevgi kırıntısını yok etti birden.

Ama Olga'nın ince uzun vücudunu gördüğünde, küçük bir ışıkla azıcık aydınlanmış odada o güzel insanı ve ardında duvara yansıyan kocaman gölgesini gördüğünde bütün yürekliliğini yitirdi Klimkov. Kafası karıştı birden, dili tutuk, kapıda dikildi durdu öyle.

Olga yaklaştı, elini sıktı dostunun, "Neyin var? Hasta mısın yoksa?" diye sordu şaşkın şaşkın.

Lambanın fitilini açtı, biraz daha aydınlattı odayı. Çayı koyarken sürdürdü konuşmasını. "Çok hasta görünüyorsun..."

Klimkov, bir an önce işe koyulmaya, bu işi hemen bitirmeye karar verdi.

"Bana bak," dedi. "Benden hurufat istemiştin, değil mi?"

"İstedim evet. Bulacağını da biliyorum."

Bu sözleri öylesine, doğal bir tavırla söylemişti Olga. Ama Yevsey'in yüzüne bir yumruk gibi indi Olga'nın sesi. Şaşırdı. Şaşkınlığını da gizleyemedi hiç. Oturduğu yerde dikeldi bir. "Nerden çıkardın bende hurufat olduğunu?" dedi hesap sorarcasına.

"Birkaç kez söyledim, ne evet dedin, ne de hayır. Demek verecek de sağlamanın yollarını arıyor, diye düşündüm ben de."

Yevsey anlayamadı kızın sözlerini. Gözlerini kaçırdı ondan. "Ama neden?" diye sordu gene.

"Belki de seni aklı başında biri olarak tanıdım da ondan," dedi kız. "Sana inanıyorum."

"Hiç kimseye inanmamalısın," dedi Yevsey.

"Saçma. İnsanlara inanmak gerek. İnanmazsan yaşayamazsın ki..."

"Yanılırsan n'olacak?"

Kız omuz silkti. "Bir insanı hiç tanımadan ona inanmamak; onun bir sahtekâr, bir yalancı olduğunu düşünmek yanlış değil mi? Böyle şey olur mu hiç?"

Yevsey göğüs geçirdi, "Hurufat sağlayabilirim size," dedi. Görevini yapmıştı işte. Birkaç dakika suskun otur-

du. Başını öne eğmiş, ellerini iki dizi arasına koymuş, sımsıkı bastırıyordu bacaklarıyla. Böyle oturarak dinledi Olga'yı.

Olga dirseklerini masaya dayadı ve tatlı bir fısıltıyla anlattı hurufatın ne vakit, nereye teslim edileceğini. Görevi iyice tamamlanmıştı şimdi. Midesini sancılara boğan bir bulantı, ruhunun derinliklerinden doğru yükseliyordu. Yüreğinde büyük bir uçurum yaratan o ürkünç duygu sarmıştı gene bedenini. Acı içindeydi.

"Farkında mısın?" diye fısıldadı kız, "İnsanların birbirini tanıması için aylara, yıllara gerek yok. Tüm insanlar dostluğa açtır. Dostlarımızı arar dururuz yaşam boyunca. Ararsak da hemen buluruz, değil mi? İnsan inançlı, açık yürekli olsun yeter ki."

Sözleri bile gülümsüyordu kızın. Klimkov, Olga'nın yüzüne bakmaya cesaret edemiyor, duvardaki gölgesini izliyordu durmadan. Kızın mavi gözlerini, küçük ağzını, solgun dudaklarını, yüzünü, biraz yorgun, ama son derece tatlı, uysal gövdesini görüyordu o karanlık gölgede.

"Şimdi söylesem mi bütün bunların bir tuzak olduğunu? Onu perişan edecek bir tuzak olduğunu söylesem mi?" diye düşündü.

Gene kendi cevap verdi sorusuna:

"Beni atar dışarı. Söver sayar, atar beni bu evden."

"Marangoz Zimin'i tanır mısın?" diye sordu birden.

"Hayır. Niçin sordun?"

Yevsey derin bir soluk aldı. "Hiiiç," dedi. "İyi bir adamdır. O da sosyalisttir."

"Marangozu tanısaydı," diye düşündü Klimkov, "benim kim olduğumu sormasını isterdim ondan. Bu iş de burda biterdi..."

Oturduğu sandalye kayıyordu altından sanki. Yüreğinden taşan o bulantı, gırtlağını tıkayıp boğacakmış gibi geldi. Öksürdü, öfkeli bakışlarını sövercesine gezdirdi odada. Bu kızın temiz, ince ve dost yüreği bir kez daha ürpertti Yevsey'i. Yakov'un yüzü kadar yuvarlak olan ay, pencereden içeriyi gözlüyordu. Lambanın ışığı insanı çileden çıkarırcasına gereksiz kalmıştı şimdi.

"Lambayı söndürüp diz çökeceğim önünde," diye düşündü bu kez Yevsey. "Ona sarılıp her şeyi anlatacağım. Ama ya beni kovarsa?"

Bu duygudan sıyrılamadı. Ağır ağır kalktı sandalyeden, elini uzattı, lambayı söndürdü. Ama elleri yana düştü birden, bacakları titriyordu. Sağa sola sallanmaya başladı.

"Ne oluyorsun?" diye haykırdı Olga.

Cevap vermek istedi Yevsey, konuşmaya çalıştı, ama garip bir inilti çıktı boğazından. Dizleri üstüne düştü, titreyen elleriyle yapıştı kızın eteklerine. Kız, sıcak ellerinden biriyle onu alnından iterken, ötekiyle omzuna yapıştı, ayaklarını masanın altında saklamaya çabaladı.

"Hayır, hayır! Kalk!" diye haykırdı. "Korkunç bir şey bu! Dayanamıyorum, lütfen kalk. Ah, seni ne kadar iyi anlıyorum... Acıyorum sana, ama n'olur kalk, yalvarmanı istemiyorum, kalk!"

Kızın sıcak gövdesi yepyeni bir duygu uyandırdı yüreğinde. Onu istiyordu. Olga'nın karşı koyan ellerini de kendisini okşayan isteğini destekleyen duygulara yordu.

"Melek değil ya bu kız," diye düşündü ve daha kararlı bir tavırla yapıştı Olga'nın dizlerine.

"Sana kalk diyorum!" diye bağırdı kız birden, anlayışlı tavrını bırakarak.

Hiçbir şey söyleyemeden ayağa kalktı Yevsey. Tüm duygularını birbirine karıştırmıştı bu buyruk. Diken diken bir şeyler bırakmıştı içinde.

"Anlamaya çalış..." diye mırıldandı; ellerini ona doğru uzatmıştı bunu söylerken.

"Evet, anlıyorum. Çok iyi anlıyorum. Tüm güzel şeyleri yok eden de bu ya zaten!" diye haykırdı Olga. Yevsey'in gözünün içine baka baka sürdürdü konuşmasını. "Bıktım bu anlayışlardan. Size göre yalnızca kadınım, değil mi? Yazık! Acınası yaratıklar! Acıyorum size, anlıyor musun, acıyorum!"

Pencerenin yanına gitti Olga. Yevsey masanın öte yanındaydı. Soğuk bir buz kalıbı gibi çökmüştü yüreğine korku. Azıcık, ama azıcık da utanç karışmıştı o buzun suyuna.

"Artık gelme buraya!" dedi Olga. "İkimiz için de utanç verici olur görüşmemiz."

Yevsey şapkasını aldı, paltosunu omuzlarına attı ve başı önüne eğik, yürüdü çıktı odadan. Birkaç dakika sonra bir evin bahçe kapısı önündeki sıraya oturmuş, yapmacık bir öfke takınmaya çalışıyor, söylenip duruyordu. "Orospu! N'olacak!" Bulduğu bütün sövgüleri, kötü sözleri sıraladı kafasında ve bunları, Olga'nın ince uzun gövdesi üzerine yağdırmaya başladı. Baştan ayağa karalamak istiyordu bu gövdeyi. Fırlattığı sövgüler, hayalindeki görüntüye takılıp kalmıyor, ayakları dibine düşüyordu bir bir. Ve Yevsey, nice öfkelenmek istediyse de başaramadı, öfke yerine utanç duydu yüreğinde. Kahredici bir utanç!

Gökyüzünü zıplaya zıplaya aşıp gider gibi görünen yuvarlak ve belki de terk edilmiş aya baktı uzun uzun. Büyük, parlak bir lastik top gibi sessiz sessiz ve yavaşça

ilerliyordu ay. Ve böyle ilerlerken, bir yüreğin atışlarına benzer bir ses çıkarıyordu sanki. Bu solgun, düşünceli tekerlek, hayatının en hüzünlü anlarında soğuk soğuk göz kırpmıştı ona. Vakit geçti. Ama kasaba uykuya dalmamıştı daha. Evlerin, sokakların mırıltıları karanlıkta sallanıp duruyordu.

"Geceler daha bir sakin olurdu önceleri," diye düşündü Klimkov. Kalktı, paltosu omzunda, yürümeye başladı öyle. Şapkası, ensesine kaymıştı iyice.

"Ee, n'apalım," diye düşündü. "Benden günah gitti. Onları ele verip, başka bir kasabaya naklimi isterim ben de."

Üç seferde birkaç takım hurufat verdi Makarov'a, matbaanın nerede kurulacağını öğrendi. Bilgilerini bir bir Saşa'ya anlattı. Ve Saşa'dan herkesin gözü önünde bol bol övgü aldı.

"Aferin sana! Çalışmaların ödüllendirilecektir."

Bu sözler, hiçbir şey söylemedi Yevsey'e. Sevinmedi, üzülmedi, böbürlenmedi bu sözüm ona başarıdan ötürü. Saşa çıkıp gittiğinde Maklakov'un keskin bakışları yakaladı Yevsey'i. Ajan, odanın karanlık bir köşesinde, bir kerevete oturmuş, bıyığını bura bura Yevsey'e bakıyordu. Yevsey'i ürküten bir şey vardı bu bakışlarda. Hemen gözlerini çevirdi Yevsey, başka bir yöne gitmeye davrandı.

"Klimkov, buraya gel," diye seslendi ajan.

Klimkov gitti, yanına oturdu adamın.

"Kardeşini ele verdiğin doğru mu?" diye sordu Maklakov.

"Kuzenimi yani."

"Pişman değil misin?"

"Hayır." Üstlerinden duyduğu sözler aklına geldi bir-

den. Yumuşak ama anlamsız bir sesle tekrarladı duyduklarını. "Bizler, tıpkı askerler gibi, ana, baba, kardeş gözetmeyiz. İnsanları ikiye ayırırız. Çar'ı ve memleketimizi sevenler ile sevmeyenler."

"Orası öyle," dedi Maklakov gülerek. Bu gülümseme ve adamın ses tonu, kendisiyle alay ettiğini söylüyordu Klimkov'a. Alındı, küstü birden.

"Belki de pişmanım. Ama görev, görevdir. Çar'ın sadık hizmetkârları olarak..."

"Tamam, tamam... Bir diyeceğim yok... Garip yaratık, sen de!"

Sözü böylece kestikten sonra, durdu durdu, Yevsey'in dizine vurdu Maklakov, aklına bir şey gelmiş gibi, "Zavallı... Zavallı sefil... Küçük adamsın sen. Ve hiç büyüyeceğe benzemiyorsun."

Yevsey kalktı, "Timofey Vasilyeviç," diye mırıldandı titreyen sesiyle. "Ee, n'olmuş ona?"

"Söyler misin..."

"Ne söyleyeyim?"

"Bilmem."

"Eh, ben de bilmem."

Klimkov mırıldandı kendi kendine:

"Kuzenimi ele verdiğime pişmanım! Evet, pişmanım! Orda bir de kız vardı... Hepsi de bizden iyi insanlar! İnan olsun bizden bin kat iyi insanlar."

Maklakov da ayağa kalktı, gerindi ve soğuk, asık bir yüzle kapıya doğru ilerledi. Birden döndü, elini öfkeyle salladı, "Lanet olsun!" diye bağırdı. "Sana da lanet olsun!"

Yevsey yalnız kalmıştı şimdi. Olga'ya karşı büyük bir öç alma duygusu gelişti yüreğinde ve duygu, herkese karşı duyulan kinle, nefretle karıştı bir an. Kovamadı bu duy-

guyu. Kovmaya gücü yetmedi ve böylece, hazır bir ortam bulmuş olan kin, nefret ve öç alma duyguları beslendi, büyüdü yüreğinde. Bu yenikliğe sığındı ve daha önce hiç tatmadığı büyük bir hırsla sürdürdü hizmetlerini.

XVII

Olga'nın, Yakov'un ve baskı işiyle ilgili ötekilerin tutuklanacağı gece giderek yaklaşıyordu. Gizli basımevinin Kostya adında iriyarı, kızıl sakallı bir adamla yüzü çilli karısının küçük evinin bahçesinde kurulduğunu biliyordu Yevsey. Olga da bu evde hizmetçilik yapıyordu. Kostya'nın saçları üç numara kesilmişti. Karısının yüzü solgun, ölgün bakışlarıysa ürkekti. Yevsey'e hiç de akılları başlarında olmayan, tımarhane kaçkını insanlar gibi görünmüşlerdi.

Bir gün, Makarov'un evinde onları göstererek, "Ne anlaşılmaz insan bunlar!" demişti. Yakov, tanışlarıyla övünmeyi çok severdi. O kıvırcık saçlı başını salladı Yevsey'in bu sözü üzerine, çok önemli bir şey söyleyecekmiş gibi gururla cevap verdi ona:

"Yaşadıkları hayat bu hale sokmuş onları. Gece yarılarına kadar mahzenlerde çalışır onlar. Havasız, rutubetli yerlerde. Gece gündüz çalışırlar. Tek dinlendikleri yer hapishanedir. Böylesine bir hayat kimi olsa bu hale sokar. Ama mutlu insanlardır onlar. Mutlu olmasını bilirler. Kostya sana bir hayatını anlatsın da bak. Aslında gözyaşından başka bir şey yoktur hayatında ama katıla katıla güldürür seni anlatırken."

Klimkov, hiç değilse Olga'yı görmek istiyordu. Tutuklananların geçeceği caddeleri öğrenmiş ve bütün bunlar kendisini hiç ilgilendirmiyormuş gibi, sıradan bir yurttaş gibi, izlemeye gitmişti onları. Ama ne yapsa, nasıl düşün-

meye çalışsa olmuyor, olay herkesten fazla ilgilendiriyordu onu. Hale Olga'yı düşünmeden edemiyordu.

"Korkacak mutlaka," diye düşündü. "Ağlayacak."

Her zamanki gibi gölgeden gölgeden yürüyordu. Biriki kez dünya umurunda değilmiş gibilerden ıslık çalmayı denedi, başaramadı. Olga'nın anısı, durmadan akan bir ırmak gibiydi yüreğinde. Onun o olgun, sakin yüzü, inançlı bakışları canlanıyordu gözü önünde. O kırık sesini duyuyor, sözlerini hatırlıyordu bir kez daha. "İnsanlara ilişkin kötü sözler söylememelisin, Klimkov. Senin hiç kötü yanın yok mu? İnsanları hor görmeye hakkın yok."

Olga'yı dinlerken, onun hep doğruyu söylediğine inanırdı Yevsey. Şimdi bile, bu sözlerin doğru olduğuna inanıyordu. Ama nedense, onu korkmuş, ürkek, acınası bir halde ağlarken görmek için büyük bir istek duyuyordu içinde.

Bir arabanın tekerlerinin taşlık yol üzerinde çıkardığı sesler duyuldu uzaktan. At nalları eşlik ediyordu tekerlerin sesine. Klimkov bir evin kapı ağzına sığındı ve beklemeye koyuldu. Araba önünden geçti. Hiç kımıldamadan baktı arabaya. Ama iki asık surattan başka bir şey görmedi. Biri araba sürücüsünün boz sakalı, ötekiyse yanında oturan polisin koca bıyıklı çatık kaşlı yüzüydü.

"Her şey bitti," dedi kendi kendine. "Kızın yüzünü bile göremedim."

Ama az sonra, caddenin sonundan doğru bir başka araba tıngırdamaya başladı. Hızla ilerliyordu bu araba. Atın sırtına inen kamçı sesini ve onun yorgun homurtusunu duydu Yevsey. Bu sesler, öyle asılı kaldı havada sanki. Sonsuza dek havayı dolduracaklarmış gibi geldi Yevsey'e.

Olga, genç bir jandarmanın yanında oturuyordu. Ba-

şına büyükçe bir şal dolamıştı. Sürücünün yanında bir polis oturuyordu. O tanıdık yüz, yüreğinin derinlerine kazılı beyaz, güzel yüz geçti bir anda önünden. Gördüklerini pek değerlendirecek durumda değildi Yevsey o anda ama, Olga'nın son derece sakin ve hiç de korkulu olmadığını anlamıştı. Nedense sevindi birden, içinde ona karşı koyan birine savunma yapar gibi, "Ağlamaz o," dedi kendi kendine. "O ağlamaz."

Gözlerini kapadı, bir süre daha durdu orada. Sonra ayak sesleri, kelepçe şıngırtıları geldi kulağına. Tutuklanan adamlar, sokakta yürütülüyordu demek. Bunu görmek istemedi. Birden yerinden fırladı, ayaklarının ucuna basa basa koştu, önüne çıkan ilk sokağa saptı. Eve geldiğinde soluk soluğa ve ter içindeydi.

Ertesi günün akşamı, Filip Filipoviç mavi gözlerini Yevsey'e dikti, her zamankinden daha nazik, daha törensi bir ses tonuyla, "Seni kutlarım, Klimkov," dedi. "Başarını kutlarım. Daha nice başarılı görevlerin ilk halkasıdır bu umarım."

Klimkov ayak değiştirdi, yavaşça sağa sola oynattı kollarını. Görünmez zincirlerden kurtulmak ister bir hali vardı.

Daha birkaç ajan vardı odada. Hepsi de çıt çıkarmadan, yaş bir odunu kesmeye çalışan bir testerenin çıkardığı sese benzer konuşmayı dinliyor, Yevsey'e bakıyorlardı. Ama onları görmüyordu Yevsey. Bakmıyordu onlara. Yalnızca tüm bakışları üzerinde duyuyor, dünyadan habersiz bir maymuna benzetiyordu kendini.

Filip Filipoviç söylevini bitirdiğinde Yevsey, duyulur duyulmaz bir sesle başka bir kente atanmak istediğini söyledi ona.

"Saçma," dedi Filip Filipoviç kuru bir gıcırtıyı andırır sesiyle. "Bak kardeşim, özellikle bu dönemde, korkaklık yakışmaz bize. Hem ne oluyorsun? Daha dur bakalım, ilk başarın bu! Başarıdan kaçar mı insan? Haydi bakalım, kimin ne vakit hangi kente atanacağını ben saptarım ancak. Şimdi gidebilirsin."

"İşte başarının ödülü," diye düşündü Klimkov kötümserlikle. İyice küstü dünyaya. Ama yanılmıştı. Ödül, Saşa'dan gelecekti.

"Hey, gel bakalım mantar!" diye seslendi ona uzaktan. "Al, bu senin."

Islak, sarı eliyle Yevsey'in elini yakaladı, avucuna bir banknot sıkıştırdı ve yürüdü gitti.

Yakov Zarubin, Yevsey'e doğru uzattı kafasını, "Kaç para?" diye sordu.

İsteksiz parmaklarım araladı Yevsey, paraya baktı. "Yirmi beş ruble," dedi.

"Kaç kişiydiler?"

"Yakalananlar mı? Yedi kişiydi."

"Yedi kişi ha?" diye tekrarladı Yevsey'in sözünü Zarubin, başını tavana dikti, mırıldanmaya başladı. "İki kere... yok, üç kere yedi, yirmi bir. Kaldı dört... dördü yediye böl... evet, adam başı üç buçuk ruble." Hesabını yaptıktan sonra hafiften bir ıslık çaldı, sağa sola da bakarak herkesin duyacağı bir sesle, "Saşa yüz elli ruble aldı ama," dedi. "Masraf faturası da caba. Altmış üç rublelik masraf gösterdiydi. Bizim gibi avanakları kandırıyorlar..." Kimsenin ilgilenmediğini görünce, sesini azdan alçalttı, "Eee, Yevsey?" dedi. "Bize ne ısmarlayacaksın? İlk ödülünü ıslatalım ki uğur getirsin sana."

Daha cebine koymaya karar veremediği paraya baktı

isteksiz gözlerle Klimkov. "Yürü," dedi. "Haydi, gidelim."

"Seninkiler pek matah şeyler değilmiş anlaşılan," dedi yolda Zarubin. Patron kesilmişti birden.

"Neden?" diye atıldı Klimkov. Alınmıştı. "Senin benim gibi on adamı cebinden çıkarır her biri."

"Ama adamdan saysalardı yüklü para verirlerdi, değil mi ya? Neyse... Böylelerini çok gördüm ben. Beni kandıramazsın dostum. Önemli kişiler olsaydılar, cebin para görürdü biraz."

"Senden benden önemli," diye atıldı gene Yevsey. Öteki, hiç duymamış gibi sürdürdü konuşmasını. "Krasavin tek bir devrimci yakaladı bir keresinde ve tam yüz ruble aldı. Aç gözünü! Yüz ruble. Sonra Petersburg'dan da bir yüzlük gönderdiler ona. Solovyov desen, yeraltı örgütünden bir kadın yakalattı ve yetmiş beş ruble ödül aldı. Sen daha uyu oğlum! Ya Maklakov'a ne dersin? Gerçi o avukatları, profesörleri, yazarları falan yakalar hep... Böylelerinin fiyatı özel tarifeden ödeniyor elbet. Tehlikeli değil onları yakalamak, ama hayli güç olsa gerek..." Durmadan konuşuyordu Zarubin. Klimkov, kendisini düşünmekten kurtaran bu ninniyi dinlemekten yakınmıyordu pek. Yüreğine soğuk bir taş gibi oturmuş olan üzüntünün olduğu yerde durması işine geliyordu şu anda.

İki genç, bir geneleve girdiler. Zarubin babasının evine girer gibi rahattı. Uzun boylu, iriyarı, tek gözlü "mama"ya selam verdi. "Lidya nasıl?" diye sordu. "Kapa'dan ne haber?" Sonra Yevsey'e döndü, "Bu Kapa tam sana göre!" dedi. "Mutlaka tanımalısın onu. Bir kız ki... ne kız! Tam yüz yılda öğrenemeyeceğin şeyleri bir saatte öğretir sana!" Sonra gene genelevin sahibine döndü, "Bize limonata ve

konyak verin," dedi. "Yevsey, buraya gelince limonatayla konyak içmeli ilkin. Şampanya içmiş gibi olursun. Saniyede göklere uçurur seni bu içki..."

"Benim için fark etmez," dedi Yevsey umursamazlıkla.

Birinci sınıf bir genelevdi burası anlaşılan. Pahalı olmalıydı. Pencereleri örten perdelerin debdebeli bir görünümü vardı. Eşyalar, Yevsey'in daha önce gördüğü türden değildi. Kızlar pahalı giysiler giymiş, mağrur ve yüz vermez bir tavırla dolaşıyorlardı. Şaşkın şaşkın bakınıyordu Yevsey. Bir köşeye büzülmüş, önünden geçen kızların kabarık eteklerine değmemeye çabalıyordu. Kızlarınsa onu gördüğü bile yoktu. Bir sürü yarı çıplak vücut, tembel tembel geçti önünden. Kalemle çizilmiş gözkapakları içine oturmuş gözleri, renklerinin ayrılığını saymazsak hep birbirine benziyor, aynı ölü, aynı cansız ışığı saçıyordu etrafa.

Kızıl saçlı bir kız, iriyarı, kumral ve memeleri açıktaki arkadaşına, "Öğrenci mi bunlar?" diye sordu. Çıplak memeli olanı kızıl saçlının kulağına eğilip bir şeyler fısıldadı, kız da şöyle bir baktı Yevsey'e. Yevsey hemen başını çevirdi. Telaşlı bir sesle, "Kim olduğumuzu biliyorlar," dedi Zarubin'e.

"Elbette biliyorlar," diye başını salladı. Zarubin. "Yoksa giriş ücretinin sadece yarısını alırlar mıydı? Hem, faturaya da yüzde yirmi beş indirim yapıyorlar. Eh, iyi ki de biliyorlar kim olduğumuzu!"

Bu limonata konyak karışımı içkiden iki bardak devirdi Yevsey. Keyfini yerine getirmedi içki pek, ama ne de olsa biraz rahatlamış, çevresini pek umursamaz olmuştu. Lidya ve Kapitolina masalarına geldi. Biri uzun

boylu, güçlü kuvvetli; öteki iriyarı, şişmandı. Lidya'nın başı, gövdesine oranla gülünç derecede küçüktü. Alnı dar, çenesi çıkık, balık dişleri gibi küçük dişlerle dolu ağzı yusyuvarlaktı. Kara gözleri kurnaz kurnaz bakınıyordu. Kapa, değişik büyüklükte birçok balondan yapılmış bir koca bebeği andırıyordu. Yüzünün üzerinde, iki küçücük balon gibi oturmuş gözleri körmüşçesine bulanıktı. Donuk donuk bakıyordu.

Kara suratlı, ufak tefek bir adam olan Zarubin, bir karasinek gibi zıp zıp zıplıyor, yerinde duramıyordu. İkide bir burnunu çekiyor, başını sağa sola çeviriyor, ayaklarını birbiri üzerine atıyor, indiriyor, ince kara parmaklarını masanın üzerinde havada sallayıp duruyordu. Her şeyi görmek, duymak, hiçbir şeyi kaçırmamak için can havliyle çalışıyor gibiydi. Tiksindi bu görünümden Yevsey. Yeni bir kin, yeni bir öfke büyüyordu yüreğinde arkadaşına karşı.

"Pis domuz," dedi içinden. "Hem benim paramı yesin, hem de güzel kızı kendine seçsin! Bana manda gibi karıyı bıraktı."

Böyle düşündü ama öfkesinin, duyduğu huzursuzluğun, tek Zarubin'in davranışı yüzünden olmadığını biliyordu Yevsey. Bardağını bir kez daha konyakla doldurdu, dikti kafasına. Sonra acı acı yanan ağzını kocaman açtı, gözlerini fırıl fırıl döndürdü birden.

"Afferin!" dedi Yakov.

Kızlar gülüştü. Bir an için gözü görmez, kulağı duymaz oldu Yevsey'in. Mışıl mışıl uyuyordu sanki.

"Bu gördüğün Lidya," diye başladı Zarubin, "gerçek dostumdur benim. Akıllıdır. Hem de ne akıllı, ne zeki bir kızdır bu Lidya bir bilsen!" Bana mısın demedi Yevsey,

Zarubin kolunu dürttü, yüzüne doğru eğildi iyice, "Bir terfi edeyim, bak n'apıcam..." diye sürdürdü konuşmasını. "Burdan çekip alacağım Lidya'yı, evleneceğim onunla. Sonra bizim şubeye memur yapacağım onu, değil mi sevgilim, ha?"

Kız kıkır kıkır güldü, "Bakalım," dedi işveli işveli. Kurnaz kurnaz baktı Zarubin'e yan gözle. Yevsey'de hayat izi yoktu. Mum gibi duruyordu oturduğu yerde.

Kapa, Yevsey'in omzuna şöyle bir vurdu, "Neden böyle dalgınsınız, sorabilir miyim, aziz dostum?" dedi kaba, kalın sesiyle.

"Herkese 'siz' der bu Kapa," diye açıkladı Yakov. "Benim için fark etmez," dedi gene Yevsey. Başını kaldırıp kıza bakmadı bile. Üstelik biraz sağa kayarak uzaklaştı kızdan. "Söyle ona," dedi Yakov'a, "benimle uğraşmasın. Hoşuma gitmedi. Kalksın, gitsin burdan."

Kimseden çıt çıkmadı bu söz üzerine. Kapa, sessiz sessiz baktı bir süre, sonra, "Lanet olası!" dedi. Hiç yükseltmedi sesini bunu söylerken, ama sert bakışlarını Yevsey'den ayırmadı. Elini masaya dayayarak ağır gövdesini kaldırdı, hiçbir şey olmamış gibi dikildi orada. Kızın daha çok öfkelenmesini bekleyen Yevsey, dilediği sonucu alamadığına üzgün, "Karı değil, fil mübarek!" diye söylendi.

"Ne ayıp!" diye dudak ısırdı Lidya.

"Doğrusu ayıp, Yevsey!" dedi ordan Zarubin. "Hiç yakışık almaz bu yaptığın. Kapa Nikolayevna eşsiz bir kızdır. Kendini bilen herkes onun değerini bilir."

"Benim için fark etmez," dedi Yevsey. "Ben bira istiyorum."

"Hey! Bakar mısın! Buraya bira gönderin!" diye bağırdı

Zarubin. "Kapacığım, rica etsem bize bira söyler misin?"

İriyarı kız döndü, hiçbir şey söylemeden gitti. Ayaklarını yerde sürüyor, yavaş yürüyordu. Zarubin, Yevsey'e doğru eğildi, görmüş geçirmiş erkek edasıyla nutuk çekmeye başladı. "Burası, o biçim bir yer, paranı sayıp votka almaya benzemez burda alışveriş. Ama gene de görgü, saygı diye bir şey var, değil mi ya? Burdaki kızlar, kadınlar da insan. Sen ben gibi insan hepsi. Neden gereksiz yere incitesin, kalplerini kırasın bu insanların? Olur mu? Hiç olur mu? Bayıldıklarından durmuyorlar burda..."

"Yeter!" diye sözünü kesti Yevsey.

Çevresindeki her şeyin susmasını istiyordu. Hayatın durmasını istiyordu. Bu kızlar, başıboş uçuşan bahar bulutları gibi kırıtıp durmasın, dolaşmasın, kımıldamasın istiyordu. Sinekkaydı piyanistin koca bir canavarın dişlerini andıran sararmış tuşları dövmesini istemiyordu. Gürültülü kahkahalar atan, cıyak cıyak bağıran bu aletin susmasını istiyordu. Herkes sussun, otursundu. Pencereleri örten perdeler garip garip sallanmasın, caddeden uzanan gizli bir el onları itip çekiyormuş gibi uçuşmasın istiyordu. Ve her şeyden çok, beyazlar giymiş Olga'nın kapıda görünüvermesini istiyordu. O vakit kalkacak, salonu şöyle bir dolaşacak, buradaki herkesin suratına birer tokat atacak, onları ne kadar küçük gördüğünü Olga'ya anlatmış olacaktı böylece. Yanıldığını ve hiçbir şey anlamadığını gösterecekti Olga'ya böylece.

Zarubin'in anlamsız sözleri, istemeden giriyordu kulaklarından. "Buraya eğlenmeye geldik arkadaş, sen de hemen hır çıkarıyorsun."

Yevsey hızlı hızlı soluyor, bir o yana, bir bu yana sallanıyordu. Bulanık bakışlarını Yakov'un yüzünde tutmaya

çalıştı bir an, sonra uzun uzun düşündükten sonra karar vermiş gibi kesin bir tavırla söylendi:

"Hep o orospu çocuğunun yüzünden... Beni bu bokluğun içine atan o... Hep onun yüzünden." Dolu bir bira şişesini eline aldı, kendine bir bardak doldurdu, içti, sonra şişeyi elinden bırakmadan kalktı masadan, dikildi.

"Para, benim param. Senin değil pis domuz!" dedi Yakov'a.

Zarubin başını kaldırdı ona doğru, "N'olmuş?" dedi, "Biz arkadaş değil miyiz?" Bunu söyledikten sonra birden düştü kafası. Sonra gene zar zor dikeldi, sırıttı Yevsey'e. Yevsey onun kurnaz bakışlı küçük gözlerini, kara suratını ve sırıtan ağzından fırlayan eğri büğrü dişlerini inceledi bir an. "Otursana," dedi Yakov.

Klimkov, elindeki şişeyi salladığı gibi suratına çarptı Yakov'un. Gözlerine nişan almıştı aklınca. Adamın suratı kana bulandı birden. Islak, yağlı kanı süzülüyordu yanaklarından, burnundan aşağı. Kanla birlikte tatlı bir duygu aktı Yevsey'in yüreğine. Bir kez daha salladı şişeyi, içindeki birayı kendi başından aşağı boşalttı. Bağırıp çağırmaya, çığlık çığlığa kaçışmaya başlamıştı herkes. Bir an içinde, yüzünün gözünün tırmalandığını fark etti Klimkov. Biri kollarından, biri bacaklarından yakalamış, sürüye sürüye götürüyorlardı onu. Bu arada, zararsız hale geldiğini görenler orasına burasına vuruyor, üstünü başını yırtıyor, öfkeli sarhoşu götürmeye çalışanları zor durumda bırakıyorlardı. Son olarak biri geldi, gırtlağını sıktı önce, saçını yoldu ve yüzüne okkalı bir tükürük attı.

Karakolda gözünü açtı Yevsey. Üstü başı parçalanmış, ıslak, yüzü gözü sıyrık içinde oturuyordu bir köşede. Olanları hatırladı birden ve belki de bugüne dek ilk kez,

fazla telaşa kapılmadan, "Şimdi ne olacak?" diye düşündü.

Tanışı olan bir polis, elini yüzünü yıkayıp evine gitmesini önerdi. "Yargılarlar mı beni?" diye sordu Yevsey.

"Bilmem," diye göğüs geçirdi polis. Sonra kendi halinden yakınır bir tavırla sürdürdü konuşmasını. "Sizin kuru kemikleriniz bile değerli, ahbap! Siz, başkasınız... Kemikleriniz gibi saygıdeğersiniz... Size bir şey olmaz. Siyasi polise fiske vuramaz kimse."

Yevsey rahat rahat gülümsedi bu sözler üzerine.

Olaysız, kupkuru birkaç gün geçti. Aklında hiçbir iz bırakmayan, heyecansız, duygusuz birkaç gün. Filip Filipoviç'in onu görmek istediğini söylediler. Odasına gitti.

"Aptal herif!" diye karşıladı onu Filipoviç. "Kuş beyinli! Başkalarına örnek olacağına kalkıp skandal yarat diye salmadık seni sokaklara! Buna benzer bir değil, yarım olay gelsin kulağıma, perişan ederim seni! Duyuyor musun! Bir ay hücre cezası veririm sana! Bunu iyice sok o kafana!"

Klimkov korkmuştu. Bu sözler, kaplumbağanın kabuğuna çekilmesine yetmişti. Gene o içine kapanık, sessiz, sakin, gözden ırak yaşantısına gömüldü. Köşe bucak saklanıyor; düşünmekten, geçmişi anmaktan kaçınmak için de büyük bir çaba harcıyordu.

Yakov Zarubin'i gördüğünde çok sevindi ama. Ajanın o oynak suratında, sağ gözünün üzerinde gözle görülür bir yara izi vardı. Başka bir insanoğluna, elini kaldırıp vurmak gücünü ve yürekliliğini göstermiş olduğunun kanıtıydı bu. Çok sevindi Yevsey.

"Neden yaptın bunu?" diye sordu Yakov.

"Aa, onu ben mi yaptım?" dedi Yevsey. "Sarhoştum demek."

"Allah'ın cezası! Bizim meslekte suratımızın çok pahalı olduğunu bilmiyorsun, değil mi? Durup dururken damgalanmanın âlemi var mı!"

Kendisini affettirmek için bir yemek ısmarlayacaktı Zarubin'e. Konu böylece kapanmıştı.

XVIII

Gizlenip saklanması, kötü düşüncelerin, kötülüklerin gücünden sakınmasına yetmedi Yevsey'in.

Ajanların günlük konuşmalarında yeni yeni söylentiler yayılmaya başladı. Bakanlar arasında, Çar'ın ve Rusya'nın düşmanlarından rüşvet alanlar varmış. Bunlar, Çar'ı ve onun iktidarını devirecek ve yerine, bu güzelim yönetimin yerine bir başka yönetim kuracaklarmış. Kökü dışarıda yöntemlerle Rus halkına zarar getirecek yönetim biçimleri kuracaklarmış. Bakanlar, bir manifesto yayımlamış ve burada, Çar'ın da onayıyla, insanlara toplanma özgürlüğü, istedikleri vakit, istedikleri biçimde toplu dolaşma özgürlüğü, diledikleri konuda konuşma özgürlüğü, gazetelerinde dilediklerini yazma ve basma özgürlüğü verileceği yazılmış. Dahası, Tanrı'ya inanmama özgürlüğü bile verilecekmiş insanlara.

Filip Filipoviç, tecrübeli şeflerle saatler süren gizli toplantılar yapıyor; Krasavin, Saşa, Solovyov'u bir dakika yanından ayırmıyordu. Hepsi de son derece hummalı bir çalışma içinde görünüyorlar, ajanların sorularına baştan savma, anlaşılmaz cevaplar vermekle yetiniyorlardı.

Bir gün, Filip Filipoviç'in odasının kapısı aralık kalmıştı nasılsa ve içerden Saşa'nın heyecanlı, ateşli sesi duyuluyordu:

"Siyasetten, anayasadan anlamaz bunlar. Yeni düzenin bize açlık, perişanlık getireceğini anlatmalıyız. Zayıfların öleceğini, güçlülerin hapislerde çürüyeceğini söy-

leyelim. Elimizdeki adamları ne sanıyorsunuz siz! Hepsi de yozlaşmış, geri zekâlı, onursuz, beyinsiz... Hepsi birer hayvan..."

"Sen ne söylüyorsun kuzum?" diye haykırdı Filip Filipoviç.

Sonra Yasnogurski'nin mahmur sesi duyuldu. "Senin amacın ne dostum? Söyler misin açıkça? Söylediklerinden hiçbir şey anlamıyorum doğrusu."

Piyotr, Grokotov, Yevsey ve iki yeni ajan yerlerinde oturuyordu. Yenilerden biri kızıl saçlı, karga burunlu, yüzü çillerle kaplı ve de altın çerçeveli gözlüklü; ötekiyse sinekkaydı tıraşlı, kabak kafalı, kırmızı yanaklıydı. Koca bir burnu ve sol kulağının önünde büyük bir mor leke vardı. Saşa'nın söylediği her şeyi kulaklarını iyice açarak dinlediler. Ara sıra yan gözle birbirlerine bakıyor, sonra gene kulak kesiliyorlardı. Piyotr birkaç kez kalktı, aralık kapıya doğru yürüdü. Sonunda yüksek sesle öksüre öksüre elini uzattı kapıya ve tam o sırada görünmeyen bir el, kapıyı içerden kapadı. Kabak kafalı ajan, koca parmaklarıyla burnunu karıştırdı ve "Kimdi o yozlaşmış dedikleri?" diye sordu.

Kısa bir sessizlik oldu. Kimse cevap vermedi ilkin. Sonra, Grokotov hafiften göğüs geçirdi. "Herkese yozlaşmış der o," diye konuştu.

Dalgın dalgın gülümsedi Piyotr, "Ne şeytandır o!" dedi. "Ne kurnaz tilkidir o! Sütü bozuk herifin! Evet, sütü bozuk, ama gör bak nasıl tırmanıyor tepeye! Diploma oğlum, diploma! Diploması olmasaydı, görürdüm onu."

Kabak kafalı ajan kısık gözlerle bir ona, bir ötekine baktı, sonra gene düşünceli bir tavırla, "Bizden söz ediyorlar, değil mi?" dedi.

"Siyaset," dedi Grokotov bilgiç bilgiç. "Siyaset, çocuk oyuncağı değildir. Kafa ister, bir de mide ister siyasete dayanacak. Midesiz olacaksın, kafalı, ama acımasız olacaksın... Sonra... sonra gelsin paralar."

"Eh, benim de diplomam olsaydı, kafalı olmak neymiş, gösterirdim onlara," dedi Piyotr.

Kızıl saçlı ajan hiç oralı değildi, oturduğu yerde şöyle bir yerleşti, yayvan ağzını açа açа esnedi.

Saşa, odasından fırladığında yüzü mosmordu. Kapının yakınında oturanları görünce birden durdu. "Kapı dinliyorsunuz, ha?" dedi alaylı alaylı.

İçerdekiler, birer birer çıktı odadan. Hepsi de bitkin, gergin ve çaresiz bir görünüm içindeydiler. Umutsuz gözlerle bakıyorlardı birbirlerine. Maklakov kaşları çatık, şeytan bakışları fır fır, göründü kapıda. Gözleriyle sövüyordu sanki sağa sola. Krasavin doğru yürüdü, kendi odasına girdi ve büyük bir gürültüyle çarptı kapadı kapıyı ardından.

Saşa, "Şimdi roller değişiyor," dedi Piyotr'a. "Biz bir kapalı kutu olarak kalacağız. Onları çok iyi kullanacağız. Maşalarımızı sıkı tutalım, fazla da kızdırmayalım ki elimizi yakmasınlar." Sonra salondaki ajanlara döndü, "Buraya bakın!" diye bağırdı. "Kimse dışarı çıkmasın. Toplantı yapacağız!"

Herkes taş kesildi birden. Oldukları yerde dondu kaldılar. Yasnogurski, sırıtık bir suratla çıktı toplantı odasından. Geniş etli kulakları, dümdüz uzanıyordu ensesine doğru. Kaygan bir sabun kalıbını andırıyordu bu kulaklar. Önüne gelenin elini sıka sıka yürüdü ajanlar arasından. Arada bir başını sallıyor, bir kral gibi gülümsüyor, başıyla selam veriyordu. Sonra birkaç hızlı adımla, bir köşeye

geçti ve üzgün, ciddi bir yüz takınarak konuşmaya başladı:

"Ulu Çar'ın sadık hizmetkârları! Siz Tanrı'nın sevgili kulları, korkusuz, erişilmez kahramanlar! Siz, gerçek babası asil Çar ve anası kutsal Ortodoks Kilisesi olan aziz yurttaşlar! Karşınıza, kırık bir kalp ve onulmaz yaralarla çıkmış bulunuyorum!"

"Söyleve başladı!" diye fısıldadı biri Yevsey'in kulağına. Yasnogurski'nin sövüp saydığını sanan Yevsey birden irkildi, sonra hemen dinlemeye koyuldu gene.

"Düşmanın son kurnaz tuzağından haberi olmayan yoktur içinizde sanırım. Bakan Buligin'in açıklamasını okudunuz hepiniz. Söylediğine göre Çarımız, Ulu Tanrı'nın kendisine verdiği görevden, Rusya'yı ve Rus halkını yönetme görevinden kendi isteğiyle ayrılacakmış. Evet, sevgili kardeşlerim, değerli arkadaşlarım, bütün bunlar, ruhlarını yabancı sermayecilere satanların kendi çıkarları için oynadığı korkunç bir oyun, büyük bir tuzaktan başka bir şey değildir. Bizim kutsal Rusyamızı harabeye çevirmek istiyorlar. Böyle bir girişim sevgili ülkemizi, ülkemiz insanlarını perişanlığa sürükleyecektir. Kuracakları meclis ne kazandıracak onlara? Bu anayasayla, bu özgürlükle ne elde edecekler? Hiç düşündünüz mü sevgili kardeşlerim?"

Ajanlar birbirlerine sokuldular. Dikkat kesildi hepsi.

"Tanrı'nın, Tanrı'nın oğlu İsa'nın ve de Kutsal Meryem'in aşkına, bu hainlerin planını inceleyelim arkadaşlar. Gerçeklerin ışığı altında inceleyelim bu kötü ruhlu insanların düşüncelerini. Kendi mantığımızla, sade Rus aklımızla bakalım bu insanlara ve gözlerimizin önünde un ufak olduklarını, toz gibi uçuşup yok olacaklarını

görelim. Düşünün biraz, Çar'ı kutsal görevinden, ulu iktidarından ayırmak istiyorlar. Tanrı'dan aldığı buyruklara uygun olarak ülkeyi yönetme özgürlüğünü elinden almak istiyorlar. Halka seçim hakkı vermek istiyorlar. Böylece halkın, kendi temsilcilerini Çar'a göndermesini sağlayacaklarmış. Ve Çar, iktidarını bir kenara bırakıp yasalara karşı gelecek ve bu temsilcilerin dileklerini yerine getirecek... Bizim cahil ve dünyadan habersiz halkımızı içkiyle, parayla satın alacaklarını sanıyorlar. Satın aldıkları halka hainlerin, liberallerin ve devrimcilerin buyurdukları adamları seçtirecekler, sonra bunları bakan diye Çar'ın sarayına getirecekler. Kim olacak bu adamlar? Yahudiler, Polonyalılar, Ermeniler, Almanlar ve başka yabancılar arasından seçilecek hepsi... Rusya'nın düşmanları arasından seçilecek."

Yasnogurski'nin arkasında duran Saşa şeytansı bakışlarla gülüyor, ama bu kendini söylevine kaptırmış hasta ajanın güldüğünü sezmemesi için çabalıyordu.

"İşte bu satılmışlar, Çarımızın kutsal tahtını kuşatacaklar ve onun zeki gözlerini boyayacaklar. O kutsal gözler, ülkemizin geleceğini görmez olacak, bir avuç sahtekâr çetesi tarafından kapanacaktır! Yahudiler, kendi yasalarını kuracak Rusya'da; Polonyalılar, Ermeniler, Gürcüler, Letonyalılar ve Rusya'nın güçlü kanadı altına sığınan tüm öteki sefiller, kendi yasalarını kuracak. Onlar yasalarını yürütecek ve biz gerçek Ruslar yalnız kalacağız... Sonra... Evet sonra... Yani..."

Ardında duran Saşa kulağına bir şeyler fısıldadı. Yaşlı Yasnogurski öfkeli bir tavırla elini salladı, "çekil başımdan" der gibi bir hareket yaptı. Sonra eskisinden daha yüksek sesle sürdürdü konuşmasını. "Sonra Almanlar ve

İngilizler üstümüze yürüyecek ve kana susamış pençelerine alacak bizi. Rusya, yok olma tehlikesi altındadır aziz kardeşlerim, değerli arkadaşlarım. Gözümüzü dört açmalıyız!"

Konuşmasının son sözlerini büsbütün bağırarak söyledi ve alkış bekleyen siyaset adamı gibi sessiz durdu bir süre. Sonra ellerini yukarı kaldırarak yepyeni bir heyecanla yeniden başladı konuşmaya:

"Ancak sevgili Çarımızın sadık dostları vardır. Bu sadık dostlar, paha biçilmez bekçi köpekleri gibi nöbetini tutar Çar iktidarının. Bu sadık ve asil insanlar, devrimcilerin alçak emellerine karşı mücadele etmek için örgüt kurdular. Anayasayı engellemek için, bize, biz gerçek Rus yurttaşına zarar getirecek kötülükleri önlemek için bir araya geldiler. Çar'a yaptıkları hizmetle gurur duyan şerefli kontlar ve prensler, kutsal geçmişimizin geleneklerine bağlı soylu kişiler bu örgüte katılıyor, onu destekliyorlar. Belki de en yüksek rütbeli..."

Bir kez daha Yasnogurski'nin sözünü kesti Saşa. Kulağına bir şeyler söyledi. İhtiyar onu dinledi, yüzü kızardı, eliyle "hadi ordan" der gibilerden bir hareket yaptı ve ansızın, "İyi, iyi!" diye bağırdı. "Gel kendin konuş öyleyse! Ne oluyor be! Sen kim oluyorsun? Ben burda..."

Sözünü burada kesti, yeni bir karar almış gibi hızla ileri atıldı, kalabalığı yara yara yürüdü, çıktı kapıdan. Saşa çıktı, onun yerini aldı; upuzun boyuyla dikilmiş, kalabalığı inceliyordu sert bakışlarıyla. Kan çanağına dönmüştü gözleri. Bakışlarıyla yiyordu oradakileri sanki. Bir derin soluk aldı, ellerini ovuşturdu, söver gibi başladı konuşmaya. "Ee, bir şeyler anladınız mı bari?" diye sordu, cevap bekleyen bakışlarını sağda solda gezdirdi bir an.

"Anladık, anladık," diye sesler duyuldu kalabalıktan.

"Hiç sanmam!" diye gürledi Saşa. Sonra kükremiş bir aslan gibi, hırsla, ama beklenmedik bir kararlılıkla sürdürdü konuşmasını: "Dinleyin! Herkes dinlesin! Kafası olanlar anlasın söyleyeceklerimi, sonra da kafası olmayanlara anlatsın! Devrimciler, liberaller, Rus küçük burjuvazisinin büyük bir çoğunluğu bayrağı çekti. Anlıyor musunuz? Bayrağı çekmek ne demek?"

"Evet, evet," diye sesler geldi gene.

"Hah! Hükümet, onların isteklerini kabul etti. Bir anayasa yapmaya karar verdi. Anayasa nedir? Size ne getirecektir? Söyleyeyim size anayasa nedir: Size açlık ve ölüm getirecektir anayasa! Çünkü siz, beş para etmez aylak takımısınız! Çünkü siz, hiçbir işte çalışamayacak hazırcılarsınız! Pek çoğunuz için hapis demektir anayasa! Çünkü onu hak etmiş bulunuyorsunuz. Birkaçınız için hastane ya da tımarhane demektir anayasa! Çünkü yarınızdan çoğu zırdeli değilse bile, delisiniz. Yeni düzen, çoğunuza işsizlik getirecek. Polis örgütü yok edilecek, Milli Emniyet kapanacak, hepiniz sokaklara atılacaksınız. Anlaşıldı mı? Herkes anladı mı bunları?" Herkes taş kesildi birden. Çıt yoktu.

"Ben de başka bir yere giderim," diye düşündü Klimkov.

"Sözlerimin anlaşılmayan yanı yoktur sanırım," dedi Saşa bir süre sustuktan sonra. Sonra gene dinleyicilerini yedi gözleriyle. Alnındaki sivilce şeridi tüm yüzüne yayılmış gibi görünüyordu, yüzü mosmordu şimdi. "Bu yeni düzen, sizin çıkar musluklarınızı kesmektedir. Bu yüzden karşı koymalısınız bu yeni düzene, öyle değil mi? Ha? Savaşmalısınız! Ne için, kim için savaşacaksınız peki!

Kendiniz için! Kendi öz çıkarlarınız için! Sizi bugünlere getiren yaşama hakkınız için savaşacaksınız! Burası da anlaşıldı mı? Peki, ne yapacaksınız şimdi?"

Havasız odada, donuk, ağır bir kaynaşma oldu. Koskocaman bir yürek çarpıyor, soluyordu sanki. Ajanlardan bazıları başları öne eğik sessiz uzaklaştılar. Kimi sözlerini duyurmamaya çalışarak söylendi. Biri, "Şunu şöyle yap, bunu böyle yap demesi kolay. Buyruk yağdıracaklarına aylıklarımızı artırsalar ya!" dedi.

"Hep bizi korkuturlar zaten, gözdağı verirler," dedi bir başkası.

On-on iki kişi Saşa'nın başına üşüştü. Yevsey yavaşça yanlarına yaklaştı. Ateşli ateşli konuşuyordu Piyotr:

"Amma da konuştun ha! Helal olsun! Açık oynuyorsun, bravo valla!"

"Bana pek öyle gelmedi," dedi Solovyov. Küçümseyici bir alay vardı sesinde. "Ne yapacağız? Düşünmek ne demek? Herkes kendine göre düşünür. Bana ne yapacağımı söylemeliler! Şunu yap desin yaparız!"

"Söylendi ya ne yapacağın," dedi oradan Krasavin kaba bir tavırla.

"Eh, demek ben anlamamışım," dedi Maklakov.

"Sen mi?" diye haykırdı Saşa. "Yalancı! Pekâlâ anlıyorsun her şeyi!"

"Hayır, anlamıyorum!"

"Ben de evet diyorum, anlıyorsun, ama korkaksın. Hem sen de bir küçük burjuva nane mollasısın! Seni iyi tanırım!"

"Olabilir," dedi Maklakov, "ama benden ne istiyorsun, anlamıyorum. Açık konuş!" Öyle bir bağrışıyorlardı ki, korkudan titredi Yevsey. "Saşa bir yumruk atacak adama," diye geçirdi aklından.

Ama Saşa, az öncekine benzemeyen yorgun bir sesle soruyu tekrarlamakla yetindi. "Ben mi? Ben ne istiyorum ha?"

"Evet, ne istiyorsun?" dedi Maklakov.

Saşa bu kez az daha diri bir sesle konuştu:

"Bak beni iyi dinle," dedi. "Benim günlerim sayılı. Kimseden korkmuyorum. Ben hayattan kopmuşum. Yabancıyım hayata. Senin önünde diz çöktüğün insanlara karşı büyük bir nefret taşıyorum içimde. Kimseye diz çökmediğini söylersen, yalan olur! Sakın kalkışma böyle bir yalana! Sen bir kölesin, ruhun köleleşmiş senin. Küçük burjuva değil, Tanrı sınıfından bile olsan, alt tarafı bir dalkavuksun, uşaksın! Ben, bir köylüyüm. Sonunda gözleri açılan bir köylü. Üniversiteye gittim ama yozlaşmadım, anladın mı?"

Yevsey konuşulanları izleyen kalabalığı yardı ve iki adamın tam arkasına dikildi. Başını sağdan soldan eğiyor, ikisinin de yüzlerini görmeye çalışıyordu.

"Ben düşmanımı tanırım," diye devam etti Saşa. "Sensin benim düşmanım, küçük burjuvalar yani. Patron taslağısınız siz! Patronlar! Ajanlık yaparken bile patronluk taslarsınız! Kadınınız, erkeğiniz, yazarınız ve de ajanınız, hepiniz güvenilmez, kaypak insanlarsınız. Ama sizin gibilerle, kibar beylerle nasıl savaşılacağını bilirim ben. Sizin yöntemlerinizi bilirim. Sizi ortadan kaldırmasını iyi bilirim ben!"

Maklakov, ellerini cebine soktu ve "Bak bu ilginç işte," dedi. "Senin sinir gösterinden daha çok ilgi çekici buluyorum bu sözlerini."

"Vay canına? Demek hoşuna gitti bu? Gel öyleyse anlatayım sana hikâyenin gerisini."

Saşa çökecek bir yer arıyordu, belliydi. Sarkaç gibi sallanıyordu artık. Gözlerini sağda solda gezdirerek hırsla, öfkeyle konuşuyor, ama gene de sakin görünmeye çalışıyordu.

"Bizim hayatımızı yönlendiren kim? Burjuvalar. İnsanoğlunu, o temiz ruhlu hayvanı yozlaştıran ve pis bir canavara, hasta bir canavara çeviren kim? Burjuvalar ve orta sınıf beyleri! Ve bu yüzdendir ki, hepimizin hayatı, hepimizin ruhu, size karşı mücadele etmek üzere yönlendirilmelidir. Çünkü siz öyle bir canımıza okudunuz ki bizim, öyle bir kabarttınız ki öfkemizi, hayatın yaraları patladı, kan ve irin akmaya başladı yaralardan... Siz, o irinin, o kanın içinde boğulacaksınız şimdi. Zehirlediğiniz insanların kusmuğunda boğulacaksınız. Allah belanızı versin hepinizin! Boyunlarınızın uçurulması zamanı geldi de geçiyor bile! Susturduğunuz insanlar hep bir olacak, ayaklanacak ve boğacak sizi. Ezecek, anlıyor musun? İşte böyle olacak! Bazı kentlerde senin gibi beylerin kafa ölçüsünü almışlar bile! Ölçüye uygun ilmik bile hazırlamışlar! Duydun, değil mi, ha, duymadım de bakalım!"

Saşa, hafif sürünerek geriledi, duvara dayandı. Kollarını öne doğru uzattı ve kahkahayla gülmeye başladı birden. Maklakov, kendilerini izleyen adamlara döndü, soran gözlerle baktı, baktı, sonra o da gülmeye başladı. "Ne diyor bu adam?" dedi oradakilere.

"Herkes, istediğini söylemekte özgürdür," dedi Solovyov; sonra hemen ekledi, "yalnız başınaysa elbet. Şimdi önemli olan, Petersburg'da gerçekten bir örgüt kuruldu mu, kurulmadı mı, kurulduysa amacı nedir, kimler bu örgüte katılmıştır, bunu öğrenmek gerek..."

"Evet, bunu anlamalıyız bir an önce," dedi Krasavin kararlı bir sesle.

Piyotr birden canlandı, "Doğru söylemek gerekirse arkadaşlar," dedi, "devrim gerçekten adım adım ilerliyor."

"Bu, sözü edilen örgütte gerçekten birkaç prens varsa," dedi Solovyov dalgın dalgın, "bizim durumumuz tehlikede sayılmaz."

"Bankada yirmi bin papelin var, değil mi kirli çıkı!" dedi Saşa.

Maklakov şimdi gerçekten alınmıştı işte. "Belki de otuz bindir, bir daha say," dedi Saşa'ya ve bir-iki adım geriledi.

Saşa, kuru kuru öksürdü; Maklakov durmuş, ona bakıyordu dik dik.

"Ne bakıyorsun canavar?" diye bağırdı Saşa. Maklakov döndü, hiç cevap vermeden yürümeye başladı. Yevsey istemeye istemeye izledi onu. Saşa' nın sözlerinin uyandırdığı şaşkınlıktan kurtulmak istiyordu aslında. Ve de sıyrıldı bu etkiden, yağmurda eriyen toz taneleri gibi eridi gitti sözler.

Maklakov, "Sen bir şey anladın mı bu işten?" dedi Yevsey'e.

"Hiç hoşlanmadım."

"Haa, neden peki?"

"Kötü şeyler söylüyor hep... Zaten kötülüklerle çevrilmişiz... Bir de o, tuz biber ekiyor."

"Doğru," dedi Maklakov başıyla onaylayarak. "Haklısın, kötülüklerle çevrilmişiz..."

"Zaten bir şey anlamıyor ki insan..." diye devam etti Klimkov. Bir yandan da kimse duymasın diye sağa sola bakınıyordu. "Her kafadan bir ses çıkıyor." Bunu söyledikten sonra yan gözle Maklakov'a baktı. Kendi söylediğinden kendi de korkmuştu.

Ajan, düşünceli bir tavırla mendilini çıkardı, şapkasındaki tozu sildi. Tehlikeli sözlerden kaçmıyordu anlaşılan.

"Hadi, hoşça kal," dedi.

Yevsey onunla birlikte gitmek istiyordu. Ama ajan, şapkasını giydi, bıyığını bura bura çıktı dışarı. Yevsey'e yüz vermedi.

Akıl almaz bir değişiklik sardı kenti birden. Düş gibi bir şeydi bu. Korku denen duygu uçup gitmişti tüm insanlardan sanki. Daha dün kaldırım taşlarını saya saya yürüyenler, dalgın bakışlı insanlar, arı gibi koşuşmaya, hanl hanl çalışmaya başlamıştı birden. Bakışlar keskinleşmiş, adımlar sert basmaya başlamıştı yere. Harap bir evi yıkmaya hazırlanan inşaatçılara benziyorlardı. Şimdi tek düşünceleri, yıkma işine nereden başlayacaklarını kestirmekti sanki. Kentin dışındaki fabrika semtlerinde, hemen hemen her gün toplantılar düzenleniyor; polisin, Milli Emniyet'in çok yakından tanıdığı devrimcilerin katıldığı konuşmalar yapılıyordu. Mevcut düzeni açık açık yeriyorlar; bakanın halka seçim hakkı isteyen manifestosunun, devrimcileri yakalamak için kurulan bir tuzak olduğunu, hükümetin onları kökten yok etmekten başka bir şey düşünemeyeceğini söylüyorlardı. Hükümet, yalnız kendi çıkarını düşünürdü ve bütün amacı, herkesi açık açık doğruyu söylemeye çağırmak, sonra da doğruyu söyleyenin boynunu uçurmaktı. Her zaman olduğu gibi halkı aldatmaktan başka bir şey değildi bu. Halkı kimseye inanmamaya, yalnız ve yalnız kendi mantıklarına, onların söylediklerine inanmaya çağırıyordu konuşmacılar. Bir keresinde, "Hayatın tek ve gerçek sahibi, halkın kendisidir," diye haykırdı bir konuşmacı. "Bütün dünya ve bütün özgürlükler, yalnız ve yalnız halkındır!" Dinle-

yenler coştu bu söz üzerine, "Halkındır!" diye bağırdılar hep bir ağızdan.

Bu haykırış, kulaklarını uğuldattı Yevsey'in, döndü ve hemen arkasında duran Melnikov'la burun buruna geldi. Gözleri çakmak çakmaktı. Üstü başı kirli, buruşuktu, kanat çırpan bir karga gibi alkışlıyordu konuşmacıyı, "Halkındır!" diye bağırıyordu bir yandan.

Klimkov yakasına yapıştı Melnikov'un, "Ne yapıyorsun?" diye fısıldadı şaşkın şaşkın. "Konuşan bir sosyalist. Mimlilerden o!"

Melnikov gözlerini kırpıştırdı. "Yaa, öyle mi?" dedi. Ve sorusuna cevap beklemeden bağırdı gene. "Yaşasın! Yaşasın Rus halkı!" Sonra öfkeli öfkeli baktı Yevsey'e. "Bırak beni be!" dedi. "Kim doğruyu söylerse ondan yanayım ben!"

Sonraki konuşmacıyı da dinledi Yevsey, ürkek ürkek gülümsedi kendi kendine. Sağına soluna bakındı, açık açık konuşabileceği bir kul oğlu arandı kalabalıkta. Kendisinde güven uyandıran bir yüz seçti ama kim olduğu aklına geldi birden. "Konuşursam, anlayacak ajan olduğumu," dedi kendi kendine ve yürüdü gitti.

Bu dünyada, yeni bir yaşama biçimi kurmanın gereğini, bu işlerin hep böyle gitmeyeceğini, yeni bir düzen kurulacağını söyleyen devrimcileri dinledi sık sık. Bu sözler, çocukluk günlerini hatırlattı ona. Bu sıcak, korkusuz sözlere inanıyordu. Ama bu inanç, ruhunun soğuk, vıcık vıcık toprağında, yanlış yere düşmüş bir karanfil tohumu gibi yavaş yavaş, tembel ve cılız gelişen, yanlışlarla boğulan, korkuyla zehirlenen bir ot olmaktan öte gidemiyordu. Kemikleri gereğince gelişmeyen çarpık bacaklı, hasta

bir çocuk gibiydi onda inanç. İri, patlak gözleri hep uzaklara bakan dalgın bir çocuk.

Büyüyen mücadeleyi hayranlıkla izliyordu Yevsey. Hoşlandığı, ama bir türlü âşık olamadığı bir genç kızdı bu savaş. Sözcüklere inanıyor, ama onları söyleyenlere inanamıyordu. Düşünceler yüreğine şöyle bir dokunuyor, ama soğuk bir cisme düşen çiçek yaprakları gibi ölüp gidiyordu. Gürül gürül akan bir ırmağın kıyısında dolaşan, ruhunu tazeleyecek dalgalara bir türlü atılamayan ürkek bir ördek gibiydi. Ama gene de birinin bir zafer kazanmasını, hayatı sessiz, sakin bir hale sokmasını ve kendisine rahat edeceği bir köşe göstermesini candan istiyordu. Köşesine çekilip ne güzel uyurdu o vakit, ne güzel dinlenirdi...

Kafasını kurcalayan bir şey vardı: Hem devrimciler, hem de ajanlar, polisler, iktidarı suçluyor, ikisi de birinin halkı tuzağa düşürmek istediğini ileri sürüyordu. Ama halk, sokaklara dökülüp de konuşmaya başlayınca, bu soru az da olsa açıklık kazandı Yevsey'in kafasında.

Ajanlar, işsiz güçsüz aylaklar gibi dolaşıyordu sokaklarda. Kimin ne olduğu belli değildi. Herkes yabancıydı birbirine. Hiç konuşmuyor, daha dün bir kadehten içtikleri dostlarına kuşkulu gözlerle bakıyorlardı. Herkes tetikte, birbirinden düşmanlık umar olmuştu.

"Şu Petersburg'da kurulan prensler birliğinden yeni bir haber var mı?" diye soruyordu Krasavin hemen hemen her gün.

Bir gün Piyotr koşa koşa geldi, bayram eder bir tavırla şu haberi verdi herkese: "Çocuklar, Saşa'yı Petersburg'a çağırmışlar. Orda bir işler çevirmezse bana da Piyotr demesinler."

Kanca burunlu, kızıl saçlı ajan Viakhirev, tembel tembel konuştu oradan:

"Rus Halk Birliği'ne, savaş çeteleri kurup devrimcileri temizleme yetkisi verildi. Ben onlara katılacağım, iyi nişancıyımdır, bilirsiniz."

"Tabanca gibi var mı be," dedi biri. "Çekersin tetiği, kaçarsın."

"Bir okka ekmekten söz eder gibi konuşuyor adamlar," diye düşündü Yevsey. "Tabanca bu, şaka değil..." Daha başka şeyler de düşündü. Olga'yı, Makarov'u düşündü, onların sözlerini geçirdi aklından, ama hemen tedirgin oldu anılarıyla ve kovdu düşünceleri kafasından.

Saşa Petersburg'dan döndü. Daha bir güçlü görünüyordu şimdi. Sağlığı düzelmiş, dinçleşme iğneleri yaptırmış bir hali vardı. Donuk bakışlarında yeşil kıvılcımlar parlıyordu. Sesi daha bir derinleşmiş, kasları sertleşmiş, omuzları dikelmişti nedense.

"Ne yapacağız?" diye sordu Piyotr.

Saşa, yayvan yayvan sırıttı, "Yakında öğrenirsin," dedi. "Sabret."

XIX

Güz her zamanki sessizliği, her zamanki hüzünlü havasıyla geldi, ama insanlar hiç umursamadılar yeni mevsimi. Dün bağırıp çağrışanlar bugün daha gür sesli; dün güvenli olanlar bugün daha güvenli, daha yürekli, daha güçlüydüler. Bütün bunlar Yevsey'in sakin ve rahat bir hayata kavuşma umudunu güçlendiriyordu.

Derken, o düşlere sığmayan büyük heyecanlar, korkunç, ama güzel günler geldi. Bütün işçiler işi bıraktı, o zalim, anlamsız oyunuyla insanları ezen günlük yaşantı, güçlü bir kucağın kollarında dağılıp gitmiş gibi değişti birden. Alışkanlıklar yok oldu. İşçiler kente ekmek, ışık ve su vermediler. Birkaç gün karanlıkta kaldı kent. Ekmeksiz, susuz kaldı. İşçiler, gözlerinde çocuk sevinci, dudaklarında, yüreklerinde coşkun bir türkü, dolaşıp durdular kent sokaklarında. Güçlerinin bunca büyük olduğuna ilk kez tanık oluyorlardı. İlk kez hayran kalıyorlardı kendi güçlerine. Hayatı birden değiştirebileceklerini ilk kez görüyorlar ve bu güzel olayı kutluyorlardı. Karanlık evlere, hareketsiz, ölü makinelere, şaşkın, çaresiz polis gücüne, eğlence yerlerinin, barların, dükkânların doymak bilmez kapalı kapılarına, ürkek yüzlere, hayatında çalışmamış, alın teri dökmeyi hiç öğrenmemiş, ama lokmanın yağlı yerini yutmayı çok iyi bilen ve bu yüzden kendilerini üstün sayan küçük insanlara baktılar bir bir. Bu birkaç gündür, halkı yönetme gücü alınmıştı onların elinden, ama kötü yürekleri, aldatmacı huyları değiştiri-

lememişti. Klimkov, buyruk yağdırmaya alışık bu zavallıların, aç, yoksul, üstü başı yırtık işçilerin isteğine boyun eğdiğini gördü. Patronların, hayatı çekilmez bulduğuna tanık oldu. Korku içindeydi varsıllar ve korkularını gizlemek için işçilere gülümsüyorlar; en sahte, en ürkek, en utanmasız yüzleriyle alkışlıyorlardı onları. "Giden günler gelmeyecek," diye düşündü Yevsey. "Yeni güçler geçti işbaşına. Hayatın gidişini bir anda değiştirdiklerine göre, yeni bir yaşama biçimi getirmeyi de başarır bunlar. Kendilerine özgürlük getirecek, hayatı kendileri ve başkaları için, hatta belki de benim için daha kolay, daha rahat, daha yaşanır hale sokmayı başarır bu güçlü insanlar."

Eski düzen, eski çirkinlikler, tüm kötü şeyler terk etmişti kenti. Karanlık bir örtünün altında eriyip gitmişti hepsi sanki. İnsanlar gülüyordu hep. Başkalarına karşı saygılı, uysal, iyiliksever yürekler çarpıyordu her yerde. Kent, geceleri karanlıktı, ışık yoktu, ama mutlu insanların, çılgınca eğlenenlerin kahkahaları, yüreklerden yükselen türküler, gündüzden daha güçlü bir güneşle aydınlatıyordu karanlıkları.

İrili ufaklı kalabalıklar, küme küme toplanmış, özgürlüğü tadıyor, gönülleri dilediğince, zincirlerini kırmış insan gibi rahat rahat, yaklaşan zaferden, gerçeğin, doğrunun zaferinden konuşuyorlardı. Yürekten inanıyorlardı güneşin doğacağına. Ve eski inançsızlar, eski düzenin baskı maşaları suskunluğa gömülmüştü şimdi. Konuşanların ağzının içine bakıyor, yeni düzenin, bu yeni yaşama biçiminin sözlerini, kavramlarını ezberlemeye çabalıyorlardı. Anlayamazlardı çünkü, inanamazlardı. Ama korkularını gizlemek, yeni bir kişiliğe bürünmüş görünmek için, çok iyi bildikleri aldatmacalarını sürdürebilirler, ez-

bere sözler, sahte uşaklık gösterileriyle canlarını kurtarabilirlerdi belki.

Klimkov, meslektaşlarını bir bakışta saptayabilirdi kalabalık arasında. Onlara görünmek istemediğinden, çabucak kaçardı gözlerinden. En çok Melnikov'u görürdü. Bu adam ilgisini çekiyordu. Çevresinde bir kalabalık olurdu hep. Ve o kalın sesi, kara bir ırmak gibi süzülürdü kalabalığın ortasında:

"İşte, gözlerinizle gördünüz. Halkın istediği olur! Halk, istemeyegörsün, her şey değişir bir anda, her şeyi alırlar avuçları içine. Gerçek güç, halktır! Bunu unutmayın... Elinize geçeni sıkı tutun, kaçırmayın sakın. Dikkatli olun! Ve her şeyden çok, patronların, beylerin hilelerine karşı uyanık olun! Yanınıza yaklaştırmayın onları! Israr ederlerse vurun, öldürün patronları! Yok edin."

Bu sözleri duyan Klimkov, "Böyle konuşanlar içeri tıkılırdı önceden," diye düşündü. "Ağzını açanı hapse tıkanlar, şimdi kendi ağızlarıyla söylüyor aynı sözleri... Şu işe bak!"

Sabahtan akşamın geç saatlerine dek dolaştı durdu kalabalık sokaklarda. Konuşmak, içini dökmek, kafasındaki soruları cevaplamak için birini arıyordu hep. Böyle bir kimseyi gözüne kestirdiğinde de, "Yok," diyordu, "beni tanırlar. Konuşursam kim olduğumu öğrenirler." İçindeki yenilmez istek, kümelenmiş insanların yanına kadar götürüyordu onu. Ama hemen kim olduğu kafasına dank ediyor, geri geri kaçıyordu. "Acelesi yok, bir gün gelir, ben de konuşurum..." diyordu kendi kendine.

Bir gece, karanlık sokaklarda yürürken Maklakov ilişti gözüne. Bir kapı eşiğine gizlenmiş, karşı kaldırımdaki aydınlık pencereye dikmişti gözünü. Önüne bir kemik fırlatılmasını bekleyen köpeğe benziyordu.

"Amma da görevine bağlı," diye düşündü Yevsey. Yaklaştı, "Nöbeti devralmamı ister misin?" dedi ona.

"Sen? Yani nöbetimi almak mı istiyorsun Yevsey?" dedi ajan. Sesinde alışılmadık bir durgunluk vardı. Yevsey şaştı buna. Konuşurken ona doğrudan "Yevsey" dediğine de şaştı. Genellikle soyadıyla çağırırdı onu. "Demek, dünya değişti," diye geçirdi aklından. Ajan önüne baktı, sonra aynı sakin sesle, "Yok, rahatsız olma, sen git işine," dedi.

Her vakit iyi giyinen, üstüne başına özen gösteren ajan, şimdi eski püskü giysiler içindeydi. Hep briyantinli, düzgün bir biçimde arkaya taranan saçlar şimdi dağınık, yataktan yeni kalkmış gibi alnına döküktü. Votka kokuyordu.

"Hoşça kal," dedi Yevsey. Şapkasını çıkararak selam verdi, yürümeye davrandı. Daha birkaç adım attı atmadı, ardından ajanın seslendiğini duydu.

Yevsey döndü, Maklakov karşısındaydı. Ardından yürümüştü.

"Gel, yürüyelim biraz," dedi.

"Hayli içmiş olmalı," diye düşündü Yevsey.

Maklakov izlediği evi eliyle göstererek, "Kimin evi, biliyor musun?" diye sordu. "Mironov'un. Yazar Mironov. Hatırladın mı?"

"Hatırladım."

"Ben de unutmazsın diye düşünmüştüm. Seninle ne güzel alay etmişti, değil mi? Hem de hiç ağzını açmadan, iki satır yazıyla."

"Evet," diye doğruladı Yevsey.

Sokak boştu. Tek onlar vardı ve ayak sesleri bile duyulmuyordu.

Maklakov şapkasını düzeltti, paltosunu ilikledi. "Gel dönelim," dedi. Sonra bir göğüs geçirdi. "Ben gidiyorum, arkadaş!" dedi. "Arjantin'e gidiyorum. Arjantin, Amerika'dadır."

Bir umutsuzluk, bir kaygı sezdi Klimkov arkadaşının sesinde. Birden acıdı ona. Kendisi de umutsuzluğa kapıldı.

"Niçin... niçin böyle uzağa gidiyorsun?"

"Öyle gerekiyor."

Penceresinde ışık olan evin karşısında durdu Maklakov. Hiçbir şey söylemeden baktı oraya. Eğri büğrü evin, karanlık yüzünde ışıl ışıl yanan bir göz gibiydi yazarın penceresi. Gecenin karanlığına yürekleri coşturan bir barış ışığı yayıyordu. Simsiyah denizin ortasında parlayan bir adaydı sanki bu pencere.

"Şu Mironov'un evi," dedi Maklakov. "Gece sabaha kadar oturur, yazı yazar."

Ayak sesi duydular. Sonra yürüyenlerin söyledikleri marşı:

"Kavgamız kavgamız,
Kararlıyız savaşa
Büyük davamız uğruna..."

Hafif hafif söyledikleri bu marş, bir heykel gibi dimdik, ışıldıyordu gecenin karanlığında.

"Karşıya geçelim," diye fısıldadı Yevsey.

"Korkuyor musun?" dedi Maklakov. Ama daha bunu söylemeden kaldırımdan inmiş, buz tutmuş çamura geçirmişti bile ayağını. "Korkulacak bir şey yok. Savaş türkülerine bakma sen onların. Hepsi de barışsever insanlardır.

Vahşi canavarlar çıkmaz onlardan. Yok, asıl canavar onlar değil, dostum... Haydi gel sıcacık bir yerde oturalım. Bir kahveye girsek ha? Ama olmaz... Eğlence yerleri kapalı. Ya, işte böyle... Her şey sustu birden, Yevsey dostum..."

"Gel gidelim," dedi Klimkov.

"Eve mi? Yok, ev senin olsun," diye cevap verdi Maklakov.

Yepyeni bir durumla karşılaşmış olmanın şaşkınlığı, tedirginliği içinde duruyordu Yevsey. Ne ileri, ne geri bir adım atmaya davrandı. Karşı kaldırımdan az önce marş söyleyenlerin konuşmaları duyuldu.

"Mişa, inanıyorsun, değil mi?" diye sordu berrak sesli biri.

"Elbet inanıyorum. Ama yarın sabah her şey süt liman olacak demek değil bu."

Yürüyüp geçtiler. Sesleri geliyor, ama sözleri anlaşılmıyordu artık. Maklakov, Yevsey'in kolunu dürttü birden, "Bana baksana," dedi. "Ne biçim bir Milli Emniyetçisin sen? Ne vakit yüzüne baksam, deniz tutmuş kadınlar gibi kustu kusacak bir halin var." Bu soruya sevindi Yevsey. Sonunda kendisinden söz edecek birini bulmuştu. "Buralardan gidiyorum, Maklakov!" diye söze başladı hemen. "Bu kargaşa kesilsin, hayat normale dönsün, gideceğim. Kendime bir iş kuracağım. Sonra da kendi halimde bir hayat süreceğim tek başıma... İşlerin ayarlanmasını bekliyorum..."

Şaşkın bakışlarla onu dinleyen ajan dayanamadı, kesti sözünü. "Ne işi? Kim ayarlayacak senin işini?"

"Ee, yani... Yeni düzen kurulacak ya... Halk yönetimi ele geçirecek ya? İşte o zaman... Halk mutluluk getirecek, rahatlık getirecek..."

Öteki gülümsedi, öyle bir gülümsedi ki, Yevsey'in konuşma, kendinden söz etme hevesi kursağında kaldı. İkisi de sustu bir süre. Yavaş yavaş yürüyorlardı. Dalgındılar. Gene hiç konuşmadan geri döndüler. Yazarın evine yaklaştıklarında Maklakov ansızın durdu, beklenmedik bir heyecanla, "Bana bak!" dedi Yevsey'e. "Ben, gerçekten gidiyorum burdan. Rusya'dan temelli gidiyorum. Bu paketi ona vermem gerek... Yazara... Anlıyor musun?" Paltosunun iç cebinden çıkardığı küçük beyaz bir paketi burnuna sokarcasına Yevsey'e uzattı. "Bak, işte! Değerli evrak var bunun içinde. Ben kendim gidip vermek istemiyorum. İki gündür kapıda bekliyorum onu. Çıksın da vereyim diye. Kapısını çalmak istemiyorum. Ama o hasta, evden çıkmıyor. Postayla da gönderemem. Mektuplar açılıyor. Dönüp dolaşıp bizim şubeye gelecek paket. Postalayamam yani... Kendim de götüremem. Anlıyor musun?" Ajan, sımsıkı tuttuğu paketi göğsüne bastırdı, eğildi, Yevsey'in yüzüne, gözlerinin içine baktı. "Bu pakette benim hayatım var. Hayatımı yazdım yani. Hayat hikâyemi... Kimim, neden böyle yaşadım, nasıl... Yani her şeyi yazdım. Okusun istiyorum. İnsanları çok sever o çünkü."

Yevsey boş bakışlarla dinliyordu onu. Öteki, omzunu kavradı, "Bunları sen vereceksin ona," diye buyurdu. "Eline teslim edeceksin. De ki, bir... Yok, 'Milli Emniyet'ten bir görevli gönderdi bunu size,' de. 'Önünüzde saygıyla eğiliyor ve...' Aynen böyle söyleyeceksin, 'önünüzde saygıyla eğiliyor ve bu değersiz kâğıtları okumanızı diliyor.' Ben seni burada bekleyeceğim. Haydi, koş. Ama ne olursa olsun, burda olduğumu söyleme ona. Sorarsa gitti, memleketi terk etti, dersin. 'Arjantin'e gitti,' dersin. Ne diyeceksin?"

"'Arjantin'e gitti,' diyeceğim."

"'Önünüzde saygıyla eğiliyor,' demeyi unutma sakın. Haydi, koş."

Maklakov hafifçe sırtından itti, sonra birkaç adım geri çekilerek beklemeye koyuldu.

Maklakov'un beklenmedik buyruğu karşısında titremeye başlayan Yevsey, kendini iyice unutmuştu şimdi. Hemen zile uzattı elini, çünkü bir an önce içeri girmek ve böylece ajandan kurtulmuş olmak istiyordu. Kapı açıldı. Hafif aydınlanan holde, yüzü iyice seçilemeyen bir kişi belirdi.

"Ne istiyorsunuz?"

"Yazarı, Bay Mironov'u görmek istiyorum. Kendisini görmem gerek. Bu paketi eline teslim etmem söylendi. Lütfen çabuk olun!" dedi Yevsey bir çırpıda. İstemeyerek de olsa, Maklakov gibi heyecanlı, çabuk konuşuyordu. Kafası karmakarışıktı. Ajanın söylediklerinden başka hiç, ama hiçbir şey yoktu aklında şu anda. Yazarın, "Buyurunuz," diyen sesini duyunca dersini ezberlemiş küçük bir öğrenci gibi konuşmaya başladı. "Milli Emniyet'ten bir görevli, size bu kâğıtları gönderdi. Önünüzde saygıyla eğiliyor ve bu değersiz kâğıtları okumanızı diliyor. Kendisi Arjantin'e gitti." Bu sözleri bir solukta söyledi, sonra, bir şey unutmuş gibi ekledi: "Arjantin, Amerika'dadır!"

"Hangi kâğıtları?"

Bu okşayıcı sesi duyunca başını kaldırdı Yevsey ve bu kızıl bıyıklı asker bakışlı yüzü tanıdı. Beyaz paketi cebinden çıkardı, ona doğru uzattı.

"Buyrun, oturun."

Yevsey, başı önde bir-iki adım ilerledi, oturdu. Paket açılırken çıkan kâğıt sesi ürküttü onu, birden sıçradı.

Başını hiç kaldırmadan yazarın yüzüne baktı. Mironov önünde dikilmiş, kâğıtlara bakıyordu. Bıyığı titriyordu.

"Burdan gitti mi demiştiniz?"

"Evet."

"Siz de Milli Emniyet'ten misiniz?"

"Evet," diye cevap verdi Yevsey ve "Şimdi beni kovacak," diye düşündü.

"Sizi bir yerden tanıyor gibiyim."

Yevsey, yazarın yüzüne bakmamaya çalışıyordu, ama onun güldüğü belliydi. "Evet," dedi. "Tanırsınız beni."

"Siz de beni izlemiş miydiniz?"

"Bir kez," dedi Yevsey, "beni pencereden gördünüz, dışarı çıkıp bir mektup verdiniz bana."

"Ha, ha, şimdi hatırladım. Hay Allah! Demek o sizdiniz? Sizden özür dilerim. Sizi üzmüş olmalıyım."

Yevsey oturduğu yerden kalktı, yazarın gülen yüzüne baktı, sonra etrafa göz gezdirdi, "Zarar yok," dedi. "Hiç önemli değil."

Bu dolgun, güvenli ama yumuşak sesi dinlerken dayanılmaz bir sıkıntı duydu Yevsey. Sonunda bağırıp çağırmasından, onu kovmasından korkuyordu.

"Ee, bu kez de böyle karşılaşıyoruz. Dünya küçük ha?"

Büsbütün şaşırmıştı Yevsey, "Başka bir diyeceğiniz var mı?" diye sordu.

"Yok, yok ama yorgun görünüyorsunuz. Otursanıza. Oturun, dinlenin biraz."

"Hayır, gitmem gerek."

"Peki, nasıl isterseniz. Eh, teşekkür ederim. Hoşça kalın."

İri, dolgun elini uzattı ona Mironov. Uzun parmaklarında kızıl kıllar pırıldıyordu. Yevsey, ürkek ürkek dokundu eline.

"Ben de hayat hikâyemi anlatabilir miyim size?" diye sordu birden. Kendi sorusuna kendi de şaşmıştı. Bu sözcükler ağzından dökülürken, ama tam o kısacık süre içinde, "Asıl bu adamla konuşmalıyım işte," diye düşünmüştü. "Maklakov gibi akıllı bir adam ona saygı duyduğuna göre, en uygun kişi bu olsa gerek." Derken, onun dışarıda beklediğini hatırladı, "Zarar yok, beklesin," diye düşündü. "Soğukta beklemeye alışıktır."

"Elbette," diye cevap verdi yazar sorusuna. "İstiyorsanız, anlatın elbet. Ama önce paltonuzu çıkarsanız? Bir bardak çaya ne dersiniz? Dışarısı soğuk."

Yevsey gülümsemek istedi, ama tuttu kendini. Birkaç dakika sonra, gözleri yarı kapalı, kendinden geçik, anlatmaya başladı hayatını. Hiçbir ayrıntıyı kaçırmamaya özen gösteriyordu. Köydeki günleri, Yakov'u, Demirci'yi anlattı. Milli Emniyet'te akşam tekmili verirken nasıl konuşuyorsa öyle konuşuyordu şimdi de.

Mironov, büyük bir masanın başında, ağır, hantal görünümlü bir taburede oturmuştu. Bir ayağını altına almış, dirseklerini masaya dayamış, alışkın hareketlerle bıyığını buruyordu dinlerken. Yuvarlak, kısa saçlı başını masada duran iki mum aydınlatıyordu. Keskin bakışları konuğuna dikilmişti, ama onun ağzından çıkan, aklından geçenlerin çok daha ötesini görebiliyordu.

"Beni dinlemiyor," diye düşündü Yevsey ve sesini yükseltti. Gözleri odayı tarıyor, en küçük ayrıntısına kadar inceliyor, ara sıra da yazarın yüzüne imrenen nazarlarla bakıyordu.

Oda loştu. Tıklım tıklım dolu raflar duvarların kalınlığını artırıyor, caddeden gelen sesi öldürüyordu. Raflar arasında, dışarıdaki soğuk karanlıkla örtülü pencere var-

dı. Odanın kapısı, ince beyaz bir leke gibi uzanıyordu bir yerde. Odanın ortasındaki masa boz bir örtüyle örtülüydü ve odadaki öteki eşyalar da kendi rengine benziyordu.

Yevsey, köşede duran deri kaplı bir koltukta oturuyordu. Başını arkaya yasladığında gövdesi aşağı kayıyordu nedense. Mumların ışığı rahatsız etti onu. Bu küçük, sarı alevden diller, sessiz, ama bitmez tükenmez bir konuşma sürdürüyorlardı aralarında sanki. Yavaşça birbirlerine eğiliyorlar, titriyor, sonra dikleniyorlardı. Tavana yükselebilmek için büyük bir mücadele veriyor gibiydiler. Yazarın arkasında, kanepenin hizasında, sarışın, sivrice sakallı, keskin bakışlı bir adamın kocaman resmi asılıydı.

Yazar, daha yavaş hareketlerle buruyordu bıyığını şimdi. Ama gözleri, odanın duvarlarının ötesinde bir noktaya bakıyordu. Bütün bunlar tedirgin ediyordu Yevsey'i. Aklını karıştırıyordu. Gözleri artık görmez oldu ve nasılsa, onları kapamayı akıl etti. Karanlıklar kucaklamıştı onu, sımsıkı sarmıştı çevresini böylece; rahat bir soluk aldı. Birden, ikiye ayrılmış gördü kendini. Biri yaşayan, ötekiyse, bu yaşayana ilişkin konuşan bambaşka bir Yevsey. Sesi daha güçlü, konuşması daha rahat bir havaya büründü giderek. Ve hayatındaki olaylar, birbiri ardına daha kolay dizilir oldu. Boz bir makaradan iplik boşaltıyordu sanki. Ve Yevsey, küçük ruhunun kirli süprüntülerini boşaltıyordu konuştukça. Kendinden söz etmek güzeldi, hoştu. İçtenlikle konuşuyor ve konuştukça yaptığı hiçbir şeyden kendisinin suçlu olmadığını görüyordu. Dilediği hayatı yaşamamıştı. Nasıl olmuşsa olmuş, hep istemediği şeyleri yapmaya zorlanmıştı. Kendine acıyordu. Nerdeyse ağlayacaktı ama aynı zamanda büyük bir mutluluk duyuyordu.

Yazar, onun sözünü kesip de bir soru soracak olsa, hiç gözünü açmadan, "Bir dakika," diyordu, "sıramı şaşırtmayın." Çok ciddiydi.

Yorulmadan, bıkmadan konuştu. Ama Maklakov'la nasıl karşılaştığına sıra gelince, bir uçurumun başına gelmiş gibi durdu birden. Gözlerini açtı, pencereden güz güneşinin donuk ışıkları, gökyüzünün soğuk boz bulutları görünüyordu. Derin derin göğüs geçirdi, toparlandı. İçi temizlenmiş, hafiflemişti. Hoş bir boşluk duyuyordu içinde. Yüreği yeni buyrukları almaya, yeni sahibine sığınmaya hazırdı.

Yazar gürültüyle ayağa kalktı. Uzun boylu, güçlü bir erkekti. Ellerini ovuşturdu, parmaklarını kütürdetti. "Şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye sordu. Klimkov'a bakmadı bunu sorarken. Pencereye doğru döndürdü başını.

Yevsey de kalktı ve büyük bir güvenle Maklakov'a söylediğini tekrarladı.

"Yeni düzen kurulur kurulmaz, sessizce çekileceğim bu işten. Ticaret yapacağım... Başka bir kente gideceğim. Yüz elli ruble kadar para biriktirdim."

Yazar yavaşça ona doğru döndü. "Haa, demek öyle," dedi. "Başka bir arzunuz falan yok, öyle mi?"

Klimkov şöyle bir düşündü, "Hayır," dedi. "Yok."

"Bu yeni düzene inanıyorsunuz ha? Kurulacağına inanıyorsunuz?"

"Elbette. Elbette. Kurulacak... Halk istediğine göre... Siz ne dersiniz?"

"Ben, hiçbir şey demem."

Mironov gene pencereye doğru döndü. Öyle suskun, bıyığıyla oynadı bir süre. Yevsey hareketsiz duruyor,

bekliyor ve yüreğindeki boşluğun sesini dinliyordu.

"Söyleyin bakalım," dedi yazar ağır ağır konuşarak, "o insanlara, o kıza, kuzeninize ve yoldaşlarına yaptıklarınızdan pişman değil misiniz?"

Klimkov başını öne eğdi, ceketinin düğmesiyle oynamaya başladı.

"Şimdi onların haklı olduğunu görüyorsunuz, değil mi?"

"Önceleri pişmandım, ama şimdi artık üzülmüyorum."

"Yaa, neden?"

Hemen cevap vermedi bu soruya Klimkov. Durdu, durdu, "Eh," diye omuz silkti, "onlar iyi insanlardı, istediklerini başardılar."

"Yaptığınız işin yanlış olduğunu düşünmediniz mi hiç?"

Yevsey göğüs geçirdi. "İyi ama ben hiçbir vakit sevmedim, istemedim ki yaptığım işi. Yalnızca bana söyleneni yaptım."

Yazar yavaşça yaklaştı ona, sonra döndü. Klimkov girdiği kapıyı gördü, çünkü yazarın gözleri bu kapıya çevrilmişti.

"Gitmeliyim," diye düşündü.

"Bana soracağınız bir şey var mı?" dedi yazar.

"Yok. Gidiyorum şimdi."

"Güle güle," dedi yazar ve yana çekilerek ona yol verdi. Yevsey, ayaklarının ucuna basa basa hole çıktı, paltosunu giymeye başladı. Odanın kapısında duran yazarın sesini duydu. "Bir şey soracağım, bütün bunları neden anlattınız bana, merak ettim."

Yevsey şapkasını tortop etti elinde, bir an düşündü,

sonra cevap verdi. "Beni gönderen adam, Maklakov yani, size karşı büyük saygı duyuyor."

Yazar gülümsedi.

"Evet, anlıyorum! Başka nedeni yok mu?"

"Gerçekten neden anlattım bütün bunları?" diye düşündü bu kez Klimkov. Gözlerini kırpıştırarak baktı yazarın yüzüne.

"Güle güle," dedi yazar ellerini ovuşturarak ve içeri girmeye davrandı. Yevsey başıyla selam verdi.

Evden çıktığında sağa sola bakındı ve hemen bir aşağı, bir yukarı hızlı, sabırsız adımlarla yürüyen Maklakov'u gördü.

"Beni bekliyor," dedi kendi kendine. Birden ürktü. "Bana kızacak şimdi. Çok geciktim diye öfkelenecek."

Ajan, Yevsey'in ayak sesini duymuş olmalıydı. Sabahın sessizliğinde, donmuş toprak çın çın ötüyordu. Başını kaldırdı, hızlı adımlarla yaklaştı Yevsey'e.

"Verdin mi?"

"Evet, verdim."

"Peki neden bu kadar uzun sürdü? Konuştu mu seninle?"

Maklakov titriyordu. Yevsey'in yakasına yapıştı, sonra bıraktı. Ellerini yakmış gibi hohluyor ve tepiniyordu. Donmuştu, acınacak haldeydi. Öfkelenmeye gücü yoktu.

"Kendi hayatımı da anlattım ona," diye açıkladı Yevsey. Bunu, Maklakov'un bilmesini istedi.

"Ee, beni sormadı mı?"

"Yalnız burdan gidip gitmediğini sordu."

"Ne dedin?

"Gitti dedim."

"Başka?"

"O kadar."

"Haydi, gidelim öyleyse. Dondum burda." Maklakov, ellerini paltosunun cebine soktu, kamburunu çıkararak öne doğru eğildi. "Demek hayatını anlattın ona, ha?"

"Evet. Baştan sona anlattım. Ta bugüne kadar olanı biteni anlattım!" Büyük bir gurur duyuyordu bunu söylerken. Hayran olduğu bu ajanın düzeyine çıkarıyordu bu iş onu.

"O sana ne dedi peki?"

Bu soruyu beklemiyordu Klimkov. Düşündü, düşündü, "Hiçbir şey demedi," diye cevap verdi.

Maklakov durdu, koluna yapıştı, sesini de yükselterek, "Benim kâğıtları verdin mi ona?" dedi.

Yevsey aptal aptal baktı bir an, sonra, "Üstümü ara istersen Maklakov," dedi.

"Yok, aramam."

Maklakov, Yevsey'in kolunu bıraktı, bir an düşündü, "Eh, ben gideyim artık," dedi. "Bak, sana biraz akıl vereyim. Sana acıdığım için söylüyorum bunları. Çık bu işten. Hem de hiç sallanmadan, hemen çık. Sana göre değil Milli Emniyet, sen de biliyorsun. Kaç. Kaçarsan şimdi kaçarsın ancak. Bak, görüyorsun ne günler yaşıyoruz. Ölüler diriliyor. İnsanlar birbirine inanıyor artık. Böyle bir dönemde daha hoşgörülü olurlar. Her şeyi affedebilirler... Bir de, Saşa'dan uzak dur. Hasta, çılgın bir deli o. Kafadan hasta, anlıyor musun? Kuzenini ihbar ettiren oydu, değil mi? Saşa'ydı. Uyuz bir köpek gibi gömülmeli o adam. Haydi, hoşça kal kardeşim!" Soğuk parmaklarıyla sımsıkı tuttu Yevsey'in elini. "Gerçekten verdin benim kâğıtları, değil mi?" diye sordu bir kez daha. "İyice biliyorsun verdiğini, ha?"

"Yemin ederim verdim."

"Sana inanıyorum. Şöyle birkaç gün benden söz etme şubede, olur mu?"

"Şubeye gitmeyeceğim ki... Yirmisinde gidip aylığımı alacağım yalnız."

"Eh, yirmisinde söylersin onlara. Çoktan gitmiş olurum o vakit. Haydi, allahaısmarladık."

Köşeyi döndü, kayboldu ortadan. Yevsey kuşkulu kuşkulu düşündü ardından. "Kaçıyor. Yasalara karşı geldi belki de. Korkuyor. Dayak yemiş gibi duruyordu zaten..."

Maklakov'u bir daha göremeyeceğine üzüldü. Ama onun soğuktan donmuş, zayıf, zavallı halini gözü önüne getirince sevindi nedense. Her vakit güvenli, yetkin görünen ajanı böyle perişan görmek hoşuna gitmişti. Milli Emniyet'teki koskoca müdürlerden söz ederken bile mahalle komşusundan söz edermiş gibi konuşurdu o. Öylesine güvenliydi. Ve siyasal açıdan güvenilmez, yasaları dinlemez gibi görünen bu yazara karşı saygılıydı, ondan korkuyormuş gibiydi. "Ya ben?" diye düşündü Yevsey. "Ben herkesten korkuyorum ya. Ama yazardan korkmadım. Maklakov sokakta titrerken ben oturup çay içtim onunla." Bir kez daha gurur duydu Klimkov, gülümsedi. "Pek bir şey söylemedi bana ama... pek fazla konuşmadı..." Bu düşünce üzerine birden kayboldu sevinci. Hatta öfkelendi bile. Adımlarını sıklaştırdı, neden böyle bir duyguya kapıldığını sordu kendi kendine.

"Peki, ben neden konuştum ki onunla?" Hem yürüyor hem düşünüyordu. "Aslında Olga'ya söylemeliydim her şeyi. Daha o zaman Olga'yla konuşmalıydım."

Kent yeni uyanıyordu, oysa Yevsey uyumak istiyordu. Garip bir şeyler oturdu göğsüne gene. Yüreği, içinde-

ki tüm eşyalar çıkarılmış, boş, çıplak bir oda gibiydi. Yırtık duvar kâğıtları üzerinde duvarın çatlaklarını belli eden rutubet lekeleri vardı.

Uyumak istiyordu, ama önce eve varmalıydı. Ayakları geri geri basıyor, ama o eve doğru ilerliyordu.

XX

Viekov, en yeni giysilerini giymiş bayram çocuğu gibi, paltosu ve şapkasıyla Yevsey'in yatağı başında dikildiğinde öğlen olmuştu. Yatağın başucunu sarstı, "Hey, Klimkov! Kalk!" diye seslendi. "Hepimizi şubeye topluyorlar. Hey, Klimkov! Anayasa açıklandı. Kabul edildi. Ajanları evlerinden topluyorlar. Filip Filipoviç böyle buyurdu! Bütün ajanlar işbaşına! Duyuyor musun, Klimkov?"

Sözcükler iri yağmur damlaları gibi düştü yatağın üzerine. Ağladı ağlayacaktı Viekov. Azı dişi ağrıyormuş gibi kıvranıyor, gözlerini kırpıp duruyordu.

Yevsey yataktan sıçradı, "Ne oluyor?" diye sordu.

Viekov omuzlarını kaldırdı, "bilmem" der gibilerden dudak büktü. "Anlayabilene aşkolsun! Dün, Çar anayasa çıkaracak diyorlardı, bugün çıkardı diyorlar. Anayasa açıklanmış yani! Bizim şube tımarhaneye döndü. Şu Saşa'ya şaşıyorum doğrusu! Canavardan farkı yok herifin. Sağa sola bağırıp duruyor. 'Vurun! Kırın! Öldürün!' Bana beş yüz ruble verseler zor adam öldürürüm! Bunlar kalkmış ayda kırk rubleye adam öldürmemizi emrediyorlar. Bu herifi dinleyen deli olur!" Kederli bir tavırla göğüs geçirdi Viekov. "Hem korkunç bir şey bu... Haydi, kalk giyin! Gidiyoruz. Çabuk ol."

Klimkov pantolonunu giyerken, "Kimi öldürecek mişiz?" diye sordu.

"Kimi olacak, devrimcileri! Hangi devrimcileri diye sorarsan, ben de bilmiyorum! Çar'a bakarsan devrim

sona ermiş, bitmiştir. Anayasa ilan edilmiştir. Bize diyorlar ki, 'İnsanları toplayın, elinizde bayraklar, Tanrı Çar'ı korusun, diye bağırın.' Tamam, anladık, şimdi özgürlük var, bağırırız da, çağırırız da. Ama bir de, anayasaya hayır, diye bağıracakmışız. İşte bunu anlamıyorum. Bu, Çar'a karşı gelmek değil mi? Anayasayı çıkaran Çar'ın kendisi... Anlayabilene aşkolsun. Yalnız sen, ben değil, kimse anlamıyor ne olup bittiğini." Öfkelenmiş bir tavırla söyledi bu sözleri. Ayakları birbirine dolaşmış, etiyle kemiği ayrılmış bir kedi gibi büzülmüştü bir köşeye.

"Ben gitmiyorum," dedi Klimkov.

"Ne demek istiyorsun?"

"Ne diyorsam onu. Önce gidip dolaşacağım sokaklarda. Bakalım ne yapacaklar."

Viekov göğüs geçirdi. "Ee, dilediğini yaparsın elbet," dedi. "Ne de olsa bekâr adamsın. Ama bir karın olsaydı ya da geçindirmek zorunda olduğun bir kadın... O vakit görürdüm seni. Bir ailen olsaydı, tıpış tıpış gelirdin şimdi benimle. Kadın boğaz ister, giyim, kuşam ister, elini versen kolunu ister... O vakit dilediğini yapamazsın işte! Gel derler, gelirsin, git derler gidersin. İnsan bir lokma ekmek için ipte bile oynar, namussuzum, ip cambazlarını izliyorum bazen, başım dönüyor heyecandan, yüreğim yerinden oynuyor. 'Eyy, İvan Viekov,' diyorum kendi kendime, 'Ekmek peşinde olsaydın, koşa koşa çıkardın sen de ipin tepesine.' Ee, hayatın yasası bu..."

Bir aşağı, bir yukarı arşınlıyordu odayı Viekov. Konuşurken masaya yumruk indiriyor, sandalyelere çarpıyor, yanaklarını şişirip duruyordu. Küçük pembe yüzü bu haliyle bir sabun köpüğünü andırıyordu. Renksiz gözleri, tümden yok olmuştu; küçük kırmızı burnu, şiş yanakla-

rının arasına saklanmıştı. Heyecanlı sesi, dertli hali, eğri büğrü gövdesi tedirgin ediyordu Klimkov'u. Sıkılmıştı. "Yakında düzelecek," dedi. "Her şey değişecek. Biraz sabret, yakınmanın gereği yok."

"Ama bizimkiler hiçbir şeyin değişmesini istemiyorlar," diye haykırdı Viekov. Elini kolunu sallayarak dikildi Yevsey'in önüne, "Anlamıyor musun?" diye sordu.

Yevsey hiç hoşlanmadı bu sorudan. Ne cevap vereceğini de bilmiyordu. Bir şeyler söylemek istedi de toparlayamadı bir türlü. Baktı, baktı, konuşmaktan vazgeçti sonunda, potinlerini bağlamaya koyuldu.

"Saşa, 'Dövün onları!' diyor. 'Bizim özgürlüğümüzü gösterin onlara bir de. Gösterin ki korksunlar özgürlükten!' Viakhirev tabancaları çekiyor, 'Vuracağım,' diyor, 'iki gözlerinin ortasından vuracağım onları!' Krasavin bir çete kuruyormuş, bıçaktan başka şey görmüyor gözü. İnsanların karnını deşecekmiş, gözlerini oyacakmış. Başka söz çıkmıyor ağzından. Çaşin, bir öğrencinin peşinde. Metresini elinden aldı diye öldürecekmiş onu. Şimdi biri daha türedi, tek gözlü. Tek gözlü ve sırıtık biri. Ön dişleri yok herifin. Biri dökmüş olmalı. Ürkütücü bir yüzü var. Hepsi deli bunların. Çılgınlık yaptıkları!" Viekov, sesini alçalttı burada, çok gizli bir şey söylüyormuş gibi, "Canımızı kurtarmalıyız," dedi. "Bu dünyada yaşamak için mücadele etmek gerek, evet, ama öldürerek değil. Bugün biz öldürürsek, yarın sıra onlara gelecek, bizi öldürecekler."

Viekov birden sıçradı, pencereye döndürdü başını, kulak kesildi. Sonra elini kaldırdı, yüzü sapsarı kesilmişti.

"Ne oldu?" dedi Yevsey.

Büyük bir gürültü, yumuşak, irili ufaklı dalgalar halin-

de çarpıyordu pencereye. Açıp sessizce içeri dalmak istiyor gibiydi. Yevsey kalktı, soran gözlerle baktı Viekov'a. Korkmuştu. Viekov pencerenin dibinden çekildi, dışarıdan görünmek istemiyordu anlaşılan. Ama sonra uzandı, camı açtı, büyük bir gürültü doldu içeri. Ajanları kucaklayan, kapıya kadar uzanıp da açan, sonra koridora doğru uzanan güçlü, kararlı, etkin bir sesti bu.

Sessiz sessiz baktı dışarı Viekov, "Kutluyorlar," dedi.

Yevsey paltosunu giymeye davrandı, "Bakalım ne oluyor," dedi.

Viekov pencereye yaklaşmış, gördüklerini bir bir anlatıyordu.

"Halk yürüyüş yapıyor... Ellerinde kızıl bayraklar... çok kalabalık... sayılamayacak kadar... türlü türlü insan var... subaylar bile var. Rahip Uspensi bile var... Şapkaları çıkmış... Ne görüyorum? Melnikov... Elinde bayrakla yürüyor Melnikov. Bizim Melnikov... gel bak!"

Yevsey pencereye koştu, aşağı baktı, caddede akan bir insan seli gördü. Yüzleri, Samanyolu'nun yıldızları gibi parlıyordu. Başları üzerinde sallanan bayraklar, kocaman kızıl kuşlar gibi uçuşuyordu. Gittikçe artan gürültü Yevsey'in kulaklarını sağır etti. En önde uzun boylu, gür sakallı Melnikov yürüyordu. Elinde kısa sopalı bir bayrak vardı. İki eliyle tutmuş sallıyordu. Ara sıra kırmızı bir sarık gibi dolanıyordu başına kızıl bayrak. Şapkasının altından alnına, yanaklarına doğru uzanan kara saçları, sakalıyla karışıyordu. Ajan, vahşi bir canavar gibi sallıyordu başını ve bağırıyordu anlaşılan, ağzı boş bir delik gibi açıktı çünkü.

"Nereye gidiyorlar?" diye mırıldandı Klimkov.

"Kutluyorlar," dedi Viekov. Alnını cama dayamıştı.

İkisi de susmuştu. İnsan selini izliyorlardı. Kulakları iyi eğitilmiş olduğundan, bu derin sesler denizinde söylenenleri ayırabiliyorlardı.

"Ne büyük güç, değil mi?" dedi Viekov. "İnsanlar yalnız yaşıyordu daha önce, herkes kendi küçük dünyasına çekilmişti. Sonra ansızın bir araya geldiler... işte, büyük bir güç oluverdiler!"

"Akılları başlarına geldi demek ki..." diye gülümsedi Yevsey. "Daha iyi bir hayata kavuşacaklar." O anda buna inanıyordu.

"Ya bizim Melnikov, gördün onu değil mi?"

"O hep halktan yanaydı zaten," dedi Yevsey bilgiç bilgiç. Pencerenin yanından ayrıldı. Beklediği günlerin yaklaşmasından duyduğu güven vardı içinde. "Her şey yoluna girecek. Kimse kimseye buyruk veremez. Herkes dilediği gibi yaşamak istiyor. Yeni bir düzenin, iyi bir sistemin getireceği sakin, barışçıl bir hayat istiyor!" Bu sözleri söylerken aynada yüzünü inceledi bir yandan. Çok hoşlandığı bu güven duygusunu güçlendirebilseydi... Acaba arkadaşının gözünde büyümek için ne yapmalıydı? Ne söylemeliydi kendini üstün gösterecek? "Biliyor musun," dedi, "Maklakov Amerika'ya kaçtı."

Viekov birden şaşırdı, "Yaa, öyle mi?" dedi. Sonra, omuz silkerek ekledi: "Eh, nasılsa bekârdı..."

"Neden söyledim sanki?" diye düşündü Yevsey. Sonra, gene bir tedirginlik kapladı yüreğini, "Ama kimseye söyleme, olur mu?" dedi.

"Neyi? Maklakov'u mu? Olur, söylemem. Şimdi şubeye gidiyorum ben. Gelmiyor musun?"

"Yok. Ama seninle çıkabilirim dışarı."

Sokakta, canından bezmişçesine; ama gene de bilgiç

bir tavırla konuştu Viekov. "Bu insanlar aptal be!" dedi. "Bayrakları sallayıp türkü söyleyeceklerine ellerine geçen bu gücü kullansalar da, yetkililere çıkıp siyaseti bırakmalarını isteseler. İndireceksin hepsini aşağı, hem bizim gibileri hem devrimcileri, sıradan insanlar yapacaksın; hem bizden hem onlardan yana başarılı olanlara ödüllerini vereceksin ve 'Siyaset kesinlikle yasaktır,' diyeceksin. Bak ne olur o vakit. Güllük gülistanlık olur her yer. Yeter bu saklambaç oyunları be!"

Viekov sözünün burasında birden kayboldu ortadan. Bir sokağa sapıverdi ansızın. Yevsey, hiç acelesi olmayan bomboş bir insan gibi sürdürdü yürüyüşünü. Bir yandan da düşünüyordu: "Yüz elli ruble biriktirdim. Ticaretten hoşlanıyorum. Hem biraz da biliyorum sayılır. Birkaç gün sonra yirmi beş ruble daha alacağım..."

Coşkun adımlarla yürüyordu insanlar sokaklarda. Sesleri elverdiğince yüksek çıkıyor, yüzlerinden mutluluk akıyordu. Bu solgun güz günü, tatlı bir yaz güneşiyle aydınlanmıştı sanki. Türküler, marşlar birbirine karışıyordu. Baştan başa doluydu cadde. Az sonra marşlar sustu, tane tane seçilen sözler duyuldu:

"Yaşasın halkların özgürlüğü!"

Herkes neşeliydi. Kahkaha sesleri, tatlı, güzel sözler yükseliyordu her yandan. Klimkov hoşlandı bundan. Yanından geçenlere yol vermek için saygıyla kenara çekiliyor, onaylayan gözlerle, doygun bir gülümsemeyle bakıyordu onlara. Onların ötesinde, sıcak, rahat bir gelecek görüyordu kendisi için.

Köşeden iki kişi çıktı ansızın. Gülüyorlardı. Biri Yevsey'e çarptı, hemen döndü, şapkasını çıkararak özür diledi.

"Rica ederim," dedi Klimkov. Grokotov'du bu. Pırıl pırıl tıraşlı yüzü, yağ fıçısına batmış gibi vıcık vıcık briyantinli saçlarıyla karşısındaydı işte.

"Vayy! Yevsey, sen miydin? Yahu, başıma gelenleri bilsen! Neyse ki yetenekliyimdir. Kendime özgü yeteneklerim olmasaydı ne yapardım bilmem valla! Tanışıyor musunuz? Bu Panteleyev, bizdendir." Soluk soluğaydı Grokotov. Duyulur bir fısıltıyla konuşuyordu. Bir yandan da yüzünden akan teri siliyordu. "Ana caddede yürüyordum, bir konuşmacının çevresine toplanan kalabalığa rastladım. 'Eh, dinlesem ne çıkar,' dedim kendi kendime. Güzel konuşuyordu. Hani, anlarsın ya, rahat, kahvede sohbet ediyormuş gibi yani... Dedim, sorayım bakayım, kimmiş bu. Yanımdakine sordum. 'Bir yerden tanıyorum onu sanırım,' dedim, 'adını biliyor musunuz?' 'Zimin,' dedi yanımdaki. Daha adamın sözü bitmemişti ki, iki kişi koluma girdiği gibi çekiştirmeye başladı beni. 'Hey, bu adam Milli Emniyet'ten,' diye bağırıyorlardı. Daha ben ağzımı açmaya vakit bulmadan kendimi kalabalığın ortasında buldum. Ne olduğunu anlamamıştım. Baktım, bir sürü keskin bakışlı korkusuz adam çevreme toplanmış, patlayacak bir bomba gibi bana bakıyorlar. Bakışlarıyla yiyorlardı beni. 'İşim bitik,' dedim kendi kendime."

"Zimin, ha?" diye atıldı Yevsey adamın soluk almasından yararlanarak. Başını çevirip geriye baktı, adımlarını sıklaştırdı.

Grokotov, başını gökyüzüne çevirdi, haç çıkardı ve anlatmaya devam etti:

"Neyse, Ulu Tanrı bir fikir getirdi aklıma. Aklımı başıma topladım. 'Eyy, saygıdeğer insanlar, yanlışınız var, ben ajan falan değilim,' dedim. 'Ben, ünlü bir taklitçiyim.

Beni sınamak istemez misiniz?' Beni tutan adam, 'Hayır,' diye bağırdı, 'yalan söylüyor; biz onu iyi tanırız!' Ama bu arada ben hemen emniyet müdürü pozuna geçtim, 'Siz toplanma iznini kimdennn aldınızzzz?' diye bağırdım. Baktım, gülüşmeler geldi kulağıma. Sonra, azizim, validen çara kadar, testereden domuza, sineğe kadar aklıma ne geldiyse taklidini yaptım... Kahkahadan kırılıyordu herkes. Beni tutan adam bile güldü ha... Allah'ın belası! Neyse, bıraktılar beni. Üstelik alkışladılar da! İnanmazsan Panteleyev'e sor."

"Doğru söylüyor," diye kalın bir ses çıktı Panteleyev'den. Tıknaz, gözlüklü bir adamdı.

"Evet arkadaş, bugüne bugün, alkışlanmış adamım ben." Grokotov, büsbütün heyecanlandı bunu söylerken, eliyle de göğsünü yumrukladı. Sonra öksürdü. "Bu bana bir ders oldu. Kendimi buldum anlayacağın. Artistmişim de haberim yokmuş. Hayatımı sanatıma borçluyum bugüne bugün. Evvet, dostum! Sanat çok değerli bir şeydir. Amma kıstırılmıştım ha! O kadar insanı atlatmak kolay değil ha!"

"İnsanlar, her şeye inanır oldular nedense," dedi Panteleyev düşünceli düşünceli. "Yürekleri iyilikle doldu birden."

"Doğru," diye atıldı Grokotov. Sonra, "Bak ne yapıyorlar!" diye fısıldadı. "Her şey su yüzüne çıktı. Eskiden gözaltında olanları izlemek, faka bastırmak için para aldığımız adamlar ön saflarda şimdi. Hepsi ortalığa döküldü. Bunun bir anlamı olsa gerek..."

Yevsey, "O marangozun adı Zimin'di, değil mi?" diye sordu gene.

"Matvey Zimin. Knop'taki mobilya fabrikasında pro-

paganda yapmaktan sanıktı." Bu sözleri, üstüne balsa basa söyledi Pantelelyev.

Yevsey, "Ama hapisteydi o?" dedi.

Grokotov bir ıslık çaldı. "Hapiste ha?" dedi. "Hapistekileri serbest bıraktıklarını bilmiyor musun yani?"

"Kim bıraktı?!"

"Kim olacak, halk!"

Yevsey hiç konuşmadan bir-iki adım yürüdü, sonra sordu:

"Niçin yaptılar bunu peki?"

"Ben de bunu merak ediyorum ya... Bırakmayacaklardı. Genel affa hiç gerek yoktu," dedi Panteleyev. Gözlüğü koca burnu üzerinde oynuyordu konuşurken. "Bizi çok kötü duruma soktu bu af. Baştakiler bizim gibilerini hiç düşünmüyor..."

"Herkesi bıraktılar mı?"

"Herkesi." Panteleyev'in kaba sesi duyuldukça burun delikleri oynuyordu. "Daha şimdiden bir yığın olay oldu. Tehlikeli durumlarla karşılaştı arkadaşlar. Örneğin, Çaşin'in gözünü patlattı biri. O da tabanca çekmek zorunda kaldı saldırana. Bir yerde duruyormuş, bir kadın yaklaşmış yanına. 'Bu adam polis!' diye bağırmış birden. Çaşin hayvan taklidi yapamadığından tabancayla savunmuş kendini... Herkeste tabanca olmaz ya!"

"Herkese verecekler tabanca."

"Verseler daha kötü ya! Tabanca eli gıdıklar, bilirim."

"Ben eve gidiyorum," dedi Yevsey, ayrıldı yanlarından.

Ara sokaklarda yürüyordu. Karşıdan bir gelen olduğunda karşı kaldırıma geçiyor; gölgelerde, karanlıklarda gizlenmeye çalışıyordu. Yakov'la, Olga'yla ya da onların

arkadaşlarından biriyle karşılaşacağı korkusunu atamıyordu içinden bir türlü.

"Koca bir kent bu," diyordu kendi kendine. "Kalabalık." Böyle avunmaya çalışıyordu ama kendisine yaklaşan adımlar duyduğunda, çizmelerinin içine gömülürcesine küçülüyordu. Ayakları titriyor, yürüyecek gücü kalmıyordu.

"Demek saldılar bütün mahpusları," diye düşündü gene. Hiç hoşlanmadı bundan. "Hiçbir şey söylemediler. Kimseye sormadılar. Açtılar kapıları, saldılar hepsini. Peki ben ne olacağım? Onların içerde olmasıyla dışarda olması arasında fark var benim için..."

Hava kararmıştı. Şube binasının önünde büyük bir lamba yanıyordu. Yevsey kapıya yaklaştığında, "Arka bahçeye!" diye bir ses duydu.

Durdu, kimseye görünmeden, karanlık bir köşeden sağı solu gözetledi. Kapılar kapalıydı. Ama büyük bir kapının önünde, kara bir adam gölgesi seçiliyordu. Kendisini bekliyorlardı anlaşılan.

"Çabuk ol!" diye bağırdı adam. Öfkesi sesinden belliydi.

Yevsey azdan eğildi, alçak bir kemerden oluşan bahçe kapısının aralığından süzüldü. Binanın girişindeki uzun, karanlık kubbenin altında yavaş yavaş yürümeye başladı. Bahçenin derinliklerinde donuk bir ışık yanıyor, çakıl taşları üzerinde kıpırdaşan ayak sesleriyle, hiç yabancısı olmadığı burun çekmeler duyuluyordu. Klimkov durdu, kulak kesildi, sonra yavaşça döndü, bahçe kapısına doğru yürümeye başladı gene. Kimseye görünmemek için de omuzlarını kıstı, paltosunun yakalarını kaldırdı. Kapıya varmıştı. Tam itip açacakken kapı kendiliğinden açıldı,

bir adam süzüldü içeri. Tökezledi, Yevsey'e tutundu. "Cin misin, peri misin!" diye de sövdü bir yandan.

"Yevsey Klimkov'um."

"Haa, sen misin? Haydi, yardım et de sağ salim gidelim şuraya, ha? Beni tanımadın mı?"

"Tanıdım," dedi Yevsey. "Viakhirev'siniz siz."

"Tamam, haydi öyleyse..."

Hiç konuşmadan yürüdüler arka bahçeye doğru. Karanlıkta, küçük birer tosbağa tepeciğini andıran insan gölgeleri seçebiliyordu Yevsey. Solovyov'un sesini de tanımıştı. Solovyov, "O bana göre değil," diyordu. "Var mı şöyle ufak tefek, etli butlu bir kız? Sen yakala bir tane, gerisini bana bırak! Keh, keh, keh!"

"Amma da şakacısın yahu!" diyordu Viakhirev.

"Şimdi sırası mı yani!"

"Pek dayak atamam, bilirsin; ama kamçılamaya bayılırım. Yeğenimi nasıl kamçıladım döndüre döndüre..."

Saşa'nın sesi bir klarnet gibi çınladı karanlıkta. Yağmurlu bir günde, çatılardan damlayan su sesini andırıyordu konuşması. "Kızıl bayraklı bir kalabalık gördünüz mü, saldıracaksınız! Önce, bayrağı taşıyanı vurun, hemen bir kargaşa çıkacaktır."

"Ya çıkmazsa!"

"Eee, silahlarınız ne güne duruyor, çıkarmanın bir yolunu bulun... Ayrıca, önceden tanıdığınız adamlara rastlarsanız... Sayelerinde ekmek yediğiniz, izlemek için aylık aldığınız eski tüfeklerden görürseniz ânında vurun! Çünkü onlar tecrübelidir, halkı örgütlemeyi iyi bilirler."

"Doğru," dedi kalabalıktan biri. "Ya biz ya onlar, öyle ya..."

"Evet, ya biz ya onlar," dedi Saşa.

"Onlar istediklerini elde etti, özgürlüklerine kavuştu. Biz ne yapacağız, ondan haber ver!" diye bağırdı Viakhirev.

Yevsey bir köşeye çekilmiş, sırtını bir odun yığınına vermiş, dinliyordu. İyice şaşırmıştı bu sözler karşısında.

"Şöyle ufak tefek... Küçük bir buzağı gibi, etli butlu bir kız... Etli..." Solovyov'un anlamsız sözleri, iğrenç yağ lekeleri gibi dökülüyordu önüne.

Değişik yüksekliklerde kalın duvarlar çevreliyordu bahçeyi. Bulutlar yavaş yavaş kayıyordu gökyüzünde. Pencerelerden yansıyan ışıklar, solgun lekeler oluşturuyordu duvarda. Saşa bir köşede, binanın merdivenlerinde dikilmiş, bağırıyordu. Paltosu, boynuna dek düğmelenmişti, yakası kalkıktı. Şapkasını arkaya doğru yerleştirmişti. Tepesinde solgun, titrek ışıklı ve de duman duman tüten bir kandil asılıydı. Bir an önce tükenip sönmeye çabalıyordu sanki. Saşa'nın ardında hantal, karanlık bir kapı seçiliyordu. Merdiven basamaklarına, ayaklarının dibine birkaç adam oturmuştu, karanlık birer gölge gibi görünüyordu bunlar. Bir de, kapı ağzında dikilmiş, uzun boylu, boz bir toz yığınını andıran adamın çizgileri seçiliyordu.

"Devrimcilere karşı savaşta, dilediğiniz yöntemi kullanma özgürlüğü verilmiştir size. Anladınız mı? Bunu iyice sokun kafalarınıza!" dedi Saşa ve ellerini ardında kavuşturdu.

Küçük taşlar üzerinde kımıldanan ayak sesleriyle dolmuştu hava. Bir de konuşan, bağrışanların sesleri duyuluyordu ara sıra.

"Hey, dikkat etsene!"

"Silahları doldur buyruğu almadık daha!"

Kimin kim olduğu belli olmuyordu karanlıkta. Hepsi

birbirine benziyordu... Bahçeye serpilmiş kara, sessiz bir kalabalıktı bu. Küme küme toplanmışlar, Saşa'nın çekilmez sesini dinliyorlar, rüzgâr estikçe de sağa sola sallanıyorlardı. Saşa'nın sözleri buz gibi inmişti Yevsey'in yüreğine. Ajan denen yaratığa karşı büyük bir nefret duydu içinde.

"İsyancılara karşı açık saldırı yetkisi verildi size. Tuzağa düşürülmüş olan Çarımızı, elinizdeki tüm olanakları kullanarak savunmak sizin en kutsal görevinizdir! Büyük ödüller sizi bekliyor. Silah almayan var mı?"

"Ben almadım... ben almadım..." dedi birkaç paslı ses.

Adamlardan birkaçı Saşa'ya doğru yürüdü, Saşa kenara çekildi, kapıda dikilen adam diz çöktü.

"Ben iki tane alabilir miyim?" dedi biri.

"Niçin?"

"Bir arkadaşım var da..."

"Haydi ordan!"

Yevsey, tanıdığı ajanların sesini seçebiliyordu; ancak şimdi daha gür, daha güvenli konuşuyorlardı.

Biri ağzını şapırdattı, "Bu mermi yetmez," dedi. "En az bir kutu vermeliler..."

"Bugün iki ayrı yerde konuştum, silah dağıttım," dedi Saşa. "Yorgunum."

"Yarın göreceğiz bakalım... Şenlik var!"

Sözcükler, sesler, küçük kıvılcımlar gibi yanıp sönüyordu Yevsey'in gözlerinde; sessiz, sakin bir hayata ilişkin umutları da sönüyordu bir bir. Olanları pek çözemiyordu ama şu anda, kendisini çevreleyen bu karanlıkta, çevresini saran bu insanlarda, ona kötülük edecek bir güç saklıydı; onu yakalayıp eski yoluna, artık usandığı o hayatın kucağına atacak bir güç... Ona kötülük edecekti bü-

tün bunlar. Saşa'dan nefret ediyordu. Ama güçsüz kişilere özgü, işe yaramaz bir nefretti bu. Azat edileceği söylenerek işkence edilmiş bir kölenin, sahibine karşı duyduğu kolsuz kanatsız bir nefret...

Adamlar ikişer üçer ayrılmaya başladılar. O uzun kemerin altında kaybolup gidiyorlardı. Ajanın tepesindeki kandil titredi, ışığı maviye döndü ve söndü. Saşa merdivenin tepesinden, derin bir çukura düşmüş gibi sıçradı, "Bugün, tam yedi kişi gelmedi," dedi. "Tatil sanıyorlar ha? Aptallığı hoş görmem ben! Tembelliği de. Bunu anlamanızı istiyorum. Sıkı bir denetim uygulayayım da görün. Ben Filip Filipoviç değilim, anlaşıldı mı? Kimdi o Melnikov'un kızıl bayrakla dolaştığını gören? Kim, cevap verin?"

"Ben gördüm."

"Bayrakla ha?"

"Evet, bayrakla! Bir de, 'Özgürlük!' diye bağırıyordu."

Yevsey kapıya doğru ilerledi. İnce bir buz tabakası üzerinde yürüyormuş gibi atıyordu adımlarını. Ayağının altında bir delik açılıverecek ve onu yutacaktı sanki. Saşa'nın yırtık sesi durdurdu onu. Ensesinden aşağı buz gibi bir demir saplanmışçasına acı duydu.

"İlk kurşunu bu salak patlatacak! Keh keh, keh!" Anırır gibi de güldü sözün burasında. "Ona bir slogan bile uydurdum: 'Tabancası halktan yana!' Keh, keh, keh... Haa, kimdi o Maklakov'un işten çıktığını söyleyen?"

"Her şeyi biliyor pis canavar," diye düşündü Yevsey.

"Ben söyledim," dedi biri. "Viekov'dan duydum. O da Klimkov'dan öğrenmiş."

"Viekov, Klimkov, Grokotov... Hepsi de parazit... Hepsi yozlaşmış. Beş para etmezler. Burda olanı var mı?"

"Klimkov burdaydı," dedi Viakhirev.

"Klimkov!" diye bağırdı Saşa.

Yevsey, el yordamıyla yolunu bulmaya çalışan bir kör gibi ellerini öne uzattı, hızlı hızlı yürüdü. Dizleri büküldü bükülecekti. Krasavin'in, "Gitmiş herhalde," dediğini duydu. "Gerçek adları bağıra bağıra söylememelisin öyle."

"Ben ne yapacağımı bilirim," dedi Saşa. "Yakında adları da, tüm öteki aptallıkları da kaldıracağım ortadan!"

"Asıl ben seni ortadan kaldıracağım!" diye mırıldandı Yevsey kendi kendine. Dişleri kenetlenmişti.

Kapıyı ardında bırakıp da ilerlemeye başladığında, "Güçsüz, beceriksiz biriyim ben," diye düşündü. "Bir hiçim ben aslında. Kendini insan sayan bir hiç..."

Böylesine derinden duymamıştı bu gerçeği daha önce. Düşünmüştü de, inanmaya gücü yetmemişti belki. Korkmuş belki. "Belki de geçer bütün bunlar," dedi kendi kendine sonra. "Belki de başaramaz, yenilir Saşa."

Ama bu düşüncelerine inanmadı Yevsey. Belki de belli bir isteği olmadığından, herkesi isteksiz, amaçsız kişiler olarak görüyordu. Ve Saşa'nın, istediği kişilere, dilediğini yaptırma gücüne sahip olduğunu seziyordu nedense.

XXI

Ertesi gün, bir türlü evden çıkamadı Yevsey. Yatağa uzanmış, gözleri tavana dikili baktı durdu bir süre. Saşa'nın kurşuni yüzü, donuk gözler ve alnının ortasındaki kırmızımsı mor sivilce şeridiyle asılı duruyordu tavanda. Bir o yana sallanıyordu, bir bu yana. Bataklığı örten kalın sis tabakası ardında sinsi sinsi gülen uğursuz dolunayın yüzünü andırıyordu bu görüntü.

Her zamanki gibi hiçbir şey düşünemiyordu Yevsey. Hava soğuk, yüreğiyse bomboştu. Saşa'nın paramparça ettiği düşleri bile boş bir özlemdi şimdi; onlara da sığınamazdı. Ajana karşı duyduğu nefret giderek büyüyor; dişlerini geçirip onu ısırabileceğine, gözlerini oyabileceğine inanıyordu.

İş arkadaşlarının gelip kendisini arayabileceğini düşündü; hemen kalktı, giyindi ve evden çıktı. Sokaklarda koşmaya başladı. Az sonra yoruldu, tramvaya binmeye karar verdi. Sürekli akan bir ırmak gibi geçiyordu insanlar önünden. Bir değişiklik sezdi insanlarda; inceden inceye düşünmeye, bu başkalığın ne olduğunu anlamaya çalıştı. Bakışları kuşkulu, yüzleri inançsızdı bugün insanların. Sesleri dünkü gibi gür değil, türküleri ürkekti. Kin okunuyordu gözlerinde. Heyecanla bağırıp çağırmıyor, korkunç hikâyeler anlatıyorlardı birbirlerine.

İki adam yanı başında durdu. Biri kısa boylu, tıknaz, sakalsız ama bıyıklıydı. "Kaç kişi öldürüldü demiştin?" diye sordu yanındakine.

"Beş. On altı da yaralı var."

"Kazaklar mıymış ateş eden?"

"Evet. Ölenlerden biri çocuk. Lise öğrencisi."

Yevsey, konuşanları dinledi dinledi, "Neden öldürmüşler?" diye sordu.

Kara sakallı adam omuz silkti, zorlama bir umursamazlıkla cevap verdi:

"Kazaklar sarhoşmuş diyorlar..."

"Saşa'nın planı uygulanıyor," diye düşündü Yevsey.

"Bir başka öğrenci de Spaski Köprüsü'nde kimliği saptanamayan bir çetenin saldırısına uğramış. Dövüp nehre atmışlar çocuğu."

"Ne çetesi?" diye sordu bu kez Yevsey.

"Bilinmiyor... Milliyetçilermiş. Gerçek vatanseverlermiş..."

Siyah sakallı olanı tamamladı arkadaşının cevabını. "Bu sabahtan beri, ellerinde Rus bayrağı ve Çar'ın portresini taşıyan gruplar türedi. Sokaklarda dolaşıyor, durup dururken saldırıyorlar insanın üzerine."

"Saşa," dedi içinden gene Yevsey.

"Milli Emniyet örgütlemiş bu çeteleri diyorlar."

"Elbette!" diye haykırdı Yevsey hiç düşünmeden. Sonra hemen dudaklarını ısırdı, yan gözle süzdü kara sakallı adamı; oradan uzaklaşmaya karar verdi. Ama kararını uygulamaya vakit bulamadan tramvay geldi. Konuştuğu adamlar tramvaya binmeye davrandılar. "Şimdi binmezsem, kuşkulanırlar benden," diye düşündü Yevsey. "Ajan olduğumu anlarlar. Bekleyip bekleyip de gelen tramvaya binmeyen biri için ne düşünür insan?.."

Tramvaydaki yolcular, sokaktaki yayalardan daha sakin göründü Yevsey'e. "Eh, burda güvenlik içinde sayı-

lırlar," diye düşündü. "Sokakla aralarında cam var. Ne de olsa korur onları." Tramvaydaki insanlarla dışarıdakiler arasındaki ayırımı da böylece açıkladıktan sonra konuşanlara kulak kabarttı.

Uzun boylu, zayıf, elmacıkkemikleri çıkık bir adam, ellerini de kullanarak konuşuyordu:

"Ben severim, sayarım Çar'ı; anayasayı çıkardığı için var olsun, sağ olsun. Heykelinin önünde, avazım çıktığı kadar bağırırım 'Yaşasın Çar!' diye isterlerse. Ölmüşlerinin ruhuna bile dua ederim; ama kardeşim, camı çerçeveyi kırıp, insanların kafasını ezmekle olur mu bu iş? Böyle sevgi gösterisi olur mu?"

Öte yanda, yaşlıca bir kadın, "Bu çağda böyle barbarlık, böyle canavarlık olur mu?" diyordu.

Tramvayın köşesinden bir yerden, "Polisin başının altından çıkıyor bunlar!" diye bağırdı biri.

Herkes sustu bu söz üzerine.

"Biliyorum," dedi Klimkov kendi kendine.

Gene o köşedeki adam, "Rusların şanına layık bir karşı devrim hazırlıyorlar!" dedi. "Şu vatansever göstericilere bakın bir, hepsi insan kılığına girmiş polis! Milli Emniyet ajanı hepsi!"

Sevinçle dinledi bu sözleri Yevsey. Gerçeği söyleyen biri çıkmıştı sonunda. Bir şeyler olurdu belki... Sakına sakına başını çevirdi, baktığını belli etmemeye çalışarak inceledi konuşan adamı. Gençti. Kıvrık, kemikli burnu, burnunun ortasından dudağına inen ince bıyığı, bir avuç da sakalı vardı. Genç adam en arkada, köşede oturmuş, berber koltuğundaymış gibi de arkaya yaslanmış, ayak ayak üstüne atmıştı. Tramvaydaki yolcuları zeki mavi gözleriyle tarayarak konuşuyor, sözcükleri seçmekte güç-

lük çekmiyordu. Hiç çekingen, sakıngan değildi üstelik.

Kısa, ama kalın bir ceket, uzun çizme giymişti. İşçiye benziyordu ilk bakışta. Ama kalem tutmuş elleri ve sürekli düşünen insanların alnında oluşan ince uzun çizgiler ele veriyordu kimliğini.

"Kılık değiştirmiş," diye düşündü Yevsey. "Ama olsun, doğruyu söylüyor ya..."

Adam konuşmasını sürdürüyor ve Yevsey, bütün dikkatiyle dinliyordu onu. Bakışlarını saklamıyordu artık. Mavi gözlerinin içine içine bakıyor, arada bir, sözlerini onaylarcasına başını sallıyordu. Derken, biri ansızın çimdiklemiş gibi irkildi, arkasına baktı. Vatmanın yanında, tramvayın basamağında bir çift düşük omuz ve enseye dek saçlarla örtülü, sallanan bir baş gördü; tramvay durur gibi oldu, adam sendeledi.

"Yakov Zarubin!" sözlerini kaçırdı ağzından gene Yevsey ve gözlerini hemen köşede konuşan adama çevirdi. Şapkasını çıkarmış, kıvırcık saçlarını düzeltiyordu adam konuşurken. "Yönetimin elinde askerler varken, polisler, ajanlar varken, halkımıza ve toplumumuza gümüş tepside sunmayacak özgürlüğü; savaşmadan, kan dökmeden kimse kimseye özgürlük vermez, unutmayın!"

Az önce konuşan, elmacıkkemikleri çıkık, uzun boylu adam, "Doğru değil bu senin dediklerin, bayım!" diye bağırdı. "Çar, anayasayı açıkladı, imzaladı. Anayasa yürürlüğe girdi. Sen ne hakla..."

"Kentin sokaklarını kan götürüyor ama! Kim düzenliyor bu isyanları! Kim bağırıyor, 'Anayasaya hayır!' diye? Ha, sorarım size? Eski düzeni savunanlara kulak versen iyi edersin sen de bayım! Bak, işte bir tane daha!"

Tam bu sırada tramvay gacır gucur sesler çıkararak

durdu ve sokakta bağrışan çağrışan kalabalığın gürültüsü doldu içeri.

"Tanrı Çar'ı korusun!"

"Yaşasın Çar!"

Tramvayın durduğu köşeden birkaç genç çıktı, gökten inmiş gibi dağıldı sağa sola. Ellerinde Rus bayrağı bulunan bir grup, can havliyle koşuyordu peşlerinden. Bu kez onların bağrışları duyuldu:

"Anayasaya hayır!"

"Yakalayın onları!"

"Koşun!"

"Yaşasın Çar!"

"Çarımızı aldatıyorlar!"

"Anayasa istemiyoruz!"

Kalabalık kaynaşıyordu. Kimin kimi itip kaktığı belli değildi. Bir an bağrışıyor, bir an şapkalarını havaya fırlatıp gülüşüyorlardı. Bütün bu kalabalığın önündeyse, elinde bayrak, Melnikov bulunuyordu. Gözleri yerdeydi. Bir boğa kafası gibi yere inikti başı. Kırk yıllık asker gibi rap rap yürüyor, kalabalık ilerlemediğinde de gene rap rap yerinde sayıyordu. Büyük bir güç harcıyor olmalıydı bu hareketi yapmak için; çünkü adımları yere vurdukça koca gövdesi zangır zangır sallanıyordu. Tüm öteki çığlıklar arasında sahte mi, gerçek mi olduğu anlaşılmayan kalın sesi kolayca ayırt ediliyordu:

"Hainlere ölüm! Sahtekârlara ölüm!"

Ardında şarlatanlar taburunu andıran bir yığın insan hoplayıp zıplayarak, ellerini kollarını sallayıp şapkaları havaya fırlatarak ilerliyordu. Yoldan geçenlere saldırıp, şaşkın halkın şapkalarını alıp atıyorlardı yere. Sonra koşup Melnikov'un yanına gidiyorlar, bıraktıkları yerden

başlıyorlardı bağırmaya. Bayrağı, bir toz bulutu gibi dalgalandıra dalgalandıra yürüyen Melnikov'un sesi, kilise çanı gibi yayıldı ortalığa: "Sol, sağ, sol, sağ, durrr!" dedi ve başıyla birlikte bayrağı da havaya kaldırarak, "Başla!" komutunu verdi. Ulusal marşı söylemeye başladı kalabalık.

"Sarhoş olsa gerek," dedi Yevsey kendi kendine.

Koca ağzını açmış, yayvan yayvan böğürüyordu. "Tanrım Çar'ı kooo..."

Tam bu sırada heyecanlı bağrışlar duyuldu. Yırtıcı aç kuşlar gibi dağıldı havada sesler. Sonra ajanın açık ağzına üşüştü ve sesini kesti onun.

"Yaşasın İmparator! Şapkaları çıkarın! Eyyy gerçek Ortodokslar! Hainliğe paydos! Eski düzeni istiyoruz!"

Tramvayda çıt yoktu. Herkes şapkasını çıkarmış, yamuk, pis bir çember gibi çevrelerini saran insanlara bakıyordu. Herkes şapkasını çıkarmış, ama o kılık değiştirmiş adam, köşesinden kımıldamamıştı. "Hava basıyor," dedi içinden Yevsey.

Ağzını hafif yamultmuş, gülerek dışarı bakıyordu Yevsey. Yerinde duramayan bu insanlarda bir gariplik olduğunu seziyordu. Gürleyen bir aslanın saldırısına uğramış gibi inliyordu hepsi. İnliyor, ama gene de aslana göre daha akıllı insanlarmış gibi saldırmıyor, tuzağa sürüklemeye çalışıyorlardı canlarını alacak düşmanını. Üstelik tuzağın nerde olduğunu da kesinlikle bilmediklerinden, bir o yana savruluyorlardı, bir bu yana. Ödlerini koparan bu düşmana karşı savaşıyorlardı işte. Korkuyorlardı ve böyle ağızlarına geleni bağırmakla, korkmadıklarına inandırmaya çabalıyorlardı kendilerini. Tramvayın çevresinde, salıverilmiş bir domuz sürüsü gibi koşuşuyorlardı. Hiçbiri ne yapacağını bilmiyordu aslında. Bir araya

gelemiyorlar, kol kola sürtünseler bile, kafalarını, düşüncelerini birleştirmeyi beceremiyorlardı. Bilmiyorlardı. Korkmaya alışmışlardı; bu alışkanlıklarından sıyrılamıyorlardı bir türlü. Geniş, aydınlık caddede bile yürüyemiyorlar, alıştıkları karanlık köşelerin özlemini çekiyorlardı. İşte bu şaşkın kalabalık, tramvayın çevresinde koşuşuyor, beklenmedik bir olayın patlak vereceğini biliyormuş gibi tetikte, bakınıp duruyordu.

Tramvayın yanında, üstü başı yırtık, hayvan postundan kısa bir ceket giymiş, zayıf, sivrice sakallı bir köylü duruyordu. Gözlerini kapamış, başını gökyüzüne doğru çevirmiş, bir şeyler mırıldanıyordu. İnce dudakları çatlak çatlaktı. Ve bu kuru dudakların çevrelediği boşlukta, tek tük sarı dişleri görünüyor, ince, titrek sesiyle bağırmaya çabalıyordu. "İstemiyoruuuz! Anayasaaayı..." Yanı başında bir başkası dikilmiş, zorla bağırtıyordu onu.

Birden yaşlar boşandı gözünden. Alnı boncuk boncuk terle kaplandı. Bağırmayı bıraktı, başını indirdi, şaşkın şaşkın bakındı çevresine. Sonra ellerini havaya kaldırdı, gözlerini sımsıkı kapadı gene, işkence odasındaymışçasına acıyla haykırdı. "Yeteer!" Ve fırladı gitti sendeleye sendeleye. Yanı başında duran adam bir an şaşırdı, sonra kahkahayla gülmeye başladı.

"Ben de olsam kaçardım böyle," diye düşündü Yevsey ve hem kendine hem de bu köylüye acıdı. Tramvayın penceresinden, yepyeni bir gözle bakıyordu şimdi. Köylülerin, toprakla uğraşanlara özgü o sert çizgilerini, burnun altında sallanan koca bıyığıyla kilise zangocu Klimiç'in yüzünü, gecenin karanlığını yorgan edinmiş insanların aç bakışlarını seçti kalabalıkta. Bir avuç adam, önüne geleni itip kakıyor, sağa sola buyruk yağdırıyor ve

bu cahil, kör insanları kendi isteklerine, hasta emellerine alet ediyorlardı. Bütün bu insanların, kendisi gibi korku içinde yaşadıklarını, korkunun pençesinden kurtulacak gücü bulamadıklarını anlıyordu şimdi. Güçsüzdüler. Ve tek bir güçlü, onları boğan bir korkuyu çekip alır, ama hemen yerine yeni bir korku bırakırdı. Bu kalabalıktan yalnız tramvayın camı ayırıyordu onu. Ve gözleri, pek çok şeyi kucaklayabiliyor, küçük kafasında kan dolaşmaya başlıyordu. Yüreği kinle, nefretle doluydu.

Yakov Zarubin, o çelimsiz haliyle, bir yılanbalığını andırıyordu kalabalığın arasına süzülürken. Melnikov'un yanına gitti, kolundan çekerek bir şeyler söyledi kulağına. Bir yandan da tramvayı gösteriyordu başıyla.

Hemen köşedeki adama baktı Klimkov. Şapkası başında, ayağa kalkmış, kapıya doğru ilerliyordu. Tramvaydan inecekti anlaşılan. Başı dimdik, kaşları çatıktı. Yevsey peşinden gitmeye davrandı, ama Melnikov tramvayın basamağına sıçradı birden ve koca gövdesiyle yolu kapadı.

"Şapkanı çıkar!" diye gürledi.

Adam, hiç oralı olmadan döndü, öteki kapıya doğru ilerledi. O kapıda da Zarubin duruyordu. "Arkadaşlar, bu adam şapkasını çıkarmıyor! Ben tanıyorum onu. Bomba yapar... Bomba atar o! Dikkatli olun baylar!" Sağa sola bakınarak bağırıyordu Zarubin. Derken bir tabanca parladı sağ elinde. Taş atacakmış gibi salladı elindeki tabancayı, ileri doğru uzattı. Sokaktakiler, tramvayın kapısına üşüşmüştü ve yolcular bir an önce inmek istiyor, kapıdaki kalabalığı iteliyordu.

"Şapkanı çıkarsan ne olur, be adam!" diye bağırdı bir kadın.

Adam, Zarubin'e doğru bir-iki adım attı, "Ateş edece-

ğim, kaçılın!" diye bağırdı yolculara. Ajan geriledi, ama arkasında birine çarptı ya da biri itti onu ve yere düştü. Sol elini yere dayadı, tabancayı doğrulttu. Tetiği çekti. Bir daha. Pencereler sallandı. Bir an için bütün sesler kesildi. Sonra gür bir ses, "Kahpeler!" diye inletti ortalığı. Ardından nereden atıldığı belli olmayan bir tabanca sesi daha duyuldu. Gene pencereler zangırdadı ve Zarubin, "Ahh!" diye inledi. Düştü. Birinin ayaklarına kapaklanmış gibi bir ses duyuldu. Tramvay boşalmış, sessizliğe gömülmüştü şimdi. Klimkov bir köşeye sıkışmış, oturduğu yerde titriyordu.

"Ben de ölebilirdim burda," diye düşündü. Bu düşünce kafasında belirdi ve ruhunun karanlıklarında ne bir sevinç ne de üzüntü yaratmadan kayboldu gitti. Şapkalı adam tramvayın basamağında duruyordu. Melnikov ona doğru yaklaştı, Yevsey'in yanından geçti. Zarubin yüzükoyun kapaklanmış, hareketsiz yatıyordu.

"Hepinizi vuracağım! Geberteceğim hepinizi! Alçaklar!" diye gür bir ses duyuldu basamaktan.

Ama Melnikov, Zarubin'in üzerinden atladı, kumral saçlı, şapkalı genci belinden çekti, sokağa fırlattı.

"Parçalayın onu!" diye bağırdı vahşi bir sesle.

Art arda üç silah sesi daha duyuldu. Çılgın insanlar üç kez daha coştu ve şaşkın halk üç kez daha sağır oldu. Ve hemen çöken sessizliği, bir çocuğunki kadar saf, içten bir inleme bozdu.

"Aaah! Ah bacağım!"

Bir başkası, var gücüyle bağırıyor, elini kolunu sallayarak çırpınıyordu:

"Ne duruyorsunuz? Parçalayın onu! Boğun! Gebertin! Şimdi sıra bizde! Gösterin haine özgürlüğün kaç bucak olduğunu!"

Eli bayraklı çete, aç kurtlar gibi saldırdı sokağın ortasındaki gence. Sonra birden, onların ulumalarını bastıran tok, gür bir ses inletti ortalığı:

"Vurun ahmaklar! Biz, ölmekle tükenmeyiz!"

Bacakları titriyordu Yevsey'in. Ayakta duramıyor, sağa sola sallanıyordu. Tramvayın basamağına doğru yürüdü. Gencin üzerine üşüşmüş vahşi insanlar, bir gübre yığınını andırıyordu. Kollarını bacaklarını sallıyor, çılgın heyecanlarını, iş beceren hayvanlar gibi inleyerek dile getiriyorlardı. Ağaçtan kırdıkları ince bir dalı, taşlı bir yolda sürür gibi sürüyorlardı kumral gencin gövdesini. Yüzü gözü paramparçaydı gencin, ölmüştü belki de. Ama gene de tekmeliyor, kafasının üzerine basarak eziyor, göğsünde tepiniyor, kolunu, bacağını ayrı yönlerde çekiştiriyorlardı. Giderek elini, kolunu, ayağını, bacağını, kopabilecek her yerini kopardılar. Şimdi her yanı kızıl kana bulanmış çıplak gövdeyi taşlara vuruyorlardı. Her darbede, biraz daha uzaklaşıyordu insan biçiminden kırmızı cisim. Derlenip toplanan ve bu yüzden küçülen bir karanfil demetini andırıyordu. Bu işi başaran eller, usta ellerdi; bir makine kusursuzluğuyla çalışıyorlardı. Ufak tefek bir köylü, ayağıyla ezdi kafasını, "Hak, hak! Şimdi sıra bizde!" diye bağırdı. 'Biz' dediği kimdi, 'sıra' ne sırasıydı bilmiyordu ama.

İş hemen hemen bitmişti. Doygun canavarlar birer birer çekildi, kaldırımlara doluştular. Yüzü çilli bir adam, kanlı ellerini paltosuna sildi ve bir general tavrıyla sordu:

"Silahı kim aldı?"

Sokağı dolduran sesler daha ölgün, daha bitkindi şimdi. Ama kaldırımda, bir direğin altında toplanmış küçük bir kalabalıktan kahkaha sesleri geliyordu. Oyuncağı elinden alınmış bir çocuk gibi bağırdı biri:

"Hiç de değil! İlk tekmeyi ben savurdum! Yere düştüğü anda yapıştırdım çenesine ökçemi!"

"Önce vatman Mihailov vurdu, sonra da ben!"

"Mihailov bacağından vuruldu."

"Kemiğe gelmediyse zarar yok."

Kanın tadını tatmış olan bu insanlar, daha bir güvenliydiler şimdi anlaşılan. Aç gözlerini, obur bakışlarını görüp de ürkmemek elde değildi.

Caddenin ortasında kırmızı, şekilsiz bir cisim seriliydi. Kanı kesilmemişti daha. Parke taşlarının aralıklarına doluyor, güzel bir resim çizerek yayılıyordu.

Yevsey, taşların arasındaki kırmızı çizgilere baktı, "Onların yöntemi buymuş demek," diye düşündü. Gözlerinin önünde titreşen kırmızı sis bulutunun arasında, Melnikov'un kıllı yüzü belirdi. Yorgun görünüyordu. Boğuk boğuktu sesi. "İşte, öldürdüler!" dedi.

"Evet. Hem de bir anda..."

"Birini daha öldürdüler bu sabah."

"Sebep?"

"Hiiç, konuşuyordu. Yüksek bir yere çıkmış, büyük bir kalabalığın karşısında konuşuyordu. Çaşin midesine sapladı kurşunu."

"Ama neden?" diye sordu gene Yevsey.

"Böyle konuşanların hepsi hain... Yalan söylüyorlar. Anayasa dedikleri şey de sahte... Öyle bir şey yok. Balon uçuruyorlar..."

"Bütün bunlar Saşa'nın başının altından çıkıyor," diye düşündü bir kez daha Yevsey. "Her şeyi planlamış herif."

Melnikov başını salladı, kartal pençesini andıran ellerine baktı evire çevire. "Her zaman bir hain bulunur zaten..." dedi düşünceli bir tavırla.

Tramvaya girdi, yerde yatan Zarubin'i hiç güçlük çekmeden kaldırdı, bir koltuğa oturttu.

"Ölmüş," dedi. "Burasından yemiş kurşunu..."

Yevsey, Zarubin'in yüzünde kırdığı bira şişesinin bıraktığı izi aradı, bulamadı. Sağ gözünün üstünde küçük bir kırmızı delik vardı şimdi ve Klimkov, gözünü ayıramıyordu ondan. Derin derin baktı bu kırmızı deliğe, Zarubin'e acıyordu.

"Tabancan var mı?" diye sordu Melnikov.

"Yok, hayır."

"Zarubin'inkini al."

"Yok, istemem. Tabanca gerekmez bana."

"Herkese bir tabanca gerekir," dedi Melnikov ve tabancayı Yevsey'in palto cebine kaydırdı. "Eee... Bir Yakov Zarubin vardı... Şimdi yok..." diye göğüs geçirdi sonra. "Hey gidi fani dünya..."

Yevsey ölü arkadaşının yüzüne baktı baktı, "Yüzünde şişe izi bırakmakla ilk ben başlattım onun ölümünü belki de..." diye düşündü.

Zarubin'in kaşları çatıktı. Açık gözlerinde, çok önemli bir şeyler düşünüyormuş da yarıda kalmış ya da derin karanlıklara çakılmış gibi bir anlatım vardı. Kalkık dudağının üzerinde bıyığı canlıymış gibi duruyordu. Öfkelenmiş bir hali vardı; açık ağzından bir yığın sövgü dökülecekmiş gibiydi.

"Gel," dedi Melnikov, "gidelim."

Yevsey, bakışlarını kopardı Zarubin'den, ona baktı. "Bunlar ne olacak?" dedi.

"Polis götürür onları," dedi Melnikov. "Ölüleri kaldırmak yasaktır. Gel, bir yere gidelim de kendimize gelelim. Bugün hiçbir şey yemedim. İştahım yok. Üç gündür

lokma koymadım ağzıma. Uyku da uyuyamıyorum..." Derin derin göğüs geçirdi bunları söyledikten sonra ve "Zarubin'i öldüreceklerine beni öldürselerdi... Mezarda dinlenirdim hiç olmazsa..." diye ekledi.

"Bu işler Saşa'nın başının altından çıkıyor," dedi Yevsey dişlerini gıcırdata gıcırdata. "Herkesi kırıp geçirecek Saşa. Bizi de mahvedecek..."

"Ruhsuz..." diye mırıldandı Melnikov.

Sağa sola bakmadan, kör kör yürüyorlardı caddede, ikisi de kendi kendine konuşuyor, aklından geçenleri mırıldanıyordu. Sarhoştular sanki.

Melnikov elini ileri doğru uzattı, havanın varlığını yoklayan bir deliye benziyordu. "Gerçek nerede?" diye mırıldandı.

Birden aklına bir şey gelmiş gibi atıldı Yevsey. "Bak, bugün iki kişi öldürüldü," dedi.

"Bugün, pek çok kişi öldürüldü bana kalırsa. Hepsi ruhsuz..."

"Saşa neden yapıyor bunları?"

"Ben de hoşlanmıyorum ondan."

"Asıl ölmesi gereken Saşa!" diye haykırdı Yevsey. Nasılsa heyecanlanmıştı.

Melnikov, suskun durdu bir süre. Sonra ansızın yumruğunu havada salladı, "Yeter!" diye bağırdı. "Yeterince günah yüklendim zaten. Volga Nehri'nin öte yakasında bir amcam var. Çok yaşlı... Ondan başka kimsem yok hayatta. Gideceğim. Ona gideceğim. Kırlık bir yerde oturur. Gençliğinde, kalpazanlıktan hapse girmişti." Bunları söyledikten sonra sustu. Sonra sessiz sessiz gülmeye başladı.

"Ne oluyorsun?" dedi Yevsey.

"Çok unutkan oldum bugünlerde. Amcam öleli üç yıl oluyor."

Buluşma yerleri olan bir kahveye girdiler. Yevsey kapıda durdu, düşünceli bir tavırla bakındı.

"Gene insanlar," diye mırıldandı. "Burda da insanlar... Ben girmem."

"Gel," dedi Melnikov. "Ne fark eder?" Kolundan tuttu, çekeledi.

"Tek başıma sıkılırım ben burda. Hem, son günlerde bir korku aldı yüreğimi. Aslında ajan olduğumu anlayıp da tetiği çekmelerinden korkmuyorum... Genel olarak bir korku işte... Ne bileyim..."

İki adam, her zaman toplandıkları odaya geçmediler, girişte bir köşeye oturdular. Birkaç kişi daha vardı yakınlarında; hiçbiri de sarhoş değildi. Ama gürültülü gürültülü konuşuyorlardı. Havada bir gerginlik olduğu belliydi. Klimkov, alışkanlıktan olacak hemen kulak kesildi. Bir yandan da Saşa'yı düşünüyordu. Günün olaylarının yarattığı şaşkınlık ile Saşa'ya karşı duyduğu kin birbirine karışıyor, kimi zaman da korkusu ağır basıyordu. Saşa'dan korkuyordu.

Zarubin'in ölü yüzü geldi gözleri önüne. Kumral delikanlının parçalanmış yüzü geldi. Gözleri konuşan, tartışan insanlardaydı bunları düşünürken. Uyukluyormuş gibi bir kapanıp bir açılıyorlardı. Belki de bir karabasandı bu... Ama hayır, insanların sesi gerçekti. Duyuyordu onları...

Melnikov isteksiz isteksiz birasını yudumluyor, arada bir de kafasını kaşıyordu.

Yakınlarında bir masada üç kişi vardı. Konuşmalarından, memur takımından oldukları anlaşılıyordu. Gençtiler. Temiz giyimliydiler. Üçü de şatafatlı birer boyunbağı takmıştı. Esmerce yüzlü, kıvırcık saçlı olanı hararetli hararetli konuşuyordu:

"Açlıktan ağzı kokanların, bir avuç baldırı çıplak serserinin kabadayılığından yararlanarak, özgürlüğün, özgür yaşamanın olanaksız olduğunu göstermeye çalışıyorlar bize. 'İnsanoğlu özgür yaşayamaz, çünkü bunlar gibi barbarlar, eşkıyalar var aramızda,' demek istiyorlar. Bu kadar basit. Ancak, şunu da belirtmek isterim ki, kabadayılar dün çıkmadı ortaya. İnsanlık kuruldu kurulalı vardı barbarlık, vardı ve yasalar, insan doğasındaki barbarlığı denetim altında tutmayı başarmışlardı; yasaların korkusuyla, kanun gücüyle bastırılmıştı barbarlık. Öyleyse neden bugün göz yumuyorlar bu vahşi insanlara? Neden? Sorarım size?" Muzaffer bir kumandan tavrıyla bakındı arkadaşlarına, sonra daha da büyük bir heyecanla cevap verdi kendi sorusuna. "Çünkü, evet, çünkü, bize şunu anlatmak istiyorlar: 'Özgürlük mü istiyorsunuz sayın bayanlar baylar? Buyrun, işte size özgürlük! Tepe tepe kullanın. Özgürlük, cinayet demektir sizin için; hırsızlık, vahşet getirir size özgürlük.'"

Yevsey heyecanla kolunu dürttü Melnikov'un, "Duyuyor musun?" dedi. "Saşa'nın planı bu, değil mi?" Konuşanın heyecanı, sessiz bir umut uyandırdı yüreğinde:

"Belki yürütemez Saşa planını... Yenilir belki de."

Melnikov cevap vermedi. Boş boş baktı ona.

Kıvırcık saçlı adam sandalyesinden kalktı, elindeki şarap kadehini kaldırarak devam etti:

"Ben, buna hayır derim arkadaşlar! Doğru değil bu. Namuslu insanlar özgürlük istiyor, birbirlerini gebertmek için değil, bu yasasız yaşantımızda baş gösteren vahşete karşı korunmak için istiyorlar özgürlüğü. Özgürlük, Akıl Tanrıçası'dır. Kanımızı içtikleri yeter! Bugünkü olayları protesto ediyorum! Yaşasın özgürlük!"

Kahvedekiler, "Yaşa, var ol!" diyerek alkışladılar konuşanı.

Melnikov kıvırcık saçlı konuşmacıya baktı baktı, "Ne aptal!" dedi.

"Doğru söylüyor," diye atıldı Yevsey.

"Ne biliyorsun?" dedi ajan ve umursamaz bir tavırla birasını yudumlamaya devam etti.

Bu iriyarı adama, asıl kendisinin aptal olduğunu söylemek istiyordu Yevsey. Gözü kör bir canavardı o. Kurnaz ve zalim patronlar insanları avlamayı öğretmişti ona. Başka bir şey bilmiyordu. Tam bu sırada Melnikov başını kaldırdı, koca koca gözlerini iyice açmış, bakıyordu Yevsey'e. Duyulur bir fısıltıyla, "Neden korkuyorum, biliyor musun?" dedi. "Ben hapishanedeyken bir olay geçti başım..."

"Sus," dedi Yevsey. "Onu dinliyorum."

Bu arada, kulakları delen ince bir ses duyuldu başka bir yandan:

"Duydunuz mu? Tanrıça dedi. Biz Rusların tek bir tanrıçası vardır. O da İsa'nın kutsal anası Bakire Meryem'dir. Bu kıvırcık saçlılardan doğru dürüst söz işitilmez zaten! Utanmıyor musun sen?"

"Atın dışarı!"

"Susun!"

"Hayır, bir dakika lütfen... Özgürlük varsa, herkes istediğini..."

"Bak, bak, duyuyor musunuz? Bu kıvırcık saçlılar sokak sokak dolaşıp, Çar'ın aldatıldığını söyleyen, halkı Çar'ı korumaya çağıran masum insanları kırar geçirirken, biz gerçek Ortodoks Ruslar ağzımızı açmaya korkuyoruz. Bu ne biçim özgürlük?"

Klimkov titriyordu. "Kavga edecekler," dedi. "Biri ölecek mutlaka. Ben gidiyorum."

"Ne garip huyların var," dedi Melnikov. "İyi, gidelim haydi. Şeytan götürsün hepsini! Sana ne onlardan!"

Melnikov masaya para bıraktı, kapıya doğru yürümeye başladı. Başı öne eğikti. Ünlü suratını görmesinler diye cebine koyacaktı nerdeyse. Sokağa çıktıklarında az önce sözünü ettiği hikâyesini anlatmaya, sabırsız bir tavırla konuşmaya başladı:

"Ben hapisteyken çalıştığım fabrikada ustabaşı bıçaklanmıştı da beni tutuklamışlardı, hiç aklımdan çıkmayacak bir şey geldi başıma. Beni ağır iş cezasına çarptırmışlardı. Belki de gözdağı veriyorlardı, bilmiyorum... Neyse... Yargıç, öyle söylemişti, arkadan hapishane müdürü aynı şeyi söyledi. Hiç hoşlanmadım bu işten. Hapisse hapis. Ağır iş de ne oluyormuş... Korktum. Gençtim, sağlığım yerimdeydi. Ağır işe gidersem, perişan olacaktım. Ha götürdüler, ha götürecekler diye bekliyor, durmadan ağlıyordum." Sözünün burasında öksürdü, sonra devam etti: "Derken bir gün gardiyan geldi... Ha, söylemeyi unuttum, bu gardiyan, Aleksi Maksimiç yani, iyi bir adamdı. Severdi beni, acırdı. Hücreme gelir, dertleşirdi benimle. 'Ahh, Liapin,' derdi. –Benim asıl adım Liapin'dir– 'Sana çok acıyorum kardeşim. Ne talihsiz adammışsın.'"

Melnikov'un konuşması önüne serilen geniş bir ipek kurdele gibi geliyordu Yevsey'e. Ve bu şerit, karanlık bir zindana doğru gidiyor, korkunç bir masal gibi eritiyordu onu.

"Evet, bir gün geldi, 'Liapin,' dedi, 'sana bir iyilik edeceğim, ağır iş kampından kurtaracağım seni. Yalnız, bir şartım var, birini idam edeceksin, asacaksın yani. Bu bir

siyasi suçlu. İdama mahkûm. Yasalara uygun olarak bir rahip huzurunda idam edilecek. Öpmesi için bir haç bile verilecek eline. Yani, için rahat etsin.' Bunun üzerine, 'Eh, olur,' dedim. Yetkililer razı olduktan sonra, neden yapmayayım? Üstelik hapisten de çıkacağım... 'Asarım,' dedim. 'Ama adam asmasını bilmiyorum ki...' 'Biz sana öğretiriz,' dedi gardiyan. 'Bir celladımız vardı, felç geldi adama. Kendi asamaz ama sana anlatır nasıl yapılacağını.' Tam bir gün bir gece idam öğrettiler bana. Bir torbayı paçavrayla doldurduk, bir ucunu bağladık insan boynuna benzesin diye, bunu bir kancaya astık. Neyse işi belledim. Sabahleyin, yarım şişe votka içirdiler bana, yanıma nöbetçiler dikip bahçeye çıkardılar. Darağacı kurulmuştu bile. Başında subaylar bekliyordu. Hepsi birbirine sokulmuş, titriyorlardı. Mevsimlerden güzdü, kasım ayıydı. Sehpaya çıktım, tahtalar diş gibi gıcırdıyordu ayağımın altında. Hoşlanmadım bundan, 'biraz daha votka verin,' dedim, 'korkuyorum.' Neyse, adamı getirdiler..."

Melnikov gene öksürmeye başladı, gırtlağını temizledi. Yevsey iyice sokuldu ona. Gözleri yerdeydi; yol arkadaşıyla uygun adım yürüyordu. Ne ileri bakıyordu ne de sağa sola.

"Baktım, genç, güçlü kuvvetli, aslan gibi bir delikanlı. Omuzları dik, başı dik. Yüzüne kara torbayı geçirmeye başladım. Bir yerini mi çimdiklemişim, ne, 'Dikkatli ol kardeşim,' dedi. Ama hiç öfke yoktu sesinde. Neyse, rahip haçı uzattı, 'Zahmet etmeyin,' dedi. 'Ben dinsizim.' Ölümden sonrasını biliyormuş, her şeyi biliyormuş gibiydi. Nedense titremeye başladım. Ellerim, ayaklarım zangır zangır titriyordu. O ise heykel gibi duruyordu ilmiğin altında. Ölüme meydan okuyordu."

Melnikov sustu. Sağa sola bakındı, sonra adımlarını hızlandırdı.

"Eee? Sonra?" dedi Yevsey.

"Sonra... Astım onu. Daha ne olsun... İşte o gün bugündür ne zaman bir ölü görsem, onu hatırlarım. Gerçeği bilen tek insan olarak yer etti bende o. Bu yüzden korkmuyordu. Ve asıl önemli olanı, yarın ne olacağını biliyordu. Kimse bilmiyor yarını, ama o biliyordu. Bak ne diyeceğim sana Yevsey, gel, bende kal bu gece, ha? N'olur?"

"Olur," dedi Yevsey.

Bu çağrıdan hoşlanmıştı. Yalnız başına eve gitmek istemiyordu. Sokaklar karanlıktı, yürüyemezdi. Göğsünün sıkıştığını, kemiklerinin ezildiğini duydu. Yerin altında sürünerek ilerliyorlardı sanki ve toprak, sırtını, göğsünü, yanlarını, başını sıkıştırıyor, yüzü derin bir çukura doğru çekiliyordu. Kaçamıyordu bu çukurdan, er geç düşecekti içine. Sessiz, dipsiz bir uçurumdu bu, sonsuza dek düşecek, düşecekti.

"İyi," dedi Melnikov. "Yalnız başıma sıkılıyorum da."

"Saşa'yı öldürürsen..." diye başladı Yevsey.

"Şuna bak!" diye sözünü kesti Melnikov. "Sen beni ne sanıyorsun? Adam öldürmeye bayılıyor muyum yani? Sonra iki kez daha istediler cellatlık etmemi. Bir kadınla bir öğrenci varmış asılacak. Kabul etmedim. Biri gözümün önünden gitmezken ikisine, üçüne nasıl dayanırım... Bakarsın onlar da ölüme meydan okur. Ölüler dirilir. Geri gelir."

"Sık sık gelirler mi?"

"Yok, bazen gelirler... Genellikle geceleri..."

"Nasıl korunursun onlardan peki? Ben dua etmesini bilmem. Daha doğrusu unuttum. Sen?"

"Ben unutmadım."

Büyük bir avluya girdiler. Çalılara, tahta parçalarına, çöp yığınlarına basa çarpa ilerlediler. Sonra bir merdiven indiler. Duvarları tutarak yolunu bulan Klimkov, bu inen merdivenin hiç bitmeyeceği duygusuna kapıldı. Sonunda ajanın evine varmışlardı. Lambanın ışığında odayı inceledi Yevsey. Duvarları sımsıkı kaplayan resimlere, kâğıttan yapılma çiçeklere şaşkınlıkla baktı. Rahat döşenmiş bu küçük odada konuktu bir zamanlar Melnikov.

"Bütün bunlar birlikte oturduğum kadından kaldı," dedi soyunurken. "Kaçtı kahpe! Bir jandarma kandırdı onu. Şaştım kaldım ha! Adam saçları ağarmış bir dul, kadın desen gencecik. Erkek delisi... Neyse, kaçtı. Bu üçüncü oluyor. Daha önce de iki metresim beni bırakıp gitmişlerdi. Gel, yatalım haydi."

Geniş yatağa yan yana uzandılar. Dalgalı bir deniz gibi sallanıyordu yatak Yevsey'in altında ve gittikçe çöküyordu. Ajanın sözleri ağır mermer parçaları gibi oturdu göğsüne.

"Birinin adı Olga'ydı."

"Ne?"

"Olga. N'oldu?"

"Hiiç."

"Ufak tefek, zayıf, fıkır fıkır bir kızdı. Çok şeytandı. Ya şapkamı ya bir şeyimi saklardı; 'Olga, şapkam nerde?' derdim. 'Ajan değil misin, ara, bul,' derdi. Çok şakacıydı. Ama kuyruk sallayan türdendi elbet... Başımı çevirsem, fırsat bilir başkasıyla kaynatırdı. Dövmeye korkardım. Çok zayıftı. Ama saçını çekerdim. Eh, bir şey yapmak gerek... Değil mi ya?"

"Tanrım!" diye fısıldadı Yevsey. "Ben ne yapacağım?"

Arkadaşı durdu durdu, sonra, "Ben de bazen öyle inlerim," dedi.

Klimkov başını yastığa gömdü, dudaklarını sımsıkı kapattı, ağlayıp bağırmamak için zor tutuyordu kendini.

XXII

Yevsey, görünmez bir kemer gibi göğsünü sımsıkı saran garip, ama ne olduğunu açıkça bilemediği bir kararla uyandı sabahleyin. Gene görünmez, ama inatçı bir el bu kemerin uçlarından tutmuş, kendisinin bilmediği kaçınılmaz sona doğru çekiyordu sanki onu. Korkak yüreği, kendisini çeken bu garip kararı ölçmeye, biçmeye çabalıyor, ama o güce karşı koymak için hiçbir istek duymuyordu. Üzerinde düşünmek, kendisini çekip duran bu gücün, bu görünmez kararın ne olduğunu bilmek de istemiyordu.

Melnikov yıkanmış, giyinmiş, ama daha saçlarını taramamıştı. Masada, semaverin başında oturmuş, geviş getiren bir öküz gibi tembel tembel ekmek çiğniyordu.

"Uykun çok ağır," dedi. "Ben biraz dalmışım, gözümü açtım, baktım yanımda biri var. Tanya sandım önce, sonra düşündüm, Tanya kaçtı. 'Yanımda bir ceset mi yatıyor, ne?' dedim kendi kendime... Öldürdüğüm adam gelmiş, girmiş koynuma gibi geldi... Üşümüş de ısınmak istemiş..." Sözün burasında aptal aptal güldü Melnikov; ama sonra güldüğüne utandı. "Aslında, şaka değil söylediğim," dedi. "Kibrit çaktım, yüzüne baktım... Bana sorarsan pek iyi değilsin sen... Yani yüzün şeydi... Mosmordu... Şey gibi..."

Melnikov'un söyleyemediği sözcüğün ne olduğunu anladı Yevsey.

"Rayissa da söylemişti ya," diye düşündü dalgın dalgın. "Kendini asacaksın demişti ya..."

Bu düşünce korkuttu onu. Hiç hatırlamak istemediği bir şeydi bu. Kendi kendini kandırmaya yarayacak bir istek uyandırmaya çalıştı içinde. Kendisinden bağımsız olarak verilmiş olan karardan, kaçınılmaz sondan ya da hiç değilse bu sonu düşünmekten kurtulmak istiyordu.

"Saat kaç?" diye sordu.

"On bire geliyor."

"Daha erkenmiş."

"Evet, erken sayılır," dedi ev sahibi. Bir an durdu, sonra, "Gel, birlikte yaşayalım," dedi arkadaşına.

"Bilmem..."

"Neyi bilmezsin?"

"Ne olacağını bilemem ki... Yani, birlikte yaşamak nasıl olur..."

"Ne olacak, iyi olur. Sen sessiz bir çocuksun. Çok fazla konuşmuyorsun, ben de sevmem pek konuşmayı. İnsan konuşmaya başladı mı, biri bir şey söyler, öteki bir şey... Biri, öteki derken konuşma uzar... Ben bir şey söylerim, sen başka bir şey... Anlıyor musun? Pek uğraşamam ben konuşmakla. Hem kuru gürültüden başka şey de geçmez insanın eline; çünkü herkes bir başka telden çalar. Kim doğru söyler, kim eğri, Allah bilir..."

Yevsey, tek, cevap vermiş olmak için, "Haklısın," dedi. Aklı başka yerdeydi. "Bir şeyler yapmalıyım," diye düşündü can çekişen bir kurbağa gibi. "Önce Saşa'yı temizle..." Yok, olmazdı. Bu işin getireceği sonuçlar aklına gelince durdu, başka bir şey düşünmeye çalıştı, "Nereye gidiyoruz?" diye sordu.

"Şubeye," diye omuz silkti Melnikov.

"Ben gitmem," dedi Yevsey. Kuru sesinde bir kararlılık vardı.

Melnikov cevap vermedi. Sakalını kaşıdı bir süre. Sonra masadaki tabakları eliyle itti, dirseklerini dayadı. "Bizim işimiz zorlaştı artık," dedi düşünceli bir tavırla. "Herkes ayaklanıyor. Ama gerçek isyancı kim? Bulabilirsen aşk olsun."

Yevsey, "Bütün bu pis işleri çevirenin kim olduğunu biliyorum ben," dedi. "Bu da bana yeter."

"Saşa'yı mı diyorsun?"

Yevsey cevap vermedi. Düşünüyordu. Bir kötülük düşünüyordu bu Saşa'ya karşı. Melnikov giyinmeye başladı. "Ee, birlikte yaşayacak mıyız?" diye sordu.

"Oluur..."

"Eşyalarını bugün mü getireceksin?"

"Olabilir..."

"Bu gece burda mı yatacaksın?"

"Evet."

Ajan gidince yataktan fırladı Yevsey. Ürkek gözlerle sağa sola bakındı. Dayanılmaz bir kuşkuyla doluydu yüreği. Hızla çarpıyordu. "Ya beni içeri kilitledi de, Saşa'ya haber vermeye gittiyse..." diye düşündü. "Gelip yakalayacaklar beni şimdi."

Koştu, kapıyı yokladı. Kilitli değildi. Ama bunu fark etmedi. Kapıyı kapadı, pencereye koştu, atlayacakmış gibi bir hareket yaptı, sonra kapının açık olduğunu hatırladı, döndü, odanın ortasında durdu. Söylediğine birinin inanmasını istiyormuş gibi, "Anlamıyor musun, böyle yaşanmaz... Kimseye, hiçbir şeye inanmadan yaşanmaz," dedi kendi kendine. Ama yüksek sesle söyledi bunu.

Masanın başına geçti, oturdu. Uzun uzun, hiç kımıldamadan durdu, düşündü; kendisine hiç zarar vermeden düşmanına tuzak kurmanın yollarını aramak için bütün

kurnazlığını seferber etti. Sonunda bir plan kurdu. Bir yolunu bulup Saşa'yla birlikte çıkmalıydı şubeden. Sokakta yürürken, büyük bir kalabalığın önüne geldiklerinde, "Bu bir ajandır! Yakalayın! Gebertin!" diye bağırmalıydı. Zarubin'in, kumral gencin başına gelenler onun da başına gelecekti mutlaka. Eğer halk, kumral gence saldırdığı gibi Saşa'ya saldırmaz ya da hiçbir şey yapmaz, öyle bakarsa kendisi başı çekecek, ilk kurşunu o sıkacaktı. Tıpkı Zarubin gibi. Ama ne var ki, onun sıktığı ilk kurşun, Saşa'nın karnını deşecekti. Karnına nişan alacaktı.

Klimkov güçlenmişti birden, yüreklenmişti. Acele etmeliydi. Bir an önce bitirmeliydi işini. Ama birden Zarubin'i hatırladı; durdu. Kendi planının acınası basitliği, karmakarışık oldu birden. Zarubin, düşündüğü gibi ansızın ölmemişti. Bira şişesini kafasında kırmakla damgalamıştı önce onu Yevsey; sonra da ölümü kolay olmuştu. Durup dururken, "Bu ajandır," diye vurmamışlardı ki onu... Alnında damgası vardı ve bu damgayı kendisi basmıştı. "Ölüm damgasını ilk ben vurdum ona," diye düşündü gene.

Kendini suçlamıyordu. Yaptığı işten mutluluk duyduğu da söylenemezdi. Ama nedense onu, ufak tefek esmer ajana bağlayan bir bağ vardı; bunu koparmanın bir yolunu bulmalıydı önce.

"Ona karşı son görevimi yapmadım," diye düşündü. "Peki ama, nerde bulacağım şimdi onu?"

Paltosunu giydi. Cebindeki tabanca güven verdi ona. Saşa'ya ilişkin planı, bir ampul gibi yanıp söndü kafasında; hızla dışarı çıktı.

Ama şubeye yaklaştıkça bu yürekliliği sönmeye başladı. Her adımda biraz daha dönüyordu eski ürkekliğine.

İçindeki gücü yollara döke döke ilerliyordu sanki. Çıkmaz sokağın ucunda üç katlı şube binasını gördüğünde büsbütün ürktü; Zarubin'i görmek, son görevini yerine getirmek için büyük istek duydu. Başka bir şey düşünemiyordu şimdi. "Benim yüzümden öldü zavallı," diye açıkladı bu isteği kendi kendine. Tümden unuttu Saşa'yı öldürme planını. "Gidip bulmalıyım onu," diye düşündü.

Aynı zamanda, yüreğini sımsıkı saran ve onu kaçınılmaz sona doğru çeken o geniş kemerden kurtulmadığını duyuyordu. Bu karşı konmaz güç, şu anda içinde bulunduğu karmaşık durumdan kurtarıyordu onu belki de...

O günkü görevi, Saşa'yı ortadan kaldırma kararı, yüreğini kaplayan o kapkara, kötü gücün büyütmesini engellerken, ufak tefek ajanın cesedini bulma isteğini yenmesine yetmedi. Bu isteği de gelip geçecek, yok olacak korkusuyla sımsıkı sarıldı ona. Oradan oraya koşuyor, Zarubin'in nerde olduğunu soruyordu bütün karakollara. Sonunda, cenazenin nerde olduğunu öğrendiğinde akşam olmuş, hastanenin morgu kapanmıştı. Bu günün de böylece sona erdiğine içten içe sevinerek eve döndü.

Melikov evine gelmedi o gece. Yevsey kımıldamaya, sağa sola dönmeye sakınarak yattı tek başına. Azıcık kımıldasa yatak sallanıyor, karyola gıcırdıyor, göğsünü yarıp fırlamaya hazır yüreği küt küt atıyordu. Havada rutubet kokusu vardı. Midesini bulandırıyordu bu. Sessizlikten yararlanan fareler ordan oraya koşuyor, Yevsey'in kulağına çığlık gibi gelen cılız sesleriyle Zarubin'i, Saşa'yı uzaklaştırıyordu onun düşüncelerinden. Farelerin de sustuğu sessizlikte, her şey ölüymüş gibi duruyor, Yevsey'in kendini bırakmaya hazır ruhunu kolayca saran ölü bir dünya oluşuyordu odada.

Ertesi sabah, tepesinde haç bulunan küçük, sarı bir binayı çevreleyen büyük avlunun köşesinde buldu kendini Yevsey. Dış kapıyı açan saçları ağarık kambur bir adam, "İki ceset var," dedi. "Birinin kimliği saptandı, ama öteki bilinmiyor. Az sonra mezarlığa götürecekler onu."

Sonra Zarubin'in asık suratını gördü Yevsey. Cesedi canlısından ayıran tek şey, cildinin biraz morarmış olmasıydı. Yevsey'in bira şişesiyle yaptığı yara izinin yerini alan kırmızı delik, şimdi yıkanmış, kararmıştı. Hep tetikteymiş izlenimini veren küçük gövde çıplaktı. Yıkanmıştı. Sırtüstü yatırmışlar, bir palaska gibi uzatıp ellerini göğsünde kavuşturmuşlardı. Zarubin, teneşirde bile, "Eee, n'apalım yani?" diyordu sanki.

Yanında öteki ceset yatıyordu. Parça parça, şiş bir ceset. Orası burası morarmış, kızarmış, sararmıştı. Yüzü, mavi ve beyaz çiçeklerle örtülüydü. Ama Yevsey, etten ayrılmış çıplak kemikleri görüyordu çiçeklerin arasından. Kopuk kulağı, bir tutam saç, kanla yoğrulup başının olmadık bir yerine yapışmıştı.

İhtiyar, sırtını duvara verdi, "Bunun tanınacak hali kalmamış," dedi. "Suratı yok gibi. Ama gene de kimliği saptandı. Dün iki bayan geldi, kafasına bu çiçekleri yerleştirdi surat yerine... Ötekini tanıyan çıkmadı."

"Ben tanıyorum," dedi Yevsey. "Yakov Zarubin'dir adı. Milli Emniyet'te çalışır."

İhtiyar başını iki yana sallayarak baktı Yevsey'e. "Hayır," dedi. "Polis, Zarubin olduğunu söyledi. Milli Enmiyet'e başvurduk, 'Yok,' dediler. Böyle birini tanımıyorlarmış."

"Ama nasıl olur?" dedi Yevsey. Adamın, sözüne inanmamasından alınmış bir tavırla söyledi bunu. "Ben tanıyorum diyorum size."

"Milli Emniyet'te, 'Yakov Zarubin diye biri bizde çalışmadı,' dediler."

"Yalan!" diye haykırdı Yevsey. Aptallaşmıştı. Savcılıktan iki kişi geldi bu sırada, ihtiyara sordular: "Kimliği belli olmayan hangisi?"

Kambur, eliyle Zarubin'i gösterdi, Yevsey'e de, "Bak, gördün mü?" dedi.

Klimkov, kamburun avucuna birkaç kuruş sıkıştırarak, "Bu adam Zarubin'dir. Ben biliyorum," dedi. "Öyle olsun," dedi ihtiyar; omuz silkti. Omuzlarıyla birlikte kamburu da sallandı. "Ama öyle olsaydı, ötekiler de tanırlardı onu. Dün bir ajan geldi, öldürülen birini aradığını söyledi. Sizin adamınızı o da tanımadı. Tanısa neden söylemesin? Söylerdi, değil mi ya?"

"Hangi ajan?"

"İriyarı, kabak kafalı bir adam, ne bileyim. Kibar konuşuyordu..."

"Solovyov," diye düşündü Yevsey. Zarubin'in cesedi, boyasız, cilasız tahta bir tabuta uzatılıyordu bu sırada.

"Sığmıyor," dedi adamlardan biri.

"Ayaklarını dik, aptal."

"Tabutun kapağı kapanmaz o vakit."

"Öyleyse yan yatır!"

İhtiyar kambur, "Ölülere karşı biraz daha saygılı olun bakalım," dedi oradan.

Cesedin başını tutan genç burnunu çekti, "Ceset değil bu, Fiyodor Amca, ajan, ajan," dedi.

Kambur, onlara doğru bir-iki adım attı, kendi kendine çok önemli bir söz ediyormuş gibi, "Canlının değeri var mı ki ölünün olsun..." dedi. Sonra cesedi tabuta tıkıştırmaya çabalayanlara döndü, "Başka bir tabut getirin, aptallar!" diye bağırdı.

Gençlerden biri, "Bu ona yeter de artar bile," dedi. Öteki sınıttı, "Adı büyükse bile kendi küçüktü Fiyodor Amca," dedi. "Küçük adamdı..."

Yevsey çıktı. Zarubin'e böyle davranmalarına içerlemişti. Arkadaşına hayvan ölüsü kadar bile saygı göstermeyişleri üzmüştü onu. Ardından konuşulanları açık seçik duyuyordu:

"Bu işte bir iş var. Adam buraya kadar gelip, 'Onu tanıyorum,' diyor. Bunun parmağı var bu işte bana kalırsa..."

"Bu da ajana benziyor," dedi biri. Öteki, "Tasası bize mi düştü canım," diyordu.

Klimkov bir arabaya atladı, "Çek!" dedi şoföre. "Çabuk ol!"

"Nereye?"

Yevsey heyecanının yatışmasını bekledi bir an, "Doğru," dedi sonra.

"Köpek ölüsü gibi gömecekler onu... Beni de..." diye düşünüyordu giderken.

Sokaklar hızla ilerleyen arabanın camından üstüne üstüne geliyor, onu kucaklıyordu. Evler deprem oluyormuş gibi sallanıyordu. Evlerin pencereleri parlıyor, insanlar konuşa bağrışa yürüyorlardı. Hiçbir şey gerçek değildi sanki.

"Saşa'yı yok edeceğim... Gidip vuracağım onu. Vuracağım. Bugün bitmeli bu iş..."

Arabayı durdurdu, Saşa'nın ve öteki ajanların uğrak yeri olan lokantanın kapısından içeri daldı. Ajanların toplandığı ayrı bir salon vardı lokantada. Bu salonun kapısında durdu. "Gördüğüm an vuracağım onu," dedi kendi kendine.

Titreyen elleriyle kapıyı çaldı. Bir eliyle cebindeki ta-

bancayı tutuyordu. Dikildiği yere kök salmış gibi duruyor, bekliyordu.

"Kim o?" diye seslendi biri, kapının öte yanından.

"Benim," dedi Yevsey.

Kapı aralandı. Solovyov'un küçük pembe burnu ve gözleri göründü. Birden şaşırdı adam, "Aaaa! Seni öldü dedilerdi..."

"Yok, ölmedim," dedi Klimkov. Paltosunu çıkardı.

"Haaa, demek ölmedin. Kapıyı kapa. Melnikov'la birlikteymişsin dediler. Onunla birlikteymişsin dün."

Solovyov bir yandan konuşuyor, bir yandan da elindeki jambonu ısırıyordu. Bu yüzden güç anlaşılıyordu sözleri. Yağlı dudaklarını yavaşça şapırdattı, yalandı, "Demek Melnikov'la birlikte değildin?"

"Nerden anladın?"

"Nerden olacak, bak sen hayattasın maşallah. Melnikov'un başı dertte. Dün gördüm onu."

"Nerde?"

Ajan, Yevsey'in az önce bulunduğu hastanenin adını söyledi.

"Orda ne işi var?" diye sordu Klimkov. Şaşkınlığı yüzünden de, sesinden de belli oluyordu.

"Efendim, söylentilere bakılırsa Kazak'ın biri orakla başına vurmuş, sonra da atlılar üstünden geçmiş. Neden? Nasıl? Bilmiyoruz. Kendinde değil şimdi Melnikov. Doktorlar da pek umutlu değil.

Solovyov rengi yeşile çalan değişik bir votka doldurdu bardağına. Bardağı ışığa tuttu, sonra burnuna tuttu, kokladı, dikti kafasına. "Nerelerde saklanıyordun?" diye sordu Yevsey'e.

"Saklanmıyorum ki..."

"Şu anda saklanmıyorsun; ama saklanıyordun."

Biri bir tabak düşürdü yere. Yevsey birden irkildi. Silahı paltosunun cebinde bıraktığını hatırladı. Ayağa kalktı.

"Saşa çok kızdı, bir kaşık suda boğacak seni görse."

Yevsey'in gözleri önünde, Saşa'nın, çürümüş leylak kokulu, eflatun bir bulutla çevrili dolunayı andıran, uğursuz yüzü belirdi birden. Kötü bir geleceğin habercisiydi bu görüntü. Adamın iğrenç sesini, kemik kemik sarı parmaklarını düşündü. "Buraya gelmeyecek mi?" diye sordu.

"Bilmem."

Solovyov'un suratı parlıyordu; keyfi yerindeydi. Her zamankinden daha sık sırıtıyordu. Küçük dağları o yaratmış gibi bir hali vardı bugün. Güvenli bir kral tavrıyla kurulmuştu masanın başına.

Çevresindeki her şey midesini bulandırıyordu Yevsey'in. Kopuk kopuk düşünceler kafasında zıplayıp duruyor, her yeni düşünce, bir öncekini silip götürüyordu, "Herkes kendi keyfinde..." dedi. "Melnikov'un başına gelenlere üzüldüm... Sizi bilmem ama ben gerçekten üzüldüm... Peki, bir şey soracağım, şu göbekli yaratık, Zarubin'in ölüsünü görüp onu niçin tanımadığını söyledi? Niçin?.." Soran gözlerini oturanlarda gezdirdi, sonra Solovyov'a döndü, "Sen Zarubin'i gördün, değil mi?" diye bağırdı.

Kendi havasında içkisini yudumlamakta olan Solovyov birden döndü, kaşlarını kaldırdı, "Kim?" dedi.

"Sen daha iyi bilirsin kim olduğunu."

"Aaa, eveet, evet gördüm elbet. Cesedini gördüm yani..."

"Tanıdığını neden söylemedin onlara?"

Yaşlı ve de yaşlı olduğu kadar kıdemli ajan kabak kafasını dikeltti, "Neee?" dedi.

Sorusunu bu kez daha yavaş bir sesle tekrarladı Yevsey.

"Bu, seni hiç ilgilendirmez aziz dostum... Bunu iyice bilmeni isterim. Ama senin aptallığın yüreğimi parçalıyor. Bak, dinle, aptallara ihtiyacımız yok bizim. Aptalları tanımayız, anlamayız, kimliğini de söylemeye kalkmayız. Anladın mı şimdi? Anladınsa sakın unutma. Şimdi de unutma, sonra da. Ölünceye kadar aklından çıkarma bunu. Bir de, çeneni sıkı tut, anlaşıldı mı?"

Solovyov'un küçük gözleri, iki gümüş para gibi soğuk soğuk parlıyordu. Öfke kusuyordu sesi. Kötülük fışkırıyordu ağzından. Kısa kalın parmağını sallayarak, obur mor dudaklarını biçimden biçime sokarak konuşmuştu Yevsey'le. Ama hiç korku vermiyordu insana.

"Hepsi birbirinin aynı," diye düşündü Yevsey, "hepsi aynı yalaktan su içmiş. Hepsini gebertmeli bunların..."

Paltosuna atıldı, cebinden tabancayı aldı, Solovyov'a doğrulttu. "Gel bakalım!" diye bağırdı donuk donuk.

İhtiyar sandalyeden sıyrıldı, yere çöktü; büyük bir çöp yığınını andırıyordu. Bir eliyle masanın ayağına yapıştı, ötekini Yevsey'e doğru uzattı.

"Yapma... N'olur yapma," diye kekeledi. "Ayağının altını öpeyim, dokunma bana."

Klimkov tetiğin boşluğunu aldı, kabzayı sımsıkı tutuyordu. Az daha sıktı elini. Soğuk ter boşanıyordu yüzünden. Saçları fırça gibi dikeldi birden.

"Burdan gidiyorum," diyordu Solovyov. "Yarın evleniyorum... Temelli gidiyorum... Bir daha... Bir daha hiç..."

Bu ağır, korku yüklü sözcükler havayı titretiyor, uçup

gidiyordu. Çenesinden yemek yağı damlıyordu. Boynuna sıkıştırdığı peçete sallanıyordu.

Tabanca patlamadı. Yevsey'in tetiği tutan parmağı acı verdi ona. Soluk soluğaydı. Büyük bir nefretle titriyordu.

"Sana para veririm," diye fısıldadı Solovyov. "Kimseye bir şey söylemem. Para verdiğimi hiç, ama hiç söylemem..."

Klimkov elini kaldırdı, tabancayı ajanın suratına fırlattı. Sonra paltosunu aldı, koşarak çıktı oradan. Ölgün ölgün bağırıyordu Solovyov:

"Aahh! Başım!"

Solovyov'un çığlıkları kırbaç gibi iniyordu ensesine. İnsanı çıldırtan korkuya, dehşete boğuyordu onu bu ses ve Yevsey, ardından inen kırbaçlardan kaçarcasına koşuyor, koşuyordu. Ardında büyük kalabalık oluşuyordu sanki. Ayakları yere değmeyen yoğun bir kalabalık. Onlar da peşinden koşuyordu. Uzun, çok uzun ellerini uzatıyor, boynuna, saçlarına dokunuyorlardı. Bir görünüyor, bir kayboluyor, yaklaşıp dokunuyor, uzaklaşıp gülüyor, alay ediyorlardı onunla. Arabaya atladı. Bir süre böyle yuttu yolları. İndi, uzun sokaklarda koştu, sonra gene arabalar çevirdi, gene indi. Olmuyordu, peşindeki kalabalıktan kurtulamıyordu. Görünmez ve görünmez olduğu için daha da ürkütücü, daha dehşetli bir kalabalıktı bu.

Önünde uzanan ağaçları ve çıplak dalları görünce biraz rahatladı. Ormana daldı, ağaçlar arasında yürümeye başladı. Ellerini sallaya sallaya ardında birleştiriyor, ağaçları ardında toplayarak yolu kapadığını sanıyordu böylece. Bir dere kıyısına indi, soğuk kumlar üzerine oturdu, ama uzun sürmedi bu. Kalktı, bu kez dere boyunca koşmaya başladı. Soluk soluğaydı. Ter içindeydi. Korkuyla sar-

hoş, kendinden geçmişti. Ağaçlar arasında yola benzer bir açıklık gördü. Kulak kesildi, birkaç adım daha ilerledi. Ayaklarının ucuna basa basa yürüyordu bu kez. Baktı, önünde bir tren yolu uzanıyordu. Yolun çevresinde de ağaçlar vardı, ama bunlar kısa, cılız ağaçlardı. Araları açıktı. Dalları arasından bir binanın boz damı görünüyordu.

Döndü, ırmağa doğru yürümeye başladı bu kez. Ağaçların daha sık olduğu ırmak kıyısında koşuyordu şimdi.

"Yakalayacaklar..." diyordu içinden. "Şimdi yakalayacaklar beni... Arıyorlardır... Beni kovalıyorlardır..."

Ağır ağır esen rüzgâr, ormandaki tüm ağaçları okşayarak Yevsey'in yakınındaki ağaçlara dek geldi. Sonra suyu kurumuş olan derenin yatağına uzandı, orada kayboldu. Tatlı bir hışırtı doldurdu ortalığı. Yere dökülen yapraklar incecik buz tutmuştu. Ayağının altında hafif sesler çıkararak kırılıyorlardı. Derenin beyaz yatağı da, bu şeffaf buz tabakasıyla giyinmiş bir gelini andırıyordu.

Klimkov eğildi, oturdu, ağzına bir parça buz attı. Sonra birden fırladı, derenin dik yamacını tırmanmaya başladı.

Pantolonunun askılarını çıkardı, birbirine bağladı. Elinin uzanabildiği ağaç dallarını çekip tartmaya koyuldu.

"Paltomu çıkarmasam daha iyi," diye düşündü. Hiç acıma duygusu yoktu içinde. "Ne kadar ağır olursam o kadar çabuk biter iş."

Acelesi vardı. Ardından atlı kovalıyordu sanki. Parmakları birbirine dolaşıyor, titriyordu. Kafasını yukarı doğru kaldırıyor, böylece boynunu uzatıyordu sanki. Ne yaptığını bilmiyordu böyle kafasını yukarı yukarı iterken. Yüreğindeki korku, güm güm atıyordu gene. Hiç azalmamış, belki de artmıştı.

"Yetiştiremeyeceğim," dedi kendi kendine. "Şimdi gelecekler... Yakalayacaklar beni... Linç edecekler..."

Bir tren geçti. Ağaçlar homurdanarak hoşnutsuzluklarını dile getirdiler. Yer titredi. Trenin beyaz buharı ağaçlar arasına yayılarak kayboldu.

Kara, küçük yarasalar korkusuzca bağırarak uçuşuyordu havada. Ağaç dallarının arasından pırıl pırıl geçip gittikleri görünüyordu. Onların bu hayat dolu hareketliliği, Yevsey'in soğuk, beceriksiz parmaklarının hareketini çabuklaştırdı.

Askılarıyla bir ilmek yaptı, dallardan birine attı, ucundan bağladı. Eliyle asıldı, denedi, sağlamdı. Eli ayağı birbirine dolaşıyordu bunları yaparken. Tamam. Her şey hazırdı şimdi.

"Dua okumalıyım," diye düşündü.

Ama hiçbir dua gelmedi aklına. Birkaç saniye durdu, düşündü.

"Rayissa benim sonumu biliyordu," dedi içinden. Şu anda, böyle bir şeyi hatırladığına şaştı. İlmeği boynuna geçirdi, sonra hiç heyecanlanmadan dua etmeye çalıştı. "Ulu Tanrım, O'nun kutsal oğlu İsa ve kutsal..."

Ayaklarını yerden kesti; daha doğrusu toprağı ayaklarıyla itti, havada iki büklüm oldu. Kulakları uğulduyordu. Görünmeyen biri kafasını yumrukluyordu sanki. Sersemledi. Düştü. Tüm gövdesi bir külçe gibi düştü yere. Yuvarlandı. Ağaçların köklerini kavramaya çabaladı, kafası ağaca çarptı. Bayılmıştı.

Ayıldığında ırmak yatağının içinde oturur buldu kendini. Kopuk askılar göğsünde sallanıyordu. Pantolonu yırtılmıştı. Çizik, kanlı dizleri dışarı fırlamış, acınası bir halde sırıtıyordu oradan. Her yanı ağrıyordu. Başını güçlükle kaldırarak ağacına baktı. Askının bir parçası bir yılan gibi sallanıyor, sahibini çağırıyordu.

"Yapamam..." diye mırıldandı kendi kendine. "Bilmiyorum... Yapamıyorum... Kendimi asmayı bile bilmiyorum..."

Ağlamaya başladı. İnce ince örümcek ağı gibi akıyordu yaşlar gözünden. Sırtüstü yattı orada. Ve gözyaşları arasından, karanlık dalların dantel gibi örttüğü gökyüzünü gördü.

Paltosuna sarınmış yattı orada uzun süre. Ağrıdan kıvranıyor, soğuktan donuyordu. Şu anlamsız hayat, yüreğinde tek bir umut kıvılcımı bile bırakmadan kara bir zincirin donuk halkaları gibi geçip gitmişti.

Birkaç tren geldi geçti. Büyük bir gürültüye boğdu ortalığı. Beyaz buhar bulutları, ağaçların arasında yol bulup uzaklaştı. Solgun bir ışık demeti bir an için aydınlattı raylar boyunca uzanan ağaçları. Aralarında saklanan birini arıyordu sanki ışık. Sonra çok acelesi varmış gibi koşarak uzaklaşıyordu.

Birileri başına dikilmiş, ayağıyla dürtüyordu Yevsey'i. Kalktı, alacakaranlık ormanda izledi bu adamları. Ormanın sonunda durdu, bir ağaca dayandı, kasabanın öfkeli homurtusuna kulak verdi. Uzaklardan, çook uzaklardan geliyordu kasabanın sesi. Akşam olmuştu, gök mosmordu. Donuk, kırmızı bir ışık çökmüştü kasabanın üzerine.

Uzaklardan boğuk bir gümbürtü duyuldu. Raylar mırıldanmaya, çın çın ötmeye başladı. Bir tren geliyordu. Kırmızı gözleri, akşam karanlığında bir açılıp bir kapanıyor gibiydi. Kafasından fışkıran kara duman, ortalığı bir anda tümden kararttı. Yevsey gücü yettiğince hızlı ilerlemeye başladı. Rayların arasına girdi, dizüstü çöktü, sonra enlemesine uzandı raylara. Yan dönüktü. Arkasını trene vermişti. Başını öne doğru kıvırarak paltosunun yakasını sardı iyice. Boynu tam rayın üzerindeydi.

Rayların sıcaklığı hoşuna gitti ilkin. Boynunun ağrısını dindiriyordu bu sıcaklık. Ama az sonra raylar titremeye, daha gür bir sesle ötmeye başladı. Büyük bir gücün, gözdağı veren türküsüydü bu. Zaten titreyen vücudu, daha büyük bir korkuyla sarsıldı şimdi. Rayların altındaki toprak kayıp gidiyor, bu korkak gövdeyi kovuyordu sanki.

Tren ağır ağır geliyordu. Ama rayların önden götürdüğü büyük gürültü, kulakları sağır ediyordu. Homurdayan trenin güçlü soluğu birden kükredi ve Klimkov'u arkadan itti. İçinde dışında ne varsa hızla sallandı ve topraktan kopardı onu.

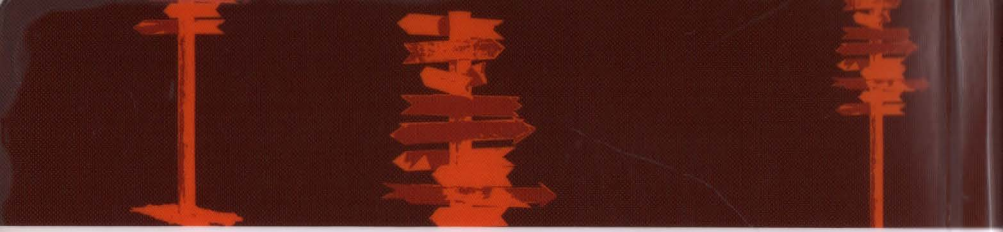
Artık bekleyemezdi. Birden fırladı, raylar boyunca koşmaya başladı. Bir yandan da bağırıyordu:

"Yapacağım... Ne derseniz, ne isterseniz yapacağım!.." Var gücüyle haykırıyor, ama kendi bile duymuyordu sesini.

Kızıla çalan ince bir ışık demeti, pırıl pırıl raylar boyunca ilerliyor, her an biraz daha yaklaşıyordu Klimkov'a. Raylar, her an biraz daha kızıl, biraz daha vahşi bir görünüm alıyordu. İki kızıl demir çubuk pırıl pırıl parlıyor, Yevsey'in iki yanında coşkuyla akarak ona yol gösteriyordu.

Yevsey koşuyor, koşuyordu. Ellerini havada sallayarak, "Yapacağım... Ne derseniz!.." diye bağırıyordu.

Sert bir cisim hızla çarptı sırtına. İki kızıl demir çubuk arasındaki bağlaçlara düştü. Acımasız demir gümbürtüleri ölgün çığlıklarını boğdu.

"Yapamam..." diye mırıldandı kendi kendine.
"Bilmiyorum... Yapamıyorum...
Kendimi asmayı bile bilmiyorum..."

ithaki

www.ithaki.com.tr
facebook.com/ithakiyayin
twitter.com/ithakiyayinlari

21 TL
İnternet satış:
www.ilknokta.com

9 786053 754947